ASRIN GETİRDİĞİ TEREDDÜTLER

4

M. Fethullah Gülen

ASRIN GETİRDİĞİ TEREDDÜTLER 4

M. Fethullah Gülen

Asrın Getirdiği Tereddütler

4

ISBN
978-975-315-053-8

Yayın Numarası
121

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2008
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Ekim 2014

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

İçindekiler

Bu mütevazi kitapçıkta sorulara irticalen cevap verildiği, konuşmanın ona göre istiflendiği.. daha sonraki küçük tashihlerle de bu ilk tertip ve ifade tarzına dokunulmadığı; daha doğrusu, her şeyi yeniden ele alma gibi bir zorluğu olduğundan dokunulmadığı için, bir kısım karışıklıklar, anlatma eksiklikleri olacaktır. Değerli okuyucuların, bütün bunları nazar-ı itibara alarak, kitabı öyle mütalâa etmelerini ve kusurlarımıza nazar-ı müsamaha ile bakmalarını umar, dualarını bekleriz.

Takdim

Çarpık zihniyetlerin ürettiği sorulara, çapraz ve ihatalı cevaplar hazırlamak, beyninin maden ocağında düşünce kazması sallayan ve şakaklarındaki zonklamayı ancak bu şekilde dindirebilen her düşünür ve mütefekkirin en önde gelen vazifelerinden biridir. Bir bakıma bu vazife onların varlık ve yaratılış gayeleridir. İçinde mütefekkiri bulunmayan cemiyet ne fakir bir cemiyettir; ve içinde mütefekkirini barındırmayan cemiyet nasıl zalim bir cemiyettir. Çünkü varlık gayesini hiçe saymış veya hiç anlamamıştır da ondan. Âlim, bütün bir âlemdir. Mütefekkir ise âlimi ve dolayısıyla âlemi besleyen dâyedir. Tefekkürü olmayan âlim sadece kitap yüklüdür. Mânâ ve muhtevaya aldırış etmeyen bir kemmiyet taşıyıcısından farkı yoktur onun.

"Neden" ve "niçin" cümbüşü, dünya kurulduğu günden beri vardır. Zaten dünyayı dünya yapan da bu sorulardır. "Dünya hikmet evidir." diyenler bunu söylemiş olmuyorlar mı? Sebep ve netice münasebetini kurcalama hikmetin ta kendisi değil mi? İddiasız ama tecessüsü uyanık tutucu sorular olmasaydı "Hikmet"den ve "Hakîm"den bahsetmek nasıl mümkün olurdu? Hâlbuki bunların varlığı birer realite ve vâkıadır. Öyleyse bundan sonra da bu vâkıa her zaman ve zeminde var olacaktır.

Bu realiteyi görmezden gelme bir aldanmışlıktır. Şu kadar var ki, her önüne gelen soruyu cevaplamaya kalkmak da lüzumsuz bir cesarettir. Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cibril'in sorduğu "Kıyamet ne zaman kopacak?" sorusuna Allah Resûlü'nün verdiği cevap ne kadar mânidardır. Şöyle buyurmuşlardır: *"Şu anda kendisine sorulan, soruyu sorandan fazla bir şey bilmiyor."* Gerçi bu da bir cevaptır; ama ne kâmil bir cevap! Kıyamete kadar hikmetin başında taç ve tacında sorguç olacak bir cevap! Muhatabı meleklerin en büyüğü; cevabı veren de peygamberlerin ve bütün insanlığın... Fakat işte cevabı.

İmam Ebû Yusuf, kendisine sorulan yüz sorudan altmışına لَا أَدْرِي (bilemiyorum) cevabını verir. Soru sahipleri hayret içinde ve ham bir çıkışla "Sana bizim sorularımıza cevap vermen için maaş veriliyor. Hâlbuki sen soruların çoğuna "Bilemiyorum!" diyorsun. "Bu nasıl olur?" derler. Ve büyük imam şu cevabı verir: "Siz maaşı benim bildiklerime veriyorsunuz. Bilmediklerime de vermeye kalksanız bütün dünyayı bana vermeniz gerekirdi!"

İşin bu tarafı biraz da kendisine soru sorulan ve kendilerinden cevap beklenenleri ilgilendiren kaide. Bir de soru sormanın kendine göre âdâbı ve erkânı vardır ki, bu edep çerçevesi içinde sorulan sorular kanaatimizce verilen cevaplar kadar mühim ve bir o kadar da zor ve müşkildir. Tembel beyinler soru soramaz. Düşüncesi nemlenmiş insanlarda düşünce aksiyonu olmaz. Bu edebi de bize yine Cibril hadisi öğretiyor. Cibril edep içinde yaklaşıyor, evvelâ insanlardan bir insan olma hüviyetine bürünüyor, sonra da "Yaklaşabilir miyim?" nezaketiyle işe başlıyor, üç defa izin istiyor, dördüncüde diz çöküp ellerini

dizlerine koyuyor ve sorularını öyle soruyor.. iman nedir, islâm nedir ve ihsan nedir?.. gibi en can alıcı soruları soruyor.

Soru çeşitli gayeler için sorulur. Bildiğini bildirmek için veya karşısındakini imtihan etmek için soru sormak belli bir gaye ve hedefe makrun değilse hiç tasvip görecek davranışlardan değildir. Ancak öğrenmek için veya kendisi bilse dahi orada bulunan diğer insanların öğrenmelerini temin için sorulan sorulardır ki, edep çerçevesi içindedir. Bu gruba dahil sorular birer hikmet fideliğidir. İşte Cibril'in soruları bu cinsten sorulara güzel bir örnektir.

Verilen cevapları tasdik etmesi, kabullenme mânâsınadır. Yoksa soru soranın verilen cevabı doğrulama mânâsında tasdik etmesi uygun değildir. Hem Cibril oraya dini öğretmek için gelmiştir. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözlerinin, getirdiği vahye mutabık olduğunu Cibril o anda tasdik etmiştir. Böyle bir tasdik ancak o platformda güzeldir...

Hem niyet hem de şekil itibarıyla güzel sorulan bir soru verilecek cevap için de önemli ölçüde ilham kaynağıdır. Sormak maharet, doyurucu şekilde cevap vermek ise bir meziyettir. İşte bu kitap böyle maharet ve böyle meziyetten terkip edilmiş bir eserdir. Ona, "Soru-Cevap Ansiklopedisi" veya "Atlası" dense yeridir.

Verilen cevaplar kalabalık bir kitle önünde ve irticalî olarak verilmiştir. Daha sonra da bu cevaplar asla ve öze dokunmayan küçük düzeltmelerle yazıya dökülmüştür. Muhtevadaki bereket biraz da bu fıtrîlikten kaynaklanmaktadır.

Yayınevimiz, bu seriye ait dördüncü kitabı çıkarmanın sevincini sizlerle paylaşırken maarif adına ortaya koyduğu bu

ve benzeri faydalı kitapları takdim etmenin haklı mutluluğunu da yaşamaktadır. Ümidimiz sizlerle daha nice sevinçler paylaşmak ve daha nice mutlu anlar yaşamaktır. Beyin teri ve göz nuru dökenlere en içten sevgi ve selâmlarımızla!...

Nil Yayınları

Edep nedir? Edepli olmak ne demektir? Kimlere ve nasıl edepli davranılır?

Edep, Arapça bir kelime olup Türkçe karşılığı saygıdır. Ancak o da terbiye mânâsına artık Türkçe'ye mâlolmuş kelimelerden biridir.

Edep, dine ait prensipler sayesinde ruhta kazanılan ikinci bir fıtrat veya daha geniş mânâsıyla ruhun dinle bütünleşerek istikrar kazanmasıdır. Ne var ki her din, insanı edepli kılmaz, İslâm edepli kılar. Aslında biz din deyince hemen İslâm dinini kastederiz.

Edep, aynı zamanda ihsan mertebesine ermenin de adıdır. Yani bütün iş ve mükellefiyetlerimizi Allah (celle celâluhu) görüyor ölçüsü altında yapmak ve davranışlarımızda Allah'ı görüyor gibi davranmak; bu da edepte bir ihsan şuurudur.

Daha hususî mânâda edep, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), farz ve vacibin dışındaki davranış ve hareketlerine aynen ittiba ve yaşantıyı O'nun hayatına göre ayarlama ameliyesidir.

Eskiler, bütün bu mânâları kastederek edep hakkında nice cevher gibi sözler söylemişlerdir:

Edepdir kişinin daim libası
Edepsiz insan üryana benzer.

“Edep insan için bir urba, bir elbisedir. Edepli olmayan ise, çıplak demektir.”

Edeb bir tâc imiş Nur-i Hudâ’dan
Giy ol tâcı emin ol her belâdan.

“Edep, bir taçtır. O tacı giyen her belâdan kurtulur. Sen de belâlardan emin olmak, kurtulmak istiyorsan daima edepli olmaya çalışmalısın.”

Edeb ehl-i ilimden hâlî olmaz
Edebsiz ilim okuyan âlim olmaz.

“Edep varsa ilim de var demektir. Fakat edepsiz bir insan kütüphaneler yutsa yine âlim sayılamaz.” Çünkü Yunus’un dediği gibi:

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Ya nice okumaktır.

“Kendini keşfedip tanıyamamışsan, okuduğun ilimlerden sana ne fayda!”

Edebi son şekliyle temsil eden Allah Resûlü’dür (sallallâhu aleyhi ve sellem); ister meseleyi terbiye mânâsına ele alalım, isterse söz söyleme gücü ve iktidarı mânâsına; netice değişmez ve Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hep zirvededir.

Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) Allah Resûlü’ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) sorar:

– Ey Allah’ın Resûlü! Seni böyle kim edeplendirdi?

Cevab verir:

– Beni Rabb’im edeplendirdi ve ne de güzel terbiye etti!..[1]

---

1 Münâvî, *Feyzu’l-kadîr* 1/225; Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl* 11/406, 431.

Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Efendimiz'in zevcesi, hepimizin de kıyamete ve oradan da ebede kadar anası Hz. Âişe Validemiz'e (radıyallâhu anhâ) sorulur:

– Allah Resûlü'nün ahlâkı nasıldı?

– Siz hiç Kur'ân okumadınız mı? "Okuduk." derler.

Cevap verir:

– O'nun ahlâkı Kur'ân'dı.[2]

İşte mürebbisi Allah olan Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), böyle edebin ufuk noktasındadır. Demek ki edep öğrenmek isteyen O'na bakmalı ve O endam aynasında edebi kendi kametine uygun şekilde seyretmelidir.

Cenâb-ı Hak, O'nu bütün insanlara örnek olacak bir edeple yaratmış, öylece edeplendirmiş ve terbiyeli kılmıştır. Yoksa peygamberlik gibi bir yükün altından nasıl kalkabilirdi... Eğer bu terbiye olmasaydı ve muhalfarz O'ndan da, bizim gibi hatalar meydana gelseydi.. bunlar O'na münhasır kalmayacak; O'nun en küçük hatası milyarlarca insana aksedecekti. Onun içindir ki, Rabbi, O'nu hususî bir terbiye ile terbiye etmiş ve bizler için misal kılmıştı.

Peygamber olmadan önceydi. Kâbe tamir ediliyor ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu işte fiilen çalışıyordu. Zaten O bütün ömrü boyunca hep hayrın ve hayırlı işlerin yanında olmuştu. Amcası Hz. Abbas (radıyallâhu anh), eteğini omuzuna atmış ve taşın omuzunu zedelemesine mâni olmaya çalışmıştı. Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) omuzu ise iyice zedelenmişti. Hz. Abbas (radıyallâhu anh) kendi yaptığını Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem)

---

2 Müslim, *müsâfirîn* 139.

de tavsiye etti. Hâlbuki mahrem yerlerinden bir kısmı, böyle yapılınca açılacaktı. Bu tavsiyeye uyan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) eteğini kaldırır kaldırmaz, birden gözüne melek göründü. Dehşetinden yere düştü.[3] Bir daha da görülmesi uygun olmayan yerlerini hayatı boyunca açmadı. İşte O, ta işin başında böyle bir teminat altındaydı...

"Hayatımda" diyor Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"İki defa düğüne gitmeye niyetlendim. İkisinde de üzerime öyle bir uyku çöktü ki, uyudum kaldım. Her ikisinde de uyandığımda düğünün çoktan bitmiş olduğunu gördüm."*[4]

Bunlar peygamberliğinden önce olan hâdiselerdir. Cenâb-ı Hak O'na hayatının hiçbir devresinde günah işleme fırsatı vermemiştir. Ve bu tamamen Allah Resûlü'ne ait istisnaî bir keyfiyettir.

Nasıl olmasın ki, O'nun daha çocukluğunda (O'na çocuk demekten de utanıyorum. O her zaman kâmildi.) sadrı açılmış ve melekler O'ndaki lümme-i şeytaniyeyi çıkarıp atmışlardı.[5] Her insanda var olan ve şeytanın çeşitli oklarına hedef bulunan bu siyah nokta, Allah Resûlü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) alınmış ve atılmıştı. Bize vesvese veren, kan damarlarımızda dolaşan şeytan,[6] Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) semtine dahi yaklaşamıyordu. Evet O, müstesna bir insandı...

Cenâb-ı Hak O'na peygamberlik öncesi günah işletmediği gibi, daha sonra da günah işletmedi. Ve O, doğduğu gün kadar temiz ve berrak bir hayat yaşayıp öyle gitti. O, edebin tecessüm etmiş şekliydi...

---

3 Buhârî, *hac* 42, *menâkıbü'l-ensâr* 25; Müslim, *hayz* 77.
4 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 2/267.
5 Bkz.: Müslim, *îmân* 261; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/288.
6 Buhârî, *i'tikâf* 11, 12, *bed'ü'l-halk* 11, *edeb* 121, *ahkâm* 21; Müslim, *selâm* 23, 24.

O'nun edebi bütün bir hayatı kucaklamıştı. Nerede ve nasıl hareket ederse işte O, o hususla alâkalı edepti. Meselâ bazen Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) celâllenir, öfkelenir, dalgaları göğe yükselen bir deniz hâline gelirdi. Çünkü orada öyle davranması edepti. Zira ortada bir haksızlık vardır; Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise haksızlığın en amansız düşmanıdır. O, hakkı yerine getirinceye kadar dinme bilmeyen bir öfkeyle kükrerdi. O anda âdeta ormanları velveleye veren aslanlara benzerdi. Fakat, hiçbir zaman kendisine yapılan en büyük haksızlık karşısında dahi yüzünü ekşittiği görülmemişti. Çünkü orada da edep, O'nun öyle davranmasını gerektiriyordu.

Sahabe safları arasında bulunmasına rağmen, henüz bedeviyeti üzerinden atamamış birisi gelmiş, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) yakasından tutmuş ve hakkını talep etmişti. Öyle ki, bu şiddetli hırpalamada Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) sert yakalığı, mübarek boyun köklerinde iz meydana getirmişti. Sahabeyi galeyana getiren bu davranışa, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece buruk bir tebessümle mukabele ediyor ve *"Bu adama istediğini verin!"*[7] demekle yetiniyordu. O'nun müsamahası bu kadar engindi...

Çok seçkin insanların dahi öfkeleneceği ve öfkelenmelerinde de mazur sayılacakları nice yerler vardır ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) oralarda dahi müstesna edebini güneş gibi ortaya koymuştu. İşte bunun en çarpıcı misallerinden biri:

Uhud'a gitmeden evvel gördüğü rüya üzerine, Medine'de kalıp müdafaa harbi yapmanın daha uygun olacağına kanaat

---

7 Buhârî, *farzu'l-humus* 19; *edeb* 68; Müslim, *zekât* 128.

getirmişti. "O'nun rüyası ki bu vahiy demektir." O rüyalarında her şeyi apaçık görürdü. Nübüvvetinin ilk altı ayında hep böyle rüyalar görmüştü. Gördüğü rüyalar, o kadar hayatın kendisiyle ayniyet içindeydi ki, akşam gördüklerinin hepsi gündüz bir bir çıkıyordu.[8] Uhud'dan evvel de bir rüya görmüş, hatta en yakınlarından birinin orada şehit düşeceğini istinbat etmiş ve rüyanın tevilinde ifade buyurmuşlardı. Ayrıca dışarıya çıkmak ashab arasında bir gedik açacaktı ki, bunu da O, rüyada müşâhede etmişti.

Önce ısrar etti: Medine'den çıkmayalım. Ancak, ashab o kadar coşkun idi ki, sıdk ile İslâm'a hizmet etme düşüncesi emre itaatteki inceliği kavramalarına engel oldu... Evet, onların bu davranışı başka türlü ifadelenemez. Bir yola koyulmuşlardı. O yolda koşarak ölümün üzerine yürümek istiyorlardı. Ve bilhassa Enes b. Nadr gibi, Bedir'de bulunamayışın ızdırabını bir sene sinelerinde hem de yanan bir ocak gibi taşıyanlar, kınından sıyrılmış kılıç gibiydiler. Yalvarıp yakarıyor ve çıkmakta ısrar ediyorlardı.

Burada da Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) ait ayrı bir içtimaî edebi görüyoruz. O, ashabıyla oturmuş meşveret ediyordu. Meşverette ağır basan görüşe karşı ısrarda bulunmuyordu. Bu da idareciye ait bir edepti. Ayrıca, ısrar etseydi, sahabe mutlaka O'nu dinlerdi, fakat, binde bir dahi olsa muhalefet ihtimali onların mahvına sebebiyet verebilirdi. İşte Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ince noktaya da böylece riayet etmiş oluyordu. Çünkü aynı zamanda O, bir şefkat âbidesiydi. Ashabının böyle bir durumda, Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhalefet gibi bir

---

8 Bkz.: Buhârî, *bed'ü'l-vahy* 3; *tefsir* (96) 1-3; *tabir* 1; Müslim, *iman* 252-254.

hüsrana düşmelerini elbette istemezdi. Bir müddet sonra sahabe de razı oldu. Ancak Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kere zırhını giymişti. Artık onu çıkaramazdı.

Uhud'a gidildi. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ordunun tanzimini bizzat kendileri yaptılar. O bir erkân-ı harpti. Orduyu en güzel şekilde tanzim etmişti. Nitekim düşman ilk müsademeyle darmaduman olmuş ve kaçışmaya başlamışlardı. Ancak, buradaki stratejiye de muhalefet edilmişti. Yani sahabe yine emir dinlemedeki inceliği tam mânâsıyla yerine getirmedi. Meselâ okçulara, yerleştirdiği yerden ne olursa olsun ayrılmamalarını söylemiş ve şöyle tahşidatta bulunmuştu: *"Kartalların, cenazelerimizi kaldırdığını görseniz yine yerinizden ayrılmayın. Bizi ganimet taksim ederken görseniz yine yerinizden ayrılmayın..."* Buradaki inceliği de kavrayamadılar ve kendilerince; ihtimal ki bu düşman mukavemetini devam ettirdiği süreceydi, hâlbuki şimdi düşman kaçacak yer arıyor, bizim burada beklememiz beyhude, gidip arkadaşlarımıza yardım edelim... vs. diye düşündüler.

Ve netice herkesin malumu, 69 insan kütükte doğranır gibi doğrandı ve şehit oldu. İçlerinde Hz. Hamza (radıyallâhu anh) da vardı. Zaten yara almayan kalmamıştı. Bunlardan bir kısmı aldıkları yaranın ızdırabını bütün ömür boyu çektiler. Daha mühimi de İslâm'ın onurunun kırılmış olmasıydı. Bu, Müslümanlar adına alınan en büyük bir yaraydı.

Bütün bu olanlar, aslında, cemaatin lideri durumundaki insanı öfkelendirebilirdi. Normalde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu olanlara canı sıkılır ve hiddetlenebilirdi. Fakat derhal, Allah (celle celâluhu) O'nun geleceğe ait, böyle ihtimal dahilinde işleyebileceği bir hiddet emaresine dahi meydan vermeden, O'nu koruyor, muhafaza ediyor ve O'na şöyle diyordu:

"O vakit Allah'tan bir rahmet olarak onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi. Şu hâlde onları affet; bağışlanmaları için dua et; (umuma ait) işlerde onlarla istişare et. Artık kararını verdiğin zaman da Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah tevekkül sahiplerini sever."[9]

O öyle saygılı bir insandır ki, Cenâb-ı Hak da O'na böyle ifadelerle hitap etmektedir. Meselâ O'na: "Sen kaba ve öfkeli olma!" demiyor; *"Eğer öfkeli ve katı kalbli olsaydın…"* ki böyle değilsin, diyor.

Farzımuhal öyle olsaydın onlar senin etrafından dağılır giderlerdi. Onun için sen, onlara o muallâ edebine göre davran; haşin ve sert olma!..

Böylece Cenâb-ı Hak geleceğe ait bir günahın önüne geçiyor ve Habibi'ne günah işletmiyor. Bunu kim için yapıyor? Bir cemaati ilelebet temsil edecek Zât için yapıyor!. O da Kur'ân'ın emrine uymada öyle hassas davranıyor ki, ileride dahi olsa içine gelebilecek şeyler birden gönlünden zail olup gidiyor.

İş bununla da bitmiyor. Cenâb-ı Hak: *"Onları affet ve onlar için istiğfar et!"* buyuruyor. Çünkü onların da kendi ulviyetlerine gölge düşürecek hareketlerden kaçınmaları gerekir. Onun için onlar namına Allah'tan mağfiret dile.

Bir de, sana muhalefet ettiklerinden ötürü, suçluluk ruh hâletine girdiler. Bu hâl devam ettiği müddetçe kendilerini hep suçlu kabul edecekler. Öyleyse, onları çağır ve hiçbir şey olmamış gibi onlarla yeniden meşveret et…

Cenâb-ı Hak, en kritik anda, bağırıp çağırmanın beklendiği safhada, Resûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) öyle bir

---

9 Âl-i İmrân sûresi, 3/159.

davranışa zorluyor ki, bir taraftan O'nun geleceğe ait günah işlemesine set çekiyor, diğer taraftan da O'na edebin en mükemmelini öğretiyor. İşte Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de böyle bir edeple edepleniyor..!

Hz. Enes anlatıyor: On sene Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) hizmet ettim. -Zaten Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) hizmetine girdiğinde de on yaşlarındaydı.- Bir defa dahi, yaptığım bir iş için "Neden yaptın?", yapmadığım bir iş için de "Neden yapmadın?" dediğini duymadım.[10] Hatta bir defasında beni bir işe göndermişti. Sokakta oyuna daldım. Aradan ne kadar zaman geçtiğini bilmiyorum. Bir ara arkadan birinin kulağımı tuttuğunu hissettim.. döndüm baktım ki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem). Yüzünde yine aynı tebessüm. "Hemen gidiyorum, yâ Resûlallah!" dedim ve koşarak bana verdiği işe gittim.

O, Allah (celle celâluhu) ahlâkıyla ahlâklanmış ve ümmetinin de aynı ahlâkla ahlâklanmasını emir buyurmuştu.[11] Bunu öğreneceğimiz iki ana kaynak vardır; onlar da Kur'ân ve edeb-i Resûlullah diyeceğimiz Sünnet.

Edep, eğer farzıyla, vacibiyle, sünnet ve müstehabıyla Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayat-ı seniyyeleri ve bize bıraktıkları en önemli miras da kendi nurlu yaşayışlarıysa, bizim de o edeple edeplenmemiz bir zaruret ve bir mecburiyettir. Tabiî ki, farzıyla edeplenmek farz; vacibiyle edeplenmek vacip; sünneti ile edeplenmek sünnet ve müstehabıyla edeplenmek de müstehaptır. Çünkü Allah (celle celâluhu) O'nu, bize hayatı öğretmesi için göndermiştir. Biz,

---

10 Buhârî, *edeb* 39; Müslim, *fezâil* 51, 52.

11 Bkz.: Cürcânî, *et-Târifât* 1/564; İbn Kayyım el-Cevziyye, *Medaricü's-sâlikîn* 3/241; Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 4/306; Gazzâlî, *el-Maksadü'l-esnâ* s.150; el-Bikâî, *Masrau't-tasavvuf* s.240.

yemenin, içmenin, yatmanın ve bütün fıtrî ihtiyaçlarımızı gidermenin edebini hep O'ndan öğrendik. Hekimlik açısından O'nun dediklerinin hikmet yönleri araştırılabilir ve bu tamamen ayrı ve müstakil bir konudur. Biz mevzuu dağıtmamak için, meselenin o yönüne hiç girmeyeceğiz. Burada üzerinde durduğumuz husus, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere her şeyin edebini talim ettiği hususudur.

Biz, bu edebe tam riayette bulunur, ferdî, ailevî ve cemiyet hayatımızı hep o edebe göre tanzim edersek, Kur'ân'ı hayatımıza hayat yapmış oluruz. Böylece de sorudaki "Kimlere ve nasıl edepli davranılır?" kısmı kendiliğinden cevaplanmış olur.

Sahabe, Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı çok saygılı ve çok edepliydi. O'nu dinlerlerken sanki başlarında kuş varmış da onu kaçırmak istemiyorlarmış gibi, bir hassasiyet ve titizlik içinde dinlerlerdi.[12] O'nu tanıdıkça bu sevgiden kaynaklanan saygıları kökleşiyor ve bilme çapına göre de, saygıları derinlik kazanıyordu.

Ekseriyet itibarıyla O'na soru sormaya cesaret edemezlerdi. Dışarıdan bir yabancının gelip soru sormasını ve verilen cevabı doya doya dinleme fırsatını bulmayı çok arzu ederler ve böyle bir fırsatı dört gözle beklerlerdi. Efendimiz'le (sallallâhu aleyhi ve sellem), şöyle rahat bir iki kelime konuşan sahabi çok azdı. Bu, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlar üzerindeki baskısından ileri gelmiyordu. Belki O'nun mübarek şahsiyetine ait mehâbet, ciddiyet ve vakardan kaynaklanıyordu...

---

12 Buhârî, *cihad* 37; Ebû Dâvûd, *tıp* 1.

Hudeybiye musalahasında, murahhas, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı ashabın tavrını görünce, başı dönmüş, şaşırmış ve Mekke'ye dönüp şöyle demişti:

"Ben Kisra saraylarında bulundum. Bizans saraylarında misafir oldum ve nice hükümdarlar gördüm. Bunların içinde, zalim ve müstebitler de vardı. Fakat yüreğinden gele gele hiç kimsenin, ümmetinin Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) saygılı olduğu kadar saygılı olduğunu görmedim. Abdest alırken, ağzının suyunu alıyor, tükürürken o suyun tek damlası dahi yere düşmüyor ve bu mübarek damlacıkları kim alıyorsa, kim kapıyorsa yüzüne gözüne sürüyor. -Ah, keşke bulsaydık ve biz de sürseydik. Bilmem ki o pâye bizlere nasip olur mu?- Yüzünden sular aşağıya doğru akarken tek katresini yere damlatmıyorlardı."[13]

Dünyayı dirayet ve kiyasetleriyle idare eden bu insanlar arasında öylelerini görüyoruz ki, O'na saygıyla dopdolu ve âdeta kapısında kapıkulu.

Amr b. Âs, dünyanın belli başlı ve en çaplı siyasilerinden biriydi. Vefat edeceği an, telaş içinde bir şey çıkardı ve "Bunu dilimin altına koyun." dedi. Sordular bu nedir? Cevap verdi: "Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) ait mûy-i mübarektir." (Efendimiz'in mübarek kıllarıdır.) O'nunla hesabı rahat vereceğine inanıyordu.

Hayatında hiç mağlubiyet görmemiş ve İslâm'ın hep yüzünü güldürmüş büyük kumandan Halid b. Velid, Akkad'ın tabiriyle "Eşi bulunmaz büyük deha", bir muharebede başındaki sarık yuvarlanınca sarığına doğru koşar. Askerler arkasından bağırırlar: "Kumandan, düşman saflarına giriyorsun, dikkat et!" O, arkasına dahi bakmadan ve gelecek kılıç

---

13 İbn Hibban, *es-Sahih* 11/221; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/388.

darbelerine hiç aldırmadan seslenir: "Hayatın da sözü mü olur? O sarığın içinde Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek kılı var!."

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onların ruhlarına bu derece işlemişti.

O geldiğinde edeple ayağa kalkar ve O oturmadan da kimse yerine oturmazdı. O, kat'iyen onlardan böyle bir hareket talep etmezdi. Talep şöyle dursun daima ikaz eder ve *"Acemlerin ayağa kalktığı gibi siz de ayağa kalkmayın!"*[14] buyururlardı. Ancak her defasında sahabe, içinden gele gele O'na ayağa kalkar ve bunu da sadece bir vazife telakki ederlerdi.

Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ile bir Yahudi arasında münakaşa çıkar. Her ikisi de kendi peygamberinin daha üstün olduğunu söyler. Bir ara Yahudi, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında uygunsuz bir laf söyleyince, Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) sıddîkiyetinin gereği, Yahudiye bir tokat aşkeder. Yahudi, yemez içmez derhal Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzuruna gelerek durumu haber verir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hâdise vesilesiyle ashabına şöyle ferman eder: *"Beni, Musa'dan (aleyhisselâm) üstün tutmayınız. Çünkü haşir için sûr üflenince, ilk kalkan ben olacağım. Kalktığımda Hz. Musa'yı (aleyhisselâm) Arş'ın kaideleri altında yalvarırken bulacağım.. bilemeyeceğim, bu, benden evvel bir haşr u neşir midir, yoksa Tur sâikası bedeli midir?"*[15]

Ve yine Kur'ân-ı Kerim'de Cenâb-ı Hak O'na hitaben: *"Sen hut sahibi Yunus gibi olma!"*[16] deyince, hemen ashabının

---

[14] Ebû Dâvûd, *edeb* 152; *salât* 68; İbn Mâce, *dua* 2; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/252, 256.

[15] Buhârî, *husûmât* 1; *enbiyâ* 31; *rikak* 43; *tefsir* (7) 2; *diyât* 32; *tevhid* 31; İbn Mâce, *zühd* 33.

[16] Kalem sûresi, 68/48.

aklına bir peygamber hakkında uygunsuz bir düşünce gelmemesi için *"Beni, Yunus b. Metta'ya tercih etmeyin!"*[17] buyurmuşlardır.

Bu da O'nun, peygamberlere karşı edep ve saygısıydı. Cevher kadrini cevherfürûşân olmayan bilmez. Bizler Hz. Musa'yı, Hz. İsa'yı ve diğer bütün peygamberleri nasıl bilip nasıl tanıyacağız! Onları, Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) sormalıdır ki, hakikî cevap alınmış olsun. Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onlara sormalı... Onun içindir ki, Hz. İsa (aleyhisselâm), O'nun geleceğini müjdelemeye beş yüz sene evvel başlamış ve *"Geliyor, geliyor; bütün âlemlerin reisi geliyor."*[18] diyerek tebşiratta bulunmuştur. Çünkü onlar O'nun büyüklüğünü biliyorlardı. Fakat Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de tevazu kanatlarını yerlere kadar seriyor ve biraz evvel naklettiğimiz sözleri söylüyordu...

Evet, bütün bunlar Aleyhissalâtü vesselâm'ın edebiydi. O bu derece mütevazi idi. Tevazu izhar buyurdukça da Cenâb-ı Hak O'nun derecesini yükseltiyordu.[19] Yüksele yüksele makam-ı Mahmud'a ulaştı. O makam ki, bir insanın, başkalarına el uzatma makamının doruğudur. Bir hususa dikkat çekmek isterim. Makam-ı Mahmud, en geniş mânâda muhtaçlara el uzatma makamının en zirvesidir. Zaten ta baştan O'na "Muhammed" ve "Ahmed" demişler.. evet O'nun bu makamın sahibi olacağı ta baştan bellidir. İşin başında Cenâb-ı Hak, O'nun bu makamı elde edeceğini bilmiş ve istikbaline bakarak O'na bu isimleri verdirmiştir.

Zaten hiçbir peygambere nasip olmayan pâye yine O'na aittir. Her peygamber Cenâb-ı Hak'la vasıtalı veya vasıtasız

---

17 Buhârî, *enbiyâ* 35; Müslim, *fezâil* 166-167.
18 Bkz.: Kitab-ı Mukaddes, Yuhanna, Bâb: 14, 15, 16, 26, 30.
19 Bkz.: Müslim, *birr* 69; Tirmizî, *birr* 82.

konuşmuştur. Ama, hiçbir peygamber, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) serfiraz kılındığı miraçla şereflendirilmemiştir.

Evet, bütün Arş'ı-ferşi velveleye verme, kader kalemlerinin yazışına şahit olma, Cennet ve Cehennem'i gezip görme gibi faziletleri kendinde toplayan tek peygamber, Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'dir. Ve işte biz de böyle miraçla şereflendirilmiş O peygamberin ümmetiyiz. O, miraç seyahatinden, Rabbimiz'in bir hediyesi olarak bize turfanda bir hediye getirmiştir. Bu hediye namazdır. Namaz da mü'minin miracıdır. Bunu da Cenâb-ı Hak bize en kâmil ve mükemmel mânâda ihsan etmiştir.

Burada edebin müşahhasından yani, Efendimiz'in edebinden bahsediyoruz. Sözün akışını bu noktaya getiren sebep ise, sorudaki "Nasıl"a cevap teşkil etmesidir. Aslında bu meselenin nasılını düşünmeye, hiç gerek bile yoktur. Cevap gayet kısa ve nettir: "Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kime nasıl davranmış ve nasıl davranılmasını istemişse, işte öyle..." demek yeterlidir.

Durum böyle olunca, insan büyüğüne, mürşidine, muallimine, kumandanına, başındaki âmirine, onlara, kendi hudutları dışında bir pâye vermemek kaydıyla ve onlar da daima hak ölçüsü içinde kaldıkları müddetçe, itaat etmeli, saygı göstermelidir ki, bu da bir edeptir. Ancak edebi tek taraflı düşünmek bir hatadır. Büyüklerin küçüklere ve üsttekilerin de alttakilere karşı bir edep tavrı vardır. Ve zaten hakikî edep bu iki kanadın kendilerine düşen edep vazifesini tam yerine getirmeleriyle mümkündür.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), arkadaşlarıyla beraber yapılması gereken işlerde bizzat aktif olarak çalışırdı. Ev işlerinde de hanımlarına yardım ederdi. Kimseye emr-i vâki

yapıp şahsî işlerini gördürmezdi. Belki arkadaşları, O'na ait bir işi yapmak için âdeta birbirleriyle yarışırlardı. Fakat her defasında iş yapmaya ilk teşebbüs O'ndan gelirdi.

Meselâ, bir yolculukta yemek yapılacaktı. Sahabeden biri, "Koyunu kesmek bana ait." dedi. Diğeri "Yüzmek de bana ait." deyince, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hemen ayağa kalkıp *"Odun toplamak da bana ait."* buyurdular ve odun toplamaya koyuldular.[20] Hendek kazımında bizzat bulunduğu, mescit yapımında herkesle beraber kerpiç taşıdığı hepimizin malumudur. O, böyle davrandı ve arkadaşlarını da böyle yetiştirdi. Onun içindir ki, Ebû Bekirler, Ömerler, Osmanlar, Aliler (radıyallâhu anhüm), müstesna bir titizlikle, kılı kırk yararak, adalet ölçüsünde yaşayabildiler. Bunu onlara, muallim ve mürşitleri olan Allah Resûlü öğretmişti.

Amr b. Âs'ın (radıyallâhu anh) bu mevzuda hassas davranamadığını duyan Hz. Ömer (radıyallâhu anh) ona hitaben şiddetli bir dil kullanıyor ve mektubunda şöyle diyordu: "İnsanlar analarından hür olarak doğdular. Ne zamandan beri onları köle olarak kullanıyorsunuz?!.."

Bu ölçüyü bulabilme de onların, Efendimiz'den öğrendikleri edeple mümkün oluyordu.

Demek oluyor ki, günümüzün ve yarının insanının da önünde bir Edep Rehberi vardır. O edebe riayet, ferdin ve cemiyetin kurtuluş beratı olacaktır. Ancak biz, böyle bir sütunda O'nu tafsilatıyla sunamadığımızdan ötürü üzgünüz. Sunmamız da mümkün değildir. İmkân elverirse, bu mevzuu, müstakil bir eserde ele alıp incelemeyi düşünürüz. Burada sadece mevzuun felsefesine küçük bir işarette bulunmuş olduk.

---

20 Muhammed b. Salih ed-Dımeşkî, *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd* 7/13.

Bunun ötesinde, O'nun giyim, kuşam, yeme-içme, yatma-kalkma gibi günlük yaşantısı, yüzlerce ciltlik eserlerle anlatılmış ve bize kadar da nakledilip gelmiştir. Mevzuun bu kısmını böyle mümtaz eserlere havale ile beraber, son olarak şunu da arz etmek istiyoruz: Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatı, fıtratın ayrılmaz bir parçasıydı. O, hayatı en tabiî hâliyle yaşamıştı. Zaten, her insanın benimseyeceği ideal hayat da işte bu fıtrî ve tabiî hayattır. İnsanlık böyle bir hayatla kurtulacaktır. Sözün başında da dediğimiz gibi, hayatı bütünüyle kuşatan, nizam, intizam ve âhenk bir edeptir. Bu edebin en güzel örneğini de Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) vermiştir...

Muhalfarz: Olmayacak bir şeyi olmuş gibi düşünme, varsayma.

İstinbat: Hüküm çıkarma, bir hükme varma.

Tahşidat: Bir şeyin üzerinde çok durma, sık sık aynı şeyi hatırlatma.

Müstehap: Yapılması sevap ve güzel olan şey, nafile.

Musalaha: Barışma, barış anlaşması.

Dirayet-Kiyaset: İncelikleri kavrama, kuvvetli zeka, beceriklilik.

Cevherfüruşân: Mücevher satanlar, mücevher ustaları.

Tebşiratta bulunmak: Müjde vermek, müjdelemek.

Serfiraz kılınmak: Yüceltilmek, üstün kılınmak.

Lümme-i şeytaniye: Şeytanın kalbe nüfuz mahalli.

Makam-ı Mahmud: Mahşer (kıyamet) günü mahlukatın hesaplarının bir an evvel görülmesi için Allah Teâlâ tarafından Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) verilen şefaat izni.

Tevessülü anlatır mısınız? Şer'an caiz olan ve olmayan yönleri nelerdir, izah eder misiniz?

Tevessül, Arapça bir kelimedir. Birini ve bir şeyi vesile ve aracı yapmak demektir. Meselâ çatıya çıkmak için merdiven, bir yere ulaşmak için çeşitli vasıtalar birer vesile; bizim de o maksadı elde etmek için bunları kullanmamız bir tevessüldür. Tabiî ki burada söz konusu olan mânevî tevessüldür.

Nebilere, velilere, derecesine göre âlimlere ve salih kullara tevessül yapılıp yapılamayacağı öteden beri ulemâ arasında münakaşası yapılan hususlardandır. Bu münakaşa İbn Teymiye ekolüyle yeni buudlar kazanmış ve günümüze kadar da devam edegelmiştir. Tevessülü şefaat mânâsı içinde mütalâa edenler de olmuştur. Yani ulemâ arasında şefaat ve tevessülü aynı mevzu içinde tahlile tâbi tutanlar da vardır.

Tevessül hem vardır hem de yoktur. Biz evvelâ olmayan yönünü izah edelim, daha sonra da var olan cihetini ele alalım.

İslâm'da kul ile Allah arasında hiçbir vasıta yoktur. Kul istediği zaman ve istediği mekânda Allah'a teveccüh eder ve O'nunla vasıtasız ve bir kulluk dili kullanarak konuşabilir.

"İstediği zaman" dedim, çünkü nafile ibadetler için belli bir kayıt yoktur; insan Rabbi'ne her zaman dua ve münacatla

ve bunu en güzel şekilde sembolize eden namaz gibi ibadetlerle yerine getirebilir. Vaktin kerahet vakti olup olmaması da mevzumuzun tamamen dışında bir meseledir. Burada biz mutlak olarak kulluktan bahsediyoruz...

"İstediği mekân" dedim. Çünkü Allah Resûlü, *"Yeryüzü bana mescit ve tahûr (temiz) kılındı."*[21] buyurmaktadır.

Kul nafile ibadetlerle Rabbi'ne adım adım yaklaşır. Bu yaklaşma onu öyle bir duruma getirir ki, orada Rabbi onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli… vs. olur.[22] İşte her kulun Cenâb-ı Hak'la böyle münasebete geçmesi mümkündür ve arada hiçbir vasıtaya da ihtiyaç yoktur. Zira Allah (celle celâluhu) her insana şah damarından daha yakındır.[23] Ve her kulun yalvarış ve yakarışını duyup, onun duasına icabet etmektedir.[24]

Cenâb-ı Hak, nasıl zâtında, ef'âlinde ve rubûbiyetinde birdir; öyle de insan, O'na mukabil kulluğunu birleme mecburiyetindedir.

Zaten bütün namazlarımızda Fatiha'yı okurken aynı şeyleri söylemiyor muyuz? *"Sadece Sana kulluk eder ve istediğimizi de sadece Senden isteriz."*[25] Bunun mânâsı, aradaki bütün vasıtaları silerek Rabb'e muhatap olmak değil midir?..

Kâfirûn sûresinde anlatılan hakikatler de, arada herhangi bir vesile ve vasıta olmadan doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakk'a kulluk yapmayı göstermekte ve tevhidin bu mertebesine işaret etmektedir.

---

21 Buhârî, *teyemmüm* 1; *salât* 56; Müslim, *mesâcid* 3, 4, 5; Ebû Dâvûd, *salât* 24; Tirmizî, *mevâkît* 119; *siyer* 5; Nesâî, *gusl* 26; İbn Mâce, *tahâret* 60.
22 Bkz.: Buharî, *rikak* 38.
23 Bkz.: Kaf sûresi, 50/16.
24 Bkz.: Bakara sûresi, 2/186.
25 Fatiha sûresi, 1/5.

Efendimiz de tevhid adına yaptıkları bir duada şöyle buyurmaktadır: *"Allahım, Senin vermek istemediğini kimse veremez. Evet, Sen 'Verilmesin!' dedikten sonra kimse veremez, 'Verilsin!' deyince de kimse mâni olamaz. Senin hükmünü kimse geriye çeviremez. Eğer bir hüküm vermişsen mutlaka o yerini bulur ve geriye döndürülemez. Hiçbir soylu, büyük veya şerefli insan Senin verdiğin hükme muhalefette bulunamaz."*[26]

Mealen arz ettiğimiz ve hiçbir tefsir ve tahlile girmediğimiz, Allah Resûlü'ne ait bu dua ve yalvarış da gösteriyor ki, Allah dilemedikten sonra kimsenin kimseye hiçbir faydası, hatta insanın kendine bile faydası olamaz. Bundan da anlıyoruz ki, Allah Resûlü bize, vesile ve vasıtalardan sıyrılarak hâlis ve sâfi kulluğa ulaşmanın yollarını göstermektedir.

Abdullah b. Abbas bir gün Allah Resûlü'nün terkisinde oturuyordu; Efendimiz ona şu ölümsüz nasihatte bulunmuştu (mealen): *"Ey oğul! Nerede olursan ol, Allah'tan kork. Allah'a kulluk yap, yaptığın her şeyi karşında ve yanı başında bulursun. Bir şey isterken sadece Allah'tan iste. Ve yardım dilerken de sadece O'ndan yardım dile."*[27]

İşte, mealen nakletmeye çalıştığımız bunlar ve emsali âyet ve hadislerden de anlıyoruz ki, kul, kimsenin tavassutuna muhtaç olmadan, ellerini kaldırıp dua için gerildiğinde ve bu uğurda metafizik gerilime geçtiğinde, doğrudan doğruya, Rabb'in rahmetiyle bütünleşebilme; arzularını O'nun huzurunda şerhedebilme ve O'nunla âbid ve Mâbud münasebeti içinde alâka kurabilme imkân ve şansına sahiptir. Evet işte bu mânâda tevessül ve vesile arama yoktur.

---

26 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 22/133.
27 Tirmizî, *kıyâme* 59; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/293, 303, 307.

Ancak bütün bunlar, bu mevzu ile alâkalı perde önü meselelerdir ve gerçeğin sadece zâhir yüzünü aksettirmektedir. Bir de işin perde arkası var ki, merhum İbn Teymiye ve talebeleri gibi, günümüzdeki bazı zevat, işin bu yanını bir türlü görmek istememektedirler. Evet, nedense, İbn Teymiye taraftarları buraya kadar söylediklerimize sımsıkı yapışırken, daha sonra söyleyeceklerimize kulak kapamaktadırlar:

Rica ederek soruyorum: Kur'ân'ın vesileliğini inkâr etmeye imkân var mıdır? Kur'ân olmasaydı biz, ebedî hayat ümidini hangi kaynaktan alacaktık?

Dünya hayatımızı nasıl tanzim edecek ve Cennet haritasını nasıl görecektik? Faziletlere hâhişkâr gönüllerimizi ne ile tatmin edecek ve o faziletlere nasıl ulaşacaktık?

İstirham ederim, miraca dahi çıktığı zaman "Ümmetî, ümmetî!" diyerek geriye dönen Aleyhissalâtü vesselâm'ın vesileliğini inkâra imkân var mıdır? Kur'ân'da *"Biz, seni âlemlere rahmet olmak üzere gönderdik."*[28] denilen ve kâfirlerin dahi küfrünü şek ve şüpheye çevirmekte, bir rahmet yönü bulunan bu yüce ve büyük Zât'ın vesileliği nasıl inkâr edilir?

O öğretmeseydi biz dinimizi kimden öğrenecektik? En güzel ahlâkı biz O'ndan öğrendik. İnsanlığın gözündeki perdeyi O kaldırdı ve bizleri aydınlık ufuklara O götürüp ulaştırdı. Bu şuuru vicdanının en derin yerinde duyan sahabe *"Minnet Allah'a ve Resûlü'nedir."* diyordu...[29] Diyordu ve O'na ait her şeyi mübarek ve kurtuluş vesilesi sayıyordu. Saçından, sakalından düşen her mübarek tüyü, Cennet'ten gelmiş gibi kabul ediyor, ipekler, kristaller içinde, evlerinin en mutena yerinde

---

28 Enbiyâ sûresi, 21/107.
29 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 5/91; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 4/357.

muhafazaya çalışıyorlardı. O, abdest alırken, abdest uzuvlarından akan su damlalarının tekini dahi zâyi etmeden kapış kapış ediyor, yüzlerine gözlerine sürüyor ve bunun değdiği yerlere âdeta, ateşin dokunmayacağına inanıyorlardı.. ve Allah Resûlü de onları böyle davranmaktan men etmiyordu.[30] Bazılarının dediği gibi, eğer onların böyle davranmaları şirk olsaydı, evvelâ, yeryüzünden şirki kazıyıp atmak için gelen Allah Resûlü, onları böyle yapmaktan men ederdi.

Burada başka vesilelerle söylediğim bir hususu tekrar arz etmek istiyorum. Koca Halid, sarığında Allah Resûlü'nün mübarek saçından bir kıl taşıyordu. Bir gün, başından sarık yuvarlanıp, düşman safları arasına kayıp gidince, gözü dönmüş gibi oraya doğru koştu ve askerlerin ihtarına kulak asmadan sarığını alıp giydi.. ve sonra da bu kadar tehâlükünün sebebini soranlara şöyle cevap verdi: "O'nun içinde Allah Resûlü'ne ait bir mübarek tüy vardı."[31] Bunu diyen insan, dünyanın en büyük kumandanlarını kapıkulu olarak kullanacak çapta bir insandı.

Afrika'yı bir baştan bir başa fetheden büyük insan Amr b. Âs, büyük siyaset ustası ve deha çapında bir idare kabiliyetinin adamıydı. Vefat ederken dilinin altına Allah Resûlü'nden hatıra kalmış mübarek bir kıl koyuyor ve bununla sorulan suallere kolay cevap vereceğine inanıyordu. Tekrar rica ederek soruyorum; eğer sahabe de tevhidi anlayamadıysa, yeryüzünde tevhidi anlayan kim vardır? Eğer bu şekildeki tevessüller şirk ise, ondan ilk kaçınması gerekenler Allah Resûlü'nün gökteki yıldızlara benzettiği ve *"Hangisine uysanız hidayeti bulursunuz."*[32] diye tebcil ettiği bu mümtaz ve müstesna insanlar olması

---

30 Bkz.: İbn Hibban, *es-Sahih* 11/221; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/388.
31 Bkz.: el-Vâkıdî, *Kitâbü'l-meğâzî* 3/884; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 4/104.
32 Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/132.

gerekmez miydi? Hâlbuki görüyorsunuz ki onlar bu mânâda tevessülde bulunmayı kat'iyen mahzurlu görmüyorlar...

Hz. Ömer devrinde bir kuraklık olmuştu. Hz. Ömer, bu belânın kendi yüzünden ümmete musallat olduğuna inanıyordu. İki büklümdü ve yüzü bir türlü gülmüyordu. Bir gün aynı düşünceli eda ile evine gidecekti, fakat birden durdu. Geriye döndü ve koşar adımlarla bir istikamete doğru yürüdü. Geldiği ev Hz. Abbas'ın eviydi. Kapıyı Hz. Abbas açtı ve onun, ne olduğunu sormasına bile fırsat bırakmadan elinden tuttu ve bir tepeye doğru götürdü. Orada Abbas'ın elini havaya kaldırarak şöyle dua etti:

"Allahım, biz hayatta iken, Resûlü'nün aziz varlığını şefaatçi yapar ve isteyeceğimizi O'nun adına isterdik. Fakat artık O aramızda değil. Ancak bugün Senin huzuruna, Habib'inin amcasıyla geldim. Şu el hürmetine bize yağmur ver!"

Sahabi diyor ki, daha onların elleri havadan inmemişti ki gökten sağanak sağanak yağmur boşalmaya başladı.[33]

Ve yine Hz. Ömer devrinde kuraklık ve kıtlık olmuş, Müslümanlar yağmursuzluktan bunalmışlardı. Bir sahabi Allah Resûlü'nün nurdan kabrine vardı ve: "Yâ Resûlallah, Allah aşkına ümmetin için Allah'a müracaatta bulun da yağmur versin." diyerek teveccühte bulundu. Sonra da evine gidip yattı. Rüyasında ona: "Git Ömer'e söyle, Allah yağmur verecektir." denildi; derken ardından da yağmur geliverdi...

Bir başka vak'a: Gözleri görmeyen bir zat, Allah Resûlü'ne gelerek, gözlerinin görmesi için dua istedi. Allah Resûlü de ona gidip iki rekât namaz kılmasını ve namazın ardından da

---

33 Buhârî, *istiskâ* 3; *fedâilü'l-ashab* 11.

Allah Resûlü'nü vesile yaparak gözlerinin açılması için dua etmesini söyledi. Bu adam denilenleri yaptı ve gözleri birden açılıverdi...[34] Dünden bugüne ümmet herhangi bir hastalıktan kurtulmak istediklerinde iki rekât namaz kılıp bu duayı okumuş ve Cenâb-ı Hakk'ın lütfuyla da hep şifa bulmuştur...

Mevzuu şöyle hulâsa edebiliriz: Kendisiyle tevessül edilen şahıslar esas gaye ve maksat yerine geçirilmediği ve onların sadece bir vesile ve vasıta olmaktan öte hiçbir salâhiyetlerinin bulunmadığı unutulmaz ve bütün bunlarda meşîet-i ilâhiyenin esas olduğu nazardan kaçırılmazsa tevessül vardır ve olmuştur. Nitekim yukarıda misallerini arz ettik. Bunun şirkle, uzaktan yakından herhangi bir alâka ve irtibatı da yoktur. Ancak her masum düşüncenin suiistimali mümkün olduğu gibi, bunu da kötüye kullananlar olabilir. Fakat, onların bu art niyeti, tevessülün zatında masum bir hareket oluşuna asla zarar veremez. Bizim tevessül anlayışımız budur. Böylece tevessül ettiğimiz şahısları kendi duamıza iştirak ettiriyor ve böyle birçok ağızdan yapılan duaların Allah katında kabul görmesinin daha kuvvetli olduğuna inanıyoruz. Böyle bir tevessülde de bereket umuyoruz.

Âbid: İbadet eden, kul.
Mâbud: Kendisine ibadet edilen, ilâh.
Hâhişkâr: İstekli, arzulu.
Tebcil etmek: Yüceltmek.

---

[34] İbn Mâce, *ikâme* 189; Tirmizî, *daavât* 118.

Şefaat hak mıdır? Kimler ne ölçüde şefaat edebilirler, izah eder misiniz?

Evet, şefaat haktır. Birçok âyet ve hadiste şefaatten bahsedilmekte ve böylece onun hakkaniyeti dile getirilmektedir. Yeri geldikçe bu âyet ve hadisleri zikredeceğiz. Biz şimdi önce, sorunun ikinci şıkkı olan "Kimler ne ölçüde şefaat edebilirler?" sorularını cevaplamakla mevzua başlamak istiyoruz. Zaten bu kısma verilecek cevap bir cihetle şefaatin hakkaniyetinin de izahı olacaktır.

Peygamberler, evliyâ, asfiyâ ve şehitler -derecelerine göre- Cenâb-ı Hakk'ın onlara bahşettiği seviyede şefaat edebilirler ve edeceklerdir. Ancak, bu mevzuda da yine, zirve Allah Resûlü'dür. O ki fetanet-i a'zama sahiptir. Her nebi kendisine bahşedilen sınırsız, fakat bir defaya mahsus şefaat hakkını dünyada kullanırken O, bunu ahirete saklamıştır.. ve ahirette "şefaat-ı uzmâ"nın sahibi olacaktır. Onun "Hammâdûn" denilen ümmeti, "Livâü'l-Hamd"in altında toplanacak[35] ve "Makam-ı Mahmud"un sahibi unvanıyla O'nun tarafından yapılacak şefaatte herkes payına düşenle şereflenecek ve kurtuluşa ereceklerdir.

---

35 Tirmizî, *menâkıb* 1; İbn Mâce, *zühd* 37.

Dünya fâni ve geçicidir. Burada çekilen sıkıntılar da bir cihetle işlenen günahlara keffaret sayılır. Ancak insanların perişan ve derbeder olacakları ve kendilerini kurtaracak yeni bir amele de fırsat bulamayacakları bir gün gelecektir -ki, biz ona ahiret diyoruz- işte o gün, Allah Resûlü bütün insanlığı içine alan şefaatiyle ortaya çıkacak ve "en büyük şefaat" mânâsına "şefaat-ı uzmâ"sıyla şefaat edecektir. Elbette Allah Resûlü'nün şefaatinin de bir sınırı vardır. Zaten, bütün şefaatler ancak Cenâb-ı Hakk'ın izni ve koyduğu ölçü nispetinde olacaktır ki *"İzni olmadan katında hiçbir kimse şefaat edemez."*[36] mealindeki âyet de bize bunu anlatmaktadır.

Bunun böyle olması da gayet tabiî ve normaldir; zira, şefaat edecek olanlar da hissî davranabilir, ölçüyü kaçırabilir ve merhamet-i ilâhiyeden fazla merhamet ileri sürmüş olabilir.. böylece de Rabb'e karşı suiedepte bulunmuş olabilir. Onun içindir ki, Allah (celle celâluhu) bir mizan, ölçü ve denge vaz'etmiştir. Kim, kime ve ne ölçüde şefaat edebileceği bir takdire bağlanmıştır. Cenâb-ı Hakk'ın bütün icraatında bir adalet ve denge olduğu gibi, ahirette vereceği şefaat salâhiyetinde de bir adalet ve denge vardır. Eğer bu şekilde bir tahdit ve sınır konulmuş olmasaydı, bazı kimseler şefaati de dengesiz olarak kullanırlardı. Nitekim belki de sınırsız bir şefaat salâhiyeti onların hislerini galeyana getirerek meselâ, bazı insanların Cehennem alevleri içinde cayır cayır yandıklarını görünce, şefkatleri kabaracak, kâfir-münafık-mücrim tanımadan herkesin Cennet'e girmesini talep edeceklerdi. Hâlbuki böyle bir talep bazen milyarlarca mü'minin hukukuna tecavüz de olabilirdi.

Çünkü şefaatin, böyle şahısların hislerine bırakılmasında, günahkâr, sapık, kâfir herkesin, bu hissî şefaatten faydalanma

---

36 Bakara sûresi, 2/255.

ihtimali vardır. Bu ise, bütün varlıkların hukukuna rağmen, dağlar cesametinde günah taşıyan kâfire de merhamet edilmesi demektir. Oysaki kâfir, kâinatta, Allah'a ait bütün güzellikleri, bütün nizamları, bütün hikmetleri inkâr, tezyif ve tahkir ettiğinden, mekânlar çapında cinayet işlemiş olacaktır ki, hayatının her dakikası yüzlerce cinayetle karalanmış böyle kapkaranlık bir ruha merhamet, merhamet adına saygısızlığın en büyüğü olsa gerektir.

Efendimiz, şefaatinin büyük günah işleyenlere olduğunu ifade etmişler ve *"Benim şefaatim ümmetimden büyük günah işleyenleredir."*[37] buyurmuşlardır. O her hususta olduğu gibi bu mevzuda da bir denge ve muvazene insanıdır. Zaten bütün ümmet O'nun bu ifadeleriyle teselli bulmakta ve Allah Resûlü'nün şefaatine nail olmayı ummaktadır.

Hallac-ı Mansur bir gün bu hadisi şerh ederken, cezbeye gelir ve ölçüyü kaçırarak, Efendimiz'e hitaben "Ey Nebiler Sultanı! Niçin böyle sınır koydun da bütün insanlar için demedin. Sen bütün insanlara şefaat etmeyi talep etseydin, yine de Rabbin Seni mahrum bırakmaz ve Sana bu salâhiyeti bahşederdi." gibi laflar eder. Tam bu esnada Allah Resûlü temessül ederek, başındaki sarığı onun boynuna sarar ve: *"Bunu başınla öde, sen zannediyor musun ki ben o sözü kendimden söyledim."* der. Hallac, kolu kanadı biçilip bir ağaç gibi budanırken dahi tebessüm ediyordu. Çünkü biliyordu ki, bu hüküm âli bir mecliste verildi ve o hükme rıza göstermek gerekirdi...

Evet, belki de Hallac'ın dediği gibi, Allah Resûlü Cenâb-ı Hak'tan bütün insanlara şefaat etmeyi talep etseydi,

---

37 Ebû Dâvûd, *sünnet* 21; Tirmizî, *kıyâme* 11; İbn Mâce, *zühd* 37.

Rabb'i O'na bu salâhiyeti verirdi. Ancak O, Allah'a karşı bizim anlayamayacağımız ölçüler içinde saygılıydı. Rabb'in dediğinden başkasını demiyor ve verilen salâhiyet sınırlarını da asla zorlamıyordu.

Rabb'in koyduğu şefaat ölçüsünde, şefaat edilecek şahısların buna hak kazanmış olmaları da yer almaktadır. Nitekim bu mânâ ile alâkalı olarak, mealen şöyle buyrulmaktadır: *"Artık şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermez."*[38] Bununla da anlıyoruz ki, şefaat herkese ve sınırsız bir ölçüde değildir. Kim, kime şefaat ederse, muhakkak kabul görür diye bir şart da yoktur. Bütün işlerde olduğu gibi, bunda da ilâhî meşîet esastır.

Kâfir işlediği küfrüyle ta işin başında, bu şefaat dairesinin dışında kalmıştır. O'na hiç kimse şefaat edemez, etse bile ona fayda vermez.

Kur'ân-ı Kerim'de Cenâb-ı Hak bize bir dua öğretiyor. Bu dua ile himmetin âli tutulması gerektiği hususuna da işaret ediliyor. Dua şudur: *"Rabbimiz, bize gözümüzü aydınlatacak eşler, zürriyetler bağışla ve bizi müttakilere imam kıl."*[39] Yani, Allahım, çocuklarımız, hanımlarımız, gözümüzü aydınlatacak hüviyette olsun. Bize öyle hayat arkadaşları ver ki, din adına bize teşviklerde bulunsun. Evlâtlarımız da, daima arkamızdan hayırlar göndersin ve onlar sebebiyle rahmet çağlayanları üzerimize doğru çağlasın dursun! Bizi sadece müttaki olmakla da bırakma, onlara imam ve önder kıl. Bize öyle lütuflarda bulun ki, şu, İslâm'a hizmet boyunduruğunun yere konduğu dönemde ve dine hizmetin ar kabul edildiği bir zamanda, dinine hizmet ettir ve müttakiler önünde bize, imamlık pâyesi ihsan eyle!

---

38 Müddessir sûresi, 74/48.
39 Furkan sûresi, 25/74.

Böyle bir anlayış, himmeti âli tutmanın ifadesidir. Cenâb-ı Hak'tan O'nun öğrettiği usûl içinde şefaat edebilme salâhiyeti talep etmektir. Zaten O vermek istemeseydi, evvelâ istemeyi vermezdi. Mademki istemeyi verdi ve nasıl istememiz gerektiğini de öğretti, öyleyse istediğimizi de verecektir. O'nun sonsuz rahmetinden bunu umuyor ve bekliyoruz. O'nun için burada dikkat edilmesi gereken hususun iyi anlaşılması lâzımdır. Evet, Rabbimiz'den sadece Cennet'in bir köşesine bizi kabul buyurmasını istemek, himmetin düşüklüğüne delildir. Hâlbuki Allah (celle celâluhu) bize himmetimizi yüksek tutmamızı öğretmektedir. Evet, himmetimizi yüksek tutmalıyız, tutmalı ve O'ndan, müttakilere bizi imam kılmasını, onlara şefaat edebilme salâhiyetini vermesini talep etmeliyiz...

Efendimiz bir hadislerinde, ahiretten bir tabloyu şöyle anlatırlar: Allah (celle celâluhu), Hz. Nuh'a soracak: *"Sen, sana düşen vazifeyi hakkıyla yerine getirdin mi?"* O büyük peygamber cevap verir: *"Evet yâ Rabbi, yerine getirdim. Bana verdiğin tebliğ vazifesini kusursuz eda ettim."* Bunun üzerine Cenâb-ı Hak, Hz. Nuh'tan şahit ister. O da ümmet-i Muhammed'i şahit gösterir. Bunun nasıl olacağı sorulunca da şöyle cevap verir: *"Sen onları ümmetlere şahit kıldın.. onlar da ellerindeki Kitap'ta gördüler ki Nuh vazifesini yapmış. Ve işte ben de onları bugün kendime şahit olarak gösteriyorum."*[40]

Evet, âyet öyle diyordu: *"İşte böylece, sizin insanlar üzerinde şahitler olmanız, Resûl'ün de sizin üzerinize bir şahit olması için sizi ümmet-i vasat (dengeli ve orta bir ümmet) kıldık."*[41]

Şefaat haktır ve gerçektir. Bütün büyükler Cenâb-ı Hakk'ın koyduğu sınır dahilinde şefaat edeceklerdir. Şahit olmak da

---

40 Buhârî, *enbiyâ* 2; *tefsir* (2) 13; *i'tisam* 19.
41 Bakara sûresi, 2/143.

bir bakıma şefaat kabul edilecekse eğer, ümmet-i Muhammed bu mânâda bütünüyle şefaat edecektir.

Şefaati inkâr edenlerin, dünyada da ukbâda da kazanacakları bir şey yoktur. Çünkü Allah (celle celâluhu) orada kullarına, kulları O'nu nasıl bilip tanımışlarsa, öyle muamele edecektir...

Fetanet-i a'zam: Peygamber mantığının zirvesi. Bütün meselelerini akıl, kalb, ruh, his ve latîfelerini bir araya getirip öyle mütalâa eden, en büyük zorlukları dahi gayet rahatlıkla çözen harikulâde mantık.

Hammâdûn: Çokça hamdedenler, devamlı şükredenler.

Livâü'l-Hamd: Kıyamet gününde Peygamber Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihsan edilecek olan ve altında bütün peygamberler ve inananların toplanacağı "Hamd Sancağı".

Makam-ı Mahmud: Ahiretteki en büyük şefaat makamı.

Vaz'etmek: Koymak, yerleştirmek.

Mücrim: Günahkâr, suçlu.

Cesamet: İrilik, büyüklük.

Şerh etmek: Açıklamak, izah etmek.

Müttaki: Takva sahibi; dinin emir, yasak ve tavsiyelerine titizlikle uyan kimse.

Tebcil etmek: Yüceltmek, ululamak.

Meşîet-i ilâhî: Cenab-ı Hakk'ın dilemesi.

Şefaat-ı uzmâ: En yüksek şefaat makamı.

Münafık: Dış görünüşü Müslüman olmakla birlikte içi kâfir olan kimse.

فَلَآ أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ *âyetinde, yıldızların yerlerine kasem edilmesinin hikmeti nedir?*

"Hayır!. Yıldızların yerlerine yemin ederim.. Bilseniz, bu, büyük bir yemindir. O, elbette şerefli bir Kur'ân'dır."[42]

Ah kalbi kasvet bağlamış insan.! Cenâb-ı Hak ezelî ilmiyle onun bu durumunu biliyor ve ona anlatacağı şeyi, yeminle teyit ederek anlatıyor.

İnsan, bundan utanmalı, hicap etmeli, terlemeli, dudakları titremeli ve bu gibi âyetleri okurken ürpermelidir..! Rabbi ona, Kur'ân'ın şerefli bir kitap olduğunu söylemek ve kabul ettirmek için tahşidat üstü tahşidatta bulunuyor ve sözlerine büyük bir yeminle başlıyor...

Kur'ân'da bu tür yeminler çoktur. Cenâb-ı Hak bazen yıldızlara yemin ettiği gibi, bazen güneşe, aya ve bütün bir semaya yemin eder. Hatta bazen yerdeki nimetlerine de yemin eder; zeytine, incire ve Tûr'a yemin bu türdendir. Bazen olur gündüze bazen de geceye yemin eder. Şüphesiz bu yeminlerin hepsinde onlarca sır ve onlarca hikmet gizlidir.

---

42 Vâkıa sûresi, 56/75-77.

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوٰى[43] ’da kasem yıldıza yapılır. Bunu *“O semaya doğru urûc eden veya kavsiyesini tamamlayıp geriye dönen yıldıza yemin olsun.”* şeklinde anlamak mümkündür. Bu sûrede, Efendimiz’in miracı anlatılması açısından açık bir muvafakat olduğu söylenebilir. Durum böyle olunca da, üzerine yemin edilen yıldız, tevcihlerden biri itibarıyla, bizzat Efendimiz’in kendisidir. Evet O, evvelâ halktan Hakk’a urûc etmiş, sonra da Hak’tan halka dönmüştür.

Evet, Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cennet ve Cenâb-ı Hakk’ın O’na gösterdiği bütün güzellikler karşısında gözü kamaşmadan, mazhar olduğu nimetleri başkalarına da duyurmak için, yeniden bu kevn ü fesada dönmesi, elimizden tutup ötelere götürmek üzere aramıza gelmesi, وَالنَّجْمِ إِذَا هَوٰى hakikati ile alâkalı tevcihlerden biridir. Burada, bir yıldız diye Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek şanına yeminin yapılması çok mânidardır.

Evet, o yıldız bir mânâda Efendimiz’dir. O, temelde haiz bulunduğu fezâil ve mezâyânın yanında, miraçta mazhar olduğu nimetlerle bir başka Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) olarak geriye dönmesi, çok farklı bir nüzul ve beşer tarihinde eşi olmayan bir hâdisedir. İşte O’nun haiz bulunduğu o fezâil ve miraçla elde ettiği yeni mazhariyetler adına Allah O’na kasem ediyor. Evet, İsrâ sûresinde *“Görür ve işitir.”* deyip, kendisine ait sıfatları, إِنَّه هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ[44] ifadesiyle –bazı tefsircilere göre– Hz. Muhammed’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) isnat ettiği gibi, burada da o pâyeyi yine O’na veriyor, وَالنَّجْمِ إِذَا هَوٰى diyor ve O’nun şanına yemin ediyor.

---

43 Necm sûresi, 53/1.
44 İsrâ sûresi, 17/1.

وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَا[45]'da güneşe ve güneşle ortaya çıkan duhâya (kuşluğa) kasem ediliyor. وَالَّيْلِ إِذَا سَجٰى[46] da ise, mahall-i istirahat olması itibarıyla geceye ve geceyi bastıran karanlığa; sonra da yeniden karanlığın yırtılıp, aydınlıkların çıkmasına, yani kâinattaki devr-i daimle gelen ilâhî eltâf ve ihsanlara kasem ediliyor.

Bir başka yerde de وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ۝ وَطُورِ سِينِينَ *"İncire, zeytine, Tûr'a!"*[47] yemin edilmiştir. Tûr, Hz. Musa'nın, Cenâb-ı Hakk'ın beyan ve tecellîlerine mazhar olduğu önemli bir mekândır. Tûr'da Hz. Musa'nın bu mazhariyeti, bir cemaatin dirilişinin esaslarını taşıyordu. Hz. Musa emri oradan alıyordu ve bu soluklarla bir millet hakikî hayata uyanıyordu. Onun için de Tûr, üzerine yemin edilecek bir buk'a olma pâyesine ulaşıyordu.

Yukarıda da söylediğimiz gibi Kur'ân-ı Kerim'de bu tür yeminler çoktur. İşte bu yeminlerden biri de yukarıdaki âyette sözü edilen yemindir ki, yıldızlar diyeceğimiz nücûmun mevkilerine yemin edilmektedir. Öteden beri yıldızlara yapılan kasemle ilgili olarak hep şunlar söylenegelmiştir:

Birincisi: Yıldızlar her devrin insanı için önemlidir. Zira insanla yıldızlar arasında daima bir münasebet olagelmiştir. Bu münasebetlerin en asgarîsi ise, insanların yıldızlar vasıtasıyla yönlerini tayin etmeleridir. Bir âyet, bu hakikate parmak basmakta ve şöyle demektedir:

وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ *"Bir de Allah bir kısım alâmetler yarattı. Onlar yıldızlarla da yollarını bulurlar."*[48]

---

45 Şems sûresi, 91/1.
46 Duhâ sûresi, 93/2.
47 Tîn sûresi, 95/1, 2.
48 Nahl sûresi, 16/16.

Karada, denizde yön tayininin dışında, her bir yıldız ve yıldızlar kümesinin, tıpkı bir Necm-i Kur'ân gibi, insana bir şeyler fısıldaması, nizam, âhenk ve intizam diliyle, perde arkası hakikatler adına gönüllerimizi hoplatması yıldızların ayrı bir rehberliği sayılır ki Allah (celle celâluhu): وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ *"Onlar yıldızlarla yollarını buluyorlar."* buyurur. İhtimal insanlarla yıldızlar arasındaki bu münasebete binaen Cenâb-ı Hak yıldızların yerlerine yemin etmiştir. Zira yıldızlar belli yerlerde olmasalardı, insanların onlardan bu şekilde faydalanabilmeleri mümkün değildi.

İkincisi: Güneş ve Güneş sisteminin hâlihazırdaki konuma ulaşabilmesi, ayrıca dünyanın şu andaki şeklini kazanabilmesi ancak yüzlerce şartın mevcudiyetiyle mümkün görülebilmektedir. Meselâ, atmosferden havanın kaçması, içindeki gazların dengelerinin bozulması derhal atmosferin genel yapısını bozar ve onu hayata nâmüsait hâle getiriverir. Aslında hava ile küre-i arz birbirini iter. Bunların bir araya gelmesi kerhendir. Yani bunlar Allah'ın emirleri karşısında ister istemez bu işe bel kırıp boyun bükmüşlerdir.[49] Biz bunları tetkik edip öğrendikçe hayret ve hayranlığa düşüyor.. ve bunlardan Allah'ın varlığına ve birliğine deliller istinbat ediyoruz.

Kendi varlığına ve birliğine deliller mahiyetinde olan bu yıldızlara ve onların yerlerine Cenâb-ı Hakk'ın kasem etmesi gayet mâkul ve yerindedir. Güneş sisteminin dışına çıkıldığında Samanyolu içinde, Güneş sistemi gibi nice sistemler var olduğu görülür ki, bunların hemen hepsi de yerli yerine konmuştur. Bir yerde iki atom bile, birbiriyle çarpışsa, kızıl

---

[49] Bkz.: Fussilet sûresi, 41/11.

kıyamet kopar. Bu kocaman cisimlerin kâinat fezasında, herhangi bir muvazenesizlikle böyle bir kıyamete sebebiyet vermelerinin ne demek olduğunu düşünmek bile insanı ürpertir. Görülen bu kadar karışıklık ve çokluk, muvazenesizliğe sebep olması gerekirken, yıldızlar Cenâb-ı Hakk'ın kudretiyle baş döndürücü bir âhenk içindedirler. İşte izafî bir kısım namlar takıp cazibe ve dafia (çekme-itme) ile izah etmeye çalıştığımız bu âhengin arkasında, Kudreti Sonsuz Allah'ın tasarrufu, فَلَٓا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ denilerek yıldızların mevkilerine yemin şeklinde nazarlarımıza veriliyor.

Üçüncüsü: Bu âyetten şöyle bir hususa da intikal edilebilir; yıldızlar öylesine yerli yerindedir ki, siz bir tek sistem üzerinde yapacağınız araştırmalarla, diğer sistemler hakkında da sağlam bir fikir sahibi olabilirsiniz. Hatta sistemlerle diyaloğa geçebilir ve oralarda kentler kurabilirsiniz. Evet, birini anladığınız zaman, diğerleri hakkında edineceğiniz malumat da kendi kendine anlaşılmış olur. Çünkü bunlar, o kadar esaslı, o kadar yerli yerindedir ki, hiçbirinde başıbozukluk ve gelişigüzellik yoktur. Aksine hemen hepsinde gayet ciddî bir nizam ve intizam mevcuttur. Dikkat edersek, "Rahmân sûresinde" Allah, rahmâniyetini bu muhteşem denge ve düzenle göstermiştir. Allah isminden sonra, Esmâ-i Hüsnâ arasında Cenâb-ı Hakk'ın özel isim durumunda kullandığı ikinci ismi, Rezzak mânâsına Rahmân'dır. "Bismillahirrahmân"da, Rahmân, Allah lâfz-ı Celâlesinden sonra gelir. Kur'ân'da, Rahmân sadece besmelenin içinde yüz on dört yerde "Allah" ismi celîliyle beraber bir ism-i sıfat olarak zikredilir. Lafz-ı Celâle ile omuz omuza vererek beraber zikredilen Rahmân, er-Rahmân sûresinde en başta gelmekte ve nimetlerin sıralanmasında en önde arz-ı endâm etmektedir.

Evet, başta اَلرَّحْمٰنُ diye buyruluyor. Sonra da merhamet-i ilâhiyenin tecellî ve tezahürü olarak عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ifadesiyle deniliyor ki: *"Allah, Kur'ân'ı talim etti."*[50] Bundan daha büyük bir merhamet tezahürü mü olur?

Evet eğer, Kur'ân'ın aydınlatıcı tayfları gözlerimize ziya çalmasaydı ve ondan gelen mesajlar dünyalarımızı aydınlatmasaydı kâinat bizim için bir matemhane-i umumî olarak kalıp giderdi ki, bütün varlıklar, o cansız cenaze görüntüleriyle bizlere sadece vahşet ve dehşet verirdi. Bu yüzden de hiçbir şeyin gerçek yüzünü göremez ve hiçbir şeyi tam anlayamazdık. Biz Kur'ân'ın aydınlatıcı ışıkları altında her şeyin mânâ ve hikmetini anladık ve varlığın en önemli enmûzeci olduğumuz şuuruna vardık. Başkalarının bilim adına anlayamadığı şeyleri biz, Kur'ân nuru ile anladık, hayret ve dehşetten kurtulduk. Kur'ân'ın ruhuna nüfuz sayesinde varlığı incelediğimizde öyle şeyler fark ettik ki, başkaları henüz onların isimlerini bile bilmiyor.. evet biz, karadeliklerin bağrında dahi, öbür âlemlere açılan aydınlık tünellerin var olduğunu sezdik ve O'nun nuruyla nereye bakarsak bakalım her yeri aydınlık görmeye başladık.

خَلَقَ الْاِنْسَانَ ۞ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ fehvâsınca O Rahmân, aynı rahmâniyetini bize şununla da gösteriyor: *"O, sizi yarattı ve sonra sizi beyanla serfiraz kıldı."*[51] Evet eğer dilsiz olsaydık, başka bir ifadeyle gürül gürül ve şakır şakır konuşan şu kâinatın diline tercüman olamasaydık, beyan-ı sübhaniyeyi anlayıp birbirimize ders veremeseydik, yani bu kâinat şaheserini gene O'nun kelâm sıfatından gelen beyanıyla aydınlığa kavuşmuş göremeseydik, ondaki ince nakış ve derin mânâlardan hiçbir şey anlayamayacaktık.

---

50 Rahmân sûresi, 55/2.
51 Rahmân sûresi, 55/3-4.

اَلشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ[52] *Şems ve kamer, çok dakik ve ince hesaplarla öyle mühim noktalara konmuş ve onların öyle mükemmel bir konumları var* ki, atmosferimize gelip çarpan ve çarparken de gözlerimizi okşayan zevkli mehtaplar hâline gelen ve her şeyin bir koruma plânına bağlı olduğunu gösteren müthiş bir irade kendini hissettirmekte. Bu da Allah'ın size değişik bir dalga boyunda rahmâniyetini izhar etmesi demektir. Eğer merhamet-i ilâhiye çok dakik hesaplarla böyle bir nizam vaz'etmeseydi, bizler birbiriyle çarpışan bu cisimler arasında heba olup gidecektik. Evet, ara sıra göklerden bazı taşlar düşüyor ise de, hiçbiri hiçbir zaman ciddî bir problem olmamıştır. Evet bu taşlar şimdiye kadar, ne kimsenin başını yardı ne de gözünü çıkardı. Demek ki çarpan bu kayalar Allah'ın inayet zırhına çarpıyor ve parçalanıyor. Siz sebep olarak isterseniz atmosferi düşünürsünüz, isterseniz tekasüf etmiş gaz yığınları dersiniz.. evet hangi sebebi ileri sürerseniz sürünüz, bu sebeplerin hepsi de Cenâb-ı Hakk'ın inayetinin tecessümünden ibarettir. Allah en dakik hesaplarla her şeyi, fevkalâde bir nizam ve âhenk içinde yerli yerine vaz'etmiştir ki, işte مَوَاقِعِ النُّجُومِ 'da bir de, böyle bir mânâ melhuzdur.

Dördüncüsü: Kutup Yıldızı, onun yıldızlar arası yeri ve bize yol göstermesi; Güneş Sistemi, onun Samanyolu içindeki yeri ve konumu; Samanyolu, onun gök cisimleri arasındaki ihtişamlı yeri ve onun bir başka sistemin veya kümenin yanındaki baş döndürücü, ama öbürüne göre mütevazi yeri, derken bu sistemlerin diğer sistemlerin yanındaki yeri ve onlarla âhenk içinde beraberliği.. ve bütün bunların ötesinde, ilmin tespit ettiği şekilde her yıldızın belli bir mesafeyle

---

52 Rahmân sûresi, 55/5.

bir diğerinden uzak durması ve nihayet güneşin etrafındaki peyklerin belli mesafelerle ayrı ayrı yerlere yerleştirilmesi... gibi kâinatta her şeyin ama her şeyin fevkalâde ve şiirimsi bir âhenk içinde tanzim edilmiş olduğunu gösterir ki مَوَاقِعِ النُّجُومِ'un bunlara da işareti olabilir.

Beşincisi: "Yıldızların yerleri" Batı ve Doğu'da değişik şekillerde ele alınıyor. Meselâ, Rus âlimleri ona "Yıldızların konduğu yerler!" diyorlar. Batı'da ise bu ifade daha ziyade karadelikler veya beyazdelikler şeklinde düşünülüyor. Aslında ilmin çözmeye çalıştığı meselelerin yanında, hâlâ çözüm bekleyen o kadar çok muamma var ki, bir meseleyi izah ettiğimizi sandığımız an, izah bekleyen iki veya daha çok mesele birden karşımıza çıkıyor. Meselâ, küre-i arzın atmosferi ile, küre-i arzın kendisi arasında bir zıtlık var. Bu zıt durumun, dünya ve fezada, hatta bütün kâinatta dengeyi tamamlayıcı bir faktör olduğu astrofizikçiler tarafından iddia edilmektedir. Karadelikler ile beyazdelikler, kâinattaki umum denge için çok mühim ve birbirine zıt iki unsurdur.

Modern tefsircilere göre مَوَاقِعِ النُّجُومِ âyeti kuasar ve pulsarlara da işaret etmektedir. Beyazdelikler, çok korkunç ışık ve enerji kaynaklarıdır. Bunlar artık günümüzde görülüp tespit edilebiliyorlar. İlim adamları bunlar için: Beyazdelikler âdeta diğer yıldız ve sistemlerin onların bağrında büyüyüp gelişeceği birer tarla gibidir, diyorlar. Evet bunlar öyle korkunç ve muhteşem bir enerjiye sahiptirler ki; Samanyolu birdenbire yok olsa bile, Allah'ın kudret ve iradesiyle bir beyazdelik, kendi bağrında yeniden bir Samanyolu'nun teşekkülüne medar olabilir. Bunlar, kâinatın bağrına öyle âhenkli yerleştirilmişlerdir ki, hiç şaşırmadan, kendilerine ait o dehşetli vazifeleri, hem de en dakik biçimde yerine getirmektedirler.

Evet, zâhiren kâinat nizamına çok tesiri olan faktörlerden biri de yıldızların mevkileridir. Rus bilginleri bunlara, yıldızcıkların bağrında büyüyüp gelişeceği yerler, diyorlar. Onların böyle demeleri bir yönüyle önemli sayılır. Çünkü böylece Kur'ân-ı Kerim'in geçmiş ve geleceği, bugün gibi bildiğini tasdikle bir de bu acaip dünyada مَوَاقِعِ النُّجُومِ'a işaret edilmiş oluyor.

Altıncısı: ... Ve karadelikler.. elektronlardan, çekirdeklerden mürekkep olan bu yıldızlar, elektronların enerjilerini kaybetmesiyle çöküyorlar ve çekirdekler üst üste çökünce, bu kocaman dev yıldızlar birer cüce hâline geliyorlar. Bunlar güneş gibi veya güneşten daha küçük olursa, pulsarlar meydana geliyor. Aslında kütlesinden, ağırlığından bir şey kaybetmedikleri hâlde cirimleri fevkalâde küçülüyor ve dev birer karadelik oluyorlar. Görülmüyorlar ama yanlarından geçen ışıklar kayboluyor; yani bunlar tarafından yutuluyor. Zaman, o noktada hızlanıyor. Girdaba uğrayan şeylerin kayboluşu anında çeşitli esrarengizlikler meydana gelmesi gibi bazı sırlı işler de oluşuyor. Öyle ki meselâ, güneş gibi bir sistem, bu karadeliklerden birine doğru yaklaşsa, bir lokma olup gider ve yok olur. Astrofizikçilerin bazıları da, işte bu karadeliklere "yıldızların mevkii" diyorlar.

Yedincisi: Yıldız tabiri ile umumiyet itibarıyla enbiyâ-i izâm da kastedilegelmiştir. Meselâ, Târık sûresi 3. âyette "اَلنَّجْمُ الثَّاقِبُ - *katı kalbleri delen, kapalı kapıları açıp içine nüfuz eden yıldız...*" İşte bu yıldız Hz. Muhammed'dir (sallallâhu aleyhi ve sellem). Her nebi bir bakıma, kendi asrı için peygamberlik vazifesi itibarıyla bir yıldız gibidir. Ve onlara tutunanlar saadet semasına yükselirler; yükselirler ve Cenâb-ı Hak ile münasebete geçerler. Allah (celle celâluhu) yıldızların yerlerine kasem ederken, Hz. İbrahim'in, Hz. Nuh'un, Hz. Musa'nın ve diğer peygamberlerin göz kamaştıran mevkilerine ve Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi

ve sellem) muhteşem makamına da dikkati çeker. Bilhassa işarî tefsir açısından bu husus da oldukça mühimdir.

Sekizincisi: Ayrıca, daha derine inerek bir başka noktaya da dikkatinizi çekmek istiyorum: Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerine de "necm" yani yıldız denir. Tefsirciler, "Âyetler necm necm inmiştir." derler. Kur'ân âyetlerinin de kendilerine göre mevkileri vardır. Bir kere, ilm-i ilâhiyede Kur'ân-ı Kerim'in mevkii tasavvurlar üstü büyüktür. Biz onda kelâm sıfatının gücünü, kuvvetini ve ihatasını tam göremeyiz. Bu itibarla da Allah (celle celâluhu) doğrudan doğruya مَوَاقِعِ النُّجُومِ ile kendi kelâm sıfatı içindeki Kur'ân'ın yerine kasem etmiştir.

Evet, bu bakımdan yıldızın yerine yemin etmekle قٓ وَالْقُرْاٰنِ الْمَجِيدِ 'in farkı yoktur ki bu da *"O şanlı Kur'ân'a kasem olsun ki."*[53] demek gibidir. Ayrıca Levh-i Mahfuz'da da Kur'ân'ın bir yeri vardır. Çünkü Kur'ân, Kadir Gecesi'ne kadar Levh-i Mahfuz'daydı. Ona ancak nazarı oraya ulaşanlar muttali olabiliyordu. Buna göre, mevâkiinnücûm, Cenâb-ı Hakk'ın irade ve kudretiyle meydana gelen ve kâinat kitabının şerhi, izahı olan Kur'ân-ı Kerim'in necmlerinin mevkileri demektir. Demek oluyor ki, Kur'ân da ayrı bir yıldızlar kümesi sayılıyor. Hem de kâinattaki yıldızları izah eden bir yıldızlar kümesi. Evet kâinatla Kur'ân arasında bu şekilde bir benzerlik ve bütünlük var. Diğer taraftan, إِنَّآ أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ile *"Kadir Gecesi, Kur'ân'ı, sema-i dünyaya indirdik."*[54] buyruluyor ki, esasen Levh-i Mahfuz-u Hakikati müşâhede edebilen ve nazarı oraya ulaşan her veli, Kur'ân'ı orada bütünüyle görüp mütalâa edebilir. İşte *"Kur'ân'ın bu noktadaki mevkiine ve şerefli yerine kasem olsun."* mânâsına mevâkiinnücûm'a yemin edilmiş de denebilir.

53 Kaf sûresi, 50/1.
54 Kadir sûresi, 97/1.

Dokuzuncusu: Cibrîl-i Emîn'e eminlik pâyesini kazandıran Kur'ân'ın bir diğer mevkii de Hz. Cibrîl'in emin sinesidir. مَوَاقِعِ النُّجُومِ'a kasem, "O ve onun gibilerinin sinesine kasem olsun ki!" mânâsına da hamledilebilir.

Onuncusu: Bir diğer yönüyle de, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ümmetinin pâk sineleri olduğu da düşünülebilir.

On Birincisi: Ona inanmış, Kur'ân'ı her şey kabul eden, her okunduğunda, Rabbinin, kendisine hitap ettiğini ruhunda duyan temiz vicdanlar da, Allah'ın kasem ettiği yerlerden olabilirler. Rabbim, evvelkiler gibi, bizim sinelerimizi de öyle pâk eylesin. Kasem edilen sineler hâline getirsin!

Bütün bu ve bizim bilemediğimiz nice mânâlar içindir ki, Cenâb-ı Hak, mevâkiinnücûm'a kasem etmiştir. Ve bu kasemin hakikaten büyük bir kasem ve yemin olduğunu da yine kendisi bildirmiştir.

Biz, bilemediğimiz sırlara da en az bildiklerimiz kadar inanıyor ve *"Bilseniz bu çok büyük bir yemindir."* ifadesini bütün vicdanımızla tasdik ediyoruz.

Urûc: Yükselme, yukarı çıkma.

Kevn ü fesad: Devamlı yeni yeni oluşum ve değişim içerisinde çalkalanıp duran varlık âlemi, dünya.

İstinbat: Hüküm çıkarma, bir hükme varma.

Lafza-i Celâl: "Allah" ismi.

Matemhane-i umumî: Matem yeri, herkesin üzülüp ağladığı yer.

Serfiraz kılmak: Yüceltmek, üstün kılmak.

Melhuz: Düşünülen, akla gelen.

Cibrîl-i Emîn: Vahyin, sadık emanetçisi Hz. Cebrail (aleyhisselâm).

Meşîet: Dileme, Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi.

Müttaki: Günah ve haramdan uzak duran, sakınan, dindar, takva sahibi, Allah'tan korkan, zâhid.

Müsademe: Çarpışma.

Tevbe-i nasuh nedir?

Tevbe-i nasuh ile alâkalı bir âyette inanan insanlar muhatap alınıyor ve şöyle deniyor: *"Ey iman edenler! Kendi nefsiniz hakkında hayırhahlık düşüncesiyle Allah'a tevbe edin."*[55]

Âyette üzerinde durulması gereken üç kelime var. Bunlar sırasıyla: İman, tevbe ve nasuh kelimeleridir.

Birinci kelime imandır. İman, İslâm'ın bütününü dil ile ikrar, kalb ile tasdik etmek demektir. İnanılması gereken meselelerin hepsine inanmadıkça insan iman etmiş sayılamaz.

Bizim için mühim olan imanın şer'î mânâsıdır. Bununla beraber "iman" kelimesinin lügat mânâsı nazara alınacak olursa, her iman eden insan Allah'ın teminatı altına girmiş olur. Evet, dünyada, dağlar gibi hâdiselerin altında kalıp ezilmekten; ahirette ise dünyanın en büyük musibet ve belâsına rahmet okutacak kadar dehşet verici azabın pençesine düşmekten, insan ancak imanı sayesinde kurtulur ve emniyete erer.

İkinci kelime tevbedir. Tevbe, kişinin kendini yenilemesi ve bir iç onarımdır. Yani, saptırıcı düşünce ve davranışlarla bozulan

---

55 Tahrim sûresi, 66/8.

kalbî muvazeneyi yeniden düzene koyma uğrunda ferdin, Hak'tan Hakk'a kaçması, daha doğrusu, O'nun gazabından lütfuna, hisabından rahmet ve inayetine sığınmasıdır tevbe.

Tevbeyi, günah duygusuyla, benliğin bir hesaplaşması şeklinde tarif etmek de mümkündür. Yani, nefsin, hayatı sorumsuzca sevk ve idaresine karşı, benlik ve iradenin, yüce dağlar gibi, günahların karşısına dikilip ona geçit vermemesidir tevbe.

Günah, muvazenesizce bir çukura yuvarlanıp gitmekse, tevbe, usûlüne göre bir hamlede hoplayıp oradan dışarıya çıkmaktır. Diğer bir ifade ile günah; vicdanın muvakkat bir murâkabesizliğinden, ruhun aldığı yara ise, tevbe, kalbin, sürekli bir ızdıraba düşmesi ve çok ciddî olarak kendi kendini kontrole koyulması ve böylece duyguların yeniden fer ve kuvvet kazanmasıdır.

Günah, insanda şeytanın hâkimiyeti ve nefsin tesiriyle olduğuna göre, tevbe, şeytana karşı duyguların müdafaası ve ruhtaki âhenksizliği, dezarmoniyi düzenleme gayreti demektir.

Günah erozyonlarının ruhu törpüleyip aşındırmasına karşılık tevbe, gönül zeminini, düşünce ve sözlerin en güzeli "kelime-i tayyibe" ile çimlendirmek ve o erozyonların tahribatını önlemektir. Gözlerin döneyazacağı, yüreklerin hoplayacağı gün gelmeden, yürekleri hoplatan tevbe gayreti ne mübecceldir! Keşke onu, her günahın açtığı gediği kapatacak seviyede, âh u enînlerle yapmaya muvaffak olabilseydik!

İnsanlar dünyaya günahsız ve masum olarak gelirler. Hiçbir eğrilikleri yoktur. Fıtratın bu temiz ve doğru yolundan ayrılan insanlar, kendilerini kuvve-i inbatiyesi olmayan bir toprağın bağrına atar ve orada çürürler. Evet, günahlar insanları, yolun kenarına atıp çürüten faktörlerdir. Günahtan sonra insanın

yeniden rücûu hakkında bir âyette *"Allah'a inâbe edin (dön-düm geldim deyin) Allah'a teslim olun."*[56] buyruluyor.

Öyleyse tevbe, insanın bazen günahlarla temizliğini yitirince, hemen temizlenip asliyetine dönmesidir. Nitekim bir hadis-i şerifte buyruluyor ki: *"İnsan günah işleyince, kalbinde bir siyah nokta belirir. Tevbe ile hemen onu silmezse, o nokta kalbinde öylece kalır. Sonra ikinci bir günah işlerse, kalbinde bir nokta daha belirir."*[57] Yani günah işleme fikri artık onun dimağında gelişmiş olur. Nasıl ki merdivenin ilk basamağına adım atan bir insan, ikinci basamağa adım atma fikrine de hazırlanır. İkiye atan, üçe çok rahat adımını atar ve bir kere günah istikametinde perdeyi yırtınca -Allah korusun!- artık sıkılmadan, hayâ etmeden, peşi peşine çok günahlar işleyebilir.. ve günah merdivenlerinden aşağıya, gayyaya doğru gitmeye başlar. Onun için yine büyük bir Söz Sultanı diyor ki: "Her bir günah içinde küfre gidecek bir yol var."[58] Tevbe, bu yolları tıkama, aşağıya doğru atılan adımı değiştirme, insanı Allah'a götüren helezona girdirme ve Allah'a yükseltme gayretidir.

Tevbe şaşmışlıktan, yoldan çıkmışlıktan sonra, tekrar dönüp gelip sahibini bulmadır. Onun içindir ki; Efendimiz Buhârî ve Müslim'deki bir hadislerinde bu dönüşü şu şekilde anlatmaktadır:

"Allah, kulunun tevbesinden sonsuz derecede memnun ve mesrur olur. Şöyle ki, bir insan çölde yolculuk yapıyor. Bütün azığı, eşyası ve suyu üzerinde olan devesi onu bırakıp kaçıyor. Adam sağa sola koşuşup devesini arıyor; fakat sonunda yorgun ve ümitsiz bir hâlde bir ağacın altında uyuyakalıyor.

---

56 Zümer sûresi, 39/54.
57 Tirmizî, *tefsir* (83) 1; İbn Mâce, *zühd* 29.
58 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.9 (İkinci Lem'a, Birinci Nükte).

Gözlerini açtığında bir de ne görsün; devesi, üzerindeki eşyasıyla beraber başucunda durmaktadır. Adam sevincinden öyle hâle geliyor ki, Cenâb-ı Hakk'a şükrederken yanlışlıkla, 'Ben Senin rabbin, Sen de benim kulumsun!' diyor. İşte tevbe eden kulu karşısında Cenâb-ı Hakk'ın ferahı bu adamınkinden daha fazladır."[59]

Elbetteki hadiste geçen "ferah" tabirini, bizim anladığımız mânâda ve bizim ölçülerimiz içinde Cenâb-ı Hakk'a izafe ve isnat edemeyiz. O'nun ferahı istiğna-ı mutlakına uygun bir ferah-ı mukaddestir ki, biz onun keyfiyetini idrakten âciziz. Bununla beraber, kulun tevbesi, Cenâb-ı Hakk'ı işte bu şekilde memnun etmektedir. Ve bizim için mühim olan da bu mânâyı anlamaktır.

Tevbenin iki yönü vardır. Bunlardan birincisi bize, ikincisi ise Cenâb-ı Hakk'a aittir. İşte bu mânâ içindir ki, Efendimiz: فَمَنْ تَابَ تَابَ اللهُ عَلَيْهِ *"Tevbe edene Allah da tevbe eder."*[60] buyuruyor. Bizden tevbe, Allah'a dönmektir. Allah'ın tevbesi ise rahmetiyle bize teveccüh buyurup, kapısını yeniden açmasıdır. Biz yoldan çıkmakla, Allah'ın bize bakan bütün pencereleri muvakkaten kapanmış, bütün menfezleri de tıkanmış oluyor. Sonra da pişmanlık duyuyor ve: "Neden yaptık? Niçin fıtratımıza zıt bir yola girdik?" diyoruz. Biz içimizden kendimizi düzeltmeye başlarken ve nedamet hissiyle çırpınıp bir metafizik gerilime geçerken, birdenbire bakıyoruz ki, kapılar, menfezler bize yeniden açılmaya başlanmış. Birincisi bizim tevbemizdi. Yani o, bir niyet, bir düşünce ve bizi kıvrandıran

---

59 Buhârî, *daavât* 4; Müslim, *tevbe* 3-7; Tirmizî, *kıyame* 49; İbn Mâce, *zühd* 30.
60 Buhârî, *meğâzî* 35; Müslim, *tevbe* 56; Ebû Dâvûd, *eşribe* 5; Nesâî, *sârık* 1; İbn Mâce, *ikâme* 78. (Lafız İbn Mâce'ye ait.)

bir nedametti. İkincisi de Allah'ın tevbesi. O da bize kapıyı ve menfezleri açtı ve "Kullarım, Ben sizi unutmadım, terk etmedim, siz Beni hatırladığınız sürece ahd ü peymânınızı elli defa dahi bozsanız Beni burada bulacaksınız." dedi...

Evet, O Erhamürrâhimîndir. Ne yaparsak yapalım dilimizden: يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اِرْحَمْنَا يَا غَفُورُ يَا غَفَّارُ وَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَتَجَاوَزْ عَنْ سَيِّاٰتِنَا demeyi düşürmemeliyiz.

Üçüncü kelime "nasuh"tur. Nasuh, "faûl" vezninde ism-i fail bir kelimedir. Mübalâğa ifade eder. Çok ciddî hayırhahlık, nefsine nasihat edicilik demektir. O, nasihat ile aynı kökten gelir. Nasihat, bir insanın iyi düşünmesi, iyi görmesi, başkalarının iyiliğini istemesidir. اَلدِّينُ اَلنَّصِيحَةُ *"Din, nasihattir."*[61] derken, başkaları hakkında hayırhah olarak hareket etmek kastedilmektedir. Yoldan sapmasınlar diye insanların ellerinden tutma, Allah'ı, peygamberi anlatma bunun icabıdır. Bugün, İslâm'a hizmet eden güzide Müslümanlar, nuranî kadro, Hz. Mesih'in dilinde "kudsîler ordusu" diye isimlendirilmektedir. Zuhur eden hâdiseler karşısında gök parça parça üzerlerine dökülse, yer şak şak olup açılan korkunç kraterleriyle onları yutmaya çalışsa, yine de İslâm'a hizmet eden bu kudsîler, dine sahip çıkacak ve elinde kor taşıyan yiğitlerin ruh hâletiyle kendilerine düşen vazifeyi bir lahza hatırlarından çıkarmayacaklardır.

Evet, Allah'ı, Resûlü'nü, Kur'ân'ı, İslâm'ı ve mübarek dinimizi anlatma, itminansız gönüllere itminan kazandırma, ahiret ümidi adına her şeyi kaybetmiş insanların vicdanında yeniden ahiret duygusunu tüttürme ve insanların gönüllerinde Cennet'in binlerce sene hayatı bir dakika rü'yet-i cemaline

61 Müslim, *îmân* 95; Tirmizi, *birr* 17; Ebû Dâvûd, *edeb* 59.

mukabil gelmeyen Cenâb-ı Hakk'ın cemalini görme arzusunu mayalama.. işte bunların hepsi hayırhahlıktır. Ve bunların hepsine bir çırpıda, Efendimiz اَلنَّصِيحَةُ buyuruyor. Ve sonra da *"Dinin ruhu nasihattir."* diyor.

"Nasuh" yukarıda da söylediğimiz gibi, çok hayırhah demektir. İnsanın en fazla hayırhahlığı da kendi nefsine olmalıdır. Kişi en başta nefsini bütün kötülüklerden korumalıdır. Nefsin korunması, temel hukukun beş prensibinden bir tanesidir. İnsan nefsini yani kendisini içkiden, zinadan, küfre ve dalâlete girmeden koruyacaktır. Bu korumalardan her birisi "usûl-i hamse"den biriyle alâkalıdır. İnsan nefsini Cehennem'e müstahak bir hatab hâline gelmekten muhafaza etmelidir. Eğer odun gibi yaşarsa, odun gibi haşrolur, odunların gideceği yer de bellidir. Kur'ân; *"Onlar, Cehennem'in odunlarıdır."*[62] diyor. Böyle olunca, her insanın nefsine karşı hayırhahlığı, günahlara karşı çok dikkatli, titiz ve hassas olmasıyla mümkündür. İnsan nefsi için o kadar hayırhah davranmalıdır ki, *"Allah onu bir kere küfür ve dalâletten çıkardıktan sonra, küfre ve dalâlete dönme, ona Cehennem'e girmekten daha ziyade ızdırap verici olmalıdır."*[63]

Bununla beraber insan yine sürçüp kayabilir. Böyle bir durum karşısında da o hemen akıl ve vicdanını harekete geçirerek, "Ben Allah'tan kopmakla bu hâle geldim. Öyle ise, ancak O'na yeniden bağlanmakla bu durumdan kurtulabilirim." diyecek ve Cenâb-ı Hak'la olan irtibatını kuvvetlendirmeye çalışacaktır. Onun bu cehdi, nasuh tevbenin bir yanını teşkil etmektedir.

Onun diğer yanı da şudur: İnsan bir daha eski günahlarına dönmeyerek, nefsi hakkında hep hayır düşünmüş olmalıdır. İnsan nasıl evlâtlarının istikballeri hakkında hep hayır

---

[62] Enbiyâ sûresi, 21/98.
[63] Bkz.: Buhârî, *iman* 9, 14; Müslim, *iman* 67.

düşünür, onların iyi olmasını ve yükselmelerini diler, öyle de kendi hakkında da hep iyi şeyler dilemelidir. Onun için de, daha işin başında günahlara girmemeye azimli olmalı ve günahları açısından nefsini ele alırken, kendisinin Allah'tan uzaklaşmasını, affedilmez çok büyük bir cürüm ve kapatılmaz bir uçurum olarak kabul etmelidir ki, böylece nasuh tevbe yapmış sayılsın. Allah (celle celâluhu) bu zaviyeden buyuruyor ki: تُوبُوا إِلَى اللهِ تَوْبَةً نَصُوحًا[64] Yani siz, imanınız sayesinde, emniyet zemininde bulunuyorsunuz; evet, iman etmişsiniz, gözünüz açılmış, akı karayı birbirinden tefrik eder duruma gelmişsiniz; sonra Allah'a güvenmiş ve dayanmışsınız. Bu bakımdan, şayet sürçseniz ya da bir an yoldan inhiraf etseniz, kat'iyen ye'se düşmemelisiniz; zira ye'se düşmeyi gerektiren hiçbir şey yok; çünkü Allah, şirkten başka her şeyi mağfiret edeceğine söz vermiştir.[65] Öyleyse düştüğünüz yerde kalakalmamalısınız; hemen harekete geçip, Allah'a yönelerek, eski günahlara da nedamet edip; kendinizi yeniden bulmaya çalışmalısınız ki, zannediyorum "Tevbe-i Nasuh" denen müstesna yöneliş de bu olsa gerek.

Ayrıca, bu tevbe için şu şartları öne sürmüşlerdir:

Birincisi: İşlenen günah kul hakkıyla alâkalı ise, evvelâ o hak, sahibine verilmeli ve ondan helâllik dilenilmelidir.

İkincisi: Bir daha aynı günaha dönmemek üzere ciddî ve kesin bir kararlılık içinde olunmalıdır.

Üçüncüsü: O günahla tevbe arasında ikinci bir günah işlemeye vakit bırakmamalı, yani elden geldiğince günahlar beş dakika bile tevbesiz kalmamalıdır.

---

64 Tahrim sûresi, 66/8.
65 Bkz.: Nisâ sûresi, 4/48.

Tevbenin bir başka buudu da şudur: Günah, ruhta bir ızdırap şeklinde duyulmalı, vicdan da o günaha karşı bir nefret, bir tiksinti ve bir ürperti hissetmelidir. Bir insan, işlediği günahlar karşısında hasta olmuyor ve ızdırap çekmiyorsa, alışageldiği gibi ağzıyla tevbe etse dahi, onun yaptığı tevbe değil, sadece bir merasim ve yararsız birkaç söz söylemekten ibaret kalır. Tevbe, vicdanın duyduğu nedamet ve bu nedametle insanın iki büklüm olmasıdır. Dil ile söylemek ise, sadece böyle iki büklüm olmuşluğa kavlen iştirak ve bir tercümanlıktır.

Evet, tevbe ancak ızdırabın terennümüdür. Ne var ki bu terennümü de yine Sahib-i Şeriat'tan öğreneceksin. Yani nedamet ve ızdıraplarını Resûlullah'tan öğrendiğin şeylerle soluklayacaksın:

أَسْتَغْفِرُاللهَ الْعَظِيمَ الْكَرِيمَ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ تَوْبَةَ عَبْدٍ ظَالِمٍ لَا يَمْلِكُ لِنَفْسِهِ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا

"Tevbe ve istiğfar ediyorum. Öyle bir kul, bir bende, bir tasmalının tevbesi gibi tevbe ediyorum ki, kendi kendine ne dirilebilir, ne ölebilir, ne hareket edebilir, ne yatabilir, ne kalkabilir. İşte ben böyle âcizlerden âciz bir zavallı; Sana günah ve zulümlerimden dolayı tevbe ediyorum."

Allah Resûlü'nden mervî bir hadiste, tevbe ve istigfardan önce iki rekât namaz kılmaktan, sonra da tevbe edenin başını yere koyarak tam konsantre olup, Rabbin rahmetiyle münasebete geçeceği âna kadar, secdede:

يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيثُ أَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ

"Ey Hayy u Kayyum, benim her hâlimi ıslah eyle, Sen beni göz açıp kapayıncaya kadar nefsimle baş başa

bırakma.”[66] gibi dualardan da söz ediliyor. Yani içteki nedametin bu sözlerle soluklanması tavsiye ediliyor.

Bu mevzuda yine Efendimiz’den (sallallâhu aleyhi ve sellem) şerefsüdur olmuş, sabah akşam okunan ve “Seyyidü’l-istiğfar” diye bilinen bir dua daha mervîdir ki o da:

اَللّٰهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ

istiğfarıdır.[67] Seleften bazıları, أَنْتَ kelimesinin sonuna يَا غَفَّارُ يَا غَفُورُ isimlerini de ilâve etmişler. Bunlar, Efendimiz’den mervî olanlar arasında olmasa da Rabbimiz’in iki mübarek ismini şefaatçi yaparak Allah’a teveccüh etme mânâsında çok güzeldir.

Evet tevbe, kalbin nedamet ve ızdırap duymasıdır. Biz böyle bir ızdırabı, tevbe ve istiğfarda kullanılan kelimelerle eda ettiğimiz sürece makbuldür. Ancak, içimizde günaha karşı hiçbir ızdırap duymadan, dilimiz: أَسْتَغْفِرُاللهَ الْعَظِيمَ الْكَرِيمَ الَّذِي لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيَّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ veya “Elimle, dilimle, ağzımla, gözümle, kulağımla işlediğim her günahtan tevbe ettim, pişman oldum…” diyor fakat duygu ve düşüncelerimiz bu kelimelere refakat etmiyorsa ve içteki dalgalanmalar soluklarımızı kesecek kadar ağırlıklarını hissettirmiyorsa, boşuna uğraşıyoruz demektir. İnsan hiç olmazsa Allah karşısında günahlarını ifadede, vicdanından gelen sesleri soluklamalıdır.

---

66 Hâkim, *el-Müstedrek* 1/730; Heysemî, *Mecmau’z-zevâid* 10/117, 180.

67 *“Allahım, Sen benim Rabbimsin; Senden başka ilâh yoktur. Beni Sen yarattın; ben Senin kulunum ve gücüm yettiğince Sana olan ahdime ve vaadime bağlıyım. İşlediklerimin (kötülüklerin) şerrinden Sana sığınırım. Üzerimdeki nimetlerini itiraf eder, günahlarımı da ikrar ederim. Beni bağışla. Zira günahları bağışlayacak ancak Sensin.”* (Buhârî, *daavât* 3; Tirmizî, *daavât* 15.)

Evet, tevbe ve istiğfar ederken şaka ve merasim yapmıyor, herhangi bir folkloru icra etmiyoruz. Bilakis Allah karşısında gerçekten işlediğimiz bir günahtan gerçek bir nedamet duygusunu Allah'a takdim ediyoruz.

Ve son olarak burada şunu da arz edeyim: Camilerde yapılan nikâh ve iman tecdidi gibi aslı esası olmayan ve bir mânâ ifade etmeyen sözlerin mü'minlere kazandıracağı hiçbir şey yoktur. Hele nikâh gibi, ciddî bazı esaslara bağlı bir meselede, إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُجَدِّدَ الْإِيمَانَ وَالنِّكَاحَ demek sadece bir tevbe olarak değil, söz, dil kaideleri bakımından da tenkide açıktır. Çünkü adam: "Ben nikâhımı ve imanımı yenilemeyi düşünüyorum." diyor. Yenilediğini de söylemiyor. Yani, düşünüyorum, ileride yenileyebilirim, demek istiyor. Allah korusun, bu çok tehlikeli bir ifadedir. Çünkü bir insan, bilerek veya bilmeyerek kelime-i küfrü telaffuz etmişse hemen anında tecdid-i iman etmesi lâzımdır. Bunun yegâne çaresi vicdanından gelerek, işlediği bütün günahlara, ciddî bir hiss-i nedametle arkasını dönüp أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ demektir. Bunun ise tehire tahammülü yoktur. Müslümanları boş şeylerle avutmak faydasızdır.

Ciddî tevbe edelim. Her hata ve her sürçmemizden ürperelim ve Allah'a yönelelim. Bütün bunları yaparken de Allah Resûlü'nün talim ve irşad daireleri içinde kalmaya çalışalım.

Hayırhahlık: Hayır dileme, iyiliğini isteme.

Hisab: Hesaba çekme, hesap sorma.

Kelime-i tayyibe: Güzel söz.

Mübeccel: Aziz, yüce.

Kuvve-i inbatiye: Yetiştirme kuvveti, verimlilik.

Rücû: Geri dönme, vazgeçme.

Gayya: Cehennem çukuru.

İzafe etmek: İlişkilendirmek, bağlantı kurmak.

İstiğnâ-yı mutlak: Kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmama.

Ferah-ı mukaddes: Cenâb-ı Hakk'ın Kendi Zâtına lâyık, duyduğu yüce, kusursuz sevinç, ferah.

Ahd ü peymân: Yemin etme, söz verme.

İtminan: Kararlılık, iç huzuru.

Usûl-i hamse: İslâm hukukunda korunması farz olan beş temel unsur; bunlar din, mal, can (nefis), akıl ve nesildir.

Hatab: Odun.

Hayy u Kayyum: Her zaman var ve diri olup varlıkların da hayatı ve devamı kendi idaresinde olan Zât.

Gaffâr / Gafûr: Çok mağfiret eden, çokça affeden Hz. Allah.

Cibrîl-i Emîn: Dört büyük melekten biri, vahiy meleği, Cebrail (aleyhisselâm).

Ye's: Ümitsizlik.

إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللّٰهِ[68] *âyetinin ifade ettiği neşr-i hak için enbiyâya ittibaı ifade eden istiğna düsturu dolayısıyla tebliğ ve irşad vasıtaları olan şeylerden şahsî kazanç temini olabilir mi?*

"Ecrimiz, mükâfatımız Allah'a aittir." âyetinin geçtiği yerde bunu Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Şuayb ve Hz. Lut gibi, beş büyük peygamber kendi kavimlerine karşı söylemişlerdir.[69] Başka yerlerde Hz. İbrahim ve Hz. Musa da araya girer. Fakat, *"Mükâfatımız sadece Allah'a aittir."* ifadesinin geçtiği yerlerde yalnız bu beş büyük zâtı görüyoruz. Bir de sûre-i Yâsîn'de anlatılan ve büyük ızdırap çeken kahraman (Habib-i Neccar) da *"Sizden, yaptıkları tebliğ karşılığında ücret ve mükâfat istemeyenlere tâbi olun!"*[70] demek sûretiyle, yine bu âyetin mânâsına işaret etmektedir. Hz. Nuh başka bir yerde yine, değişik bir ifade ile aynı hususa dikkati çekmektedir.[71] Yani enbiyâ-i izâm, yaptıkları tebliğ vazifesi karşısında, insanlardan bir şey istememe esası üzerinde yürüdüklerine dikkat çekilmektedir:

68 Yûnus sûresi, 10/72.
69 Şuarâ sûresi, 26/109, 127, 145, 164, 180.
70 Yâsîn sûresi, 36/21.
71 Yûnus sûresi, 10/72.

وَمَا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Ben yaptığım tebliğ vazifesi karşılığında sizden bir şey istemiyorum, ücretim ve mükâfatım münhasıran Âlemlerin Rabbi Allah'a aittir."[72]

Bu söz, her peygamberin âdeta, Cenâb-ı Hakk'a karşı, verdiği bir ahd ü peymân ve bir yemindir. Onlar, peygamberlik vazifesini yapacaklarına ve bunun karşılığında hiçbir şey almayacaklarına söz veriyorlar.

Neşr-i hak vazifesinde ne zaman olursa olsun, her devrin mürşidleri, enbiyâ-i izâma iktida etmekle mükelleftirler. Hizmetini Allah için yapan hemen herkes; vaaz ve nasihat ederken, bir yerde sohbette bulunurken, gezerken, köy köy, kasaba kasaba dolaşırken, hak ve hakikati neşretme karşılığında kat'iyen bir şey almayacaktır. Evvelâ, sözün tesir etmesi, Allah'ın elindedir. Allah bu kimselerin sözlerinin tesirini, büyük bir ölçüde onların hasbîliğine, diğergâmlığına ve yaptıkları irşad vazifesi karşılığında hiçbir şey beklememelerine bağlamıştır. Enbiyâ-i izâmın sözü tesirlidir, asfiyânın sözü tesirlidir. Günümüzde sözler tesir etmiyorsa, tesir için gerekli olan bir kısım şartları yerine getirmediğimizdendir.

Evet, mükâfatını dünyada almak isteyenlerin sözleri için Allah, sinelerde tesir yaratmamaktadır. Bu çok önemli bir meseledir. Diğer bir önemli mesele de şudur; neşr-i hak hizmetinde bulunan kimseler, enbiyâ-i izâma iktida edip vazifelerinin karşılığında bir şey almamalıdırlar; almamalıdırlar ki, ehl-i dünya tarafından tenkide maruz kalmasınlar. Çünkü ehl-i dünya diyecektir ki, "Bunlar neşr-i hak vazifesi yapıyorlar ama aynı zamanda temettü hakkı da arıyor ve geçimlerini bu yolla temin edip gidiyorlar."

---

72 Şuarâ sûresi, 26/109, 127, 145, 164, 180.

Mevlitçi niçin tenkit ediliyor? Çünkü gırtlağına hakk-ı temettü arıyor. Bir ilâhi okuyor, bir Allah'ı methediyor, sonra da sanki: "Methettim Allah'ını, ver bakalım şunu!" diyor. Onun için de sinelerde, mâşerî vicdanda bir tesir uyarmıyor. Niyet bu olduğu sürece uyarmamaya da devam edecektir. Bir yerde, bir köşeyi veya bir kürsüyü tutmuş samimî bir insan görürsünüz; hasbîdir, diğergâmdır, Allah için yaşıyordur. Bakarsınız, sesi cılız çıksa bile, mâşerî vicdanda kendine göre bir tesiri vardır. Bu da, neşr-i hak vazifesinde onun, insanlardan istiğna etmesine bağlıdır.

Gönül ne kadar arzu ediyor ki, bu işe omuz verenler, Allah rızasına giden yolu bir şehrah hâline getirme gayreti içinde bulunanlar, Kur'ân ve iman hizmetine sahip çıkanlar; geleceğin gerçek mimarları kudsîler, aydınlar ve ışığa gönül vermiş mübarekler dünyanın malına, menaline meyil göstermesinler, eteklerini kire, lekeye bulamasınlar, istiğna içinde hareket etsinler ve neşr-i hak hizmetinde kimseden bir şey istemesinler. Kifâf-ı nefs edecek kadar bir şey bulurlarsa, onunla geçinsinler ve kendileri çekip gittiklerinde, arkalarında bir ev bile bırakmasınlar. Çünkü hiç tereddüt etmeden söyleyebiliriz ki, ilklerden günümüze kadar, dünya çapındaki büyüklerden hiçbirinin ciddî bir evi yoktu. Medine-i Münevvere'de Ravza-i Tâhire'ye girerken, "Ömer Kapısı" diye bir kapı var, "Bab-ı Ömer". Devletin başında bulunduğu ve Aral gölüne kadar ordular sevk ettiği, ülkeler fethettiği hâlde, nerede Hz. Ömer'den kalan ev..?

Evet, neşr-i hak vazifesinde bulunanlar, arkada ev, han, hamam, halı, kilim bırakmamalı ve çoluk çocuklarını zengin etme düşüncesiyle yaşamamalıdırlar. Evet, neşr-i hak vazifesi yapanlar mutlaka müstağni yaşamalıdırlar. Dinimize ve milletimize hizmet yarışında ipi göğüsleyenlerden birisinin vefatında,

cüzdanından 25 tane 25 kuruş çıkmıştı... Hepsi bu kadar. Ne güzel misal! Böylece dost ve düşman herkes bildi ve inandı ki, İslâm hizmetkârlarının dünya adına zerre kadar tamahları ve arzuları yok.

Evet, neşr-i hak hizmeti yapanlar sadece çoluk çocuklarını dilenci etmesinler, okutsunlar veya bir işe koysunlar... Ayrıca bizzat İslâm'ı anlatanlar, bunun karşılığında kat'iyen hakk-ı temettü aramasın ve şahsî arzularını yaşamasınlar. Yaşamak şöyle dursun, sürekli maddî-mânevî füyûzat hislerinden fedakârlıkta bulunmalıdırlar ki, güvenilirliklerini koruyabilsinler. Evet onlar, yaşama arzusuyla değil, yaşatma arzusuyla dolup taşmalıdırlar.. dolup taşmalıdırlar ki, bir an bile dünya onların hayallerine girmesin.. gözlerinin içinde dünya hayali bir ân-ı seyyale bile yer etmesin. Yoksa kazandıkları safvetlerini kaybeder ve sonra da iflah olmazlar. Bir dönemde Allah'ın rızasını tahsil yolunda yürürken daha sonra dünyalık peşinde koşanların kötü akıbetleri kendilerine dokunmasa bile, çoluk çocuklarına veya torunlarına öyle dokunur ki, dokunduğu gün iki büklüm olur, inlerler.

Neşr-i hak vazifesinde bulunan kimseler gerçekten ihlâslı ve müstağni bir yaşayış sergilemelidirler ki, bütün âlem hatta Mele-i A'lâ'nın sakinleri: "İşte bunlar onlardır." desinler. Dünyayı aşamayan insan, ahireti aşamaz. Dünyanın altında kalmış olanlar, önlerindeki sarp tepeleri aşamaz. Her zaman dünyaya hükmeden kimseler, kendini ve dünyayı aşmış kimseler arasından çıkmıştır. Öncekilerin çoğundan geriye kalan, tavlasında atı, sadağında oku ve atının eğeriydi.. Halid öldüğü zaman, iki devleti yere sermiş bir insandı ama, "Atımdan, kılıcımdan başka geriye bir şey bırakmadım." diyordu.

Gerçekten onları anlamak çok zor. İnsan diyor ki: "Sen melek misin, sofî misin, derviş misin, söyle Allah aşkına sen nesin?" Evet görüyoruz ki iki devleti (Bizans ve İran'ı) yere sermiş bir insan, atıyla kılıcından başka bir şey bırakmadan göçüp gidiyor. Ama o, sinelerimizde yaşıyor, kıyamete kadar da yaşayacak.

Netice olarak diyebiliriz ki, neşr-i hak, istiğna ile bu kadar bütünleşmiştir ve onu ondan ayırmak kabil değildir. Artık, bugün ikbal ve istikbal düşüncesini aşmış hasbîler üç asırdan beri yeryüzünde sahipsiz olan Kur'ân'ı ve bir fecir nesli bekleyen Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) ruhaniyetini düşünmeli; hem öyle bir düşünmeli ki, duyguda, düşüncede başka şeylere yer kalmasın... Bugün bütün dünya yepyeni bir devir bekliyor. İslâm ve Kur'ân davasını temsil edenler de yepyeni bir diriliş türküsü söylüyorlar. Benim ifade etmeye çalıştığım şeyler de bu diriliş bestesini terennüm edeceklerin sadece bir tek vasfıdır.

Bu meselenin bir diğer yönü şudur: İmana ve Kur'ân'a hizmet edenler, medar-ı maişetlerini ve geçimlerini o hizmetlerine bağlamamalıdırlar. Bu millet hamiyetperverdir, hiçbir zaman sahip çıkanları yalnız bırakmamıştır; şöyle veya böyle mutlaka onlara destek olmuştur. Ama onlar da müstağni davranmalı ve hiçbir şey talep etmemelidirler. Sadece geçinecek ve kifâf-ı nefs edecek kadar eline bir şey geçmesinde de -inşâallah- bir mahzur olmasa gerek. Bunu söylerken de وَالْعَامِلِينَ[73] kelime-i kudsiyesini esas alıyor, zengin dahi olsa, Müslümanlar hesabına vergi toplayan bir insanın, o vergiden istifade edebileceği prensibine dayanıyorum. Bunun için de

---

73 Tevbe sûresi, 9/60.

kendilerine yetecek kadar almalarında da mahzur görmüyorum. Ama tekrar ediyorum; imana ve Kur'ân'a hizmet edenler için evvel ve âhir, müstağni kalma esas olmalı... Onlar katiyen el âleme el açmamalı, muntazırâne bir hâl içinde bulunmamalı ve bir şey beklememelidirler. Evet işte bu, insanlığın mutlu geleceğine su serpen bahadırların mümtaz vasıflarından önemli bir vasıftır.

İstiğna düsturu: Cenâb-ı Hak'tan başka kimseden bir şey istememe, minnet altına girmeme.

Temettü: Kâr, fayda, menfaat.

Mâşerî vicdan: Kamu vicdanı.

Ravza-i Tâhire: Tertemiz bahçe.. Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabri ile minberinin arasında kalan cennet bahçesi.

Müstağni: Tenezzül etmeyen, tok gözlü.

Füyûzat: İlâhî feyizler, ihsanlar, lütuflar.

Hamiyetperver: Millî ve dinî değerlere bağlı.

Muntazırâne: Yaptıklarının karşılığında bir şeyler bekler tarzda.

Diğergâm: Başkalarını düşünen, yaşatma zevkini yaşamaya tercih eden.

Menal: Elde edilen, kazanılan, sahip olunan şey; mal mülk.

Efendimiz'in başka şehir değil de, hususiyle İstanbul'un fethini müjdelemesi ve bunun bizim dedelerimizin eliyle olması neye binaendir? Dinî ve tarihî yönüyle izah eder misiniz?

Efendimiz'in müjdesi sadece İstanbul'a mahsus değildir. Mesela, Amr b. Âs'ın kurduğu "Fustat"a; Nâfi'nin inşa ettiği "Kayravan"a dair müjde ve işaretler, hatta "Vatikan"la alâkalı haberler vardır. Ayrıca Basra ile alâkalı rivayetler de mevcuttur.[74] Bununla beraber İstanbul'un yeri bir ayrı ve İstanbul'un müjdesi bir başkadır. Söz konusu ihbar-ı Nebevî Ahmed İbn Hanbel'in Müsned'i ve Hâkim'in Müstedrek'inde şu şekilde rivayet edilmektedir:

لَتُفْتَحَنَّ الْقُسْطَنْطِينِيَّةُ فَلَنِعْمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا وَلَنِعْمَ الْجَيْشُ ذٰلِكَ الْجَيْشُ

"İstanbul mutlaka fetholunacaktır. Onu fetheden kumandan ne güzel kumandan!. Ve onu fetheden ordu ne güzel ordudur!"[75]

İstanbul, Müslümanların eline geçtikten sonradır ki, İslâm âlemi için çok büyük bir ehemmiyet kazanmıştır. Zira o, cihanın

---

74 Buhârî, *cihad* 3, 8; Müslim, *imâre* 160-162; *fiten* 19, 38, 78; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/303, 335; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/38; Hâkim, *el-Müstedrek* 4/468; Deylemî, *Müsned* 3/48; Nuaym b. Hammad, *el-Fiten* 1/409.

75 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/335; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/38; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/468.

dört bir yanına giden fetih ordularının merkezi hâline gelmiş.. cihan devletine pâyitahtlık yapmış.. Batı âlemine karşı İslâm âleminin önemli bir karakolu olmuş kutlu bir beldedir. Evet, Efendimiz'in müjdesine mazhariyeti, biraz da eda ettiği bu fonksiyonlardan ileri gelmektedir.

Bir devrede, bilhassa Râşid Halifeler döneminde Medine merkezdi. Fetih orduları sağa sola hep Medine'den gönderilirdi. Evet, Medine yıllar ve yıllar kendi özünde mayaladığı medeniyet, kültür ve devlet düşüncesinin bütün cihana yayılmasında hep birinci derecede bir merkez olarak kaldı.

Medine mânâ olarak bu mevkiinden hiçbir zaman düşmedi. Ancak fizikî coğrafya değişip, gelişip büyüdükçe, devlet de, merkezini başka yerlere taşımak zorunda kaldı. Önce Şam, sonra da Bağdat uzun süre bu vazifeyi ifa ettiler. Daha sonra ise İstanbul bu vazifeyi onlardan devraldı. Şimdi, Mekke, Medine, Şam ve Bağdat'ı koruma işi onun omuzlarındaydı. Hem de sadece muhafazası değil, bakım görümü de:

Her sene Sürre Alayları İstanbul'dan hareket ediyor ve şehrin çıkışına kadar bizzat padişah tarafından hem de yaya olarak uğurlanıyor ve Hicaz insanına hedâyâ ve behâyâ taşınıyordu. Başta Nebi torunlarına, sahabe ahfâdına ve daha sonra da bütün Medine fakirlerine dağıtılmak üzere gönderilen altın, gümüş, inci, mercan ve elmasların haddi hesabı yoktu. İstanbul her sene Peygamber köyüne, sahabe beldelerine hizmet edebilmenin bütün hazzını bir tali'lilik pâyesi olarak iliklerine kadar bir kere daha yaşıyordu.

Evet, işte onun ileride yapacağı bu büyük hizmet, asırlarca önce Allah Resûlü tarafından tebcil ediliyor ve hüsnü kabulle karşılanıyordu. Fetihten sonra sanki Medine ve İslâm'a

pâyitahtlık yapmış Şam ve Bağdat gibi beldeler, hayırlı ve salih bir evlâdın mürüvvetini, civanmertliğini gören ana baba gibiydiler. Onlar böyle bir evlât yetiştirmiş olmanın, İstanbul da onlara lâyık bir evlât olabilmenin hazzını paylaşıyorlardı. Medine'de doğup, Şam'da, Bağdat'ta derinleşen İslâm nurunu, İstanbul, aşk u şevk menşurundan ve yeni bir düşünce prizmasından geçirerek, o güne kadar henüz ulaşılamayan karanlık dünyalara aksettirmeye çalışıyordu.

Bu itibarla, Mekke ve Medine'nin kudsiyetleri müsellem olmakla beraber, İstanbul'un da Mekke ve Medine'ye ve bütün İslâm âlemine hizmet etmesi açısından, çok yönlü böyle bir büyüklüğü vardır.

Tarihte, yeni bir çağın açılması ve bir çağın kapanması, İstanbul'un fethiyle olmuştur. Avrupa'ya giden İslâm orduları, İstanbul'da hazırlanarak gitmişlerdir. Hatta bir iki defa Bağdat bile İstanbul'dan fethedilmiştir. Son Revan Seferi 4. Murat tarafından, İstanbul'dan giden bir ordu ile gerçekleştirilmiş ve bir kere daha vahdet-i İslâmiye, İstanbul vasıtasıyla temin edilmiştir. İstanbul bütün bunlarla çok uğurlu ve mübarek bir belde hâline gelmiştir.

Ve yine İstanbul Müslümanlar tarafından fethedilmeden önce, evvelâ Ebû Eyyub el-Ensarî Hazretlerini bir misafir olarak kabul etmiş, bağrını ona açmıştır. Ebû Eyyub el-Ensarî ki, Efendimiz'e mihmandarlık yapmış, O'nu misafir etmiş bir insandır. Kaderin cilvesine bakın ki, Medine'de Efendimiz'e mihmandarlık yapan bu insan, İstanbul'a gelmiş, burada gömülmüş; sonra da İstanbul ona mihmandarlık yapmaya başlamış…

Evet, Büyük Hünkâr İstanbul'u fetheder etmez, henüz Fatih Camiini yapmadan, Ayasofya'yı camiye çevirmeden,

İstanbul adına tasarladığı planları ele almadan evvel, yanında mânâ gözü açık ve فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ[76] sırrının dünyadaki temsilcilerinden Akşemseddin Hazretlerine, "Allah Resûlü'nün Mihmandarı, sahabe-i güzinden, Ebû Eyyub el-Ensarî Hazretlerini bana bul!" demiş.. o zat da keşfen, bulup çıkarmış.. sonra da yanı başına kendi ismiyle, hem İstanbul'un hem de bütün İslâm dünyasının en güzide mabetlerinden biri inşa ettirilmiştir.

Evet, bir yönüyle İstanbul, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ait çok mühim bir emaneti bağrında saklamakta ve âdeta cihad adına gelen bu şanlı sahabi cihad şehrinin bir remzi olmaktadır. Büyük cihadlar umumiyetle İstanbul'dan şahlanan insanlarla gerçekleştirilmiş ve İstanbul merkezli nice fetihler görmüşüzdür.

Evet, şayet Allah'ın adını üç kıtada da duyurmaya çalışmışsak, bu, Allah'ın lütfuyla İstanbul'dan yola çıkan Hak erleriyle olmuştur. Bu mübarek ve uğurlu belde için بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ[77] âyetinden de büyüklerimiz, ebced hesabıyla İstanbul'u çıkarmışlar ve ona *"Tertemiz belde"* demişlerdir. Gerçi, بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ daha evvel "San'â" için buyurulmuş ama böyle olması Mekke'nin, Medine'nin de kastedilmesine ve İstanbul'a işarette bulunulmasına mâni değildir.

Evet, بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ *"Temiz belde"* sözü İstanbul'u da içine alabilir. İstanbul maddî-mânevî şirinliği, güzelliği ve evliyâların merkadlerini, hatta çok kimselerin makamlarını bağrında barındırmasıyla, gerçekten mübarek bir beldedir. İnşâallah hâlâ

---

76 *"İşte gözünün önünden perdeyi kaldırdık, şimdi artık gözün pek keskindir!"* (Kaf sûresi, 50/22)

77 Sebe sûresi, 34/15.

o mübarekiyetini devam ettiriyordur.. ettirmese bile bir gün -inşâallah- tam mânâsıyla arzu edilen o mübarekiyete yeniden ulaşacak ve orada ruh-u revan-ı Muhammedî hakikî mânâda yeniden esmeye ve dalgalanmaya başlayacaktır.

Efendimiz zaten, İstanbul'un bir kere daha fethedileceğine işaret buyuruyor. Yani asırlardan beri kendinden, kendi ruhundan kaçan insanımızın, yeniden kendi özüne sahip çıkacağını, kendi ruhuyla bütünleşeceğini, kalb ve ruhun hayatına yükseleceğini, Allah ile münasebete geçeceğini müjdeliyor. Ümit ediyoruz bu da olacak ve ikinci bir fetih mutlaka gerçekleşecektir. Efendimiz İstanbul'la Deccal'in zuhuru arasında ciddî bir münasebet buluyor ve bu noktaya parmak basıyor.[78] Vakti gelince o da görülüp müşâhede edilecektir. Ve daha kim bilir nice sırlar içindir ki, Allah Resûlü İstanbul'a hususî mânâda bir ilgi ve alâka göstermiş ve İstanbul'un fethini asırlarca önce müjdeleyip bişaret vermiştir!.

Fustat: Mısır'da bir şehir.

Kayravan: Tunus'ta bir şehir.

Ahfâd: Torunlar.

Tebcil: Yüceltme.

Menşur: Prizma.

Mihmandar: Misafir eden, ağırlayan.

Merkad: Mezar, kabir.

---

78 Ebû Dâvûd, *melâhim* 3-4; Tirmizî, *fiten* 58; İbn Mâce, *fiten* 35; Hâkim, *el-Müstedrek* 4/473.

Sıddîkiyet mertebesinin şehitlik mertebesinden üstün olmasının sırrı ve hikmeti nedir?

Sıddîk, tasdik eden, doğrulayan ve doğru olan insan demektir. Şehit ise, hazır olan mânâsına gelir ki, herhalde, ruhaniyetiyle burada, Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) huzurunda ve aynı zamanda dünyevî hayat şartlarına çok yakın bir hayat içinde hazır bulunmasından ötürü ona bu kelime isim olarak verilmiştir. Ve her iki mertebe de Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) en büyük lütuflarındandır.

Öteden beri inanan insanlar âdeta bu iki mertebe için birbirleriyle yarış yapmışlardır. Zaman zaman şehitlik mertebesine ulaşan çok insan olmuştur. Bilhassa sahabe devrinde pek çok şehit verilmiştir. Hatta dört büyük halifeden üçü şehit, biri de sıddîkiyet mertebesinin a'zam derecesini tutmaktadır.

Biz önce bu mevzudaki nisbet ve izafeti anlatalım; sonra da gönüllerde bu iki mertebeye karşı bir iştiyak uyarılması bakımından onların hususiyetlerinden bahsedelim.

Her insan seviyesine göre bir bakıma sadık ve sıddîktir. Ve birçok ölüm çeşidi var ki, hadislerde zikredilen keyfiyetleriyle insana şehitlik kazandırır.[79] Fakat bu iki mertebenin de

---

[79] Bkz.: Buhârî, *cihad* 30; Müslim, *imâre* 164.

bir en yüksek ve kusvâ derecesi vardır ki, sanki orası sınır taşı gibidir ve daha ileriye gidilmesi de mümkün değildir.. çünkü, onların ötesinde nübüvvet vardır.

Bir ağacın çekirdekten meyveye kadar dereceleri olduğu gibi, imanın da öyle farklı mertebeleri vardır ve bu mertebeler arasında, önemli derece atlamaları gösteren sadakat ve şehadet de ehemmiyetli ayrı buudlar teşkil etmektedir.

İslâm'ı dil ile ikrar, kalb ile tasdik eden her insan bir bakıma sıddîkiyet kapısından girmiş sayılır. Zira ortada bir tasdik söz konusudur. Bu kapıdan girenlerin arasında bulunmanın dahi insana kazandıracağı büyük bahtiyarlıklar vardır. Onun içindir ki, Buhârî ve Müslim'deki bir hadiste, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere şöyle bir hâdise naklederler:

Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu), yeryüzünü dolaşan, "Tavvâfûn" melekleri vardır. Bunlar zikir meclislerini dolaşırlar. (Zikir denince sadece tesbihle Rabbimiz'i zikretmeyi anlamamalıyız. Ulûhiyet ve rubûbiyete ait meselelerin müzakere edildiği, kulluk adına derinlemesine tefekkürün yapıldığı ve daima böyle meselelerin konuşulduğu yerler de birer zikir meclisleridir. Hatta buralarda hem zikir vardır hem tefekkür hem de şükür. Dolayısıyla, zikir meclislerini çok geniş anlamda kabul etmeliyiz.) İşte melekler, bu mânâda zikir meclislerini dolaşırlar. Sonra da Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) huzuruna çıkarlar. O her şeyi bilmesine rağmen meleklerine sorar:

– Kullarım ne yapıyorlardı?

– Ya Rab, Seni tesbih, tahmid ve temcid ediyorlardı. (Yani "Sübhânallah", "Elhamdülillah" ve "Allahu Ekber" diyorlardı. Onlar Senin kusursuzluğunu ve noksan sıfatlardan münezzeh olduğunu düşününce, kalb ve gönülleri dolu dolu

“Sübhânallah”; tepeden tırnağa onları nimetlerinle perverde etmene mukabil “Elhamdülillah”; âfâkî ve enfüsî delillerle azamet ve kibriyanı müşâhede ettiklerinde ise hayret ve hayranlıkla “Allahu Ekber” diyor ve zikrediyorlar.)

– *Peki onlar Beni gördüler mi?*

– Hayır, yâ Rab, görmediler.

– *Ya görselerdi!..*

(Yani, o zaman delicesine ve en şiddetli iştiyakla bunları söyleyeceklerdi.)

– *Kullarım ne istiyorlar?*

– Cennetini istiyorlar.

– *Onlar Benim Cennetimi gördüler mi?*

– Hayır, görmediler.

– *Ya görselerdi!..*

(Evet, görselerdi çok daha şiddetli bir şekilde isterlerdi.)

– *Onları hangi şeyden korumamı istiyorlar?*

– Cehenneminden.

– *Onlar Cehennemi gördüler mi?*

– Hayır, görmediler.

– *Ya görselerdi?*

– Tabiî, şiddetle ondan kaçar ve korunmak için çok daha fazla yalvarırlardı.

– *Meleklerim, sizler de şahit olun, Ben onların hepsini affettim.*

Meleklerden biri dayanamaz ve sorar:

– Yâ Rabbi, onlar arasında birisi daha vardı ki, o, bu meclise başka bir iş için gelmişti; niyeti zikir değildi. Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) ferman eder:

– Onlar bir topluluktur, onlarla oturan mahrum bırakılmaz..![80]

İşte kelime-i tevhid ile İslâm'a girmiş bir insan, derece ve mertebesi ne olursa olsun bir cemaatin içine girmiş demektir. Dolayısıyla bu da bir sıddîkiyettir. Âmiyâne dahi olsa bunda da bir sadakat, bir bağlanma söz konusudur. Fakat bir de bunun kusvâsı, en üst derecesi vardır ki orayı Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) tutmuştur. Bu mânâda ona "sıddîk" denmesine sebep olarak şöyle bir hâdise nakledilir:

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) miraç hâdisesini anlatınca, Mekke müşrikleri koşarak Ebû Bekir'in yanına geldiler:

– Duydun mu, dediler, arkadaşın neler söylüyor?

Sordu:

– Ne söyledi?

– Mescid-i Aksâ'ya gittiğini ve göğe çıktığını söylüyor.

– Bunu O mu söylüyor?

– Evet, bizzat kendinden duyduk.

– O zaman doğrudur. Hem bunlar da bir şey mi? Ben O'nun sabah akşam bizzat Cenâb-ı Hak'la (celle celâluhu) konuştuğuna inanıyorum.

İşte bu söz üzerine mü'minler ona sıddîk (menendi olmayan tasdikçi) demeye başladılar.[81]

Miraçtan dönerken Allah Resûlü, Cibril'e sorar:

– Kavmim beni yine yalanlayacak. Benim miracımı kim tasdik eder?

Cibril cevap verir:

---

80 Buhârî, *daavât* 66; Tirmizî, *daavât* 129.
81 İbn Hişam, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/39-40.

– Ebû Bekir tasdik eder. Evet çünkü o, çoktan sıddîktır.

O, büyük davanın büyük tasdikçisidir. Sıddîkiyette öyle bir dereceye varmıştır ki, artık orası sınır taşıdır. O sınırdan sonra peygamberlik başlamaktadır. Her mü'min de, imandaki derecesine göre Hz. Ebû Bekir'in arkasında yerini alacaktır. Bu da "ilme'l-yakîn"den "ayne'l-yakîn"e, oradan da "hakka'l-yakîn"e sıçramakla mümkün olacaktır ki, imanî meseleleri, âyât-ı tekvîniyeyi mütalâa etmek de oralara ulaşmaya vesilelerden biridir.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, şehitlik de derece derecedir. Bir yerde bina yıkılır, altında kalıp ölenlerden, mü'min olanlar şehit olurlar. Dünyada onlara şehit muamelesi yapılmaz ama, onlar yine de şehittir ve ahirette şefaat edecekler arasında onlar da vardır. Vebadan, taundan, karın ağrısından ve bunlara benzer hastalıklardan ölenler de aynı kategoride mütalâa edilmektedirler.[82] Ayrıca hadiste sayılanlar arasında bir de suda boğulmak suretiyle ölenlerden bahsedilmekte ve onların da şehit olacağı söylenmektedir.[83] Bütün bunlar insanı şehitliğin bazı mertebelerine çıkarır; ancak, bir şehitlik daha vardır ki, ona sadece, Rabbimiz'in yüce adının ufkumuzda bayraklaşması için canını adayanlar aday olabilirler.[84] Hatta gece-gündüz dinin i'lâsı için çalışan ve samimî bir gönülle şehitlik talep eden bir insan, rahat döşeğinde dahi ölse, şehit kabul edilir, buna dair rivayetler pek çoktur.[85]

Öyle zannediyorum ki, şehitlik mertebesinin kusvâsını da farukiyetiyle beraber Hz. Ömer (radıyallâhu anh) tutmaktadır. Evet, bu işin doruğunda o vardır. Zaten hayatı boyunca

---

82 Buhârî, *cihad* 30; Müslim, *imâre* 164.
83 Buhârî, *cihad* 30; Müslim, *imâre* 164.
84 Buhârî, *cihad* 30; Müslim, *imâre* 164.
85 Müslim, *imâre* 156, 157; Nesâî, *cihad* 36.

hep bunu talep etmiş ve nasip olmaz diye de hep gözyaşı dökmüştür. Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra bütün hutbeleri Hz. Ömer veriyordu ve bazen hutbelerinde bu inkisarını dile getiriyordu.

Ömer'in (radıyallâhu anh) hutbeleri her biri kendi başına bir hâdise olacak çaptaydı. Hatta ümmetin allâmesi, Allah Resûlü'nün *"Allahım, onu dinde fakih kıl ve ona tevili öğret!"*[86] diye dua ettiği Abdullah b. Abbas (radıyallâhu anh), kendisi Mekke'de olsa ve Hz. Ömer'in Medine'de hutbe vereceğini duysa her işi bırakır ve o hutbeyi dinlemeye gelirdi. Zaten hutbelerinin çoğu dinleyenlerce yazıya geçiriliyordu ki, bugün elimizde Hz. Ömer'in pek çok hutbesi bulunmaktadır.[87] Ulemâ ve fakihler her biri kendine göre onun konuşmalarından not alır ve söylenenleri birer kanun ve birer prensip kabul ederlerdi.

İşte o hutbelerinden birinde, önce peygamberliği anlattı. Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) evsaf-ı âliyesiyle yâd etti. Sonra da tatlı bir reveransla Allah Resûlü'nün mübarek merkadine döndü ve "Ey bu kabrin sahibi ne mutlu Sana!" dedi. Ardından sıddîkiyete geçti. O mevzuun da ince bir tahlilini yaptı, sonra da Hz. Ebû Bekir'in kabrine dönerek ona da aynı eda ve aynı tonda "Sana da ne mutlu ey şu kabrin sahibi!" dedi. Sıra şehitliğe gelmişti. Onu da anlattı. Daha sonra kendine döndü: "Nerede şehitlik nerede sen yâ Ömer!" dedi. Ancak bu işin havf tarafıydı. Bir de reca tarafı olmalıydı. İşte bu mülâhaza ile de şunları söylüyordu: "Sana imanı nasip eden, seni hicretle şereflendiren Allah (celle celâluhu); ümidini kesme, sana şehitliği de lütfeder..."

---

86 Buhârî, *ilim* 17; Müslim, *fezâilü's-sahabe* 138; İbn Mâce, *mukaddime* 22; Tirmizî, *menâkıb* 42.
87 Bkz.: Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl* 16/152-166.

Evet, biz de kendi namımıza isteyebiliriz. Çünkü Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) o engin keremiyle verirken, liyakate değil ihtiyaca bakar. Biz muhtaç olduğumuzu O'nun dergâhının kapısını çalarak gösterdikten sonra, O'nun, hiç kimseyi kapısından geri çevirdiği görülmemiştir. Elbette bize de istediğimizi verecektir...

Evet, Hz. Ömer iştiyakla şehitliği talep etti. Cenâb-ı Hak da (celle celâluhu) ona bunu en yüksek şekliyle nasip buyurdu. Bir İranlı ateşgedenin eliyle şehit oldu.

Vakit sabah namazıydı. Ömer mihrapta bulunuyordu. Ve tam secdeye varmıştı ki, hain bir hançer sinesine saplandı. Şimdi bütün bu merhaleleri bütünüyle tablolaştırmaya çalışınız:

Evvelâ, çok şiddetli bir talep ve arzu; sonra bir namaz ki o Hz. Ömer'in namazıdır. Çok kere, hıçkırıklara boğulduğundan okuduğunu duyurmaz olurdu. Ayaklarının bağı çözülüp namazda yıkıldığı az değildi. Ve işte böyle bir namazın bir de secdesini düşünün. Kulun Allah'a (celle celâluhu) en yakın olduğu ve Rabbisine yaklaşmasının son sınırına varıldığı bir ânı tahayyül etmeye çalışın. Bütün şartların tamamlandığı ve bir insanın en yükseğe çıkması için gerekli olan bütün sebeplerin toplandığı bu anda, bir hançer darbesi onun, şehitliği zirvede yakalamasına yetiyordu.

Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) *"Secde et ve yaklaş!"*[88] demişti. Ömer secde etmiş ve peygamber olmayan bir insanın ne kadar yaklaşması mümkünse o kadar yaklaşmıştı. Bunun bir adım ötesinde peygamberlik başlıyordu. Aslında buna işaret eden de yine Allah Resûlü'ydü: *"Benden sonra peygamber gelecek olsaydı Ömer olurdu."*[89] sözleri bu kudsî kuşağa işaret olsa gerek.

---

88 Alak sûresi, 96/19.
89 Tirmizî, *menâkıb* 17; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/154.

Hazreti Ömer'in ihraz ettiği bu son makamın altından başlayarak aşağıya doğru inen daha pek çok şehitlik mertebeleri vardır ki, Bedir'de şehit düşenler, Uhud'da şehit olanlar, Mute'de Rabb'e kavuşanlar ve Çanakkale'den Trablusgarp'a, oradan Afganistan'da kavga verirken şehit düşenlere ve nihayet günümüzde hâlâ devam eden Filistinli Müslümanların zulme karşı savaşırken ölen şehitlerine kadar birer birer hepsini bu derecelerden birine dahil edebiliriz.

Diğer taraftan, dört büyük halifeden Hz. Osman ve Hz. Ali de şehit olmuştur. Birisi Kur'ân okurken, diğeri ise mescide giderken. Aralarındaki farkı, içinde bulundukları son durumla da değerlendirmek mümkündür. Bir bakıma Hz. Ebû Bekir de şehit olmuştur; derler ki: Hayber'de aldığı zehir tedricen, vücuduna dağılmış ve ondan dolayı vefat etmiştir. Hem ona ne gerek var; o hassas ve incelerden ince insan, Allah Resûlü'nün ayrılığına daha fazla tahammül edemedi.. ayrılık ateşi onu yedi bitirdi. Bu yönüyle de o şehitlik mertebesini elde etti. Ancak onun zirve noktası sıddîkiyetiydi. Nitekim Hz. Ali de kendi hususî durumu itibarıyla kimsenin onunla boy ölçüşemeyeceği kadar büyüktü. Ehl-i Beyt'i o temsil ediyordu ve bu hususî fazilette Hz. Ali hepsinden büyüktü. Fakat umumî fazilet söz konusu olunca birincilik Hz. Ebû Bekir'e, ikincilik de Hz. Ömer'e aitti.

Şehidin şehitlere, sıddîkin de sıddîklere el uzatıp şefaat edeceğine dair mevsuk bir şey bilmemekle beraber kalbime yatan odur ki, böyle olmalıdır. Daha sonra da onlar kendi yakınlarına ve tanıdıklarına el uzatacaklardır. Her iki mertebeyi elinde tutanlara ise, ümit edilir ki, el uzatan, doğrudan doğruya Resûl-i Ekrem (aleyhisselâm) olsun!

Bu mertebelere dair esrara gelince, onları anlatmak benim iktidarımın dışındadır. Zira o mertebenin zirvesini

yakalayanlar, ne benim anlatabileceğim ne de başkasının anlayabileceği insanlardır!.

Sıddîkiyetin her mertebesi şehitliğin her mertebesinden üstün değildir. Üstünlük en uç noktalara aittir. Çünkü bunlardan birincisi Hz. Ebû Bekir olmak, diğeri ise Hz. Ömer olmak, demektir.

Burada yanlış anlamaya meydan vermemek için, şöyle bir tavzihte yarar görüyoruz: Hz. Ebû Bekir bizim anlayışımıza göre hem şehittir, hem de sıddîktir; fakat şehitlik bakımından üstünlük Hz. Ömer'e, sıddîkiyet bakımından büyüklük ise Hz. Ebû Bekir'e aittir. Aynı şekilde Hz. Ömer de hem sıddîktir hem de şehittir. Ancak sıddîkiyeti Hz. Ebû Bekir'den geri, şehitliği ise ileridir. Mutlak fazilete gelince onu yukarıda da söyledik: Hz. Ebû Bekir mutlak fazilette, nebilerden sonra zirve insandır.

İzafet: Bağ, bağlantı.

Kusvâ: Erişilebilecek en son nokta, zirve.

Âfâkî: Dış dünyaya ait.

Enfüsî: İnsanın iç dünyasına ait.

İlme'l-yakîn: Okuyup öğrenilerek elde edilen bilgi.

Ayne'l-yakîn: Gözle görerek edinilen bilgi.

Hakka'l-yakîn: Bizzat yaşanarak elde edilen kesin bilgi.

Âyât-ı tekvîniye: Yaratılış delilleri, kâinat kitabının âyetleri.

İ'lâ: Yüceltme.

Fârukiyet: İyiyi kötüyü, hakkı bâtılı birbirinden kılı kırk yararcasına ayırt etme.

İnkisar: Kırılma, üzüntü.

Fakih: Dinin özüne vâkıf olan, dini meselelerde mütehassıs olan kimse.

Tevil: Âyet ve hadislerin ifade ettiği, delâlet etiği mânâ tabakalarını anlama, yorumlama kabiliyeti.

Reverans: Selâm, minnet veya teşekkür maksatlı hafifçe eğilme.

Havf: Korku, endişe.

Recâ: Ümit.

Ateşgede: Ateşe tapan.

İhraz etmek: Erişmek, elde etmek.

Tavzih: Açıklama.

Ebced hesabı: Arapça'da harflerin sayısal değerlerine göre tarih veya belli sayısal tevafuklar çıkarma hesabı.

Merkad: Mezar, kabir.

Mihmandar: Hizmet ve yardım eden; ağırlayan.

Sıddîkiyet: Sadakat ve doğrulukta en ileri oluş.

Münezzeh: Temiz, beri, uzak.

Sıddîk: Sözü özündeki temizliği ortaya koyan, ameli imanını doğrulayan, Allah dostu Hz. Ebû Bekir'in (radıyallâhu anh) belirgin vasfı.

Şefaat: Af için vesile olma.

"Malınızla, canınızla cihad ediniz." buyruluyor. Hâlbuki biz imkânlarımız nispetinde veremiyoruz. Bunun sebebi nedir?

Kur'ân'da, Allah Teâlâ *"Malınızla, canınızla cihad edin."*[90] diye pek çok yerde emir buyuruyor. Evet, Kur'ân'da şahsî hayatımızın tekâmülü, ailevî hayatımızın Müslümanca teminat altında olması, cemiyet içinde dinî hayatın üfül üfül esip durması ve bulunduğumuz memlekette İslâm ahlâkının ve ihsan şuurunun fertlere kendi boyasını çalması mevzuunda açık kapalı pek çok emir mevcuttur.

Esasen böyle bir ruh ve şuur hâkim olmadıktan sonra insanın beş başı mamur bir Müslüman olması, Müslüman kalması, Müslümanlığı yaşaması mümkün değildir desek, mübalâğa yapmış olmayız. Bilhassa günümüzde İslâmî hayat çok fena darbelenmiş ve âdeta onun her müessesesi temelinden sarsılmış gibidir... Oysaki İslâm içtimaiyatçıları, gerçek bir Müslümanlığın ancak İslâmî esasların demokratik çerçevede serbest yaşandığı bir toplum içinde mümkün olabileceği hususunda ittifak hâlindedirler. Çarşı ticaret ahlâkına ve ihsan şuuruna göre tanzim edilmemişse, pazar hak ve adalet anlayışına uygun değilse; insanlığı, insanlığa yükseltme müesseseleri

---

90 Bkz.: Enfâl sûresi, 8/72; Tevbe sûresi, 9/41; Saf sûresi, 61/11.

sayılan maarif yuvaları, aynı duygu ve düşüncede elinizden tutmuyor, bir Hızır gibi daima gideceğiniz yolda önünüzde yürümüyor ve sonsuzluk yolunda size ışık olmuyorsa, birkaç adım yürüseniz bile bir yerde takılır kalır, bir yerde düşer, bir yerde sürçer, bir yerde ahlâk ve fazilet adına çok tavizler verirsiniz.. ve neticede beş başı mamur Müslüman olarak yaşamaya muvaffak olamazsınız. Çünkü bir yerde toplum önünüzü keser, bir yerde sokak önünüzü keser. Hepsinden fenası da bir yerde öğretilen yanlış şeyler ve eğitimdeki yanlışlıklar dev gibi, ejderha gibi önünüzü keser. Binaenaleyh, Müslümanca yaşamanın yolu, ancak, müeyyidâtın kemal-i ciddiyetle ele alınması ile mümkün olacaktır.

Müeyyide; dinin anlatılması, insanların vicdanlarının uyarılması, insanın bu dünyada bir yolcu ve burasının da uğrayacağı çok yerlerden sadece bir yer olduğunu; onun için de, buraya geldiği gibi buradan da esas yurduna gideceğinin kendisine hatırlatılmasıdır. Evet, müeyyide olarak bu hatırlatma işinin yapılması lâzımdır ki, insan, diğer bir müeyyide olan malıyla, canıyla cihad vazifesini eda edebilsin.

Bu işe teşne gönüller için, bu mevzuda söylenecek her şey fazladandır. Cenâb-ı Hakk'ın bir lütfu olarak diyebiliriz ki, bugün İslâmiyet'e hizmet eden öyle fedakâr Müslümanlar var -hüsnü zannımıza verilsin- bunların sahabenin arkasında yerlerini alabilecekleri her zaman söylenebilir... Cenâb-ı Hakk'ın bu nimet ve ihsanını yâd eder, minnet ve şükranla O'nun huzur-u kibriyasında iki büklüm oluruz. Çünkü çok kurak bir dönemde; evet, zeminimizin hiçbir şey bitirmediği, semamızın bir damla yağmur vermediği bir dönemde Cenâb-ı Hak bu kadar hiss-i semahatle coşmuş, dinimize ve milletimize

hizmet etme aşkıyla gerilmiş mü'minleri, yeniden İslâm'a ve Kur'ân'a bağışladı.. ve milletimizin ayağındaki zincirleri kırdı, haristanımızı yeniden bir bağistana, bir bostana ve âdeta bir cennete çevirdi -O'na binlerce hamd ve senâ olsun!-

Umumiyet itibarıyla, sinesi bu mevzuda coşmuş ve ciddî gerilime geçmiş, samimî vicdanların sorduğu bu sorunun altındaki maksat -hissettiğim kadarıyla- şu olsa gerek: Acaba mâşerî vicdanda, malla ve canla dine ve milletimize hizmet etme duygu ve düşüncesini nasıl uyarabiliriz? Nasıl uyarabiliriz ki, geçmekle mükellef olduğumuz zaman tünelini, biraz daha hızlı aşalım. Hariçte ve dahilde Müslüman'ın her hâlini gözetleyen ve kontrol eden, onun her müsbet davranışını engellemek isteyen, Kur'ân-ı Kerim'in خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ *"Hain gözler"*[91] dediği kem gözlerin nazarı değmeden, aşılması gerekli olan sarp tepeler aşılsın, geçilmesi gereken tehlikeli yerler ve kandan, irinden deryalar da geçilmiş olsun. Yoksa ifsada kilitli ruhlar, bin bir mânia arasında yürüyen Müslümanların karşısına bütün güçleriyle çıktığı zaman, inanan insanlar şimdi bir senede aşabildikleri yeri, belki o zaman on senede ancak aşabileceklerdir.

İşte bu noktadan, Müslümanların meseleyi daha hızlıca ele almaları icap etmektedir. Diyelim ki, şimdi ellerindeki imkânlarla neslimize hizmet verecek bir irfan yuvasını bir senede dikebiliyor, ihya edebiliyorlarsa, kendilerini biraz daha sıkıp bir senede iki tane ihya etmelidirler. İhya etmeleri lâzımdır; çünkü, onlar böyle yapmakla yarınları, daha sonraki nesiller de kendilerinden sonraki devirleri ihya etmiş olacaklardır. Eğer bugün, bugünün insanına düşen vazife bihakkın yapılmazsa, yarın bizim

---

91 Mü'min sûresi, 40/19.

şu andaki imkânlarımızın çok daha fazlasına sahip olunsa bile yine hiçbir şey yapılamayacaktır. Zira, yarın karşımıza daha güçlü engeller, daha kuvvetli mânialar çıkabilir ki, bugünkü imkânlarla, onları aşmamız mümkün değildir.

Bu itibarla, sahabe-i kiramın kendilerinden sonra 30 sene içinde fethedip Resûlullah'ın zimamdarlığına teslim ettikleri bir dünya, kemmî ve keyfî buudlarıyla kendilerinden sonra gelen Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlılarınkine hemen hemen denktir. İsterseniz dünya haritalarına bir bakıverin. Bu kadar geniş bir saha dört büyük halife döneminde elde edilmiştir ki, izah etmek mümkün değildir. Hatta denebilir ki, hayret edilen bu noktaya ta seyyidina Hz. Osman döneminde ulaşılmıştır. Bu, meselenin bir yönüdür. İkinci yön olarak şunlar ifade edilebilir:

Bu fetihler zâhirî bir istibdat ve zorbalık ile elde edilmiş değildir. Bu fütuhat esnasında kat'iyen kalblere ve vicdanlara baskı yapılmamıştır. Bilakis kalblerin teshîri, İslâm'ın gönüllere sevdirilmesi, akılların emre âmâde kılınması şeklinde olmuştur. Dolayısıyla da sahabilerin gittikleri yerlerde Müslümanlık âdeta çığ gibi gelişmiş ve bu gelişmeyi bir kültür, bir ilim ve irfan devri takip etmiştir. O gün yapılanlar hâlâ dünyayı hayran bırakmaktadır. Diyeceksiniz ki, bıraksa ne olur, bırakmasa ne olur; ama bu bir fazilettir ve düşman dahi bu fazileti itiraf etmektedir.

Evet, dünyayı hayran bırakacak bir ufka, bir noktaya, bir kuşağa ulaştırdıkları kültür ve medeniyet eserleri ve İslâmiyet'i iyi temsil etmeleri insanları cezbetmiş ve Müslümanlaştırmada da rol oynamıştır. Bugün dahi oralarda Müslümanlık hesabına bir kaynaşma varsa, onların o mübarek, nurlu, bereketli,

ihlâslı elleriyle atılan tohumların neticesidir. Bence bu mesele çok önemlidir.

Evet, sahabilerin bu samimiyetleri karşısında insanın hayranlık duymaması mümkün değildir. Onlar, mal ve can adına her şeyin feda edilmesi gerekli olan zamanı çok iyi ayarladılar. Meselâ, bir gün kendilerine "Mekke'den dışarıya çıkın!" dendiğinde, arkalarında ağlayan çocukları, meleyen koyunları, böğüren sığırları vardı. Arkalarına dönüp bakmadan, İbrahimî bir ruhla, Halilî bir anlayışla çocuklarını, hanımlarını bırakıp gittiler. Eğer Hz. Ebû Bekir'e: "Niçin arkana dönüp bakmadın?" diye sorsalardı, "Bir insanım, Âişe'nin; 'Baba, baba!' diye yalvarışlarına dayanamaz ve ihtimal ki, kalbî alâka duyardım.. duyardım da bana denirdi ki 'Yâ Ebâ Bekir, bir kalbte iki muhabbet olmaz!' Ben de al birini, diyebilirdim." derdi.

Bu ruhla hiç tereddüt etmeden, zamanı çok güzel ayarladılar ve o gün için her şeyin feda edilmesi gerektiğinden dolayı, gerekeni yaptılar. Daha sonra, o zaman feda ettikleri şeyler, maddî ve mânevî olarak, kat kat Allah tarafından kendilerine ihsan edildi. Mü'min, Mekke'de servetini bırakmıştı ama, Medine'de Allah üç-beş sene içinde bıraktıklarının kat katını ona verdi…

Evet, meselâ Mekke'de Efendimiz'in kerime-i muhteremesi olan Rukiye Validemiz'i dahi bırakıp ayrılan Hz. Osman, Medine'ye gittikten sonra o kadar zengin olmuştu ki, "Ceyşü'l-usre" dediğimiz, Tebük'e giden orduyu techiz etme mevzuunda, 300 deveyi yüküyle beraber vermişti. Belki aklımız, kısa zaman içinde bu servetin nasıl kazanıldığını almayabilir ama Allah, Mekke'de bıraktıkları her şeyi Medine'de âdeta *"Kim bir hasene ile gelirse, karşılığını Allah on kat*

verir."[92] sırrıyla buldular. Aslında bu, geri verişin en asgarisidir. Yoksa Allah yüz verir, bin verir... Evet onlar, mevsiminde verilmesi gerekli olan şeyi çok iyi verdiler ve Allah tarafından birkaç katını elde ettiler. Bugün de "Siz Allah için verin, eğer Allah on kat vermezse ben vereceğim." diyen fedakâr mü'minler mevcuttur.

Eğer Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer efendilerimizin dünyaya az buçuk meyilleri olsaydı, daha sonra, dünyanın en zengin insanları olurlardı ama, Efendimiz'in yolunda, O'ndan ayrılmak istemediler. Bir ellerine geçeni öbür elleriyle hemen tasaddukta bulundular. Böylece, gelen gitti. Yoksa Abdurrahman b. Avf gibi kimseler diyorlardı ki: "Biz servetimizin sayısını bilmiyoruz."

Meselâ, Hz. Enes gibi fakir, Efendimiz'in kapısında büyümüş, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) duasına mazhar olmuş ve bir mevsimde Efendimiz'e hizmet etmiş -zayıf bir rivayette doğrudan doğruya annesi Ümmü Süleym tarafından "Yâ Resûlallah! Herkes sana armağanla geldi, benim verecek bir şeyim yoktur, ben de Enes'i sana armağan ediyorum. Lütfen kabul buyurun." denilerek- on yaşında Efendimiz'in hizmetine takdim edilmiş bu insan, halifeler döneminde zenginler arasında sayılıyordu. Efendimiz dar-ı fenâya gözlerini kapadığı zaman Hz. Enes yirmi yaşındaydı. Bu şanlı sahabi gün gelip şöyle diyecekti: "Çocuğumun çocuğunun çocuklarını gördüm. Belki torunlarımdan elimle gömdüklerimin sayısı yüzü aşkındır. Servetime gelince, ne koyunlarımın hesabını biliyorum, ne de başka varlığımın."[93] Demek ki, Enes o kadar Allah'ın lütfuna mazhar olmuştu.

---

92 En'âm sûresi, 6/160.
93 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 1/248, 25/123; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* 7/19.

Bütün bunlar mallarını ve canlarını vermeleri gerekli olan mevsimde vermiş, mevsimi gelince de, dünyevî ve uhrevî semerelerini dermişlerdi.

Nasıl bahar mevsiminde toprağın bağrına tohumlar atılır.. kilerde, ambarda ne varsa hepsi toprağa emanet edilir.. ve sonra toprak daneyi başak veya başaklar hâline getirir ve iade eder. Öyle de insan, bütünüyle toprağa dökülmeli, bütünüyle tohum hâline gelmeli ve onun vefalı bağrına kendini salıvermelidir. Böyle olduğu takdirde göreceğiz ki, her bir tohum, mevsimi gelince beşer onar başakla karşımıza çıkacak ve Kur'ân'ın ifade ettiği gibi ve belki de yetmiş dâne ile arz-ı endam edecektir.

Evet, o gün Allah'ın verdiği karşısında herkes şaşkınlığa düşecek ve o tohumu ekenler dahi hayret ve hayranlık içinde kalacaktır. Bazıları da bu bereket ve kilerlerin, ambarların dolması karşısında gayz içinde yutkunacaktır ve لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ[94] sırrı zuhur edecektir. Öyleyse, "Şimdi, bahar mevsimidir." deyip döküleceksiniz, vereceksiniz, "Ben şu kadar verdim yetmez mi?" demeyeceksiniz. İlle de sizin önünüzü almak için bir tadil bahis mevzuu ise, tadil eden insanlar önünüzü almalı ve "Hayır o kadar ileri gitmeyin!" demeli. Şimdi o kadar infak etmeyin ki, ileride infak edeceğiniz anlar gelecektir. Eğer yarınlara ait infak mülâhazası olmasaydı, size, "Bugün her şeyinizi harcayın!" denilebilirdi.

Pekâlâ, "Yarın ne olacak?" meselesine gelince. Yarın, Allah'ın taahhüdü altındadır. İşte Halîlâne bir ruhla, yani nasıl Halil İbrahim (aleyhisselâm) evlâdına, zevcesine arkasını dönüp gitmiş ve geriye dönüp bakmamışsa.. bize de öyle yapmak

---

94 Fetih sûresi, 48/29.

yaraşır. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyor ki: *"Eğer Allah için ashab içinde birisini dost edin denseydi, ben Ebû Bekir'i dost edinirdim. Ama Allah benim için Kendisi'nden başkasının dostluğuna razı değil."*[95]

İşte Hz. Ebû Bekir de öyle bir dostluk mevkiini ihraz etmiş ve İbrahim (aleyhisselâm) "Halilürrahmân" olduğu gibi, o da "Halilürrasûl" olmuştu. Efendimiz sormuş: *"Ebû Bekir! Çoluk çocuğuna bir şey bırakmadın mı?"* Sıddîkiyete yakışır bir eda ile cevap vermişti: "Onları Allah'a bıraktım!"

Evet Sıddîk-i Ekber'in bu tavrı haddizatında zamanı çok iyi değerlendirmenin ifadesidir. وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ[96] âyetinden anladığımız da, mevsimin çok iyi değerlendirilmesidir. Bu yüce anlayışın bugün çokları tarafından çok iyi değerlendirildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Evet, eğer, bugünkü mü'minlerin civanmertliklerini destanlaştırmak için Firdevsî'nin Şehnamesi gibi dâsitânî bir havada bir destan yazılacaksa, o destan altmış bin beyitlik değil, altmış milyon beyitlik bir destan olarak yazılmalıdır. Bu asırda böyle civanmert davranışlara karşı kadirşinaslığın ifadesi de ancak bu olabilir. Rabbim semahat hissiyle coşmuş ve gerilmiş mü'minlerin cömertliklerini kat kat arttırsın.

Günümüzün insanı bu işin baharını yaşıyor ve baharda açan çiçeklerin arasında bulunuyor. Bu, inanan gönüller için beklenilen bir mevsimdir. Bu devrin mü'minleri, her yerde vatan ve millet yolunda kendilerine düşen vazifeyi hakkıyla eda etmelidirler. Onlar, iman ve ümit tohumlarını 60-70 sene

---

95 Buhârî, *menâkıbü'l-ensâr* 45; Müslim, *fezâilü's-sahabe* 2, 3, 6.

96 *"Allah yolunda malınızla, canınızla cihad edin."* (Tevbe sûresi, 9/41)

önce saçıp giden büyük ruh ve yüce kametin etrafında pervaz edip durdukça her hâlde o da olduğu yerde bütün bunları hissedecek ve belki de: "İşte şimdi bahar hediyeleriyle kapıma geldiler.. ben de, senelerce evvel kendilerine vaad ettiğim, هَنِيئًا لَكُمْ sadasıyla onları karşılıyorum" diyecektir.

Evet, zannediyorum şimdi manzara ve durum budur. Ama milletimizi aydın bir geleceğe taşıyacak hayırlı faaliyetlerin hızlandırılması seviyesini, böyle bir fedakârlık ve civanmertliğin, Cenâb-ı Kibriya'nın huzurunda nasıl kabule karîn olduğunu, Hz. Cenâb-ı Resûlullah'ın huzurunda nasıl hora geçeceğini ve bu çığırı açan, bu mevzuda bize ışık tutan ve en karanlık dönemde ışık insanlar yetiştiren büyük dimağların nasıl hoşlarına gideceğini, nasıl memnun ve mesrur olacaklarını; ruhanîler âleminde bu işin nasıl karşılanacağını ben kendi idrak ve istidadımla ifade etme gücünde değilim. Onu sizin yüksek tasavvurlarınıza, idraklerinize havale ediyorum…

Bu meselenin diğer bir yanı da, âyet-i kerimede ifade edilen, malımızla, canımızla nasıl mücadele edeceğimiz hususudur. Bu da her şeyden evvel yine, inanca bağlı bir şeydir. Çünkü çiftçiler eğer saçtıkları tohumların toprağın altında çürümeyeceğine inanıyorlarsa, ellerindeki bütün tohumları tereddüt etmeden toprağın bağrına döker, saçar; sonra da beklemeye dururlar. Eğer bahçıvanlar diktikleri fidelerin ve fidanların hepsinin tutacağına inanıyorlarsa, hiç durmadan ellerindeki fidanların bir tanesini dahi ihmal etmeden, hepsini toprağın bağrına gömmeye çalışırlar. Elinde yumurtaları ve civciv makinesi olan kimseler de, ellerindeki yumurtaların boş yere kokuşmaması ve çürümemesi için, hepsini ya o kuluçka makinesine kor veya bir kuluçka hayvanının altına yerleştirir. Ama

dediğimiz kişilerin inancı bu seviyede değilse.. bazı tohumların çürüyeceğinden endişe ediyor; bazı yumurtalardan civciv çıkmayacağı kanaatini taşıyor veya o mevsimi, tam tohum atma mevsimi olarak görmüyorlarsa, elbetteki böyleleri, bütün tohumu kullanmayacak ve geriye bir şeyler bırakacak, kenz yapacak hatta torunlarına bile bir şeyler bırakmayı hedefleyip bu mevzuda civanmerdâne davranamayacak ve vicdanlarında böyle mânevî bir gerilim ve heyecanı duyamayacaklardır…

Bu bakımdan, diyebiliriz ki, Allah yolunda dökülüp saçılma, Allah'a çok iyi inanmaya bağlıdır. Şu anda, mevcudiyetimize inandığımız kadar, O'nun mevcudiyetine inanma ve O'nun uğrunda, şu anda yaptığımız her şeyin kat kat ve muzaaf şekliyle dal budak salmış, çiçek açmış, meyve vermiş hüviyette, öbür âlem hesabına çalışan bir çark olduğuna.. hadisin beyanıyla اَلدُّنْيَا مَزْرَعَةُ الْاٰخِرَةِ[97] *dünyanın tamamen ahiretin bir tohum yeri, bir tarlası, bir ekin yeri, bir bağı, bir bahçesi olduğuna* inanmamıza bağlıdır.

Evet, kim ne kadar inanıyorsa o kadar gerilime geçecek, o kadar açılacak, o kadar saçılacak, o kadar toprağın bağrına tohum dökecektir. Müslümanların şu ana kadar gösterdikleri cömertlik, izhar ettikleri hiss-i semahat bize, bu mevzuda daha büyük şeyler yapabilecekleri fikrini vermektedir. Bildiğiniz gibi Muhbir-i Sâdık'ın gelecek hakkında bişaretleri ve müjdeleri var. Onlara mazhar olmaya çalışalım ve öyle davranalım ki, gökten bakanlar, desinler: "Yâ Resûlallah! Acaba bunlar, onlar mıdır?" Melekler de sorsunlar, "Bunlar onlar mıdır?" Evet, dine ve millete hizmet edenler ne kadar gerilir, ne kadar açılır, ne kadar

---

[97] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/495.

koşar, ne kadar küheylanlar gibi şahlanırlarsa, gelecekte varılması arzulanan aydın ve engin ufuklara o kadar hızlı, o kadar derli toplu ve o kadar avantajlı olarak ulaşacaklardır.

Huzur-u kibriyâ: Yüce Allah'ın huzuru.

Hiss-i semahat: Cömertlik hissi, el açıklığı.

Haristan: Dikenlik, çalılık.

Mâşerî vicdan: Kamu vicdanı.

Zimamdar: İdare eden, işi elinde tutan.

Kemmî: Sayıca, nicelik olarak.

Keyfî: Nitelik bakımından.

Kerime-i muhtereme: Değerli, asil kız.

Dar-ı fenâ: Dünya, fâni âlem.

İhraz etmek: Erişmek, elde etmek.

Sıddîkiyet: Sadakat ve doğrulukta en üst seviye.

Kenz: Hazine.

Muzaaf: Kat kat, katmerli.

Muhbir-i Sâdık: Doğru, yanıltmayan haberci, Hz. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem).

Bişaret: Müjde, muştu.

Tavzih: Vüzuha kavuşturma, açıklama.

Allah'a hakkıyla asker olmayı, askerlik anlayışı içinde anlatır mısınız?

Mü'minlerin en mümeyyiz vasfı askerliktir, bizler Allah'ın askerleriyiz. -Rabbim kabul buyursun!- Hakk'a öyle asker olsak ki, kapının arkasında durup, başımızı ilelebet kaldırmamak üzere o kapının eşiğine koysak, beklesek, beklesek.. ara sıra mahzun, mükedder, mağmum, fakat ümitli nazarlarımızı sonsuza çevirerek, o kapının tokmağına bir kere daha dokunsak; cevap gelmeyince de "Yâ Sabur!" deyip yeniden beklemeye dursak. Bu uzun bekleyişte ara sıra kapı aralanır gibi olsa, sonra da tekrar yüzümüze kapansa "Yine çağrılmadık, demek ki, izhar-ı liyakat edememişiz." diyerek, hiçbir şey olmamış gibi, dopdolu vefa hisleriyle bu ızdıraplı, fakat zevkli intizarı devam ettirsek...

Bu sadakatin neticesinde ümit edilir ki, bir gün gelecek -biz farkına varalım varmayalım- "Liyakatinizi izhar ettiniz." deyip mutlaka içeriye "Buyur!" edeceklerdir. Kur'ân'da: أَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ *"Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki Ben de size karşı ahdimi yerine getireyim."*[98] yani *"Bana verdiğiniz sözde sebat edip mevzi değiştirmeyin, cephe değiştirmeyin,*

---

98 Bakara sûresi, 2/40.

muvakkat hâdiseler karşısında yılgınlık göstermeyin, Ben de size verdiğim sözü îfa edeyim." buyruluyor. Bu ifade ile deniliyor ki: Aramızdaki mukaveleyi nakzetmek, Benim tarafımdan kat'iyen sâdır olmaz.O mukaveleyi bozarsanız siz bozarsınız. Öyleyse, bu mevzuda sebat edin ve mukaveleyi bozmayın! Bozmayın ki, Allah kapısı bir gün mutlaka açılacaktır.

Ama soralım kendimize, acaba biz bu ölçüde sadakat ve vefa ile hiç ayrılmadan o kapının önünde devam edebildik mi? Yılmadan, yılgınlık göstermeden, darılmadan o kapıda dişimizi sıkıp dayanabildik mi? Yoksa bir kere kapı yüzümüze kapandı diye bozulduk mu? Kâinattaki hâdiseler bizim çürük hendesemize göre cereyan etmedi diye sadakatsizlik yaptık mı? Hâlbuki لَا تَجْرِي السُّفُنُ عَلَى مَا تَشْتَهِي النُّفُوسُ "Gemiler, nefis, heves ve arzulara göre cereyan etmez." Ayrıca onların dümeni başkasının elindedir, o derya başkadır.. o deryada umum sefinelere hükmeden de başkasıdır.. onlar hevesatımıza göre cereyan etmezler, O'nun istek ve emirlerine göre cereyan ederler. مَا شَاءَ اللّٰهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ *"O, neyi dilerse o olur, 'Olma!' dediği şey de olmaz."*[99] Bu, Allah Resûlü'nün bize, Cenâb-ı Hakk'a teslim olmayı ifade eden nurlu beyanlarından bir beyandır ki, sabah akşam virdlerimiz içinde tekrar eder dururuz.

Allah'a asker olmak istiyorsak, tasavvufî ifadesiyle, "fenâ fillah" olma mecburiyetindeyiz. Ayrıca bütün güzellikleri, bütün mehasini Allah'tan bilme, hizmetteki bütün duraklamaları, bütün tevakkufları, bütün falso ve fiyaskoları da nefsimizden bilme mecburiyetindeyiz... Zaten Kur'ân da öyle buyuruyor: مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ [100]

---

99 Ebû Dâvûd, *sünnet* 6; *edeb* 100, 101.

100 *"Ey insan! Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Başına gelen her fenalık ise nefsindendir."* (Nisâ sûresi, 4/79)

Başka bir yerde de mealen: *"Başınıza ne musibet geldi ise, o, ellerinizin kazancı iledir; kaldı ki Allah çoğunu da affediyor."*[101] deniliyor.

Musibetler günahlarımızdan, hatalarımızdan, içimizin kararmasından, benliğimizin altında kalıp ezilmemizdendir. Kaldı ki Allah çok merhametli olduğu için, her kötülüğümüzden dolayı hemen bizi muaheze de etmiyor.. hatta çoğunu affediyor. Bu itibarla O'nun affına, gufranına karşı minnet ve şükran hisleriyle meşbû bulunmalıyız. Her ne ise… Rabbim bizi, meccanî olarak af buyursun!

Allah'a gerçekten asker olmak lâzım. Allah'a asker olunca rahat ederiz. Bunu vicdanında çok iyi yaşayan insanlar vardır. Evet, mal, menal, evlâd ü ıyâl, her şeyi gözünden silmiş, sadece "Seni, Seni isterim!" diyen Yunus gibi "Ne Cennet huri-gılmânı, ne de başka şey, bana Seni gerek Seni!" diyebilecek kadar bu mevzuda tamamen Allah'a teslim olmuş mü'minler vardır. Zannediyorum ki benim bu anlattıklarımın ötesinde onlar bu beyanlarımdan, kendi ruh ve vicdanlarında geliştirdikleri bu meselenin gerçeğine intikal eder, kendi mir'ât-ı ruhlarında onu görür, o büyük hakikatin ihtişamı karşısında hayret ve hayranlığa düşer ve bir zevk ü neşve içinde askerliklerini sürdürürler.

Mağmum: Gamlı, kederli, tasalı.
Nakzetmek: Bozmak.
Sâdır olmak: Olmak, meydana gelmek.
Sefine: Gemi.
Vird: Belli aralıklarla devamlı okunan dua, zikir.

---

[101] Şûrâ sûresi, 42/30.

Fenâ fillah: Kulun fiilleri, sıfatları ve varlığı itibarıyla, Hakk'ın fiil, sıfât ve Zâtında fâni olması.

Muaheze: Hesaba çekme, sorgulama.

Gufran: Affetme, bağışlama.

Meccanî: Karşılıksız.

Evlâd ü ıyâl: Çoluk çocuk, bakmakla yükümlü olunan kimseler.

Huri-Gılmân: Cennet ehlinin hizmetkârları.

Mir'ât-ı ruh: Ruh aynası.

Bişaret: Müjde, muştu.

İzhar-ı liyakat: Liyakatını ortaya koyma, gösterme.

İbadetlerden feyiz almak, ibadetin tam olarak yapılmasına bağlı mıdır? Muselâ namazlarda tadil-i erkân olmazsa, mânevî dereceler elde etmeye tesiri olur mu?

Sorudaki "feyiz" kelimesini, "haz" ve "zevk" şeklinde değiştirmek her hâlde daha muvafık olacak. Zira, "feyiz"in ne olduğunu anlamak mümkün değildir.

Feyiz, dünyada, insanın kalbî ve ruhî hayatı ile alâkalı olarak gelen vâridât-ı sübhâniyedir. Ahirette ise feyiz, insanın Cennet'e ulaşması, rızaya kavuşması ve Cemâlullah'ı görme şerefine nail olması gibi mazhariyetlerdir. Durum böyle olunca, "feyiz" kelimesinin ifade ettiği muhtevayı idrak ve ihata bizler için imkânsızdır. Belki dört bir yanımızdan feyizler taşıp geliyor ve ruhumuzu sarıyordur da biz bunun farkında olamıyoruzdur. Belki de bizim farkında olamayışımız yine bize Cenâb-ı Hakk'ın bir ihsan ve lütfudur. Zira O'nun en büyük ihsanı, ihsanını hissettirmemesindedir.

Mesele bu yönüyle ele alınınca, denebilir ki: Cenâb-ı Hakk'a karşı yapılan bütün ibadetlerde mutlaka bir feyiz ve bereket vardır. O'nun rahmet kapısına yönelen bir insanın mahrum kalması düşünülemez. Ancak insan yapacağı ibadetlerini, alacağı feyze, daha doğrusu haz ve zevke bağlamamalıdır.

Bazen öyle namaz olur ki, siz onu kabz hâlinizde, yani ruhunuzun sıkıldığı, gönlünüzün daraldığı bir anda eda etmiş olursunuz. Zâhire göre ve acele ile hüküm verecek olursanız, böyle bir namaz hakkında kötümser düşünebilirsiniz. Hâlbuki o en makbul namazlardan biri olmuştur. Zira maddî-mânevî füyûzat hislerinden tecerrüt etmiş olduğunuz bir zamanda dahi siz, kulluğunuzu unutmamış ve Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna gelmişsiniz. Size hiç avans verilmiyor, fakat bu durum aynı zamanda sizin sadakatinizden bir şey de eksiltmiyor.. ve işte hâlis kulluk da budur.

"Madem Cenâb-ı Hak, اُدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ[102] buyurarak dudaklarımızdan dökülecek *her duaya icabet edeceğini* bildiriyor; öyle ise ben de O'nun kapısının eşiğini aşındırmaya devam etmeliyim." deyip oradan ayrılmamak, bir bağlılık ve sadakat ifadesi olacaktır. Eğer bir insan hayatı boyunca, hiçbir haz ve lezzet duymadan böyle bir kulluk yapıyorsa, bütün hayatı boyunca ihlâs ve samimiyet içinde, ömrünü sürekli, en hâlisane kullukta geçirmiş sayılır.

Diğer taraftan, mânevî dereceler elde etmek de kulluğa hedef ve gaye yapılmamalıdır. Onun içindir ki, Cennet arzusuyla kulluk yapanlar için Cüneyd-i Bağdadî Hazretleri "İbâdü'l-Cenneti" demiştir. Yani "Cennet'in kulu" demektir. Hâlbuki Cennet, amel ve ibadet için maksat olmaz. İbadet, Hak emrettiği için ve O'nun rızasını elde etmek maksadıyla yapılır.

Evet, ibadetin gerçek sebebi, Allah'ın emridir. Yani biz ibadeti Allah emrediyor diye yaparız. Evet, Cehennem endişesiyle tir tir titreyerek, kalkıyor, Allah (celle celâluhu) karşısında

---

[102] Mü'min sûresi, 40/60.

kemerbeste-i ubûdiyet içinde iki büklüm oluyor.. namaz kılıyor.. böyle birine "Abdü'n-nâr" yani "Cehennem'in kulu" deniliyor. O zaman, Allah'ın kulu nasıl olacak? Kişi ibadetini, ne Cennet sevdası ne de Cehennem korkusundan değil, belki sırf Allah'ın kulu olduğu ve Allah o vazifeyi ona emrettiği için yapacaktır.

İnsan, maddî-mânevî bütün füyûzat hislerinden mahrumiyet içinde bulunduğu kabz hâlinde de mutlaka namazını kılmalıdır. Hatta insanın ağlama ve sızlaması bir feyiz ve bereket vesilesi olabileceği gibi, bazen bir ibtilâ ve imtihan da olabilir. Kesin hüküm veremeyiz. Evet, kalbini her an fikir ve murâkabe elinde tutamayan bir insanın ağlaması, sızlaması bile onun için ciddî bir tehlike olabilir. Çünkü o, kalbinin derinliklerine çok vâkıf ve nigehbân olamaz. Hatta bu hâller tamamen namaza verilmiş atiyye ve ihsanlar da olsa, bu yüzden de insan namaz kılarken hep onları takip etse, ihlâsa dair çok mühim bir kısım noktaları kaybetmiş olur. Zira, kapalı bir sandık gibi, Allah huzuruna, sadece Allah rızası duygusuyla meşbû ve meşgul olarak gitmek çok önemlidir.

Rabbimiz'den dileyelim, samimiyette, Kendisine bağlılıkta, ihlâsta bizi zirvelere ulaştırsın... Buna karşılık, durumumuz halkın nazarında varsın mukassî, yıkık-dökük ve hırpanî olsun. Böyle bir dış görünüşün pek önemi yoktur. Bu noktaya parmak basan Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Allahım! Beni halkın nazarında büyük, Kendi nazarında küçük etme."* diyor. Çünkü halkın nazarında nice şişirilmiş insanlar vardır ki, Allah nazarında sinek kanadı kadar kıymetleri yoktur. Önemli olan, Allah'ın nazarında büyük olmaktır. Bu noktada herkes endişe ile iki büklüm olmalı ve اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي فِي عَيْنِي صَغِيرًا وَفِي عَيْنِكَ كَبِيرًا "Allahım, beni kendi nazarımda küçük yap, Nazar-ı Ulûhiyetinde de olabildiğince büyük yap!" diye dua etmelidir.

Bir diğer husus da şudur ki, ibadette Cenâb-ı Hak ruhanî zevkler ihsan edebilir. Evet, bazı büyük kimseler vardır ki, bunlar ucb denen şeyi kalblerinden silip atmış ve tam tevhide ermişlerdir. Onlar mazhar oldukları bütün güzellikleri, o güzellikleri sırtlarına bir urba gibi giydiren Zât'tan bilirler. Onun için, bu gerçeği gürül gürül söylemeyi de tahdis-i nimet sayarlar. Meselâ Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şecaat-i kudsiyesi ile Huneyn'de kükrediği zaman, amcasının oğlu Hârise b. Ubeyde veya amcası Hz. Abbas atının zimamından tutup engellemeye çalışır. O, öyle kükremiştir ki düşmana doğru tek başına gider. Orada: أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبْ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبْ Yani *"Ben peygamberim, bunda yalan yok; ben Abdülmuttalib'in torunuyum."*[103] der.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunları söylerken, makam-ı imtinanda söyler. Ve yine aynı makam içinde buyurur ki: *"Herkes haşrolduğu zaman, ben Livaü'l-Hamd'in sahibi olarak haşrolacağım."*[104] ve yine makam-ı imtinanda buyururlar ki: *"Allah bana beş şey verdi ki, başka peygamberlere vermedi."*[105]

Bunlar imtinan makamında söylenen şeylerdir. Bir tanesi bana güzel bir urba giydirmiş, gezdiğim her yerde, o zatın bana karşı cemilesini, hediyesini ifade ediyorum. Avazım çıktığı kadar bağırıyor ve diyorum ki: "Bu sırtımdaki elbise güzel, hatta bana da güzellik katıyor, Rabbim'in yarattığı hilkatteki güzelliğe ayrı bir buud kazandırıyor. Ama bu elbiseyi bana giydiren Zât'ı anlatıyorum."

---

103 Buhârî, *cihâd* 52, 61, 97, 167, *meğâzî* 54; Müslim, *cihâd* 78-80.
104 Tirmizî, *menâkıb* 1; İbn Mâce, *zühd* 37.
105 Buhârî, *salât* 56; Müslim, *mesacid* 3.

İşte bu mânâda, Rabbimiz'in, başımızın üzerinde olan ikramlarını söylemede beis yoktur; hatta çok defa onları gizlemek belki nankörlük olur. Bu noktada Üstad Bediüzzaman Hazretleri yazdığı kitaplar için "Avazım çıktığı kadar bağırıp diyecektim: Yazılan sözler güzeldir, ama benim değildir, çünkü onlar Kur'ân'ın bağrında çimlenip geliştiler." diyor. Bunu Hassan b. Sabit'in Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) sena sadedinde söylediği bir sözden iktibâsen alır. اَللّٰهُمَّ أَيِّدْهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ[106] sözüyle teyit edilen koca şâir Hassan b. Sabit, her yanıyla ince ve narin bir şâirdir.. onun için Nebiler Nebisi, İslâmiyet'i medh ü sena ettiği, göklere çıkardığı, Kur'ân'ı müdafaada bulunduğu ve o büyüleyici sözleriyle müşriklerin kuvve-i mâneviyesini kırdığı için Mescid-i Nebevi'de kürsü tahsis ederdi. İşte, kendisi için kürsü konulan bu Hassan b. Sabit o kılıçtan daha keskin sözleriyle kâfirlerin başlarına darbeler indirir ve mü'minleri sevindirirdi. Bir kere de şöyle demişti:

وَمَا مَدَحْتُ مُحَمَّدًا بِمَقَالَتِي

وَلٰكِنْ مَدَحْتُ مَقَالَتِي بِمُحَمَّدٍ ﷺ

Yani "Ben güzel söz söylüyorum ve bu sözlerimle Hz. Muhammed'i medhediyorum zannetmeyiniz. Benim perişan ve derbeder sözlerim, O'nun medhine dair mevzular içine girdiğinden dolayı güzellik kazanıyor."

İşte bu, Hassan b. Sabit adına tahdis-i nimettir. Bunlar, Allah'ın, Peygamberine emretmiş olduğu: وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ Yani *"Habibim! Sen, Rabbinin nimetini dile getir!"*[107] emrine tam muvafıktır. Hani şeytan gibi bir kadın olan (Ümmü

---

106 *"Allahım, onu Ruhü'l-Küdüs ile teyit buyur!"* (Buhârî, *bed'ü'l-halk* 6; Müslim, *fezâilü's-sahabe* 151.)

107 Duhâ sûresi, 93/11.

Cemil) dedi ki: "Muhammed'in -hâşâ!- şeytanı artık gelmiyor."[108] Allah Resûlü'nü teselli için buyruldu ki, مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى ۝ وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولٰى Yani *"Rabbin seni kat'iyen terk etmedi. Ve Rabbin sana darılmadı, arkasını dönmedi, göreceksin Habibim, çok yakın bir gelecekte, bugüne göre yarın, dünyaya göre ahiret, senin için daha hayırlı olacak."*[109]

Bir gün geldi ki, insanlığın beşte biri ve arzın yarısı O'nun getirdiği hidayet hediyesiyle serfiraz oldu. O muhteşem hidayetle şahlandı, küre-i arzın her tarafında minareler dikildi, çil çil kubbeler inşa edildi. Her gün 5 defa ezan-ı Muhammedî yeryüzünde ilân edilir oldu. Yerin bir diliminde biterken öbür diliminde sürekli "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah!" sözü çınladı durdu. Her tarafta Ruh-u Revan-i Muhammedî şehbal açtı ve dalgalandı.

Evet, Duhâ sûresiyle hem müjde hem de müşriklere cevap veriliyordu: "Allah seni hiç terk etmedi. (Esasen şeytan onlara musallat olmaktadır.)" Velleyli sûresinden Vedduhâ sûresine geçerken de -zaten iki sûre arasında çok ciddî bir mutabakat var- önceki sûre *"Allah seni razı edecek, hoşnut edecektir."*[110] ile biter, bu sûrede de hemen *"Allah seni hoşnut edecektir."*[111] der.. ve bu iki sûre arasında tam bir birlik olduğunu ortaya koyar. Yani, dünyada ve ahirette sana öyle verecek öyle verecek ki, hoşnut olacaksın. Bu hoşnutluk mahkeme-i kübrada ve ahirette de devam edecektir. اِرْفَعْ رَاْسَكَ اِشْفَعْ تُشَفَّعْ سَلْ تُعْطَهْ Yani *"Kaldır başını, iste, istediğin verilecek, şefaat et, şefaatin kabule karîn olacaktır…"*[112]

---

108 Buhârî, tefsir (93) 1.
109 Duhâ sûresi, 93/3-4.
110 Leyl sûresi, 92/21.
111 Duhâ sûresi, 93/5.
112 Buhârî, *tefsir* (2) 1; Müslim, *iman* 322.

Kimseye verilmeyen şeyler sana verilecektir. O dakikada sana “Habib-i Zîşân’ım, artık razı mısın?” diye sorulsa sen “Evet razıyım.” diyeceksin. Öyleyse: فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ *“Sen yetime kahretme!”* وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ *“Dilenciyi de kovma!”* وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ *“Rabbinin nimetini tahdis et!”* Evet, şu mübarek ve muhteşem ümmete bak, tahdis et. Aradan 14 asır geçmiş olmasına rağmen peşinden gelenlere bak..!

Evet, Ravza-i Tâhire’ye girildiğinde, insanın içini bir his kaplamaktadır. Sanki Allah Resûlü hayatta da, huzuruna varılınca, O da görülüverecekmiş gibi olur. Bu ne eskimezlik!. Bu ne tazelik!. Bu ne yeniliktir ki, zihinlerimizde ve kalblerimizde, üzerinden 14 asır geçmiş olmasına rağmen, O (sallallâhu aleyhi ve sellem) vicdanlarımızda hâlâ taptazedir. Bugün O’na karşı duyulan saygı, O’nun daima vicdanlarda taptaze yaşadığını göstermektedir.

İşte bunlar, Allah’ın O’nu hoşnut etme istikametinde, O’na lütfettiği nimetlerdir. Ve Cenâb-ı Hak O’na nimetlerini tahdis etmesini emretmiştir. O da bir tahdis-i nimet olarak, yukarıda kısaca işaret ettiğimiz sözlerini ifade buyurmuştur. İşte yine böyle bir tahdis-i nimet sadedinde, *“Namaz benim şehvetimdir.”*[113] demiştir. Ancak Efendimiz, hiçbir zaman namazdan aldığı ruhî haz için namaz kılıyor değildir. Belki müstaidlere bu mevzuda işaret yapılmaktadır. Himmet âli tutulacak ve namaz o hâle gelinceye kadar çalışma ve gayret devam edecektir.

Bütün bu söylenenler mahfuz olmakla beraber, namazın tadil-i erkânla kılınması ekser fukahâya göre farzdır. Ebû Yusuf’un dışında Hanefi mezhebi tadil-i erkâna vacip demiştir.

---

113 et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr* 12/84.

Tadil-i erkân, namazdaki rükunların sükûnetle yerine getirilmesi ve uzuvlarda itminan hâsıl olacağı âna kadar devam edilmesidir. Bu, insan cesedinin maddî olarak namazda alacağı vaziyettir ki, ona riayet etmeden namaz tamam olmaz. Kanaatimce, tadil-i erkâna farz diyenlerin görüşüne uymak ihtiyata daha muvafıktır. Madem bunu söyleyen zatlar, kendilerini tamamen Kur'ân'a vermiş; Kur'ân ve Sünnet'i anlamayı hayatlarına gaye edinmiş büyük insanlardır, onların aralarında ihtilaf ettikleri hususlarda ihtiyatla amel etmek en doğru hareket tarzıdır.

Ayrıca, mü'minlerin ibadet ü taatlerindeki zâhirî hâllerine bakarak onlar hakkında hüküm vermek bize düşmez. Kaldı ki: "Senin haccın beyhude, meşakkat çekme, namazın yatıp kalkma, geceleri kıyamın sırtında bir yük olmadan başka bir şey değil, orucun ise ancak bütün gün aç durmaktan ibarettir." gibi suizannın ifadesi olan sözlerle, sanki bir meçhulün müdafaasını yapıyor gibi davranma, mü'minlikle bağdaştırılamaz. Zira insan, nefsine karşı bir savcı gibi davranmalı; fakat, diğer mü'min kardeşlerinin avukatlığını yapmalıdır.

Kendimiz için: "Doya doya namaz kılıp, namazlarımdan feyiz ve bereket alamıyorum. Acaba şu hâliyle namazım kabul olur mu, olmaz mı?" diye, günahlarımızı da hatırlayarak bu tür şeyler düşünebiliriz. Fakat başka mü'minler hakkında meseleyi hep hüsnüzan zaviyesinden ele alma mecburiyetindeyiz. Zira Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), O'ndan sonraki sahabe ve tâbiîn efendilerimiz böyle davranmışlar, hiçbir zaman mü'minlerin hâllerini günaha, fesada hamletmemişler, ehl-i kıble, ehl-i salât bir mü'minin birtakım fena yönlerini serrişte edip onu tecrim etme yoluna gitmemişlerdir.

Onun hakkında hep güzel düşünüp hasenatını bayraklaştırmışlardır. Onlar âdeta gül bahçesinde gezerken, ellerine, ayaklarına dikenlerin batıp kanatmasına mukabil خُذْ مَا صَفَا وَدَعْ مَا كَدِرَ[114] prensibiyle hareket etmiş, güllerin güzelliğine ait türküler söylemişlerdir.

İşte o güzide topluluk arasında bir Nuayman vardı. –Bedir'de bulunduğu da rivayet edilir.– İçki yasak edilmiş olmasına rağmen, koruk gibi şeylerden ve usarelerden içki imal ediyor ve içiyordu. Defaatle sarhoş olarak yakalandı ve birkaç defa da Huzur-u Risaletpenâhî'ye getirilerek tedip edildi. Yine böyle bir durumdan dolayı Efendimiz'in huzurundaydı. Orada bulunanlardan birisi Nuayman'ı kastederek: "Allah cezanı versin. Sen ne kötü adamsın. Bu kaçıncı oldu, böyle huzura geliyorsun!" gibi sözler sarf etti. Bunu duyan Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Mü'min kardeşinize karşı şeytana yardımcı olmayın!"*[115] Yani: Onun yüzüstü düşmesini, perişan ve derbeder olmasını arzu eden şeytandır. Allah onun böyle olmasını istemiyor, buyurarak onu ikaz etti.

Başka bir rivayette ise itap edene: *"Sus! O Allah ve Resûlullah'ı sever."*[116] diyordu ve böylece Allah ve Resûlü'ne karşı kalbinde muhabbet taşıyan ve fakat defaatle de olsa sürçmüş, düşmüş birisine el uzatıyordu. Sebep de O'nun Allah ve Resûlü'nü sevmiş olmasıydı. Allah ve Resûlü de sevdiklerini derbeder etmezdi. Onun için bu mevzuda çok insaflı ve iz'anlı olmak lâzım...

Allah (celle celâluhu), adaletli mizanında, hayır ve şerrin birbirine rüçhaniyetine göre hüküm verecektir. Hepimiz

---

114 *"Duru ve saf olanı al, karışık ve bulanık olanı bırak."*
115 Buhârî, *hudûd* 4-5; Abdurrezzak, *el-Musannef* 7/381 9/246.
116 Buhârî, *hudûd* 5.

O'nun huzuruna gideceğiz. O gün sağımıza, solumuza bakacağız. Orada Everest tepesi gibi yığın yığın günahlara girdiğimizi göreceğiz. O günahların cesameti karşısında belki ümitsizliğe düşecek ve her birimiz orada çok küçük amellerimizi hatırlayacağız. "Bir kere anama su vermiş, babamın ayakkabısını çevirmiştim. Başka bir zaman salih bir kişinin cenaze namazında bulunmuştum. Bir defa da iki secde arasında, kalkınca رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ demiş ve bunu ta yüreğimde duymuştum." diyecek ve sonra da, "Rabbim! Acaba bunlarla Senin gufranına mazhar olur muyum?" diye ümit besleyeceğiz. Eğer orada Rabbimiz bizi mağfiret ederse, biz de "Mağfiret Sana ne güzel yakışıyor." diye zevkle gerilecek ve huzura ereceğiz.

Hakkımızda bugün veya yarın tasarladığımız bu güzel şeyleri her mü'min kardeşimiz hakkında da tasavvur etmeli ve onların bazı eksik gibi görünen hâllerine karşı: "İhtimal ki, Cenâb-ı Hak bu kardeşimize ahirete ait semereleri dünyada yedirmek istemiyor. Onun için bunlar çok parlak görünmüyorlar." deyip, meseleyi hüsnüzan zaviyesinden ele almalıyız.

Füyûzat: Feyizler, nimetler.

Tecerrüd: Uzaklaşma, sıyrılma.

Kemerbeste-i ubûdiyet: Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda kollarını birbirine bağlayıp, emre hazır bir vaziyette, kulluğunu ifade ederek bekleme.

Murâkabe: Kontrol, denetim.

Nigehbân: Gözcü, denetleyici.

Meşbû: Dolmuş, dolu.

Tahdis-i nimet: Şükür maksadı ile Cenâb-ı Hakk'ın nimetlerini ilân etmek.

Şecaat-i kudsiye: Kudsî cesaret. Dinin izzetini muhafaza hususunda gösterilen kahramanlık.

Makam-ı imtinan: Nimetler karşısında Veren'e minnetini ifade etme.

Livâü'l-Hamd: Kıyamet gününde Peygamber Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihsan edilecek olan ve altında bütün peygamberler ve inananların toplanacağı "Hamd Sancağı".

Serfirâz olmak: Yüceltilmek, üstün kılınmak.

Şehbal açmak: Kanatlarını açmak, uçmak, yükselmek.

Mahkeme-i kübrâ: En büyük mahkeme.. mahşer mahkemesi.

Ravza-i Tâhire: Tertemiz bahçe.. Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabri ile minberinin arasında kalan cennet bahçesi.

Müstaid: Kabiliyetli, istidatlı.

Tadil-i erkân: Namazı; rükunlerini, şartlarını yerine getirerek eda etme, gerektiği gibi kılma.

Fukahâ: Fıkıh âlimleri.

Serrişte etmek: Bahane etmek, dile dolamak.

Tecrim etmek: Suçlu bulmak, suçlamak.

Usare: Sıkılan meyveden çıkan su, özsu.

Rüçhaniyet: Üstünlük, baskın çıkma.

Cesamet: Büyüklük, irilik.

Gufran: Affetme, bağışlama.

Semere: Netice, meyve.

Evlâd ü ıyâl: Çoluk çocuk, geçindirmek zorunda olunan kimseler.

Fenâ fillah: Abdin zat ve sıfâtının, Hakk'ın zât ve sıfâtında fâni olması.

Hurî: Ceylan gözlü, huyları güzel, yüzleri güzel, utangaç bakışlı Cennet kızları.

Gılmân: Görüldüğünde, etrafa saçılmış inci zannedilen, Cennettekilere hizmet için yaratılmış hizmetçi gençler.

Meccanî: Karşılıksız, merhametinden, fazlından.

Mir'ât-ı ruh: Ruh aynası.

Muaheze: Hesaba çekilme, sorgulanma.

Vird: Belli aralıklarla devamlı okunan dua, zikir.

Zimamdar: İdare eden, bir işi elinde tutan.

Karîn: Yakın.

Şefaat: Af için vesile olma.

Menal: Elde edilen, sahip olunan, kazanılan şey; mal, mülk.

Sıyamım yok, kıyamım yok, gözde yaş, gönülde heyecanım yok. Hizmette görünme riyakârlığı mevcut. Kapıdan da ayrılamıyoruz…

Yoklarla çepeçevre sarıldığını düşünen bir dertlinin gönül ızdırabı… Soru değil, bir bakıma hepimize ait bir vak'a raporu… Bir büyük şöyle der ve bu sözlerini sıkça tekrar ederdi:

"Ne ilmim var ne a'mâlim
Ne hayr u taata kaldı mecalim
Garîk-i isyanım çoktur vebalim
Acep rûz-i mahşerde n'ola hâlim."

Gözyaşları, ihlâslı ve samimî insanlar için, başka bir ifadeyle, daima ciğeri ve bağrı yanan insanlar için bir boşalma ameliyesidir. Âdeta, sinesinde Cehennem korları ve içi cayır cayır yanarken, onun duyguları dışa gözyaşı şeklinde dökülür. Onun içindir ki, Allah Resûlü tarafından, Cehennem'le gözyaşı arasında bir muvazene kurulmuştur. Cehennem kıvılcımlarının mahşerde insanları kovaladığı zaman, Cibril elinde bir bardak su ile görünür. Ve Allah Resûlü ona sorar: "Elindeki nedir?" Cibril'in cevabı şu olur: "Mü'minlerin gözyaşı.. Cehennem'i söndürsün diye!"

Başka bir hadislerinde bu muvazeneyi şu sözleriyle ifade ederler: *"İki göz Cehennem ateşi görmez: Düşmana karşı nöbet bekleyen ve Allah (celle celâluhu) korkusundan ağlayan gözler."*[117] Evet, Cehennem'in korkunç kıvılcımlarını söndürecek ancak gözyaşıdır.

Allah Resûlü, bu ve benzeri hadisleriyle, dışa karşı mücadele ve mücahede eden insanın bu durumuyla, içe karşı mücadele eden ve nefsiyle yaka paça olan, bu yüzden de gözyaşı döken insanın amelini aynı mütalâa ediyor.

Kur'ân-ı Kerim, ağlayan insanların durumunu bir ibret vesilesi olarak nakleder. Ayrıca, az gülüp çok ağlamayı, kazanılan günahlar karşısında iki büklüm olmayı emreden nice âyetler vardır.

Ruh inceliğinin şahidi durumunda olan gözyaşının her damlası, bir rikkat ürpertisidir ki, Cennet'teki kevserlere denk kıymete sahiptir. Gözyaşının kuruması cidden acınacak bir zavallılık örneğidir. Allah Resûlü, şeytandan sığındığı gibi, kurumuş gözden Allah'a (celle celâluhu) sığınmaktadır.[118]

Keşke her mü'min kendini sıkı bir kontrolden geçirip, bu acı hakikati itiraf ederek şöyle diyebilseydi: Ne ilmim var, ne a'mâlim; ne hayr u taate kaldı mecalim. Ne gözümde yaş, ne de yürekte dermanım. Ve ne de iradede ferim...

Ve yine, keşke her mü'min kendini şuna ikna edebilseydi: Ben bir hiçim. Eğer Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) bir kısım lütuflarına mazhar olmuşsam, bunlar benim liyakatimden değil, aksine muhtaç oluşumdandır. Benim bu müflis hâlim

---

[117] Tirmizî, *cihâd* 12; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 7/307.
[118] İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 11/139.

Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) rahmetini ihtizaza getiriyor ve bütün bu lütuflar da onun için geliyor.

İnsanın kusurlarından sıyrılmasının ilk yolu, kusurun kusur olarak bilinmesidir. Bu bilmeyi daima bir ürperti takip etmelidir ki, insan kusurlarından kurtulmayı becerebilsin.

İmana ait meseleleri sevmek.. küfür, isyan ve günahtan nefret etmek, Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) insanlara ve bilhassa mü'minlere verdiği en büyük nimetlerdendir. Bu sayede insan imanda ve insan olmada zirveye doğru tırmanır ve onu aşağıya doğru çekmek isteyen her türlü engel ve engebeden kurtulur. Âyette bu husus bir nimet olarak şöyle anlatılır: *"Fakat Allah (celle celâluhu) size imanı sevdirmiş; ve onu kalblerinize ziynet yapmıştır. Küfrü, fıskı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır. Bu, Allah'tan (celle celâluhu) bir lütuf ve nimettir. Allah (celle celâluhu) Alîmdir, Hakîmdir."*[119]

Allah (celle celâluhu) inananlara imanı sevdirmiş ve kalblerinde imanı süslü göstermiştir. Onlar iman adesesiyle baktıklarından dolayı, sanki Cennet'i, hurileri ve hepsinin ötesinde Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) cemalini görüyor gibidirler.

Eğer âyetteki ifadelere muhatap sahabe ise, zaten onlarda bu hâl değişmeyen karakter hâline gelmişti. Onlar imana ait bütün meseleleri, ibadete müteallik bütün hükümleri delicesine seviyor; küfürden ve küfre götüren şeylerden de alabildiğine nefret ediyorlardı.[120] Onlar imanları sayesinde daha dünyada iken Cennet'e girmiş ve Cennet ikliminde yaşamaya

---

119 Hucurât sûresi, 49/7-8.
120 Müslim, *iman* 67; Tirmizî, *iman* 10; İbn Mâce, *fiten* 23.

başlamışlardı bile.. onlar için tekrar küfre dönmek ise, Cehennem'de cayır cayır yanmayı Cennet'te reftâre dolaşmaya tercih etmek olurdu. İşte onlar bu sayede rüşde erenlerden olmuşlardı. Ve bu da, Rabb'in büyük ihsan ve lütufları arasında sayılması gereken nimetlerdendi...

Evet, biraz evvel de ifade ettiğimiz gibi, insan kusurlarını hissedebiliyor ve onları görüyorsa, hatalardan sıyrılma adına ilk adımı atmış demektir. Ve eğer insan kendini kusursuz görüyor ve Müslümanlık adına, yapılması lâzım gelen her şeyi tam ve eksiksiz yaptığı zan ve kanaatini taşıyorsa, o da yavaş yavaş batıyor demektir.

İmam Kastalânî, on dört kadar sahabinin, nifaktan tir tir titrediğini ve münafıklar listesine kaydolup olmadıkları hakkında ciddî endişe taşıdıklarını nakleder. Bu endişe ve korku onlardaki imanın ayrı bir buuda ulaştığının alâmetidir. Onlar arasında Hz. Ömer ve Hz. Âişe Validemiz gibi sürekli zirvelerde dolaşan insanlar da vardır.

Hz. Ömer Cennet'le müjdelenmişti, fakat bir türlü kendinden emin olamıyordu O büyük insan. Allah Resûlü'nün: *"Benden sonra peygamber gelseydi, Ömer olurdu."*[121] takdiriyle serfiraz olmasına rağmen, gidip Huzeyfe'nin yakasından tutuyor ve "Huzeyfe! Allah (celle celâluhu) aşkına söyle, Ömer de münafıklardan mı?" diyordu...

Hz. Âişe hane-i saadete girdiğinde, belki rüşdünü yeni idrak ediyordu. Erkek olarak Allah Resûlü'nden başka kimseyi görmemiş ve tanımamıştı. Günah onun ruhuna hiçbir zaman misafir olmadı. Hayaline Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) başka bir insan da girmemişti. O Allah Resûlü

---

[121] Tirmizî, *menâkıb* 17; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/154.

ki, O'nun silüetinde daima Hak (celle celâluhu) mütecellî idi. Demek ki o müstesna kadın Hakk'ın (celle celâluhu) tecellîsinden başka bir yere bakmamış ve Hak'la (celle celâluhu) bu denli bütünleşmişti.

Mir'ât-ı Muhammed'de daima Hakk'ı (celle celâluhu) müşâhede ediyor ve düşüncesiyle ötelerin yamaçlarında geziyordu. Gözü gönlü itminan içinde ve doygundu. Bulunduğu eve sağanak sağanak vahiy yağıyor; zaten ilham yüklü bulutlar çatıdan hiç mi hiç eksik olmuyordu. Yusuf'un güzellik dileneceği bir efendiye sahipti ve bir gün bunu ifade etmişti. *"Mısır kadınları Yusuf'u görünce ellerini kestiler; eğer benim Efendim'i görselerdi ellerindeki bıçakları kalblerine saplarlardı."*

İbadetteki hassasiyeti ise herkesçe müsellemdi. Onun bir vakit namaz veya bir günlük oruç -kadınlık hâllerinin dışında- borcu yoktu. Ve bütün bunların yanında o, Allah Resûlü'nün en çok sevdiği insan olma pâyesine ulaşmıştı.

Şimdi bütün bu dediklerimizi ve daha yüzlerce denebilecek şeyi bir araya getirin.. Hz. Âişe Validemiz'in büyüklüğünü anlamaya çalışın. Sonra da şu tabloya ibretle bakın:

Ağlıyordu. Hıçkırıkları düğüm düğümdü gırtlağında.. Allah Resûlü sordu: *"Âişe, seni ağlatan nedir?"* Cevap verdi: "Yâ Resûlallah, biraz evvel, وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا *'İster istemez hepiniz Cehennem'e uğrayacaksınız.'*[122] âyetini okudum. Ve onun için gözyaşlarımı tutamadım." Ve sözlerine devam ediyor: "Acaba o gün ehlinizi hatırlar mısınız?" Allah Resûlü cevap veriyor: *"Üç yer var ki, orada kimseyi hatırlayamam: Sırat'ta, Mizan'da ve defterlerin herkese verildiği anda; evet, buralarda kimseyi hatırlayamam..!"*

---

122 Meryem sûresi, 19/71.

İşte kendisinden şefaat ümit ettiğimiz anamız Hz. Âişe, böyle bir endişeyle yaşıyor ve acaba ben münafık mıyım, kuşkusunu içinden bir türlü çıkarıp atamıyordu..!

Bir insanın kusurunu bilmesi kadar büyük irfan olmaz. Kusurunu itiraf edeni müjdelemeli ki, bu hâliyle o, kurtuluşa doğru ilk ve en çalımlı adımını atmıştır.

Sıyam, kıyam, gönül heyecanı ve gözyaşı denilen şeyler insanın mânevî hayatını kurup inşa edeceği esaslardır. Elbette bunlara ilâve edilecek hususlar da vardır. Meselâ insanın malıyla fedakârlık yapması, günümüzde farzlar ötesi farz durumunda olan cihadda bulunması gibi meseleler, mânevî çatının vazgeçilmez rükünleridir.

Bunlardan biri eksik olursa, insan, namazın rükünlerinden birini eksik yapmış gibi, Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) rahmetiyle rezonans olamaz. Rabbimiz'in rahmetiyle tam temasa geçmemiz ve aynı frekanstaki alıcı-verici durumunu elde edebilmemiz için, O'nun bize, ferdî, ailevî ve cemiyet hayatımıza dair teklif ettiği bütün emirlerini arızasız ve kusursuz yerine getirmemiz icap etmektedir. Aynen bunlar, bir kilidin içine giren anahtarın dili gibidir. Dişlerden bir tanesinde herhangi bir arıza, bir bozukluk bulunsa, diğer bütünü uysa ve tutsa bile kapıyı açamazsınız. Ne olursa olsun, mükellefe düşen şey "kilide göre anahtar" deyip, sebepler plânında sorumluluklarını kusursuz yerine getirmektir.

Aslında kulluğun mânâsı da budur. Evet, kulluk bir ısrar ve kapıda durup beklemedir. Kul kapıda duracak, belki de bir ömür boyu kapının açılmasını bekleyecek; fakat hiçbir zaman kapıyı terk etmeyecektir. Hem de ilk günkü iştiyakı hiç eksilmeden, ülfet ve alışkanlıklar aşkını, şevkini alıp götürmeden,

ibadetleri ruhsuz birer jimnastik hâline getirmeden.. ilk günkü tazelik, ilk günkü havf ve reca ile dopdolu olarak zamanla yarışmak, işte gerçek kulluk! Kur'ân'ın âyetleri bize bunu öğretiyor: *"İman edenlerin Allah'ı (celle celâluhu) anma ve O'ndan inen gerçek için kalblerinin saygıyla yumuşama zamanı daha gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kalbleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir."*[123]

Bu âyetin ilk muhatabı durumunda olan sahabenin, her an yenilenen atmosferini ve her defasında sanki gökten mânevî birer sofra inmiş gibi, hep terütaze şeylerle yüz yüze gelmelerini, bunun ruhlarda hâsıl edeceği değişiklik ve metafizik gerilimi de nazara alarak bu ifadeye muhatap olmaları düşünülürse, âyetin bize hitap etme yönü daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Zira onları ülfete götürecek şartlar henüz tamamlanmış değildi. Durmadan yeni âyetler nazil oluyordu. Ve onlar, İslâm adına her şeyi orijinalitesiyle yaşıyorlardı. Meselâ bir gün ezan sesini ilk defa duyuyor, onun heyecan verici nefesiyle camiye koşuyorlardı. Bir başka gün Allah Resûlü onlara yeni bir tesbih ve dua öğretiyor; bu sefer de zindeliklerini onunla sürdürüyorlardı...

Buna rağmen, yine de âyet onları ikaz ediyor ve onlardan kalb heyecanı ve gözyaşı istiyordu.

Eğer heyecanlarımız, iç burkuntularımız ve gözyaşlarımız, Kur'ân'ın talep ettiği ölçüde ve onun istediği keyfiyette değilse, bizim kendi kendimizi kınamamızdan ve levmetmemizden daha normal ne olabilir ki?

Evet, boyunduruğun yere konduğu şu dönemde, din-i mübin-i İslâm'ı i'lâ etmek için koşup cihad etmiyor veya

---

[123] Hadid sûresi, 57/16.

edemiyorsak; küfrün savleti altında ezildiğimiz bir dönemde, hakkı batılın satvetinden kurtarmak için uykularımız kaçmıyor ve ciddî bir ızdırap duymuyorsak, kınanacak birisi varsa o da biziz. Ve bu mevzuda herkes kendini ayıplamalı ve kendine levmetmelidir.

Biz bu kapının azat kabul etmez köleleriyiz. Hizmet kapısından asla ayrılamayız. Zaten gidecek başka kapı mı var ki ayrılıp oraya gidelim? Sonuna kadar diretecek ve asla bu kapının eşiğinden yüz çevirmeyeceğiz.

Allah'ın (celle celâluhu) veli kullarından biri, senelerce Rabb'e kullukta bulunur. Nice müridler yetiştirir. Yetiştirdiği her müridin bir gün gelir ki gözünden perde açılır ve şeyhinin durumunu müşâhede eder. Ne acıdır ki Levh-i Mahfuz'da şeyhleri "şakî" olarak yazılmaktadır. Bir bir onu terk ederler. Sonunda sadece sadık bir mürid kalır.

Durumu çok iyi bilen; fakat bir ders daha vermek için sabırla olanları seyreden şeyh bu müride sorar: "Arkadaşların niçin dergâhı terk ettiler; artık gelmiyorlar." Mürid, utanarak, hicap ederek cevab verir: "Efendim, der. Sizi şakî olarak gördüler ve onun için halkayı terk ettiler." Şeyhin dudaklarında buruk bir tebessüm belirir. "Yavrum, der, ben onların daha henüz gördüklerini kırk seneden beri görmekteyim. Ama başka kapı mı var ki oraya gideyim?" Şeyhin bu sözü semayı ihtizaza getirir. Levha birden değişmiştir. Şimdi o, elden ele bir gül gibi koklanan bir mutlu ve bir saiddir.

Sahabeden sonraki devirlerde, toprak öyle münbit ve verimli hâle getirilmiştir ki, binlerce Allah dostu, Hak yârânı yetişmiştir. Ve bunlardan hiçbiri o kapıyı terk etmemiştir. Bak onlardan biri, İbrahim b. Edhem hazretleri ne diyor:

"İlâhî, isyankâr kulun Sana geldi ve hep Sana gelir
Günahlarını itiraf eder ve Sana yalvarır
Affedersen, bu Senin şanındır, Sana yakışır
Kovarsan, beni Senden başka kim affedebilir?"

Riya endişesi, eskiden beri en büyük zatların da, içlerinden atamadıkları bir endişedir. Elbetteki onların riya anlayışı bizimkilerden çok farklıydı ama yine de o endişe vardı. Bundan kurtulmanın belli yolları vardır:

Evvelâ, yaptığımız her işe Rabbimiz'in muttali olduğunu ve içimizden geçenler dahil bütün amel, fiil ve düşüncelerimizin Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) tarafından bilindiğini hiçbir zaman unutmamalı ve daima her hareketimizi bizzat O'nun murâkabesi altında yapıyor gibi yapmalıyız. Ayrıca, kalbimize hüşyarlık kazandıracak evrâd, ezkâr ve kitapları her an mütalâadan uzak kalmamak, bizi neticeye götürücü çareler arasında değerlendirilebilir.

Başka bir soruya cevap faslında arîz ve amîk anlatılmış olan bu hususu oraya havale edip kısa kesiyorum.

Sıyam: Oruç.
Kıyam: Namaz.
Garîk-i isyan: İsyana batma, isyanda boğulma.
Rikkat: İncelik, yufka yüreklilik, yumuşaklık.
Fısk: Günahkârlık, ahlâksızlık.
Reftâre: Salınarak yürüme.
Serfirâz olmak: Yüceltilmek, üstün kılınmak.
Mütecellî: Tecellî eden.
Mir'ât: Ayna.
İtminan: Kararlılık, iç huzuru.
Mîzan: Ölçü, terazi.
Havf ve Recâ: Endişe ve ümit.

Savlet: Saldırı, hücum.

Şakî: Bedbaht, Cehennemlik.

İhtizaza getirmek: Titretmek, harekete geçirmek.

Said: Bahtiyar, Cennetlik.

Hüşyarlık: Uyanıklık, dikkatlilik.

Arîz ve amîk: Enine boyuna, etraflıca.

İhtizaz: Titreme, hareket etme.

Münafık: Dış görünüşü Müslüman olmakla birlikte, içi kâfir olan kimse.

Cenâb-ı Hak hem bir tane hem de her yerde, izahı nedir?

Cenâb-ı Hak, hem bir tanedir, hem de her zaman ve her mekânda ilmiyle, kudretiyle hâzır ve nâzırdır. Biz böyle demekle, Allah'ın zâtıyla, bir cisim gibi yer tuttuğunu, bir hayyiz işgal ettiğini düşünmüyoruz. Allah bir tanedir derken, celâlinin ve azametinin ifadesini söylüyoruz. Allah her yerdedir derken de, rahmâniyetiyle, rahimiyetiyle, ilmiyle, kudretiyle yani -benzetmek olmasın- güneş şualarıyla başımızı okşadığı hâlde, biz ona yetişemeyecek kadar bizden uzak olduğu gibi, Cenâb-ı Hak da bu sıfatlarıyla bizi kuşattığı ve bize bizden yakın olduğu hâlde, bizim O'na ulaşmama buudumuzla da bizden nâmütenâhî muallâdır.

Evet, Cenâb-ı Hak, *"Biz insana şah damarından daha yakınız."*[124] buyuruyor. Bana şah damarımdan daha yakın olan Allah, demek ki keyfiyetsiz, kemmiyetsiz olarak her yerde hâzır ve nâzırdır. O, *"İnsanla kalbi arasına girer."*[125] Demek ki bana kalbimden de yakın. Eğer ben desem ki, "Kalbimde Allah vardır." doğrudur. Çünkü O beni benden daha iyi bilir. Ben kendi kalbimi anlayamamış olabilirim.

124 Kaf sûresi, 50/16.
125 Enfâl sûresi, 8/24.

Ve yine: *"Attığın zaman sen atmadın, attığını Allah attı."*[126] buyrulduğuna göre, demek ki Bedir'de ve daha başka yerlerde Efendimiz adına atan da Allah (celle celâluhu) idi. Öyleyse atmaya varıncaya kadar her şeye doğrudan tesir ediyor. Öyleyse Allah her yerde... Bu ve benzeri âyetler, Rabbimiz'in, rahmâniyet ve rahimiyetiyle, cemaliyle, celâliyle, kemaliyle, kudretiyle, ilmiyle, iradesiyle ve diğer sıfât ve isimleriyle her yerde hâzır ve nâzır olduğunu gösteriyor.

Ve Allah aynı zamanda da bir tanedir. Bir tane olması, hem kâinattaki hakikatlerin, hem de Kur'ân'ın nasslarının ifadesidir. Eğer -hâşâ!- kâinatta iki ilâh olsaydı, yer gök fesada giderdi. Zaten Allah Kelâmı da bundan başkasını söylemiyor: *"Allah'tan gayri göklerde ve yerde bir kısım ilâhlar bulunsaydı, yer-gök fesada gider, her yeri bir kaos alırdı."*[127] Yani yıldızlar müsademe eder, zerreler ve küreler birbiriyle çarpışırdı. Öbür taraftan güneşten gelen şualar ve radyasyonlar karşısında yeryüzündeki uranyum inkılaplara girer, zincirleme reaksiyonlarla her şey yok olur giderdi. Eski kelâmcılar buna "Burhan-ı temânu" diyorlar. Yani bu delile göre, Allah bir tanedir, iki olmaz. Çünkü en küçük bir şey dahi, meselâ bir vapurun dümenine iki el karışsa karıştırır. Bir arabanın iki tarafında iki tane direksiyon olup da iki şoför tarafından idare edildiğinde, yollara rağmen keşmekeşliğe girileceği gibi, kâinatın da, iki muhtar güç tarafından idare edildiğinde fesat ve kargaşaya gireceği kaçınılmazdır.

Binaenaleyh âhenk içinde devam eden şu kocaman kâinat mekanizması içinde, gizli bir kaderin işlediğini görüyoruz. Makro âlemden normo âleme, ondan mikro âleme kadar,

---

[126] Enfâl sûresi, 8/17.
[127] Enbiyâ sûresi, 21/22.

her şeyde baş döndürücü bir nizam ve âhengin var olduğu seziliyor. Bu âhenk ve nizam, ilmî bir plan ister. Bunun, ilmî plandan varlık sahasına çıkması için de bir kudret ve irade gerekir. Sonra da devamlı görüp gözetme şarttır. Bunun için de bir tek elden başkasının karışmaması gerekir. Zira insanlar bile kendi işlerine başkasını müdahale ettirmek istemezken -ki buna "Redd-i müdahale kanunu" denmektedir- nasıl olur da Cenâb-ı Hakk'ın bu kâinat çapındaki iç içe işlerine başkası karışabilir. Onun için diyoruz ki, şu kocaman kâinat kitabının, fabrikasının veya saatinin içine iki el birden uzansaydı mutlaka her şey karışacaktı. Karışmadığına göre, kâinatın sahibi, maliki, idarecisi bir tanedir.

Şimdi meseleyi bir de vicdan yönüyle ele alalım:

Çevremizde cereyan eden olaylar, hem bizim iç dünyamızda hem de realite planında, Allah'ın biricik dayanak, biricik sığınak ve biricik melce olduğunu ispat etmektedir. Çünkü meselâ, ben âciz ve fakir bir insan olarak, acz ve fakrımı idrak şuuru içinde, kırılmış bir tahta parçası üzerinde, denizin müthiş dalgaları arasında, ellerimi kaldırıp "Yâ Rabbi, yâ Rabbi!" diyorum. Vicdanımın derinliklerinde biliyorum ki beni duyacak birisi var.. beni duyması için de O'nun her yerde hâzır ve nâzır bir Rabbülâlemin olması lâzımdır. Öyle bir Rabbülâlemin ki, benim niyazımı işittiği aynı anda bir karıncanın kendisine has ızdırar diliyle yaptığı dua ve taleplerini de işitir.

Demek ki O, karıncaya da şah damarından daha yakın. Dünya çapında kabul olan bütün dualar bu gerçeği ifadede güçlü birer beyandır.

Allah Resûlü anlatıyor: Geçmiş peygamberlerden biri kavmini topladı, yağmur duası için yola çıktı. Yolda bir

karınca gördü. Karınca sırtüstü yatmış el ve ayaklarını hareket ettiriyor ve kendine has diliyle dua ediyordu. O peygamber yanındakilere hitaben: *"Artık geri dönebilirsiniz. Çünkü Allah sizden başkasının duası sebebiyle yağmur gönderecektir."* dedi. Sonra da ihtiyaç veya ızdırar diliyle o duayı yapanın karınca olduğunu bildirdi.[128]

En küçüğünden en büyüğüne kadar muztar kalan her varlık Allah'a karşı dua ve niyazda bulunur, Allah da bu dualara cevap verir. Cenâb-ı Hak *"Muztar dua ettiği zaman, onun duasına icabet eden kimdir?"*[129] âyetiyle bize bu hakikati talim edip haber vermektedir. Zaten vicdanlarımız bunun şahidi değil mi?

Öyleyse Allah her yerde hâzır ve nâzırdır. O, herkesin her hâlini görür, her sesi duyar, herkesin imdadına koşar, herkese rahmâniyet ve rahimiyeti ile tecellî eder. Binaenaleyh, azametlidir, başka yardımcıya ihtiyacı yoktur. O, her şeyi tek başına yapar; Cennet'i baharı yaratma kolaylığı içinde yaratır. Bu, O'nun azamet, celâl ve vâhidiyetinden kaynaklanan bir neticedir. Ve Allah her yerde, her mekânda hâzır ve nâzırdır, ama cisim olarak ve mekân tutarak değil; O, esmâ ve sıfatlarıyla keyfiyet ve kemmiyetten müberra ve münezzeh olarak hâzır ve nâzırdır. Bu da Cenâb-ı Hakk'ın ehadiyetinin, cemalinin, rahmâniyet ve rahimiyetinin cilvesidir.

Meselâ, işte şahid! Eğer benim gözümden suyu çekip kurutsa ve onu hiç sulandırmasaydı, bir hastalık olan göz kuruması gibi bir illete mâruz kalacaktım. Demek ki O, her dakika gözümü görüyor ki, hastalıktan korumak için onu sulandırıyor.

---

128 Hâkim, *el-Müstedrek* 1/473.
129 Neml sûresi, 27/62.

Gözü bana veren ve eşyayı görmeme onu vesile ve vasıta kılan, aynı zamanda gözümü de, gözümün gördüklerini de bilen birisi olması lâzımdır ki, bu işler olsun.

Ve yine meselâ; yediğimi hazmedebilmem için, ağzımda lokmayı sulandıran, mideme şifre gönderen, kafamı harekete geçiren, vücudumdaki gıda maddelerini muhtaç olan hücrelere, hem de en âdil bir şekilde taksim eden bir zât olması lâzımdır ki, şu benim hayatım devam edebilsin. Onun içindir ki, "Rabbimiz'in isimleri bizim üzerimizde rahmâniyet ve rahimiyetiyle tecellî ediyor." diyoruz. Eğer Rabbimiz her yerde hâzır ve nâzır olmasaydı, lokma ağzımızda kurur kalırdı, mideye inen şey taş gibi inerdi ve hiçbir şey hücrelere âdilane taksim edilemezdi.

İşte bütün bunlarla biz, Allah'ın bize bizden daha yakın olduğunu anlıyoruz. Evet, Cenâb-ı Hak isim tecellîleriyle bize şah damarımızdan daha yakındır. Fakat biz, bize ait hususiyetlerimizle O'ndan çok uzağız...

Şimdi, bunu nasıl tevfik edeceğiz, onu bir misalle izah etmeye çalışalım: Meselâ güneş bize bizden yakındır. Ama biz ondan çok uzağız. Güneş haddizatında bir tanedir, fakat her gün çeşitli boydaki dalgalarıyla başımızı okşar, her gün ağaçların dallarında bizim hesabımıza meyveleri kendi kazanında pişirir durur.. Güneşin harareti, ziyası, ışığı, renkleri tıpkı onun sıfatları gibidir. Eğer harareti onun kudreti, ışığı ilmi, yedi rengi de görmesi, duyması vs. gibi duyguları olsaydı, bize bizden daha yakın olarak bizde tasarruf yapacaktı. Kaldı ki güneş, kesif ve maddî bir varlıktır. Onun bünyesinde her zaman hidrojen helyuma dönüşüp bundan hâsıl olan ve milyonlarca tona tekabül eden ışın ve radyasyonlar da gelip bize, küremize,

küremiz gibi daha nice yerlere ulaşmaktadır. Kaldı ki, güneş, netice itibarıyla maddeden ibaret bir varlıktır. Hâlbuki Allah maddeden münezzeh ve müberradır. Allah; ışın, radyasyon veya atom değildir. O, bunları yaratandır. Onun için bunlardan başkadır.. Allah Teâlâ Münevvirunnur'dur. Nura fer veren O'dur; nuru tasvir eden, şekillendiren O'dur; nura kaynak olan O'dur; nuru yaratan O'dur. Bütün ziyalar, ışıklar, hararetler, renkler, O'nun kabza-i tasarrufundadır.

Allah'ın yarattığı güneş öyle olunca, elbette Allah (celle celâluhu) evveliyetle hem bir tane, hem de her yerde hâzır ve nâzır olacaktır. Kaldı ki Nur ismine mazhar ehlullahtan, "ebdâl" dediğimiz bir kısım zatlar, "vücud-u mevhibe-i rabbaniye"leriyle, yani ruh buudlu ikinci vücudla bir anda yüzlerce yerde bulunabiliyorlar. Sözlerine itimat edilir pek çok kişinin şehadetiyle bir zat, aynı günde hem İzmir'de hem Eskişehir ve hem de Ankara'da görülebilmektedir. Ve onu, kim bilir daha nerelerde görenler vardır!

Allah'ın maddeden mürekkeb âciz bir kulunun, ikinci varlığı olan dublesi, bir anda böyle yüz yerde görülürse, onu bu kadar kabiliyet ve istidatlarla donatan, maddeden münezzeh ve müberra olan Hâlık, birliğiyle beraber niçin isim ve sıfatları ile her yerde hâzır ve nâzır olmasın ki! Değil mü'min veliler ve onlardaki "vücud-u mevhibe-i rabbaniye", bugün Avrupa'da ruhî tecrübeleriyle bir kısım spiritüalistler ve medyumlar aynı şeyi yapıyorlar. Gün geçmiyor ki, gazetelerde, mecmualarda bunlara dair pek çok enteresan hâdise neşredilmiş olmasın.

Evet, bunlara dair, her gün bir sürü şey duyuyor ve okuyoruz. Bunlardan birisi diyor ki: "Ben Londra'da bir seansta bulundum, aynı anda Fransa'da bulundum, aynı anda

Belçika'da da bulundum." Hakikaten o şahsı oralarda görüyorlar. Melâike-i kiram bir anda pek çok yerde bulunabiliyor, cinler bir anda birçok yerde görülebiliyor, büyük şeytan, büyük kimselerin hepsine tesir etme yolunda, bir tane olmasına rağmen, tahtını bir yere kuruyor.. ve bilhassa baştakilerin hepsine bir anda sinyaller göndererek, hepsini bir ölçüde tesir altına alabiliyor...

Allah'ın en âciz, en hakir varlıkları bu kadar harika şeylere mazhar olurlarsa, acaba bunları var eden, varlıklarını devam ettiren, O Hayy u Kayyum olan Allah (celle celâluhu), isim ve sıfat tecellîleriyle her yerde hâzır ve nâzır olamaz mı?

Hayyiz: Bir cismin boşlukta kapladığı alan, hacim.

Müsademe: Çarpışma.

Izdırar: Çaresizlik, darda kalma.

Muztar: Darda kalan, çaresiz.

Münezzeh / Müberra: Arı, duru, temiz, uzak.

Tevfik: Bağdaştırma.

Kesif: Maddî ağırlığı olan, yoğun.

Mürekkeb: Bir araya gelmiş, oluşmuş.

Spiritüalist: İspirtizmacı, ruhçu.

Hayy u Kayyum: Her zaman var ve diri olup varlıkların da hayatı ve devamı kendi idaresinde olan Zât.

Kalb-i selim nedir?

Selim سَلِمَ'den gelir. İslâm kelimesiyle aynı köktendir. Lügat mânâsı itibarıyla kalb-i selim, hastalıksız ve arızasız kalb demektir. Daha has mânâda ise o, İslâm'dan başka her şeye kapalı olan kalbdir.

Kalb-i selim sahibi olmak, Kur'ân'da bir mü'min adına ortaya konan vasıfları yaşamaktır. Bu tarif umumîdir ve her şeyi içine alır mahiyettedir. Hz. Âişe Validemiz'e sorarlar: "Allah Resûlü'nün ahlâkı nasıldı?" Cevap verir: "Siz hiç Kur'ân okumuyor musunuz?" "Okuyoruz." derler. Ve sözüne devam eder: "O'nun ahlâkı Kur'ân'dı."[130]

Evet, Kur'ân, evvelâ Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi hayatını ona göre düzenlesin, tanzim etsin diye indirilmiş bir kitaptır. Daha sonra da imam nasıl yapıyorsa arkadaki cemaat da öyle yapacak ve bütün ümmet-i Muhammed düşüncelerini, tasavvurlarını, hayat ve ahlâkını ona göre tanzim edecektir.

Bir de biz, selim kalbi, daha ziyade insanlara zarar veren şeylerden salim olan kalb olarak düşünürüz. Çünkü bir hadiste

---

130 Müslim, *müsafirûn* 139; İbn Mâce, *ahkâm* 14; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/91.

اَلْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ *"Müslüman, Müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği kişidir."*[131] buyrulmaktadır. Bu biraz hususî, fakat enfes bir tariftir. Müslüman, eliyle ve diliyle kimseye zarar vermeyecektir.

"Kalb-i selim", Kur'ân-ı Kerim'de iki yerde geçer.[132] İkisi de Hz. İbrahim ile alâkalıdır.

Hz. İbrahim, kavminin ve bilhassa babası Âzer'in dalâleti ve sapıklığı karşısında iki büklümdür ve ızdırap içinde kıvranmaktadır. Bunun böyle olması gayet tabiî ve fıtrîdir. Zira her insanda cibillî olarak, yakın çevresine karşı bir sevgi ve alâka vardır. Hele bu çevre daraldıkça sevgi ve alâka daha bir artmaktadır. Hiçbir salih evlât babasını sapıklık içinde görmek istemez, istemek bir yana, onun sapıklığı salih evlâdı her şeyden daha çok üzer ve dilgîr eder. Hele bu, Hz. İbrahim gibi şefkatin doruk noktasında bir peygamber ise; onun ızdırabı herkesten fazla olur. İşte Hz. İbrahim böyle ızdıraptan iki büklüm bulunmaktadır.

Bir gün yine, içinde babasının da bulunduğu bir topluluğa tevhid dersi vermekte ve onları hak dine davet etmektedir. Ancak kavmi ve babası ona karşı diretir, onun davetine icabet etmez. Atalarının dini üzere olduklarını söylerler. Bu hemen her devirde, gerçeğe inanmayan insanların mazeret veya dayanakları olmuştur. İşte böyle bir manzara karşısında Hz. İbrahim ellerini kaldırır ve Rabbine şöyle yalvarıp yakarır:

"Ey Rabbim! Bana hikmet ver ve beni salihler arasına ilhak eyle. Sonradan gelenler arasında beni yâd-ı cemil yap ve 'Naim' Cennet'ine vâris olanlardan kıl. Babamı da bağışla, o

---

131 Buhârî, *îmân* 4, 5; Müslim, *îmân* 64-65.
132 Şuarâ sûresi, 26/89; Sâffât sûresi, 37/84.

şüphesiz sapıklardandır. İnsanların diriltileceği gün, Allah'a selim bir kalble gelenden başka kimseye malın ve oğulların fayda vermeyeceği gün, beni rezil etme!"[133]

Hz. İbrahim selim bir kalbe sahipti. *"Nitekim Rabbine selim bir kalble geldi."*[134] âyeti bize bu hakikati anlatmaktadır. Ve o, ahirette insana ancak selim bir kalbin fayda vereceğini söylüyordu. Yani küfrün hâkim olduğu bir kalbin, selâmete ermesi kat'iyen düşünülemezdi. Kâfir olan kimsenin evlâdı Hz. İbrahim (aleyhisselâm) bile olsa, eğer onun kalbine küfür hâkimse, Hz. İbrahim de olsa ona bir yararı dokunmayacaktır. Evet, O İbrahim Halilullah ki, pek çok peygamberin babasıdır ve ihraz ettiği makam itibarıyla, ahir zamanda gelecek, en büyük nebi, Nebiler Sultanı'nın, *"Ben ona benziyorum."* diyerek iftihar ettiği bir insandır.

İşte bu zatın babası Âzer'in kalbi küfürle doludur ve onun babasına hiçbir yararı olamamaktadır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyuruyor ki: *"Hz. İbrahim ahirette de aynı ızdırapla kıvranacak ve babasını ayaklarının dibinde görecek, "Rabbim! Ne olur bu benim babam!" diyecek... Fakat Allah, Âzer'i meshederek, Hz. İbrahim'in içindeki alâka ve sevgiyi silecek ve ona babasını unutturacak."* Böylece "Halilim, dostum!" dediği ve rahmetinin bağrına bastığı İbrahim'ine değişik bir buudda rahmetiyle tecellî edecek.

Meseleye bu zaviyeden bakınca kalb-i selimin ne demek olduğunu daha iyi anlamış oluruz. Kalb-i selimin, evvelâ küfürden, tereddütten, şirkten salim olması lâzımdır. İçinde küfrün, tahammülsüzlüğün, kinin, nefretin kol gezdiği bir kalb ne kadar insanca davranışlar içinde de bulunsa selim olamaz.

---

133 Şuarâ sûresi, 26/83-89.
134 Sâffât sûresi, 37/84.

Günümüzde çok hümanistler var, "Benim kalbim temiz, zira ben insanları çok seviyorum, hep onlar için hayra koşuyorum." diyorlar, ama boştur; çünkü inkâra kilitli, gözü başka hiç birşey görmeyen bir kalb kat'iyen selim ve salim olamaz. Çünkü o Kâinatın Sahibi'ni inkârda anlaşılmaz bir temerrüt göstermektedir. Aslında insanî değerlere saygılı olmak çok önemlidir. Ancak hem o değerleri gerçek yüzleriyle idrak hem de bu idrakin sürekliliği, insanın insanlığının esası olan imana bağlıdır. İman ve imandan kaynaklanan hakikî sevgi dinamiği olmayınca bütün iyilikler, güzellikler, faziletler ya yalan veya süreksizdir. Dolayısıyla da değersizdir.

Hem nasıl, bir insan memleketine, hatta insanlığa çok faydalı bazı hizmetlerde bulunsa, fakat o memleketi idare edenleri ve o memleketin kanununu, nizamını tanımayacağını söylese, zannediyorum böyle biri hemen derdest edilir ve cezalandırılır. Daha önceki faydalı işleri, hizmetleri hiç nazara alınmaz. Öyle de, kâinatın Sahip ve Malik'ini tanımayan bir insan, vatan ve milletine ne kadar faydalı olursa olsun, ahirette derdest edilip cezalandırılır ve yaptıkları ona hiçbir fayda getirmez.

Siz Ebû Talib'e bakın ki, Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) ta çocukluğundan itibaren yanına aldı, 48 sene himaye etti.. ve hep O'na arka çıktı. Kimseyi O'na dokundurtmadı. Ama buna rağmen, iman etmediği için o ilâhî teminatı kazanamadı. Hatta Ebû Bekir, başı bir kuşun tüyleri gibi kıvırcık kıvırcık bembeyaz olmuş babası Ebû Kuhafe'yi alıp Efendimiz'in huzuruna getirdiğinde Ebû Kuhafe, Efendimiz'in dizlerinin dibine oturmuş, geç de olsa oğlunun girdiği nurlu yola girmiş ve Müslüman olmuştu. Bunun üzerine de Hz. Ebû Bekir ağlamaya başlamış ve Resûlullah da (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Niçin ağlıyorsun, baban hidayete erdi ya?"* diye

sormuştu. Hz. Ebû Bekir'in cevabı da şu olmuştu: "Yâ Resûlallah! Babamın yerine şu kelime-i tevhidi söyleyenin Ebû Talib olmasını ne kadar arzu ederdim!"[135]

Çünkü Ebû Talib Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) himaye edenlerin başında idi, O'nu bağrına basmış ve: "Git, bildiğini yap, ben sağ olduğum müddetçe sana kimseyi dokundurmam." demişti. Ayrıca çocuklarından Haydar-ı Kerrar Hz. Ali'yi ve Mute'nin kahramanı Cafer'i Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) emrine vermiş, vermiş ve onları en emin ele teslim etmişti. Ama, bütün bunların Ebû Talib'e bir faydası dokunacak mıydı? İşte bütün mesele burada! Eğer imanla gitmişse, evet. Şayet imanla gitmemişse, o zaman işi çok zor ve kurtuluşu mümkün değil.

Bu mânâda kalb selimliği çok önemli bir husustur. İnsanlar birçok iyilik yapabilir, civanmert davranabilirler. Fakat evvelâ kalbin şirkten, küfürden ve dalâletten kurtulması gerekir.

İkincisi ise, o kalbin İslâmiyet ile mamur ve Kur'ân ahlâkı ile donanmış olması lâzımdır. Şayet kalb, Kur'ân'ın tarif buyurduğu ve teklif ettiği ahlâk ile mamur değilse, o kalb selim değildir.

Bütün bunlardan sonra Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce ahlâk ve ulvî seciyeleri de kalb-i selimin tezahürleridir. Bir insan, ahlâkını Efendimiz'in ahlâkına uydurduğu ölçüde selim kalbe sahip sayılır. Aksine kendi kendini aldatmış olur. Ümit ediyoruz ve Rabbimiz'den niyaz ediyoruz ki, bizi O'nun yüce ahlâkıyla serfiraz kılsın.

Bugün, İslâmiyet'e hizmet eden mü'minler, öyle ümit ediyoruz ki -inşâallah- ellerinden geldiğince ibadet ü taatte bulunmakta ve onunla gönüllerini mamur kılmaya çalışmaktadırlar. Aynı zamanda insanların dünyevî ve uhrevî saadetlerini

---

[135] et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 9/40; İbn Hacer, *el-İsâbe* 7/237-240.

temin maksadına matuf olarak da çok defa kendi maddî-mânevî füyûzat hislerinden fedakârlıkta bulunmakta ve kendi yaşama zevklerini, yaşama hazlarını bir tarafa iterek başkalarını yaşatma, onları mesut etme arzu ve iştiyakıyla gerilime geçmekte ve küheylanlar gibi koşmaktadırlar. Bir yerde bir araya geliyorlarsa, bu sadece ve sadece hizmet düşüncesini, hizmet azmini kuvvetlendirmeye matuftur.

Gerçekten kulak verip onların heyecanlarını dinlediğiniz zaman, sinelerinin "i'lâ-yı kelimetullah" mülâhazasıyla attığını duyacak ve bunların o -vaad edilen zatlar olduklarını- anlayacak ve hissedeceksiniz. Müslümanlık bu fedakâr ruhlarla her zaman iftihar edecektir. Zira onlar gelecek adına dirilişimizi tekeffül etmiş, desteklemiş ve omuz vermiş gerçek mü'minlerdir. Ve işte bunlar, selim ve salim kalb sahibi insanlardır.

Selim ve salim kalb mevzuu çok mühimdir, çünkü Kur'ân âyetleri onu mal ve evlâdın karşısına koymuş ve: *"Mal ve evlât fayda vermez, o gün ancak kalb-i selim fayda verir."*[136] buyurmuştur.

"Sanma ki ey hâce senden sim ü zer isterler,
Yevme lâ yenfe'uda kalb-i selim isterler."

İyi yaşamış mısın? İyi ölmüş müsün? İyi dirilebilecek misin? Livâü'l-Hamd'in yolunu bulabilecek misin? Kevser'in başına ulaşabilecek misin? Efendimiz seni uzaktan görüp, tanıyacak mı? Senin ahiretteki durumun, bu sorulara ve daha başkalarına vereceğin cevaba bağlıdır. Zira Allah Resûlü: *"Ben benimkileri tanırım."* buyuruyor. Nasıl tanıyacağı sorulunca da *"Sizin alnı beyaz, ayakları sekili atı, yüzlerce ve*

[136] Şuarâ sûresi, 26/88-89.

binlercesi arasından tanıdığınız gibi ben de benimkileri abdest azalarından tanırım."[137] cevabını verir. Allah Resûlü sizi, alnınızdaki سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ[138] âyetiyle mühürlenen damgadan tanıyacaktır.

Ebû Hüreyre (radıyallâhu anh), kollarını omuzlarına kadar yıkıyordu. Kendisine niçin böyle yaptığı sorulunca da: "Abdest azalarının nurunu artırmak istediğim için."[139] cevabını veriyordu. İşte bu, selim bir kalbe sahip olmanın tezahürüydü.

Cibillî: Tabiî, yaratılıştan olan.
Dilgîr etmek: Kalbe sıkıntı vermek, üzmek.
Yâd-ı cemil: Hayırla yâd edilen, güzel yönleriyle hatırlarda yer eden.
İhraz etmek: Erişmek, elde etmek, kazanmak.
Serfirâz kılmak: Yüceltmek, üstün kılmak.
Füyûzat: İlâhî feyizler, ihsanlar, lütuflar.
İ'lâ-yı kelimetullah: Allah'ın dinini yüceltme.
Tekeffül: Yüklenme, üzerine alma, kefil olma.
Hümanist: İnsancıl.

---

137 Müslim, *tahâret* 39; Nesâî, *tahâret* 110; İbn Mâce, *zühd* 36.
138 *"Onların alâmeti, yüzlerindeki secde izi, secde aydınlığıdır."* (Fetih sûresi, 48/29)
139 Buhârî, *libâs* 90; Müslim, *tahâret* 40.

İslâmiyet'in kısa zamanda yayılmasının, 1300 sene gibi uzun zaman Yahudi ve Hıristiyan dünyası tarafından mağlup edilemeyişinin sebeplerini anlatır mısınız? Ayrıca bugünkü mağlubiyet ve hezimetimizin sebebi nedir?

"Müslüman" kelimesi, Türkçe'mize Farsça'dan geçmiş bir kelimedir. "Müslim" kelimesini Acemler, kendilerine göre cemileştirmek için "-an" harflerini ilâve etmiş, "Müslüman" demişlerdir. Biz de öyle kullanıyoruz.

"İslâm" ve "iman" kelimeleri üzerine farklı farklı mütalâalar yürütülmüştür; ama biz burada o husustaki nüanslara girmeyeceğiz. İslâm'ı imanla beraber ifade edecek olursak, Müslüman, Allah'a ve inanılması gereken esaslara, hem de aksine ihtimal vermeyecek şekilde inanmış ve Allah'a teslim olmuş insandır. Yani Müslüman, Cenâb-ı Hakk'ın ona şahsî, ailevî, içtimaî hayatını düzenlemesi adına ne kadar emirleri varsa, hepsini yürekten samimiyetle, ihlâsla temsil eden insandır.

Bazı devirlerde Müslümanlar İslâmiyet'i, elif'inden ye'sine kadar temsil etme fırsatını bulamamış olabilirler, onu temsil aşk ve iştiyakıyla yanar, onu yaşama arzusuyla kıvranıp dururlarsa, inşâallah mesul olmazlar ve muaheze de edilmezler. Zira bir kere boyunduruk yere konmuştur. Bir hamlede

onu kaldırıp yerine koymak mümkün değildir. Düşünce, plan, azim ve karar yeter.. evet eğer onlar, fevkalâde bir iştiyak ve cinnet derecesinde bir arzuyla bu işin arkasına düşmüş ve ölesiye onu takip ediyorlarsa mesuliyetten kurtulurlar. Zaten mesuliyetten kurtulmak için de, ya İslâm'ı bütünüyle yaşamak ya da yaşamak arzu ve iştiyakıyla yanıp yakılmak şarttır.

Aksi davranış ise, hem dünya hem de ahiret mesuliyetini kaçınılmaz kılacaktır. Dünyada hep zillet çekecekler; zira İslâm'dan kopuk yaşamaları onları içtimaî, iktisadî, ticarî ve askerî hayata ait bütün saha ve ünitelerde küfrün sultası altında kalmaya mahkûm edecektir. İlim ve teknik planda da mağlup düşeceklerdir. Ahirette ise, bunun hesabını verecek ve orada can yakıcı bir azapla karşılaşacaklardır.

Belki 1300 sene değil ama en az 1000 sene Müslümanlar, mânevî helezonlarla hep yükselişten yükselişe sıçradı ve baş döndürücü zirvelerde dolaştılar. Bilhassa Râşid Halifeler devrinde bu yükseliş, âdeta semavî bir keyfiyet kazanmıştı. Zaten Allah Resûlü de, bu gül devriyle alâkalı şöyle buyuruyorlardı:

İslâm ordusu bir beldeye gelir ve oranın ahalisi, "Sizin içinizde peygamberi gören var mı?" diye sorar. Eğer "Evet, var." denilirse kapılar ardına kadar açılır.

Sonra bu soru "Allah Resûlü'nü görenleri gören var mı?" şeklinde de sorulabilir. Yine "Evet, var." denirse kapılar ardına kadar açılır.

Daha sonra ise "Sahabeyi görenleri, yani tâbiîni görenleri gören var mı?" diye sorulur. Cevap "Evet, var." olursa, yine kapılar açılır ve fetihler sürer gider.

Zaten başka bir hadiste Efendimiz bu üç devreyi en hayırlı devreler olarak vasıflandırmakta ve şöyle buyurmaktadır:

"En hayırlı nesil, benim içinde bulunduğum nesildir. Sonra onları takip edenler, sonra da onları takip edenleri takip edenlerdir."[140]

İslâmî geçmişimize bakınca bütün tarihî vak'aların, Efendimiz'in bu ifadelerini doğruladığını görürüz.

Râşid Halifeler devri bütünüyle 30 senedir. Bununla beraber daha Hz. Osman döneminde Müslümanlar dünyanın dört bir yanına yayılmışlardı. Bir taraftan Erzurum'a kadar varmış, diğer taraftan da Aral gölüne uzanmışlardı. Hâlbuki o devirde ihtilaflar doruk noktadaydı. Buna rağmen, cihad ruhu onlarda devamlı hamle şuurunu besliyordu. O dönemde Afrika, bir baştan bir başa fethedildi. Ukbe b. Nâfi, oraya giren ilk Müslüman kumandan olarak, koca Afrika'nın fethini kendi hayatının günlerine sıkıştırabilmişti. Vefat ettiği zaman 50 yaşındaydı. Bu elli senelik dar zaman dilimi içinde bir baştan bir başa bütün Berberîlere sözünü dinletmiş, o günkü Arapların karanlık deniz dedikleri Atlas Okyanusu'na dayanmış ve atını yarı beline kadar suyun içine sürüp yeryüzünde ideal bir insanın söyleyebileceği en güzel sözü söylemişti: "Allahım, bu karanlık deniz karşıma çıkmasaydı, Senin adını denizler aşırı ötelere de götürecektim."[141]

Onların transatlantikleri, uçak gemileri, hatta fırtınalı zamanlarda denizlerde yüzecek vapurları da yoktu. Bu uzak ülkelere atın, devenin sırtında taşınıyor, deniz aşırı ülkelere de sallarla ulaşmaya çalışıyorlardı. Buna rağmen dünyanın dört bir bucağında hem de çok kısa zamanda at oynatabilmişlerdi. Meseleyi riyazî olarak arz etmek icap ederse, dört Halife döneminde

---

140 Buhârî, *şehâdât* 9, *fezâilü ashâb* 1, *rikak* 7, *eymân* 27; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 210-215.
141 İbn Esîr, *el-Kâmil fi't-tarih* 4/106.

İslâm adına, gönüllerin fethedilmesini hedef alan fütuhat, daha sonraki bütün Emevi, Abbasi, Selçukî ve Osmanlı dönemlerinde fethedilen yerlere denk idi, belki daha da fazladır.

Kaderin mahrem bir sırrıdır ki, bugün dünyanın dört bir yanında, nerede Müslüman varsa, orası mutlaka sahabe döneminde fethedilen yerlerdir. Endülüs, 8 asır Müslümanların elinde kalmış olmasına rağmen, göz doldurur bir şey bulmak çok zordur. Fakat Türkistan'da, Dağıstan'da, Özbekistan'da hâlâ camiler, medreseler vardır. Çünkü buralar sahabe tarafından fethedilmiştir. Aynı zamanda buralar, Buhârî'den Müslim'e, Müslim'den Tirmizî'ye, ondan İbn Sina'ya, Fârâbî'ye kadar kendi ilim sahalarında en muhteşem simaları yetiştiren yerlerdir. İslâm buralarda hakkıyla yaşanmıştır.

Şimdi, ihlâsla temeli atılmış, samimiyetle tohumu saçılmış ve harcında sahabenin kanı olan bu yerler inşâallah bir gün yeniden İslâm'ın "yed-i beyzâ"sına teslim olacaktır. Evet, milletçe, bu eski ülkelerde yeniden varlığımızı hissettireceğimiz günleri bekliyoruz. Ve inanıyoruz ki, gün gelecek oralarda kaybolan İslâmî hava, İslâmî ruh ve şuur mevce mevce yeniden dalgalanacaktır. Bu ayrı bir fasıldır ve aynı zamanda bizim de bam telimizdir. Şimdilik bu konuya bir nokta koyup geçiyor ve sadede dönüyoruz.

Sahabe çok kısa bir zaman içinde cihanı fethe muvaffak olduysa her hâlde bunun kendine göre bir hesabı ve değerlendirmesi vardır. Sahabe ki, teker teker hepsi, İslâm davasının birer mecnunu idiler. Evet, dıştan ve zâhirî gözle bakanlar onlara deli derdi. Çünkü onların yaptıkları aklı durdurup, hayali donduracak çapta şeylerdi.

Hz. Ali, Allah Resûlü hicret esnasında Mekke'den ayrılırken O'nun yatağına yatmıştı. Bu, kılıç darbeleri altında paramparça olmayı baştan kabulleniş demekti. Müşrikler elleri havada kaldılar. Zira yataktaki Efendimiz değil, Hz. Ali idi. Ellerinin havada kalması ise hayrettendi. Bu işe akıl erdirememiş ve donup kalmışlardı. 17 yaşındaki bir genç, nasıl olur da hayatını hiçe sayarak böyle bir fedakârlık yapardı? Ebû Cehil dahil bütün Mekke müşrikleri küçük dillerini yutmuşlardı.

Ve yine Ebû Cehil, Abdullah İbn Cahş'ın damının üzerine çıkıyor, içeride koyunların melemesini, kedilerin miyavlamasını duyuyor ve dehşetten dehşete düşüyordu. Çünkü evde insan adına hiç kimse kalmamıştı. Dostun (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisi Medine'ye gidince, herkes de arkadan koşup gitmişti. Ebû Cehil, Hz. Abbas'a hitaben: "Hayret! Bu senin yeğenin, aramıza öyle bir iftirak attı ki, bunu ne izah etmek ne de anlamak mümkündür!.." diyordu.

Yurt, yuva, mal menal, evlâd u ıyâl her şey terk ediliyordu. Bunu müşrikler nasıl anlayabilirdi ki?

Evet, Hz. Ebû Bekir Mekke'den Medine'ye hicret ederken, yanında hiç kimseyi götürmüyordu. Hanımını, babasını ve canı kadar sevdiği evlâtlarını Mekke'de bırakıyor, öyle gidiyordu.

Hz. Osman, Allah Resûlü'nün kerîmesi Hz. Rukiye Validemiz'i dahi yanında götürememişti. O Rukiye ki, onun hanımıydı ve İki Cihan Serveri'nin gözünün nuruydu. Bizden kime: "Rukiye için bir can lâzım." denseydi zannediyorum herkes bin canıyla onun imdadına koşardı. Fakat gel gör ki, bu Rukiye Mekke'de kalıyor ve Hz. Osman Medine'ye hicret ediyordu.

Bu dönem, Efendimiz'e sadakatle bağlanmaların dönemiydi. Gerçekten, onlar öyle sadakatle bağlandılar ki, Hudeybiye'de

Süheyl b. Amr, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile bir anlaşma akdedip Mekke'ye döndüğünde aynen şöyle dedi:

"(Süheyl henüz İslâm'a girmemişti. O, İslâmiyet'e en son girenlerdendir. Yumuşak, mülâyim bir insandı. Orada Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı da hırçınca davranmamıştı. Allah'ın lütfuyla kalbinin yumuşaklığının mükâfatını görmüş, daha sonra İslâm'ın nuruyla nurlanmış ve hayatının son senelerinde Sallallâhu aleyhi ve sellem'in mübarek halkasına girmişti.) Beyhude uğraşmayın! Siz O'nunla başa çıkamazsınız. Ben Kisraların, Kayserlerin saraylarında bulundum, her tebaanın büyüklerine karşı ihtiramına şahit oldum. Fakat benim bu zât ve etrafındakilerde gördüğüm şeyi hiçbir yerde görmedim. Abdest alıyordu, uzuvlarından damlayan suların bir damlası bile yere düşmüyordu.. herkes ellerini tutuyor, ellerine damlayan damlacıkları yüzlerine gözlerine sürüyordu."

Evet, sahabiler Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) karşı o derece tazimkâr ve bağlılık içindeydiler! Hâlbuki Efendimiz kendisine ayağa kalkanlara şöyle diyordu: *"Acemlerin büyüklerine ayağa kalktığı gibi ayağa kalkmayın."*[142] Ama yine de kalkıyorlardı. Tevazu gösterdikçe büyüyor, büyüyor ve başı meleklerin bulunduğu makamları dahi aşıyordu.

Efendimiz'in Hz. Cibril'i görünce korktuğu rivayet edilmektedir. Vahyin bidayetinde öyle olmuştu. Fakat, bir Resûlullah âşığının dediği gibi "Eğer Cebrail (aleyhisselâm) hakikat-i Ahmediye'nin perde arkasını müşâhede etseydi, kıyamete kadar bayılır kalır ve bir daha da kendine gelemezdi."

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah ile irtibatının kuvveti nisbetinde daima büyüyordu. Ama her büyüme, onda katlanıp katlanıp daha derin tevazua bürünüyordu. Evet

---

[142] Ebû Dâvûd, *edeb* 152; İbn Mâce, *dua* 2; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/253.

O kendisini insanlardan herhangi bir insan sayıyor, ondan öte muameleden de rahatsız oluyordu.

Bu dönem, ashabın, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile kaynaşıp bütünleştiği dönemdi. Ruhları, gönülleri kalbleri ve kalıpları o kadar birbirine yaklaşmıştı ki, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara *"Kanınız kanım, canınız canım."* yani "Siz benim uğrumda öleceksiniz, ben de sizin uğrunuzda." diyordu. Öyle bütünleşmişti. Bu sözler sadece onların gönlünü almak için söylenmiş sözler değildi. Aslında var olan böyle bir bütünleşmeye, Aleyhissalâtu vesselâm tercüman oluyordu. Gün gelip de İslâm'ı neşir ve temsil için dünyanın dört bir yanına hicret bahis mevzuu olunca, "Niçin ve neden?" demeden yukarıdan gelen emre uyup İran'a, Turan'a dağıldılar. İslâm uğrundaki bu hicretten sonra da, bir daha eski vatanlarına dönmeyi düşünmediler; düşünmek şöyle dursun; o samimî hicret niyetine gölge düşürme endişesiyle, eski yurtlarında ölüp, oraya gömülmek korkusuyla tir tir titrediler.

İşte Sa'd b. Ebî Vakkas Mekke'de sıtmaya tutulmuş ve tir tir titrerken, üzülüyor, teessür izhar ediyordu. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Niçin üzülüyorsun?"* buyurunca da, "Yâ Resûlallah! Hicret ettikten sonra Mekke'de öleceğim diye korkuyorum.!" cevabını veriyordu. Yani senin böyle melekût kokan, mübarek ikliminde Medine'de ölmeyeceğim de burada öleceğim, bu yüzden de hicretim eksik olacak diye üzülüyorum.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye yerleşip ve hep orada kalmayı düşündüğü için onlar da Medine'ye o kadar bağlılık duyuyorlardı. Aslında insan Medine'ye ne kadar bağlansa değer. Ve onlar Medine'ye değdiği kadar bağlıydılar ama bir gün dünyanın dört bir yanına gidip İslâmiyet'i neşredeceklerine dair emir sâdır olunca, hiçbiri en ufak bir

tereddüt geçirmeden "Evet!" demişti. Onlar hakikatin delisiydi, delice İslâm hakikatine bağlanmışlardı. Leylâ'nın peşine düşen Mecnun'un hâli neyse, İslâm hakikatini cihana neşretme ve Allah'ın rızasını, Resûlullah'ın hoşnutluğunu kazanma mevzuunda, onların hâli de oydu. Evet, emir gelince hemen Tebük'e azmirah eden, Yemen'e koşan, Hadramut'a yönelen ve dünyanın dört bir bucağına tebliğ için çıkan bu Hak sevdalıları Cennet'e gidiyor gibi güle oynaya gidiyorlardı.

Gün gelip de değişik imparatorluklar, İslâmiyet'in yayılışını engellemeye ve mücahitleri durdurmaya kalkınca, Müslümanlar da kılıca başvurmak zorunda kalmışlardı. Zira onlar hakikati neşredip cihanı aydınlatacaklardı.. hasımlar maddî güç ve kuvvetle karşılarına çıkınca, onlar da aynı silahı kullanma mecburiyetinde idiler.

Evet, şimdi tam maddî cihad zamanıydı. Kılıcını kapan meydana atıldı. Öldürdü veya öldürüldü. Fakat meydanı terk eden olmadı. Her cephede, kendilerinden beklenenin çok üstünde muvaffakiyetlerle gidip Çin'e, Maçin'e ulaştılar. Onlar hem toplum olarak hem de teker teker fertler olarak destanlara mevzu insanlardı...

Allah Resûlü hiç kimseden takatinin fevkinde bir talepte bulunmuyordu. Bununla beraber sahabe her fırsatta tâkat sınırını zorluyor ve âdeta yükün altına biraz daha girebilmenin kavgasını veriyordu.

Hayber'e çıkılırken Hz. Ali'nin gözleri ağrıyordu. Allah Resûlü onu, bu mazereti sebebiyle Medine'de bırakmak istedi. Ama Hz. Ali buna razı olmadı. Ve "Beni kadın ve çocuklarla beraber mi bırakıyorsun yâ Resûlallah!" dedi. Nitekim daha sonra Hayber onun eliyle fethedildi.

Ve bir defasında da Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'den ayrılırken kendi yerine Hatice Validemiz'in akrabası olan İbn Ümmi Mektum'u bırakmıştı. Demek ki ancak, böyleleri cihaddan geri kalabiliyordu. Gözleri görmüyordu, mazurdu. Hiçbir zaman cihada iştirak etmeyebilirdi, ama Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefatından sonra, kendisine "Senin gözlerin görmüyor, sen mazursun cihada gitmeyebilirsin." diye karşı koyan olmamasını fırsat bilerek, dünyanın dört bir yanına cihada gidenlerle beraber o da yola çıktı.

Evet, İbn Ümmi Mektum bir fırsat yakalamıştı. Kadisiye'ye ordu giderken, çok yaşlı olmasına rağmen o da orduya iştirak edecekti. Rivayetlere göre o gün onu ordunun arka saflarında tutmak istemişlerdi de, bir yerde Sa'd b. Ebî Vakkas'ı (Ordunun kumandanını) yakalayıp şöyle dedi: "Muğire b. Şu'be benim Allah yolunda cihad etmeme mâni olmak istiyor. Eğer Allah yolunda bugün benim ölmeme mâni olursanız ben de sizin hepinizi Halife Ömer'e şikâyet ederim."

Bakın şikâyet mevzuuna! "Allah yolunda ölüp kanımla yunmama, yıkanmama mâni olursanız sizi halifeye şikâyet ederim." "Ne istiyorsun?" diye soruyorlar. "Gözüm görmüyor ama, ordunun önünde sancağı ben tutmak istiyorum." cevabını veriyor. İşte Allah yolunda ölme mevzuunda hem de cinnet derecesinde kendini ölümlere atan insanlar!..

Sanki Efendimiz'in olmayışını İbn Ümmi Mektum büyük bir fırsat biliyordu. Zira Efendimiz hayatta olsaydı ona, "Sen evinde otur." diyecekti. Hâlbuki şimdi ona böyle diyen ve diyecek olan yoktu. Onun için de çok seviniyor ve ordunun en ön saflarında cihada iştirak ediyordu.

Ebû Talha iyice yaşlanmış, güçten kuvvetten düşmüştü. Torunlarını çağırıyor "Kıbrıs fethedilecek. Bu sefere ben de

katılmak istiyorum. Ama at üzerinde durmam mümkün değil. Onun için beni ata iyice bağlayın." diyor. Torunları itiraz ediyor ve onun sefere katılmasına mâni olmak istiyorlar. "Sen ihtiyarsın, yaşlısın, mazursun." diyorlar. O diretiyor "Kur'ân genç ihtiyar ayırmadan herkesi malıyla, canıyla cihada davet ediyor. Ben bu emirleri mutlak mânâda anlıyorum." cevabını veriyor. Nihayet ona söz dinletemiyor ve ata iyice bağlayarak onu da ordunun içine salıveriyorlar. Daha harbe iştirak etmeden, yolda vefat ediyor. Zaten o kadar uzun ve ağır yolculuğa dayanacak hâlde de değildi.. ama o, dünyada aradığını bulmuştu.. vefat ederken, her hâlde: "Çok şükür Rabbim, Senden istediğim bu şeyi de bana lütfettin." diyordu.

Ve Hz. Halid Ebû Eyyub el-Ensarî Hazretleri, çok yaşlı olmasına rağmen, ta Yezid'in emir olduğu dönemde İstanbul kapılarına kadar geliyor. O, Efendimiz Medine'ye teşrif ettiğinde evliydi, çoluk çocuk sahibiydi. Hz. Muaviye dönemi ve Yezid'in kumandanlığı zamanına gelinceye kadar en az 40-50 sene geçmişti. Bütün bunlar nazara alınacak olursa o son savaşa iştirak ettiğinde en az 75-80 yaşlarındaydı. Bu yaştaki bir insan, yine torunları tarafından atın üzerine bindiriliyor.. ve at üzerinde ta İstanbul önlerine kadar geliyor.

Burada bir noktaya işarette fayda var: Söz konusu sahabiler ve benzerleri acaba neyin peşindeydiler? Onlar hakkında Kur'ân ve hadislerde nice takdirkâr ifadeler mevcuttu. Bizzat Cenâb-ı Hak onlara ensar veya muhacir demiş ve tebcil etmişti.[143] Onlar Tevrat ve İncil'de dahi vasfedilen insanlardı. Bununla beraber Allah Resûlü'nden bir söz duymuşlardı: *"İstanbul mutlaka fethedilecektir!"* diye başlayan bu sözün

[143] Bkz.: Tevbe sûresi, 9/100, 117; Haşir sûresi, 59/8.

sonunda da şöyle deniliyordu: *"Onu fetheden kumandan ne güzel kumandan ve onu fetheden ordu ne güzel ordu!"*[144]

İşte onların bütün gayesi, Allah Resûlü'nün ifadesindeki bu güzel orduda sade bir nefer olabilmek ve Allah hoşnutluğunu kazanmaktı. Bunca tehâlüke katlanmalarının başka hiçbir sebebi yoktu. Allah Resûlü İstanbul'u fethedecek ordunun Allah katında makbuliyetine işaret ediyor, onlar da böyle bir ordu içinde bulunmak için âdeta birbirleriyle yarış ediyorlardı.

Evet, Ebû Eyyub el-Ensarî Hazretlerinin derdi de buydu. O'nun için ta Medine'den kalkmış ve İstanbul önlerine kadar gelmişti. Aylar, haftalar geçmiş fakat fetih müyesser olmamıştı. Şimdi ise O, yorgun ve bitkin bir hâlde ölümünü beklemekte. Her hâlde bütün hastalığı süresince, en çok tekrar ettiği şey: "Fetihten ne haber?" sözüydü. Nihayet ölüm ruhunu sarınca, ordu kumandanı soruyor: "Ey Allah Peygamberinin sahabisi, bir isteğin var mı, yerine getirelim?"

Diyor ki: "Beni alın götürebildiğiniz kadar ileriye götürün. Hatta imkân varsa surların içine girin ve beni oraya gömün! Biz İstanbul'u fethetmek için geldik, ama bana nasip değil. Ne var ki bir gün Efendimiz'in bu haberi mutlaka çıkacak ve bu müjdesi mutlaka tahakkuk edecektir. Ben burada gömülü olayım. Yanı başımdan geçen İslâm süvarilerinin kılıçlarının, kalkanlarının şakırtılarını işitmek hoşuma gider. Bırakın, hiç olmazsa o leventlerin seslerini duyayım."

Aradan 5-6 asır geçiyor, Cenâb-ı Hak o muştuyu, yağız Türk levendi 22 yaşındaki Hz. Fatih'e nasip ve müyesser ediyor. Çağ açma kapama, Nebinin iltifatına mazhar olma,

---

[144] Hâkim, *el-Müstedrek* 4/468; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/335; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/38.

Avrupa'ya açılacak Hayber kapısı gibi demir kapıyı kırma ve Muhammedî ruhu tastamam temsil etme, kaderin tatlı cilvesi ona nasip oluyor. Allah'ın takdiri ya; adı bile Mehmet, yani Muhammed Fatih olmuştur. Evet O, Muhammedîliği âdeta bir Mehdi mahiyetinde temsil etmiştir. Ebû Eyyub el-Ensarî Hazretlerinin duyduğu nâra, Fatih'in nârası ve takdirle karşılayıp "Hoş geldiniz!" dediği ordu da onun ordusudur.

İşte, ister irşad ve tebliğ, isterse maddî cihad adına, böylesine delice kendisini bu işe adamış kimseler, cihanı fethederler ve fethettikleri yerleri de asırlarca ellerinde tutabilirler. Efendimiz'in bir hadislerinde buyurdukları gibi, daha sonra, Müslümanların ruhunu "vehen"[145] yani "ölüm korkusu" sarınca, elde edilen her şey, teker teker kaybedilmeye başlar. Bizim 2-3 asır öncesine kadar insanlık tarihinde ağır ve büyük bir yerimiz vardı. Bugün ise bu durumu kaybetmiş bulunuyoruz. Bu meselenin tek izahı vardır: O da üstün olduğumuz zaman İslâmî bir ruh taşıyor, Allah'a inkıyat ve teslimiyetimizi sağlam tutuyorduk. Gerilediğimiz dönemde ise ruhlarımızı "vehen"in, korkunun, zaafın, hayat sevgisinin ve istikbal endişesinin sardığını görüyoruz.

Kısa zamanda dünyanın dört bir bucağına yayılan Müslümanlar, takriben 1000 sene kadar, en yüksek bir idare şeklini dünyada hâkim kılmışlardı. Bu muvaffakiyet, Müslümanların maddî-mânevî her şeylerini Allah yoluna adamış olmalarından başka ne ile izah edilebilir ki?

Biz, İslâm âleminde zuhur etmiş bütün cihangirlerde aynı ruh hâlini görüyoruz. Onlar yaşatma arzusuyla, yaşama zevkini kendilerine haram kılmış insanlardır. Bütün dertleri, intisabıyla şeref duydukları dinin i'lâsıydı.

---

[145] Ebû Dâvûd, *melâhim* 5.

Alparslan'da bu vardır, Kılıçarslan'da bu vardır, Murad Hüdavendigar'da bu vardır, Fatih'te, Yavuz'da ve daha nicelerinde hep bu ruh, hep bu şuur mevcuttur...

Alparslan, Malazgirt'te üzerine giydiği beyaz urbasıyla ordusunun karşısına çıkıyor ve irad ettiği hutbesinde bu cübbenin ona kefen olmasını niyaz ediyordu. Yani o harp meydanına, muzaffer olmaktan daha çok şehit olmak için gelmiş bulunuyordu ve bunu, giydiği kefeniyle de bizzat gösteriyordu. Onun için de kendi ordusunun birkaç misli düşmanla tereddütsüz yaka paça olabilecekti. Ve oldu da.. oldu ama günün sonunda içi biraz buruktu. Zira şehit olmak istemiş, fakat olamamıştı.

Murad Hüdavendigar, "Allahım, ordunu muzaffer ve beni de şehit eyle!" diye dua etmiş ve harbe öyle çıkmıştı. Duası makbuldü. Ordu muzaffer o da şehit olmuştu. Bağrından yediği hançerle upuzun yatarken, etrafındakiler son buyruğunu sordular. Dudaklarında bir cümle söyleyecek kadar ancak derman vardı.. ve onu söyledi sonra da gözlerini yumdu. Son cümlesi: "Attan inmeyesüz!" olmuştu.

İşte, onlar tarafından kurulan bu muhteşem ve şanlı devletin her devirde dünya muvazenesinde bir ağırlığı vardı. Herkes ona bakıyor ve kendisini ona göre ayarlıyordu. Evet, böylesine Hak yolunda tehâlük gösterme, O'nun dışında her şeyi hakir görme, Allah'ı daima birinci plânda mütalâa etme ve bu yüce dava, yüce mefkûrenin delisi olma sayesinde Cenâb-ı Hak sınırlarımızı daima korudu, biz de aziz olarak yaşadık. Bu ruhu kaybedince de bizi dört bir taraftan sardılar ve âheste âheste çürütüp, ruhumuzu aldılar.

Evet, biz evvelâ ruh planında, sonra haysiyet ve şeref planında, daha sonra da madde plânında öldük. Şimdi de süper

güçlerin ağzına bakıyor ve desteklerini bekliyoruz. Hatta onlara karşı borçlarımızı erteletmeyi, biraz geciktirmede muvaffak olmayı çok büyük başarı sayıyoruz.

Eğer bu millet, tekrar eski ihtişamına kavuşmak istiyorsa, onu mazide haşmetli kılan faktörleri, hem de hiçbirini ihmal etmeden hepsini yerine getirmelidir. Zira *"İnsan için ancak çalıştığı vardır. Ve o, çalışmasının neticesini muhakkak görecektir."*[146]

Muaheze: Hesaba çekilme, sorgulanma.

Riyazî: Matematikî, hesap yaparak.

Yed-i beyzâ: Adaletin simgesi, tertemiz, bembeyaz el.

Mevce: Dalga.

İftirak: Ayrılık.

Melekût kokmak: Eşya ve hâdiselerin iç yüzünü duymak, her şeyin özünü, hakikatini hissetmek.

Azmirah etmek: Azimle, kararlılıkla yola koyulmak.

Tehâlük: Kendini helâk edercesine gayret gösterme.

Tebcil etmek: Yüceltmek.

İnkıyat: Boyun eğme, itaat.

Sulta: Baskı, tahakküm.

Livâü'l-Hamd: Kıyamet gününde, Allah Teâlâ tarafından Peygamber Efendimiz'e ihsan edilecek olan ve altında bütün inananların toplanacağı sancak-ı şerîf.

Menal: Elde edilen, kazanılan, sahip olunan şey; mal mülk.

---

146 Necm sûresi, 53/39-40.

Fetret devrinden bahsediliyor. Biz fetret devri insanı mıyız? Fetret devrinin hükmü nedir?

Fetret devri, peygamberler arasındaki boşluk demektir. Daha çok da, Peygamberimiz'le Hz. İsa arasındaki boşluk kastedilir. Evet, Hz. Mesih'in getirdiği esaslar unutulup, onunla gelen ışık hüzmelerinin Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadar ulaşamadığı o dönemdir ki, insanlık o dönemde karanlıklar içindedir veya o dönemdir ki, Hz. Mesih ile Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) aydınlıkları birbirine bitişememiş ve arada karanlık bir boşluk kalmıştır ve işte bu boşluk devresi fetret devri, bu karanlık devrede yaşayan insanlar da fetret devri insanlarıdır.

Bu devrin insanları, ne tam mânâsı ve orijiniyle Hz. Mesih'in getirdiği dini anlamış, onun envar ve esrarından istifade edebilmiş, ne de vahyin aydınlatıcı tayfları altında ilerleyerek Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ulaşabilmişlerdir. Ancak, bunlar, gidip bir puta tapmamış, herhangi bir putu kendilerine ilâh edinmemiş iseler, Allah'a (celle celâluhu) inanmamış olsalar dahi affedilecekleri mevzuunda icma vardır.

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) anne, baba ve dedesinin bu akide itibarıyla affa mazhar olacakları kesindir; zira

onlar da fetret devri insanlarıdır. Vâkıa, bir hadislerinde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), anne ve babasının ihya edilerek kendisine iman ettiklerini söylemiştir. Hadis, hadis kriterleri açısından zayıf olmasına rağmen, İmam Suyutî gibi, Allah Resûlü'yle 20 küsur defa yakazaten görüşen büyük bir müceddit bu hadisi kabulle, Allah Resûlü'nün anne ve babasının iman ederek kurtulduklarını ifade etmektedir. Gerçi İmran b. Husayn'ın babası olan Husayn'a Allah Resûlü: *"Senin baban da benim babam da Cehennem'de."* demişti. Husayn Resûlullah'a "Sen mi hayırlısın, baban mı?" deyince Allah Resûlü de ona bu cevabı vermişti. Ancak bu durum, o sözün söylendiği zamana münhasırdır ve daha sonra Allah Resûlü, anne ve babasının kabrine gelip dua etmiş ve Cenâb-ı Hak'tan (celle celâluhu) onların kendi ümmeti içine girmeleri talebinde bulunmuştur.

İşte bu dua, Allah (celle celâluhu) tarafından kabul edilmiş ve Allah Resûlü'nün hem annesi hem de babası iman ederek ümmet-i Muhammed arasına dahil olmuşlardır.

Aslında, mevzua esas teşkil eden cevap açısından meseleyi bu hadise dayandırmaya bile gerek yoktur. Zira ister Âmine Validemiz'in isterse Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhterem pederleri Abdullah'ın puta taptıklarına dair hiçbir delil yoktur. O devrede çeşitli muvahhidlerin olduğu, bunların asla putlara tapmadığı ve Hz. İbrahim'in dini üzere yaşadıkları bilinen gerçeklerdendir. Hem bunlar fetret ehlidir. Ve bütün fetret devri insanları bu şartlar altında ehl-i necattır. Fetret insanları Cennet'e girecek de Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) anne ve babası bundan mahrum edilecek; olacak şey mi bu?

Hem, hiçbir şeyi zayi etmeyen, insanın bedenine giren maddî atom ve elektronları dahi zayi etmeyerek ahirette

onlara kıymet ve değer verip, onları ahiretin bâki binasında kullanacak olan ve abes işten, israf etmekten münezzeh bulunan Allah (celle celâluhu), Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) maddî yapısının dünyaya gelmesine vesile anne babasını hiç zayi edip Cehennem'e atar mı?..

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, o devirde yaşayan Zeyd b. Amr gibi -ki Hz. Ömer'in amcasıydı- Varaka b. Nevfel gibi insanlar da zayi olmayacaklardır. Onlar vicdanlarında bir olan Allah'ı (celle celâluhu) duymuş ve O'na inanmışlardı. Belki inandıkları Allah'a (celle celâluhu), "Allahım!" diyemiyor hatta bu ismi de bilemiyorlardı; ama mânâ olarak böyle bir Allah'a (celle celâluhu) inanıyorlar ve dualarını ona yapıyorlardı. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelmesine yakın, hava o kadar yumuşamıştı ki, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir yüksek basınçla âdeta onların iklimini tesir altına almıştı. Sanki bir yağmur geliyordu da, bu yüce ruhlar ellerindeki his, duygu, hafî, ahfâ aletleriyle gelecek bu ilâhî yağmuru önceden seziyorlardı. Seziyor ve etraflarındaki insanları müjdeliyorlardı.

Şefaat atmosferi o kadar geniş olan Allah Resûlü, ümit edilir ki, kendisini böyle candan ve yürekten istikbal eden bu insanları da unutmaz ve ahirette, ellerinden tutarak onları da kendi nurlu ve mutlu dünyasına yükseltir ve saadetlerine vesile olur. Bu müşahhas zevat gibi, fetret karanlıklarını, hanif olarak aydınlıkta yaşayanların yanında, fetret devrinde bulunan insanlar, eğer açıktan bir puta tapmaları söz konusu değilse, biz onların da kurtulacaklarına inanıyoruz.

Bu, meselenin düne bakan yönüdür. Bir de bugüne bakan yönü var ki, soruda ele alınan husus da bu olsa gerek.

Kelâm kitaplarının anlattığına bakılırsa, devrimize fetret devri, bu devrin insanına da fetret insanı demek oldukça zordur. Ne var ki, meseleyi hemen sarıp sarmalayıp bir tarafa bırakmak, hem Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin görüşüne hem de Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) engin rahmetine karşı saygısızlık olsa gerek...

Biz, öyle bir devir idrak ettik ki -hele başka memleketlerde- İslâm güneşi tamamen söndürülmüş, kalblerden Allah Resûlü'nün güzel ismi silinmiş ve ilim adına ortaya konan her şey, âdeta birer yalancı dil gibi Allah'ı (celle celâluhu) inkârda kullanılıyordu. İrfan yuvalarından mârifet-i ilâhînin solmaz renkleri fışkıracağına, küfrün ziftli çehresi hortlatılıyordu. Bin bir hikmetle imana payanda olması gereken ilim, iman kalesini enkaz hâline getirmede âdeta bir dinamit vazifesi görüyordu.

İşte gençlik, böyle bir küfür gayyası ve dalâlet anaforu içinde mescit ve mabedin yolunu bütün bütün unutmuştu. İlim mahfillerini ellerine geçiren bir şirzime-i kalîl, gözlerini kendi mefâhirlerine kapamış ve hep Batı'nın türküsünü söylüyordu. Kimisi tekâmül nazariyesiyle insanımızın hilkat ve yaratılış hakkındaki düşüncelerini bozuyor; kimisi Freud'un libidosu ile milletin ruh ve dimağlarını cinsiyete bağlı gösteriyor ve her şeyi şehvetten bir dünya içinde çözmeye çalışıyor; kimisi de serserilik ve baş kaldırma felsefesiyle milleti ifsat ediyordu.

Bu sistemlerden her biri, bazen toptan, bazen de münferiden, milletimizi ve bizimle aynı çizgiyi paylaşan diğer milletleri kıskacına alıyor, zehirliyor, özünden uzaklaştırıyor ve serserileştiriyordu. Yıllarca, bir baştan bir başa bütün ülkede gazete, mecmua ve kitaplar da hep aynı havayı estirdiler. Bu itibarla, günümüz insanı, bütün bütün fetret devrinin dışında kabul edilemez. Aksi düşünce, vak'alara ve realitelere göz yummak olur.

O devrede yaşanan olaylardan birini naklederek neslin maruz kaldığı mahrumiyeti göstermek isterim: Bir arkadaş, gençlere sohbet ediyor. Dinin ulvî meselelerini şerh ve izahla başlayan sohbetin mecrası bir ara günlük hâdiseleri dile getirmeye kayıyor. Komünist blokun yaptıkları ve yapmak istedikleri bir bir sıralanıyor. O sırada, sohbet dinleyen gençlerden biri heyecanla "Bu insanları kesmeli, paramparça etmeli, hepsini öldürmeli!" gibi laflar ediyor. Fakat bir köşede oturmuş derin bir vecd ve iştiyakla söylenenleri dinleyen ve ilk defa böyle bir havayı teneffüs etmekte olan başka bir genç biraz evvelki heyecanlı gence, aynı heyecanla ve yangın görmüş bir insan telaşıyla şöyle karşılık veriyor:

"Arkadaş, öldürelim diyorsun. Bak eğer dün bu dediğini yapmış olsaydın, ben tali'siz bir insan olarak onların arasında ölüp gidecektim. Çünkü dün ben de onların arasındaydım. Fakat görüyorsun ki, bugün bu temiz ve nezih arkadaşların içindeyim.. dünden bugüne yerden göğe bir mesafe katettim. Ve şunu kasemle temin edebilirim ki, sizin "karşı cephe" dediğiniz insanlar arasında benim gibi kurtuluş bekleyen binlerce insan var! Onlar sizden tokat değil, şefkat bekliyorlar. Eğer onlara el uzatırsanız, onlar da sizin gibi olacaklar. Esas vazife, öldürmek midir, diriltmek mi?"

Bu sözler orada bulunanları rikkate getirdi ve hıçkıra hıçkıra ağladılar. Evet, biz, böyle bir nesil gördük ve onların dalâleti karşısında kanlı gözyaşları döktük. Bunların birçoğu masumdu. Müsbeti bilmediğinden menfiye takılıp kalmıştı. Bunları fetret devri insanı saymamak, şahsen bana, Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) geniş rahmetine zıt gibi geliyor...

Buhârî ve Müslim'de şöyle bir hâdise nakledilir: Esirler getirilmiştir. Esirler arasında bir kadın vardır. Durmadan sağa

sola koşuyor ve gördüğü her çocuğu alıp bağrına basıyor.. ve aradığı çocuğun o olmadığını görünce, onu da bırakıyor, yine aramaya koyuluyor. O esnada, Allah Resûlü de bu manzarayı gözyaşları içinde seyrediyor. Nihayet kadın aradığını buluyor ve onu, iliklerine kadar şefkat kesilmiş bir duyuş ve hissedişle bağrına basıyor. Söz Sultanı, kadını, yanında bulunanlara gösteriyor ve soruyor: *"Şu kadın, bağrına bastığı evlâdını ateşe atar mı?"* Cevap veriyorlar: "Hayır, yâ Resûlallah, bu şefkatli kadın çocuğunu aslâ ateşe atamaz." Ve Allah Resûlü hikmet gamzeden bir edayla: *"Allah (celle celâluhu) o kadından daha şefkatlidir."* buyurdular.[147]

Binaenaleyh biz de biraz müsamahalı düşünmek zorundayız. Bunu söylerken merhamet-i ilâhiyeden daha fazla merhamet gösterip Cennet havariliği yaptığımız zehabına varılmasın. Meseleye, Ehl-i Sünnet'in umumî prensipleri zaviyesinden ve إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ عَلَى غَضَبِي[148] adesesiyle bakmak istiyoruz.

Bir de bu meselenin bize bakan yönü vardır ki çok önemlidir: Biz gençlerimize, onları doyuracak şekilde hakikatleri takdim edemedik. Hem kendi gençliğimizi ihmal ettik hem de bizim götüreceğimiz mesajlara su ve havadan daha muhtaç bütün dünya gençliğini... Çok kısa bir zamanda dünyanın dört bir yanına elimizdeki hakikatleri duyurmaya muvaffak olan sahabe ve onlardan sonra gelenlerin çalışma ve gayretlerine çalışmalarımızı kıyas ettiğimizde, nasıl bir atalet ve tembellik içinde olduğumuzu daha iyi anlamış oluyoruz. Onlar, gece gündüz ellerindeki hakikatlere muhtaç sine ve gönül aradılar ve bunu hayatlarına gaye ve ideal yaptılar!

---

147 Buhârî, *edeb* 18; Müslim, *tevbe* 22.

148 *"Rahmetim gadabıma sebkat etmiştir."* (Buhârî, *tevhid* 22, 28, 55, *bed'ü'l-halk* 1; Müslim, *tevbe* 14-16).

Burada yine bir arkadaşımızın başından geçen şu hâdiseyi nakletmeden geçemeyeceğim:

Bu arkadaşımız, Almanya'ya gitmişti. Orada hak ve hakikatlere tercümanlık yapıyordu. Evlerinde pansiyoner olarak kaldığı evin genç sahibi, gün geldi, bu arkadaşımızın dırahşan çehresi ve temiz nasiyesinin tesirinde kaldı ve o da nurdan o halkaya girdi. Gün geçtikçe malumatını artırıyor ve her geçen gün dinî hayatında mesafe kaydediyordu. Bir gün hidayetine vesile olan arkadaşla sohbet ederken kendini tutamıyor ve ona şunları söylüyor:

"Vallahi seni çok seviyorum, çünkü benim kurtuluşuma sebep oldun. Ama sana aynı zamanda çok kızıyorum. Çünkü eğer sen bu eve iki üç ay evvel gelmiş olsaydın, benim babamın da hidayetine vesile olacaktın. Hayatını ahlâkî değerler itibarıyla tertemiz geçirmiş olan babam, maalesef İslâm'ın güzel yüzüyle tanışamadan gitti ve hidayete eremedi. Buna da senin bu gecikmen sebep oldu…"

Aslında bu feryat bütün bir dünyanın feryadıdır. Muhatap ise bütün Müslümanlardır. İşte, meselenin bir de bize bakan ifritten böyle bir yönü var... Acaba biz, Müslüman olarak bize düşen vazifeyi yapabildik mi? Yapmadı isek bize de sorulacak çok şey var demektir.

Envar: Nurlar.

İcma: İslâm âlimlerinin bir meselede ittifak ederek aynı görüşte birleşmeleri.

Akide: İnanç, iman.

Yakazaten: Uyanık hâlde.

Müceddit: Her yüz yılda bir, devrin ihtiyacına göre İslâm'ı anlatan, peygamberlik mesleğinin mânevî vârisi olan zat.

Muvahhid: Cenâb-ı Hakk'ın birliğine inanan.

Ehl-i necat: Kurtulacak olan, kurtuluşa erenler.

Hafî / Ahfâ: İnsanın ilâhî esrara, ledünnî bilgilere açık; sırlı, mânevî vicdan mekanizmaları.

Hanîf: Hz. İbrahim'in (aleyhisselâm) dininden olan kimse.

Mârifet-i ilâhî: Allah'ı fiil, isim ve sıfatlarıyla tanıma, bilme.

Şirzime-i kalîl: Sayıca az, önemsiz, marjinal grup.

Mefâhir: Övünülecek değerler.

Tekâmül nazariyesi: Evrim teorisi.

Libido: Freud'un, insan davranışlarında öncü faktör olarak gördüğü şehvet içgüdüsü.

Zehab: Fikir, zan.

Dırahşan: Aydınlık, parlak, nurlu.

Nâsiye: Alın, yüz.

Hakikat gamzeden: Hakikati gösteren, hakikate işaret eden.

Şerh: Açmak, izah etmek.

Münezzeh: Temiz, berî, uzak.

Rikkate getirmek: Acıma, merhamet hissini uyarmak.

A'raf neresidir? Hakkında bilgi verir misiniz?

A'raf, arfın çoğulu ve yüksek bir yer demektir. A'raf, tefsirlerde Cennet ile Cehennem arasında kurulu olan sur olarak zikredilmektedir. Zaten bu kelime bir sûreye de ad olmuştur. A'raf sûresi, A'raf'tan bahsettiği için bu ismi almıştır.

A'raf esasen orta menzil, orta yer demektir. Âyetten anlaşılan mânâsıyla Cennet'le Cehennem arasındadır; fakat keyfiyeti hakkında hiçbir malumata sahip değiliz.

Burada bulunan şahıslar kimlerdir? Bu soruya verilen birçok cevap vardır. Fakat verilen cevapların hepsi de dirayetle alâkalıdır. Zira hem A'raf hem de A'raf'ta bulunanlar hakkında Kur'ân'da zikri geçen hususun dışında herhangi bir rivayet bilmiyoruz. Kur'ân-ı Kerim'de ise üç ayrı tablo sergilenmekte ve bu arada A'raf'taki insanlardan bahsedilmektedir.

Birinci bölümde, Cennet ehlinin Cehennem ehline sorusu yer alıyor. Cennet ehli soruyor: *"Biz, Rabbimiz'in bize vaad ettiğini gerçek olarak bulduk; siz de, Rabbiniz'in size vaad ettiğini gerçek olarak buldunuz mu?"* Bu soruya Cehennem ehli *"Evet."* diye cevap veriyor.

Tam bu esnada aralarından bir münadi şöyle seslenir: *"Allah'ın laneti zalimlerin üzerine olsun!."*[149]

---

[149] A'raf sûresi, 7/44.

İkinci tabloda devreye A'raf ehli giriyor. Cennet ehline bakıp *"Selâm size!"* diyorlar. Cehennem ehlini gördüklerinde de *"Ey Rabbimiz! Bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma!"* diyorlar.[150]

Daha sonra da tanıdıkları Cehennem ehlinin ileri gelenlerine dünyadaki sözlerini hatırlatıyor ve onlara, ne mallarının ne de çocuklarının hiçbir fayda vermediğini yüzlerine vuruyorlar. Bu sahne değişir gibi oluyor ve son olarak A'raf ehlinin Cennet ehline şu sözleri duyuluyor: *"Girin Cennet'e, artık size korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz!"*[151]

Üçüncü tabloda ise, Cehennemdekilerin Cennet ehline verilen nimetlerden kendilerine de vermelerini talep ederek *"Suyunuzdan veya Allah'ın (celle celâluhu) size verdiği nimetlerden bizim üzerimize de dökün!"* diye seslenişleri yer alıyor. Cennet ehlinin verdiği cevap ise şu oluyor: *"Allah (celle celâluhu) bunları kâfirlere haram kılmıştır."*[152]

Demek oluyor ki A'raf ehli bir yönüyle Cennet ehliyle, diğer yönüyle de Cehennem ehliyle münasebet içindeler. Her iki tarafı da yakından tanımakta ve bilmekteler.

Bu arada bazı sahabeden A'raf'ın, Sırat'ın şerefeleri ve A'raf'takiler de günahı, sevabı müsavi olanlar.. diğer bazılarından da, bunlar peygamberler, şehitler, âlimler ve âdeta melekleşmiş yüksek ruhlu insanlar olup, ötelerden bakar, her iki menzilde olup bitenleri görür ve yukarıda bahsi geçen muhavereye iştirak ederler, şeklinde rivayetler var ise de tahkik ehlince şayan-ı kabul görülmemiştir.

---

150 A'raf sûresi, 7/46-47.
151 A'raf sûresi, 7/48-49.
152 A'raf sûresi, 7/50.

İsrailiyatta bunlar günah ve sevapları eşit olan insanlar şeklinde yer almaktadır. Bazıları da bunların insan suretinde melekler olduğunu söylemektedir. Bu son kısım doğru kabul edilecek olursa âyette geçen وَهُمْ يَطْمَعُونَ *"Onlar Cennet'e girmeyi umuyorlar."*[153] ifadesi Cennet ehline râci olur. Yani "Cennet ehli Cennetlik olduklarını bildikleri hâlde daha henüz girmedikleri bir anda..." demek olur.

Bazılarına göre de, Cennet'e bakıp ümitle dolan, Cehennem'e bakıp korkudan ürperen bu insanlar orada Cennet'e tam ehil hâle gelebilmeleri için bir müddet böyle bir sıkıntı ve iç geçirmeyi tatmaları gereken kimselerdir.

Evet, günahkârların bazılarına dünyada çektikleri sıkıntılar keffaret olurken, bazılarına da kabir azabı keffaret olmakta ve onları günahlardan temizlemektedir. Ancak bunlarla temizlenmeyecek durumda olanlar ise ahirette böyle bir temizlenme ameliyesinden geçeceklerdir.

İşte bunlardan bir grup da Cennet ehli Cennet'e girdikten sonra bir müddet kalacak ve Cennet umudu ve Cehennem endişesiyle A'raf'ta ömür süreceklerdir. Bu hayat şekli de onlar için bir keffaret ve günahlardan arınma olacaktır. Ve daha sonra da Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) rahmet ve inayetiyle Cennet'e gireceklerdir.

Her şeyin hakikat ve içyüzünü Allah (celle celâluhu) bildiği gibi, A'raf'ı ve A'raf'takilerini de ancak Allah bilir...

Dirayet: Nakledilen bir bilginin olmadığı yerlerde akıl ve tecrübeye dayanarak bir hükme ulaşma melekesi.

Münadi: Nida eden, seslenen.

Muhavere: Karşılıklı konuşma, diyalog.

---

153 A'raf sûresi, 7/46.

Cehennem'in, Cehennem'de insanları terbiye edici rolü var mı?

Cehennem bir cezadır, kötü amellerin cezası.. orada, buradaki kötü işlerin cezası çekilecektir. Burada mü'min belli şeylere katlanarak, Cennet'e girme hüviyet, hâl ve hususiyetini kazanamamışsa, bu iş bir mânâda tamamlanacaktır. Bütün bütün istidat ve kabiliyetlerini küfürle kaybetmiş kimselere gelince, onlarda en küçük bir maya olmadığından dolayı, Cennet hesabına onlarda bir mayalanma olmayacaktır. Bir şeyin içinde alkolleşmeye dair bir hususiyet varsa, onda bir fermantasyon olur, fakat hiç böyle bir hususiyet yoksa, onda hiçbir ekşime görülmez. Aynen öyle de, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Zerre kadar imanı olan, Cennet'e girer."*[154] buyurur. Çünkü onun içinde onu Cennet'e ehil hâle getirebilecek böyle önemli ve hayatî bir cevher var.

Demek ki, burada seyrini tamamlayamamış, kavsiyelerini bitirememiş, mi'raçlarını yapamamış olanlar; buna karşılık, kabirden başlamak üzere, bir azap, bir işkence silsilesi içinde değişik bir seyre tâbi tutulacaklar. Buna göre bazı

---

[154] Buhârî, *tevhid* 36; Müslim, *iman* 148.

kimseler, hesaplarını kabirde bitirecekler. Meselâ, rüyalarına girdiği kimselere bazı Hak dostları diyorlar ki: "Altı ay çektik, bitti..." Tabiî rüya doğru ise, maksat mukarrabîn hesabıdır.

Daha başkaları, kabir hırpalamasıyla hesap ve mizan dağdağasından kurtulacaklardır. Bazılarının işi mahşere kadar devam edecek. Mahşerde sorgu suale ya çekilecek veya çekilmeyecek. Sonra bazıları, Cehennem'e girecek -Allah bizi muhafaza buyursun!- Onlar da burada fevt ettikleri şeyleri tedarike çalışacaklar. Allah orada çalıştıracak, sonra çıkaracak.. ama Cehennemlik olarak yâd edilecek ve Cennet'e girecekler. Böylece burada almaları gerekli olan hüviyeti almış olacaklar.. yani özlerine ulaşacak ve fıtrat-ı asliyelerine kavuşacaklar. Neticede, dünyaya ilk geldikleri gibi temizliği yeniden elde edecekler.. ve Allah da onları Cehennem'den alıp Cennet'e koyacak...

Fevt etmek: Kaybetmek, kaçırmak.

Mukarrabîn: Veliler, Allah dostları.

Dünyada nelerle imtihan olmaktayız? Birlik ve beraberliğin bozulmasıyla imtihan olunur mu? Sahabe birbiriyle imtihan olmuş mudur?

Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) bir âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: *"Biz onların bir kısmını diğerleri ile imtihan ettik."*[155] Demek oluyor ki, insanlar birbirleriyle de imtihan olabiliyorlar... Bu meseleyi de birkaç madde hâlinde sıralamak mümkündür:

Birincisi: İnsanlar içinden bir peygamber gelir ve diğer insanlar için o bir imtihan sebebi olur. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) gönderilişinde de aynı durum olmuştur. Meselâ, o gün bazı insanlar şunları söylemişlerdir: "Taif'te, Mesud b. Urve; Mekke'de Velid b. Muğîre gibi insanlar varken ve bunlar peygamberliğe daha lâyık iken, nasıl oluyor da Ebû Talib'in Yetimi gibi fakir ve kimsesiz bir insan peygamber olabiliyor?"[156]

"Hem, Kureyş kabilesi asil olmakla birlikte o günün en güçlü kabilesi değildir. Hâlbuki bir peygamber en güçlü kabileden gelmelidir. Ta ki kabilesi onu koruyabilsin..."

---

[155] En'âm sûresi, 6/53.
[156] Bkz.: Taberî, *Câmiu'l-beyan* 25/65.

"Ayrıca bizim gibi yiyip içen, çarşılarda dolaşan bir beşer, nasıl olur da peygamber olduğunu söyleyebilir? O bir melek olmalı değil miydi?"[157]

Bazı kimseler içinse imtihan hâlâ devam etmektedir: "Dokuz kadınla evlenmiş bir insan nasıl peygamber olur?"

Bu ve benzeri sözler hep aynı noktada birleşmektedir ve insanlar birbiriyle imtihan olmaktadır...

İnsanın dünyaya geliş gayesi imtihandır. O sık sık elenecek, kalburdan geçirilecek ve saf ruhlar saf olmayanlardan ayrılacak; elmaslar kömürden tefrik edilecek ve şeytan yapılı insanlarla melek yapılı insanlar ortaya çıkacak ve böylece dünyanın kuruluş gayesi tahakkuk etmiş olacaktır. Eğer böyle bir imtihan olmasaydı, elmas ruhlu Ebû Bekir, kömür ruhlu Ebû Cehil'den ayrılmaz ve herkes aynı seviyede kalır giderdi. Evet, eğer böyle bir imtihan olmasaydı, mahiyet-i Ahmediye'deki hakikat, hiçbir zaman parlamaz, ortaya çıkmaz, incilâ etmez ve göz kamaştırıcı bir güneş hâline gelmezdi...

Allah Resûlü insanları ele alırken onları madenlere benzetmiştir. Cahiliyede hayırlı olan, Müslümanlıkta da hayırlıdır; elverir ki dinin ruhunu kavramış olsun.[158] İslâm insanları alıp belli bir süre belli potalarda eritip şekillendirir. Sonra da onları ruhlarıyla bütünleştirerek özlerine ulaştırır, yani esasen mahiyetlerinde mevcut olan Hakk'a (celle celâluhu) aynadarlık hususiyetini kuvveden fiile çıkarır. Ama madenlerin asıl yapıları her zaman hususiyetlerini korur.. altın yine altın, gümüş yine gümüş ve bakır yine bakır olarak kalır.. fark, hepsinin som ve

---

157 Furkan sûresi, 25/7.
158 Buhârî, *menâkıb* 1; Müslim, *birr* 160.

sâfi hâle gelmiş olmasındadır. İmtihanlar, insanın aslî madenine girmiş bulunan yabancı unsur ve tortulardan onu temizler ve her insanı kendi istidadının zirve noktasına çıkarır.

İkincisi: Şeytan bazı şerleri süslü gösterip hiç ümit edilmedik şahısları kandırabilir. Şeytana alet olan insanlar içinde, bazen mânevî yapısı itibarıyla çok seviyeli olanlar da bulunabilir. İyilikleri sevimsiz ve kerih, fenalıkları sempatik ve şirin gösterme gibi, basit fakat tahripkâr pek çok kisbî şeyler vardır ki, bunlar şeytana nisbet edilebilir. Sahib-i Şeriat tarafından ona, kötülükleri güzel gösteren mânâsına "Müzeyyin"[159] denmesi de işte bundandır.

Ayrıca, nefsanîlik ve şeytan, ruhlarda rekabet hissini tahrik eder ve bizler de bununla imtihan oluruz. Hatta gıpta gibi, ilk başta masum görünen ve hizmette insanları yarışa sevk eden bir duygu dahi eğer neticesi itibarıyla rekabet hissine dönüşecekse, burada da bir imtihandan söz etmek mümkündür.

Meselâ, bir şahsın insanların hidayetine vesile olucu çaba ve gayretleri, semere bakımından bir başkasından daha çok olabilir. Eğer az olan çok olanı kıskanıyor veya gıpta ediyorsa, bilmelidir ki ciddî bir imtihan geçiriyor.

Hâlbuki Allah (celle celâluhu), bir âyetinde *"Muhakkak sen, insanları doğru yola iletirsin."*[160] dediği hâlde başka bir âyetinde *"Sen istediğini hidayete erdiremezsin; fakat Allah (celle celâluhu) istediğini hidayete erdirir."*[161] demektedir. Demek ki asıl hidayete erdiren Allah'tır (celle celâluhu). Mürşid, doğru yolu açar ve icabında onu bir şehrah hâline getirir, yanlarına

---

159 Deylemî, *Müsned* 2/12.
160 Şûrâ sûresi, 42/52.
161 Kasas sûresi, 28/56.

ışıklar, reflektörler kor ve insanlar sapmadan o yolda yürür ve doğruyu bulurlar; fakat neticede "hâsıl-ı bi'l-masdar" olarak imanı gönüllere koymak tamamen Allah'a (celle celâluhu) ait bir keyfiyettir. Biz ve irademize bırakılan "mânâ-i masdarî"dir. Bunun da haricî vücudu yoktur, yani kudret ve iradenin taalluk ettiği sahada ona "var" denemez. Ancak onun ilmî ve izafî bir vücudu vardır.

Yine bu imtihan cümlesinden olarak, birisine Cenâb-ı Hak (celle celâluhu), beyan gücü verir ve o insan imanî ve Kur'ânî hakikatlere en güzel şekliyle tercüman olur. Bir başkası da bunu kıskanır.. ve "Niçin bana da aynı haslet verilmedi?" diye hayıflanır durursa; işte bir imtihan daha ve işte onun fena akıbeti!

Cenâb-ı Hak (celle celâluhu), peygamberlerin hepsini seçmiş ve peygamber kılmıştır ama *"Peygamberlerin bazısını diğer bazısından üstün kıldık."*[162] âyetinin ifadesince, bir kısmını diğer bir kısmına tafdil etmiştir. Bazı peygamberlere verdiği öyle hususî faziletler vardır ki, diğerleri o mevzuda onun topuğuna bile yetişemezler. Ancak umumî mânâda ve mutlak olarak peygamberliğe verilen bir fazilet, başka hiçbir faziletle kıyas kabul etmeyecek kadar büyüktür. Bu hususî faziletler, diğer peygamberlerin peygamberliğini hiçbir zaman küçültmez.

Evet, yukarıda zikrettiğimiz şikâyet ve rekabet mânâsını taşıyan "Niçin"leri çoğaltmak mümkündür. Niçin ben daha fazla hizmet edemiyorum? Niçin ben maddî yönden daha fazla destek olamıyorum? Niçin ben daha fazla dinlenmiyorum? Ve daha binlerce niçinler… Aslında bunların her biri, birlik ve beraberliğe indirilen darbelerdir.

---

[162] Bakara sûresi, 2/253; İsrâ sûresi, 17/55.

Cenâb-ı Hak (celle celâluhu), inananları böyle niçinlerden sakındırıyor ve *nizaa götüren* bütün yolların, daha işin başında kapanmasını istiyor.

وَأَطِيعُوا اللهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا[163] ile başlayan âyet madde madde bu hususu tenvir etmektedir.

Bu âyet bir mânâda inanan kesime, şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

"Kat'iyen maddî veya mânevî çekişmeye girmeyin! Daima aranızda "hayt-ı vuslat" denen birlik noktaları bulunduğunu düşünerek müşterek hareket etmeye çalışın. Müsbet dahi olsa *nizaa düşmeyin*. Haset, kıskançlık veya gıpta sizi nizaa sevk etmesin. Aksi hâlde bütün gayret ve çalışmalarınız fiyasko ile neticelenir. Kuvvetiniz de zail olur gider.

Ferdî çalışmaların mükâfatı fert planında kalır. Hâlbuki birlik ve beraberlik içinde yapılan amellere, Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) umumî rahmetiyle mükâfat verir ve böylece her fert bir cemaat sevabı kazanmış olur."

Evet, teker teker her birerlerimiz, kulluğumuz neticesinde birer mükâfat urbası giyebilmemize karşılık; toplu ibadet, ellerin Allah'a (celle celâluhu) toplu olarak kalkması, yüreklerin toplu çarpması, toplu olarak herkesin aynı sancıyı çekmesi ve Allah'tan (celle celâluhu) aynı şeyi istemesi, başımıza öyle ilâhî bir saadet kubbesinin konmasına sebep olur ki, tek başımıza onu yakalamamız mümkün değildir. Ferdî harekette, olsa olsa insan ancak kendi ailesinin reisi olur; hâlbuki yürekler toplu atar ve aynı hat üzerinde fertler omuz omuza verirse, bu kuvvet devlet çapında ve devlet planında bir derinlik kazanır.

---

[163] Enfâl sûresi, 8/46.

Bu sağlam kubbenin altında binler ve yüz binler korunur ve her fert bir ölçüde mensubu bulunduğu milletin gücünü temsil eder.. dışa karşı da işte bu güçle korunur.

Şayet fert, bu *birlik ve beraberlikten* kopar ve müstakil bir korunma ve barınak yapmaya kalkarsa, gök kubbe kadar geniş olan bu ilâhî şemsiye ellerinden alınır ve her fert elindeki yelpaze ile baş başa kalır. Daha sonra da *"Nasıl olursanız öyle idare edilirsiniz."*[164] hakikati zuhur eder. Derken bütün bir millet, bu hakikatin tokadını yer ve sarsılır.

Toplum iyi, Cenâb-ı Hak'la (celle celâluhu) münasebeti de kavî ise, o zaman öteler başımızı okşar ve Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), mağarada Hz. Ebû Bekir'e dediği gibi, iki iseniz üçüncüsü, üç iseniz dördüncüsü, dört iseniz beşincisi, altıncısı, yedincisi ilh.. Allah'tır.[165] Ve Allah (celle celâluhu) dostlarını koruyup kollamayı taahhüt etmiştir.

Biz, tek başımıza hareket eder, iki kişi ile dahi olsa omuz omuza vermez, dost ve arkadaşlarımızdan kopuk hâle gelirsek, Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) şahs-ı mânevîye (toplum fertlerinin bir araya gelmesinden hâsıl olan mânevî şahsiyete) olan hususî lütuflarından mahrum kalırız. O zaman da, Cenab-ı Hak (celle celâluhu), ikinin üçüncüsü olup bizi desteklemez. Bu mevzuda terakkî tarîkiyle bir maiyyet ve bir çeşit bütünleşme söz konusudur. Yani birinci, ikinci, üçüncü vs. fert sağlam olacak ve bu sağlam fertler üzerine sağlam bir cemiyet kurulacak ve Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) da bu cemiyeti koruyup kollayacak, hususî himayesine alacak, inayet kubbesi altında toplayıp muhafaza edecek.. böylece fertler şahsî

---

164 Deylemî, *Müsned* 3/305; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/166.
165 Bkz.: Buhârî, *fezâilu ashab* 2; Müslim, *fezâilü's-sahabe* 1.

şemsiyeleriyle kendilerini korumaya çalışmak gibi bir külfetten kurtularak semavî bir emniyet ve güvene ereceklerdir.

Evet, topluluk içinde ve insanlarla beraber yaşama önemli bir faktördür ve tevfik-i ilâhînin de en büyük vesilesidir. Evet, bir insan tek başına bir inzivahanede veya bir dağ başında hiç durmadan namaz kılsa, oruç tutsa, eline geçen her şeyi sağa sola infak etse, gidip hac yapsa, Hacerü'l-Esved'e yüz sürüp gözyaşı dökse; Kâbe'de, Ravza'da birleri binler hâline getirme kapılarını zorlasa, yine de Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) ona lütufları fert plânında olacaktır.

Ne zaman ki o, "Himmetim milletimdir." der ve gönlünü bir millet ve hatta bütün insanlık çapında genişletir, gelecek rahmet de o derece vüs'atli gelir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim, Hz. İbrahim'den bahsederken *"İbrahim bir ümmetti."*[166] der. Ve himmetini âli ve yüce tutan Hz. İbrahim'i tek başına bir millet olarak kabul eder.

Himmeti bu denli âli insanların meydana getireceği cemaate, Allah'ın (celle celâluhu) lütfu da o seviyede büyük olacaktır.

Mü'minlerin himmetleri âlidir, ancak yine de insanlar birbiriyle imtihan olmada çok başarılı sayılmazlar. Fazla sayılmasa bile, şahsî iş ve küçük hesaplar umumî dengeye tesir edip bozmakta ve çakıl taşları kadar âdi ve basit meseleler, Kâbe hürmetinde büyük ve muazzam birleşme, bütünleşme sebeplerine tercih edilebilmektedir. Bu ise, her an, her lahza gelmesi muhtemel ilâhî inayetten mahrum kalmayı netice vermektedir.

Eskiler, بِقَدْرِ الْكَدِّ تُكْتَسَبُ الْمَعَالِي derlerdi. Hadis değildir, fakat "cevamiü'l-kelim" gibi bir sözdür. Bunu, "Çekilen sıkıntı, katlanılan meşakkat, maruz kalınan sancı ve ızdırap nisbetinde

166 Nahl sûresi, 16/120.

yükselme mukadderdir." şeklinde ifade etmek mümkündür. Değiştirip şöyle de diyebiliriz: Maddî-mânevî her türlü muvaffakiyet ve adım adım ilerlemek, her türlü mahrumiyet ve sıkıntıyla doğru orantılıdır.

Evet, bir tohum toprağın altından başını çıkaracağı âna kadar, kim bilir ne sancılar çeker, nasıl yarılır, nasıl çatlar.. rüşeymler toprağı nasıl zorlar, güneşe karşı nasıl hazırlıklı olur.. bütün bunlar var olma yolunda, dirilme çağında verilen kavgaları gösterme bakımından çok mühimdir.

Rabbimiz, lütuf ve ihsanlarıyla, bizi serfiraz kıldıkça, imtihanlar da ağırlaşacaktır. Şayet O, bize Kendi keremiyle, Kendisine dost olma pâyesini bahşetmişse, bunu kat'iyen şahsımıza ait bir faziletten dolayı verilmiş kabul etmemeliyiz. Bize düşen, bütün bunları Allah'ın (celle celâluhu) lütfu görüp öyle değerlendirmek olmalıdır.

Evet, iyilikler, güzellikler gelip geçiyor ve geçerken de bize uğruyor; çünkü o güzelliklere biz, herkesten daha çok muhtaç bulunuyoruz. Aynı zamanda biz, kendi şahsımızla o güzelliklerin mazharı olamayız. Bütün bu güzellikler bizde, damlalar üzerinde güneşin ışınlarının aksetmesi gibi, akıp akıp gitmektedir. Kat'iyen unutmamalıyız ki, gelen bu lütuflar sağanak sağanak başımızdan aşağı yağıp iliklerimize kadar varlığını hissettiren bu rahmet ve bu ihsanlar hep cemaat adına gelmektedir. Hiç kimsenin tek başına bunları sahiplenmesi de mümkün ve doğru değildir.

Üçüncüsü: Maddî menfaat ve kelepir sevdası da cemaat hayatındaki imtihanlardan biridir. Bilhassa, siyasîler arasındaki boğuşmalar hep bu menfî, tahripkâr ve fena düşünceden

kaynaklanmaktadır. Bir makam ve mansıba çoklar gözlerini diktiğinden ve doyma bilmeyen hırslarla şahsî çıkar peşine düştüklerinden çok defa vifak, ihtilafa; birlik ve beraberlik de tefrikaya dönüşüp durmaktadır. Hâlbuki, yapılan her iş ve gösterilen her fedakârlık, bir karşılık görme düşüncesiyle değil; Rabbin rızasını kazanma arzusuyla yapılmalıdır ki, bence, çoklarını boğuşmalara sevk eden bu maddî menfaatler imtihanını kazanmanın yolu da bu olsa gerektir.

Soruda birlik ve beraberlikle alâkalı imtihan sorulduğu için cevabımız da o yönde oldu. Yoksa, mutlak mânâda insanın başından geçmesi muhtemel imtihan çeşit ve şekillerini belli bir adetle sınırlandırmak mümkün olmadığı gibi, onları burada teker teker saymamız da mümkün değildir. Soru sahibi, sahabenin birbiriyle imtihan olup olmadığını da soruyor. Şimdi de bir nebze bu husus üzerinde durmak istiyorum:

Böyle bir imtihandan sahabe vâreste tutulamaz. Onlar mânevî hayatın en ileri saflarında yerlerini aldıkları gibi, imtihanın en ağırına da yine onlar maruz kalmışlardır. Hele daha sonraki dönemde, idare keyfiyetindeki farklı içtihatlar, onlara imtihanların en ağır ve altından kalkılmazlarını yaşattırdı. Ancak imtihan ne kadar sert olursa olsun hiçbir sahabi hakperestlikten ayrılmadı. Kılıçların, kınlarına konmayacağı yerde bile, çok rahatlıkla, haksız olduklarını anlayınca geriye dönmesini bildiler.

* Hz. Âişe Validemiz, Hz. Ali'nin karşısına çıktığı esnada, seneler önce Allah Resûlü'nün üstü kapalı olarak belirttiği, hata işleyecek hanımının kendisi olduğunu anlar anlamaz, derhal devesine binip geriye dönmesini bilmişti.

* Hz. Zübeyr b. Avvam, mert, cesur bir insandı. Müslüman olduğunda henüz dokuz yaşındaydı. Amcası onu hasıra sarar,

sonra hasırı tutuşturur ve Zübeyr'in dininden dönmesini isterdi. Bu kadar eza ve cefa ona, asla taviz verdirememişti. Allah Resûlü *"Her nebinin bir havarisi vardır. Benim havarim ise Zübeyr b. Avvam'dır."*[167] buyurmuş ve onun şecaatine dikkatleri çekmişlerdi.

* Zübeyr, Allah Resûlü'nün halası Safiyye'nin oğluydu. İşte bir gün bu şanlı sahabiyle, yine Allah Resûlü'nün amcasının oğlu, Haydar-ı Kerrar, Damad-ı Nebi Hz. Ali (radıyallâhu anh) Medine sokaklarından birinde el ele geziyorlardı. Derken Allah Resûlü karşılarından geliverdi, o esnada mı daha önce mi bilinemez.. birbirini bu derece seven bu iki gencin istikbalde nasıl karşı karşıya geleceklerini Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) O'na gösterivermişti. Allah Resûlü, Hz. Ali ve Hz. Zübeyr'i karşısına almış ve şöyle demişti: *"Zübeyr! Bir gün Ali'nin karşısına çıkacaksın; fakat o gün sen haksızsın!."*[168]

Aradan seneler geçti. Zübeyr kendisine söylenen bu sözü her nasılsa unutmuş ve gelip Cemel'de Hz. Ali'nin karşısına dikilmişti. Bir ara Hz. Ali'yle karşı karşıya geldiler. Her ikisinin de kılıcı kınından sıyrılmıştı. Tam o esnada Hz. Ali, Zübeyr'e "Atından in, sana söyleyeceğim şeyler var!" dedi. Zübeyr b. Avvam atından indi. Hz. Ali ona, senelerce evvel Allah Resûlü'yle aralarında geçen konuşmayı hatırlattı. İşte Allah Resûlü'nün haber verdiği günün, bugün olduğunu söyledi. Zübeyr beyninden vurulmuşa döndü.

Evet, hatırlamıştı Allah Resûlü'nün senelerce evvel haber verdiği şeyi.. derhal kılıcını kınına soktu. Hz. Ali'ye sarıldı ve

---

167 Buhârî, *cihâd* 40, 41, 135, *fezâilü's-sahâbe* 13, *meğâzî* 29; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 48

168 Bkz.: İbn Ebî Şeybe, *Musannef* 7/545; Ebû Ya'lâ, *Müsned* 2/29; Hâkim, *el-Müstedrek* 3/413.

helâllik diledi. Atına bindi ve harp meydanını terk etti. Fakat gözü dönmüş bir tali'siz onu arkadan vurdu ve şehit etti. Sonra da başını kesip Hz. Ali'nin çadırına getirdi. Büyük bir mükâfat bekliyordu. Nöbetçi durumu Hz. Ali'ye söyleyince, Hz. Ali hıçkırıklarını tutamadı ve bir çocuk gibi ağladı. Sonra da dudaklarından şu sözler döküldü: "Zübeyr'in katilini Cehennem'le müjdelerim! Allah Resûlü'nün havarisini öldüren bir insanın yeri ancak Cehennem olabilir..." Hz. Ali kendinden konuşmuyordu... O, aynen Resûlullah'tan böyle duymuştu.

Görüyorsunuz ki sahabe de birbiriyle imtihan oluyor ama onlar sadece ve sadece Hak namına birbirleriyle vuruştukları gibi, haksız olduklarını anlayınca da anlaşıp sulh olmasını biliyorlardı.

Hiçbiri kaderi tenkit etmedi, arkadaşını suçlamadı ve böyle yapıp da musibeti ikileştirmedi. Allah (celle celâluhu) onları imtihan ettikçe onlar, Kur'ân'ın aydınlatıcı tayfları altında, Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) kendilerine verdiği muhteşem fetaneti kullandılar ve doğruyu bulmaya çalıştılar.

Bir keresinde de Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) ile Hz. Ömer arasında küçük bir anlaşmazlık olur. Hz. Ömer kırıcı bir söz söyler veya dargınlığını ifade eden bir hareketle ayrılır ve evine gider. Her ikisi de bir iki dakika sonra olanlardan üzüntü duyar ve birbirlerini aramaya başlarlar. Nihayet her ikisi de birbirinden habersiz gidip durumu Allah Resûlü'ne arz etmeyi düşünürler. Evvel gelen Hz. Ebû Bekir olmuştur. "Yâ Resûlallah!" diye söze başlar ve devam eder "Ömer'le aramızda bir münakaşa oldu; fakat ben haksızdım ve Ömer'in kalbini kırdım." Daha o bunları konuşurken ileriden Hz. Ömer görülür. Telaş içindedir. O da Allah Resûlü'ne, aynı şekilde,

Hz. Ebû Bekir'in gönlünü kırdığını ve ne yapması gerektiğini sormaya gelmiştir. Gerçi Allah Resûlü meseleyi dinledikten sonra bütün cihana Hz. Ebû Bekir'in kim olduğunu anlatacak ve şöyle diyecektir: *"Arkadaşımı bana bırakın! Vallahi hepiniz beni inkâr ettiğinizde o bana iman etmişti.. hepiniz beni kovduğunuzda evini ve sinesini bana o açmıştı..."*[169]

Ancak burada bizim söz konusu etmek istediğimiz husus, her iki sahabinin de kendisini suçlu görüp, Hakk'ın (celle celâluhu) hatırını her şeyden âli tutmaları gerçeğidir. Evet, onlar ateşin içinde dahi birleşmek gerekseydi, hiç şüphesiz oraya, Cennet'e girer gibi girerlerdi.

Hz. Ali, ilk altı ayında Hz. Ebû Bekir'e biat etmemişti. Çevresi onun hilafete sahip çıkmasını istiyor ve durmadan ısrarda bulunuyorlardı. Altı aylık düşünme müddetinden sonra ve Hz. Fatıma Validemiz'in vefatını müteakip mescide geldi ve herkesin meraklı bakış ve heyecanlı bekleyişleri karşısında şunları söyledi: "Altı aydır biat etmeyişim, Hz. Ebû Bekir'e muhalefetimden değildi. Şimdi gelişim de korkumdan değildir. Ancak şimdi, hakkın ona ait olduğu kanaatine vardım ve onun için de biat etmeye karar verdim."

İnsan hak karşısında "vakkâf" olmalıdır. Sahabe bu sözü Hz. Ömer için söylerdi. O herhangi bir meselede, şahsî olarak ne düşünürse düşünsün, biri gelip de ona, âyet veya hadisle o husustaki doğruyu söyleyince hemen fikrini değiştirir ve eski düşüncesinden vazgeçerdi.

Halifeydi ve minberde hutbe irad ediyordu. Kız babalarına ve velilerine hitapla, evlenmenin kolaylaştırılması gerektiğini

---

[169] Buhârî, *tefsir* (7) 3.

anlatıyordu. "Gençlerden fazla şeyler istemeniz doğru olmaz." diyordu ki; bir ihtiyar kadın arka saflardan şöyle seslendi: "Ey Allah Resûlü'nün Halifesi! Bunları kendi fikrin olarak mı söylüyorsun; yoksa bizim bilmediğimiz bir âyet veya hadis mi biliyorsun da böyle bir hükme varıyorsun!"

Ömer, "Hayır!" dedi, "Kendi fikrim ve düşüncem olarak söylüyorum." Bunun üzerine kadın bir âyet okudu ve "Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) müsaade ettiği bir şeyi sen nasıl yasaklarsın?" dedi. Âyet şöyle diyordu: *"Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, ayrıldığınız eşe yüklerle mehir vermiş olsanız dahi hiçbir şeyi geri almayın."*[170] Demek ki yüklerle mehir almak bir kadın için caizdir.

Hz. Ömer, bu ihtiyar kadını edeple dinledi. Aslında bir tavsiye olarak Hz. Ömer dediklerinde haksız da değildi. Ancak ondaki titizlik ve hassasiyettir ki, ona şöyle dedirtiyordu: "Yâ Ömer, sen yaşlı bir kadın kadar dahi dinini bilmiyorsun!." Hâşâ ki, Ömer dinini bilmemiş olsun. Ancak ondaki hakperestlik anlayışı o derece geniş ve derin idi ki, bir ihtiyar kadının böyle bir itirazı karşısında, her türlü tevile açık sözünde, kendini müdafaa ve görüşünde ısrar yerine derhal hakkı kabul ediyordu.

Yüce işler, büyük meseleler, daima aynı çapta insanlar tarafından halledilmiştir. Bizler sahabe ruhuna sahip çıktığımız ölçüde Cenâb-ı Hak'tan (celle celâluhu) beklediğimiz muvaffakiyeti elde etme imkânı doğacaktır.

Tenasüb-ü illiyet prensibine göre, bir dönemde belli ağırlıktaki bir yükü kaldırmak için kuvvetli pazular gerekiyorsa -ki öyledir- başka bir dönemde de aynı yükü, aynı ölçüde

---

170 Nisâ sûresi, 4/20.

kuvvetli pazular kaldırabilecektir. Cılız ellerin o yükü kaldırması mümkün değildir.

Nasıl ki, bir kiloluk ağırlığı, karşısına konacak aynı miktardaki bir başka ağırlık dengeleyebilir -ki bu sabit bir kanundur, aslâ değişmez- aynen öyle de bu yüce hakikatler ve yüce mefkûreler, eğer bir dönemde sahabi gücündeki insanlarla tahakkuk ettirilmişse, bir başka dönemde onu, çelimsiz ve cılız insanlardan beklemek muhaldir ve doğru değildir... Öyleyse, hakperestlik anlayışında, birlik ve beraberlik şuurunda sahabe gibi olmalıyız ki, hasımlarımız fitne kapılarının sonuna kadar sürmeli olduğunu görmeli ve biz ümitle coşarken, onlar da ümitsizlikten kendilerini yiyip bitirecek hâle gelmelidirler. Bu da ancak nefisperestliği bırakıp hakperestliğe dilbeste olmakla mümkündür... Birlik ve beraberliğe giden yol da bu şuur ve bu düşünceden geçer…

İncilâ etmek: Pırıl pırıl parlamak.

Kisbî: Bir çaba, bir fiil gerektiren şey.

Hâsıl-ı bi'l-masdar: Bir fiilin işlenmesiyle ortaya çıkan netice. Bir kimsenin hidayete ermesi için gösterilen çaba masdar; bunun neticesinde hidayetin yaratılması ise hasıl-ı bi'l-masdar'dır.

Mânâ-i masdarî: Masdarın zâhirî mânâsı.

Haricî vücud: Müstakil varlık, objektif varlık.

Taalluk etmek: İlgili, bağlı olmak.

İzafî: Bağlı olduğu şeye göre değişen, göreceli.

Niza: Çekişme, ihtilaf.

Tenvir etmek: Aydınlatmak.

Zâil: Bitme, tükenme.

İnayet: Cenâb-ı Hakk'ın yardımı.

Tevfik-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın muvaffak etmesi.

Vifak: Samimî, dostça münasebet ve uyum içinde olmak.

Tefrika: Ayrılık, ihtilaf.

Vâreste tutmak: Ayrı, dışında bırakmak.

Şecaat: Yiğitlik, cesaret.

Fetanet: Bütün meselelerini akıl, kalb, ruh, his ve latîfelerini bir araya getirip öyle mütalâa eden, en büyük zorlukları dahi gayet rahatlıkla çözen harikulâde mantık.

Tenasüb-ü illiyet: Sebebin neticeye uygunluğu, uyumu.

Dilbeste: Gönülden bağlı, âşık.

Tafdil etmek: Diğerlerinden üstün tutarak tercih etmek.

Vakkâf: Hakikat ortaya çıkınca, kendi düşüncesinde ısrar etmeyip hakikati kabul eden.

Bugünkü şartlarda dünyayı değerlendirme nasıl olmalıdır? Dünya-ahiret muvazenesi kuramıyoruz, Asr-ı Saadet'te nasıl kurmuşlardı?

Dünya, uğranılıp geçilen birçok menzilden biridir. Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyet ve Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) şerefsudur olmuş pek çok hadis bize bunu anlatmakta ve ihtar etmektedir. İnsan ruhlar âleminden anne karnına, oradan dünya hayatına ve derken çocukluk, gençlik, orta yaşlılık ve ihtiyarlık devrelerini aşarak, kabre, berzah ve haşir âlemine, oradan da ebediyete intikal eden upuzun bir yolda sadece geçici birkaç günlüğüne dünyaya uğramaktadır.

Evet, dünya, onun geçtiği menzillerden sadece biridir. Allah Resûlü bir hadis-i şeriflerinde bunu, *"Bir ağaç altında gölgelenme"*[171] olarak tasvir eder. İnsan bir yolcudur ve gideceği bu uzun yolda biraz istirahat etmek gayesiyle, işte böyle bir ağacın gölgesinde biraz dinlenmek istemiştir. Yoksa bu dünya onun için daimî kalınacak bir konak, bir menzil değildir. Aksine, kısa bir müddet misafir edileceği bir konaklama yeridir.

Asıl vatanımız, ruhlar âlemidir. Biz oradan ceset urbasını giyip dünyaya geldik. Burada ebedî hayatımızı şekillendirecek

---

[171] Buhârî, *rikak* 3; Tirmizî, *zühd* 44; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/391.

ve tekrar asıl vatanımıza döneceğiz. Dünyanın, bizim yanımızdaki kıymeti işte bu zaviyeden değerlendirilmelidir.

Mü'min denge insanıdır. Her mevzuda olduğu gibi bu mevzuda da ifrat ve tefritin öldürücü darbelerinden kendini korumasını bilmelidir. Dünyaya dünyada kalacağı müddet kadar, ahirete de yine orada kalacağı müddet kadar ehemmiyet verme, her hâlde dengeyi bulmanın mihengi olacaktır. İşte bu muvazeneyi Kur'ân bize şöyle talim etmektedir: *"Allah'ın (celle celâluhu) sana verdiğinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu gözet; ancak dünyadan da nasibini unutma."*[172]

Rabbimiz bize neler vermiştir? Akıl, kalb, ruh, ceset, sıhhat, sağlık, gençlik ve daha binlerce nimet... Bütün bunlar birer anapara ve sermayedir. Ahiret de işte bunlarla satın alınacaktır.

Başka bir âyette bu husus şöyle ele alınır: *"Allah (celle celâluhu) mü'minlerden, mallarını ve canlarını onlara (verilecek) Cennet karşılığında satın almıştır."*[173]

Bu mevzuda fâni ve zâil emtiayı veren, insan oluyor, bâki ve lâyezal şeyleri bahşeden de Allah (celle celâluhu). Böyle bir akit ve anlaşmadan ötürüdür ki, Kur'ân bize ahiret yurdunu araştırmamızı tavsiye eder. Evet, bizim perspektifimizde olması gereken ve bütün hareketlerimize mihrak nokta teşkil etmesi şart olan, ancak ahireti kazanma cehd ve gayretidir. Çünkü orada ebedî kalacağız. Ve ahireti kazanma adına açılmış biricik zemin de dünyadır.

Âyette, dünyadan da nasibimizi unutmamamız tavsiye ediliyor. Ancak, buradaki eda ve ifade üslûbu da, yine esas gaye

---

172 Kasas sûresi, 28/77.
173 Tevbe sûresi, 9/111.

ve hedef olarak seçmemiz gereken tarafın ahiret yurdu olduğunu ihtar mahiyetindedir. Zira insan bütünüyle orada inkişaf edecektir. Dünya hayatı itibarıyla onu, bir tohum ve çekirdeğe benzetecek olursak, ahiret itibarıyla o, semaya doğru ser çeken ve ihtişamla esip duran bir ağaç gibidir.

Evet, Cennet'te bütün duygular nâmütenâhî inkişaf edecektir. Görme, tatma, zevk alma o denli inbisat edecektir ki, bu, belki de binde binlere ulaşacaktır. Hâlbuki dünyada bu oran ancak binde bir-ikidir. Ayrıca mü'minler Cennet'ten Cemâlullah'ı da seyredebileceklerdir. Ve O'nun cemalinin bir an görülmesi, binlerce sene Cennet hayatından daha lezzet vericidir. Öyleyse insan, her iki hayattan hangisini tercih etmesi gerektiğini bu ölçüyle değerlendirmelidir. Bir kul için kendi Hâlık'ını görme bahtiyarlığı, başka neye değiştirilebilir ki? Hele, Rabb'in rıza ve hoşnutluğunu kazanmak bir insan için hiçbir pâye ve mansıpla değiştirilmeyecek kadar öyle büyük bir nimettir ki, Cennet bile bütün ihtişamıyla bu büyük nimetin yanında sönük kalır.

Kur'ân-ı Kerim de bunu en büyük nimet ve lütuf olarak bildirmektedir. *"Rabbinin rızası ise en büyüktür."*[174] Hatta hadiste şöyle anlatılmaktadır: Allah (celle celâluhu) mü'minleri Cennet'e, kâfirleri Cehennem'e koyduktan sonra mü'min kullarına hitaben soracaktır: *"Kullarım, Benden razı mısınız?"* Cevap verecekler: *"Bu kadar nimete mazhar kılınmışken nasıl olur da Senden razı olamayız?"* Bunun üzerine Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) şöyle buyurur: *"Bundan böyle size daha büyük bir lütufta bulunacağım: Sizden ebediyen razı olacak ve size hiç gazaplanmayacağım…"*

---

[174] Tevbe sûresi, 9/72.

Hayat bu şekilde düzene konursa, dünya da ihmal edilmemiş olur. Çünkü bu durumda, dünya bizzat kendisi için değil, bizi ahirete götüren bir vasıta olması açısından sevilmiş veya onunla ilgilenilmiş olacak ki, esasen böyle bir alâkanın hiçbir mahzuru da yoktur. Zaten hadiste de, bu ifade edilmekte ve *"Dünya ahiretin tarlasıdır."*[175] denmektedir.

Meseleyi biraz daha ileriye götürerek şöyle de diyebiliriz: Ahirete ehil hâle gelme ancak dünya ile mümkündür. Zira bütün his, duygu ve latîfelerimiz burada inkişaf ve inbisat etmektedir. Cenâb-ı Hakk'ı (celle celâluhu) görmeye de ancak bu şekilde ehil hâle gelebileceğiz...

İnsan dünyada iken, böyle bir mahiyetle hazır olmadığı için Cenâb-ı Hakk'ı (celle celâluhu) göremiyor. Çünkü henüz bu istidadı kazanmış değildir. Meselenin zaman, mekân ve diğer buudlarla bir alâkası yoktur. Allah (celle celâluhu) bize daima şah damarımızdan daha yakındır.[176] Lütuflarıyla başımızı okşamakta ve iradesiyle bizim işlerimize müdahale etmekte ve sonsuz kudretiyle tasarrufta bulunmaktadır. Tasavvufî bir eda ile söyleyecek olursak,

"Hak'tan ayân bir nesne yok, gözsüzlere pinhân imiş."

Bir görmeme işi varsa, o, bizdeki kusurdan dolayıdır. Bu kusuru giderme de Allah'ın (celle celâluhu) elindedir. Orada, bu kusuru giderecek ve insanlar da O'nun cemalini seyrederek asıl muratlarına ereceklerdir.

İşte dünya böyle neticeleri meyve veren bir tarladır. Dünyadan ukbâya intikal edince, nurdan perdeler bir bir açılacak ve insan Rabbini müşâhede edecektir.

---

175 el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 4/19; es-Sehâvî, *el-Makâsıdü'l-hasene* s.497; Aliyyülkârî, *el-Esrâru'l-merfûa* s.205.

176 Bkz.: Kaf sûresi, 50/16.

Dünya Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) isimlerinin tecellîsinden ibarettir. Bu mânâda dünyanın hiçbir şeyini hor ve hakir göremeyiz. Çünkü hakikî "hakâik-i eşya" Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) isimlerinin cilvelenmesinden ibarettir. Mevlâna'nın ifadesiyle, olup biten her şey, bizler ve iradelerimiz, Hak (celle celâluhu) tarafından çok yüksek bir direğe asılmış bayrak gibidir. O bayrakta yazılar vardır ve o bayrak dalgalanmaktadır. Dalgalandıran da bizzat Ezel ve Ebed Sultanı Hz. Allah'tır (celle celâluhu). Binaenaleyh, biz eşya ve hâdiselere tamamen Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) tasarrufunda, esmâ ve sıfatlarının cilvelerinden ibaret bir bostan nazarıyla bakar, baktığımız her çiçekte, çiçek üzerinde her şebnemde, O'na ait güzellikleri seyrederiz. Mevlâna, biraz da, başkalarına pek açık olmayan bir ifadeyle bu hususu şöyle anlatır:

Evliyânın ayağına zincir, beyinlerine pranga vuran şey, onları Hakk'a (celle celâluhu) dilbeste eden, bağlayan ve onları derdest eden husus, Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) bostanında gezip dolaşan ay yüzlülerin akislerinden ibarettir...

Vâhidiyet tecellîsiyle Cenâb-ı Hak (celle celâluhu), Kendi zâtında, bir kısım güzellikleri meşher hâlinde önümüze sergilemiştir. Daha sonra ehadiyet sırları gereğince, bahşettiği hususî lütuflar sayesinde de, kamet-i kıymetimize göre bir şeyler alma liyakatine ulaştırılmışızdır. Dolayısıyla, Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) esas bostanı olan vâhidiyet bağ ve bahçesinde tecellî eden o ay yüzlüler, görebildiğimiz şu âlemde bizim nazarımıza arz edilmiştir ve biz onlarda Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) isimlerinin cilvesini görüyoruz. Vurulanlar, O'na vuruluyor, dilbeste olanlar yine O'na dilbeste oluyor; ve Mecnun olup sahraya düşenler -Yunus'un dediği gibi-

deryalarda mâhinin, sahralarda âhunun diliyle hep O'nu çağırıp duruyorlar. Hz. Musa'nın asâsı gibi hep Hakk'ı (celle celâluhu) gösteren işaretler, O'nun bostanında bizim ruh aynamıza akseden hakikatlerden ibarettir.

Burada, bu derin ve ince meselenin şerhini yapma niyetinde değildim. Dolaylı olarak girdiğimiz bu husustan arz etmek istediğimiz husus şudur: Dünya Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) bir bostanıdır. Ve bu bostanda ay yüzlülerin akisleri bizim mir'ât-ı ruhumuza tecellî etmektedir. Durum böyle olunca, bizim dünya adına gördüğümüz şeyler de, değişik boyda O'ndan gelen tecellî dalgalarından ibarettir. Elbette meseleyi bir vahdet-i vücudçu ve bir vahdet-i mevcudçu gibi ele almıyoruz. Almıyoruz ama bir mânâda İmam Rabbânî'nin; "Hakikî hakâik-i eşya, Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) isimlerinin cilvelenmesinden ibarettir." sözüne de aynen iştirak ediyoruz.

Evet, biz dünyayı terk edemeyiz. Çünkü ahiret namına bulacağımız pek çok şeyi, dünya vasıtasıyla elde edeceğiz. Doğrudur, o bir erâcif ve pislik yığınıdır; ancak nice hakikat cevherleri de o erâcifte saklıdır. Hani, Mahmud Gaznevî Hazretlerine ait, Mesnevi'de bir kıssa anlatılır. Tabiî ki bu ve benzeri kıssalar kıyas-ı temsîlî olarak nakledilmektedir. Esasen, La Fontaine'den evvel Beydaba, hayvanları hikmet diliyle konuşturmuş ve daha sonra birçok İslâm âlimi de bu usûlü eserlerinde sıkça kullanmışlardır. Mevlâna da bunlar arasındadır. O, Gazneli Mahmud'la O'nun kapısının eşiğindeki bir köpeği konuşturur:

Köpek durmadan sarayın önündeki mezbelelikte eşinip durmaktadır. Bazen hiçbir şey bulamamasına rağmen ertesi gün yine gelmekte ve yine akşama kadar orada eşinip durmakta.

Bir gün Sultan Mahmud bu köpeğe sorar: "Günlerdir bu çöplükte eşinip duruyorsun; hâlbuki bir şey de bulamadın, bıkıp usanmadın mı ki hâlâ, aramaya devam ediyorsun?" Köpek kendi diliyle cevap verir: "Ben, bir gün bu çöplükte eşinirken bir kemik bulmuştum. İşte onun hatırına her gün buraya uğrar ve bir şeyler ararım. Belki bir gün yine bir kemik bulurum..."

İşte hakikat ehlince dünya böyle bir erâcif yığınıdır. Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) burada iyiyi kötüyle, güzeli çirkinle hallaç edip karıştırmıştır. Eşyanın çirkinlikleri doğrudan kendisine isnat edilmesin diye, araya sebepler perdesini koymuş ve zâhiren akla çirkin gibi görünen hususlar hep o perdelerin arkasında kalmıştır. Fakat bütün bunları yaratan yine Allah'tır (celle celâluhu). Orada da yine O'nun, sayısını bilemediğimiz isimleri tecellî etmektedir. (Esmâ-i ilâhiye sonsuzdur, onun için sayısını ancak Allah (celle celâluhu) bilir. Bazı isimler vardır ki, onları Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) sadece kendi ilminde saklamış ve peygamberlerine, hatta mukarreb meleklerine dahi o isimleri talim etmemiştir.) İşte biz dünyanın bu yüzünde eşinirken, bulduğumuz hakikatler adına, acaba daha bulabilir miyiz düşüncesiyle, başkasının çöplük gördüğü yerlerde dolaşıyor ve yaptığımız işi de severek yapıyoruz.

Dünyanın bir diğer yüzü daha var ki, doğrusu, ondan biz de nefret ediyor ve kaçıyoruz. O da dünyanın kendine bakan yönüdür ki, fânidir, geçicidir, bir üzüm yedirse yüz tokat vurur. Onun bu yüzü sadece oyun ve oyuncaktan ibarettir. Ehl-i dünyanın perestiş ettiği bu yüz, bizim için menfurdur ve ne kadar nefret edilse yeridir.

Dünya ve ahiret muvazenesini bu açıdan kuracağız. Dünya muvakkat, ahiret ise ebedîdir. Allah Resûlü dünyayı

hiç terk etmemiştir; ama halk içinde daima Hak'la (celle celâluhu) beraber olmuştur. Zaten nurlu beyanlarında da şöyle buyurmuştur: *"İnsanların içinde bulunup onlardan gelecek sıkıntılara katlanmak, bir dağ başında inzivaya çekilmekten daha hayırlıdır."*[177]

Biz de öyle davranmalıyız. Irmak ırmak erâcif yığınlarının aktığı çarşı pazarda dolaşacak.. hoca ve talebe olarak okul ve üniversitelere gidecek.. bir kısım mânevî sıkıntılara katlanacak, maddî-mânevî füyûzat hislerinden fedakârlıkta bulunacak, hatta çok defa Cenâb-ı Hakk'a (celle celâluhu) yakınlık ve kurbiyetin mânâsı olan, vilâyet yollarını iradî-gayri iradî kendi hesabımıza tıkayacak ve öyle diğergâm olacağız ki, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), Cennetlere dahi cezbedilip kalmadığı, halkın içine döndüğü gibi, biz de O'nun bu ahlâkıyla ahlâklanacak ve Allah Resûlü'nün getirdiği büyük hakikati temsil etmeye çalışacağız. Böyle, ateş üzerinde duruyorcasına dünyada duranlar, hiçbir zaman dünyanın fena ve fâni yüzüne gönül kaptırmaz ve onunla meşgul olmazlar. Onlar daima halk arasında durur; ama hep Hak'la beraber olurlar…

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), cihan, ayağının altına serilirken dahi dünyadan istifadeyi düşünmemişti. Dünyaya teşrifiyle dünyadan ayrılışı aynı çizgide olmuştu.. teşriflerinde bir beze sarıp sarmalayıp beşiğine koymuşlardı.. irtihalinde de kaba bir beze…

Allah Resûlü, bütün hayat-ı seniyyelerinde medeniyetlere medeniyet dilendirecek bura ve öteler dengeli bir dünya kurma gayretinde oldu ve ömrünün sonuna kadar da bu yüce davadan zerre kadar taviz vermedi. Bütün hayatı boyunca

---

[177] Tirmizî, *kıyamet* 55; İbn Mâce, *fiten* 23.

nefsini Allah'a (celle celâluhu) teslim etmiş olmanın huzur ve itminanı içinde, O'nun rızasını kazanma ve insanlığı kurtarma yolunda oldu. Ne dünyanın zevk u safası, ne de yaşama sevdası hiçbir zaman O'nun bakışlarını bulandırmadı.

Evinde, ailesinde aynı disiplinleri yerleştirdi. Hanımlarından, küçük dahi olsa, dünya ile alâkalı talepler gelince rahatsız olmuş ve onlardan muvakkaten uzak kalma yemininde (îlâ) bulunmuştu. Hatta, Kur'ân'ın emriyle, bir aralık, Resûlullah'ın yanında kalma veya gitme mevzuunda muhayyer bırakıldıkları da oldu: Ya Allah Resûlü'nün verdiği ile iktifa edecek veya bu haneyi terk edip gideceklerdi. O zaman bütün hanımları Allah Resûlü'yle en ağır şartlar altında yaşamayı dünya nimetlerine tercih etmişlerdi.[178]

Tam o esnadaydı ki, Hz. Ömer hücre-i saadete girdi ve İki Cihan Efendisi'ni bir hasır üzerinde yatıyor gördü. Rikkate geldi ve ağladı. Allah Resûlü, niçin ağladığını sorunca da şöyle cevap verdi: "Bizanslar, Kisralar kuş tüyünden yataklarda yatarken, sen, Allah Resûlü olduğun hâlde böyle hasır üstünde yatıyorsun, işte buna ağlıyorum." Bunun üzerine Allah Resûlü şu ölümsüz ifadeleriyle meseleyi izah etti: *"İstemez misin yâ Ömer! Dünya onların ahiret de bizim olsun..!"*[179]

Allah Resûlü dünyayı terk etmemişti. Gül gül, çiçek çiçek her şeyin simasında hakikati görmüş göstermiş; duymuş duyurmuş.. teşkil ettiği ordularla dünyanın dört bir bucağında İslâm'ı bayraklaştırmış ve kendi hakikatini bütün ruhlara duyurmuştu.

Günümüz sosyologlarının vardığı bir neticeyi burada zikretmeden geçemeyeceğiz:

---

178 Bkz.: Ahzâb sûresi, 33/28-29.
179 Buhârî, *tefsir* (66) 2; Müslim, *talâk* 31.

Beşeriyet, Hz. Muhammed'e (aleyhisselam) kadar yüzde yirmi beşlik bir terakki kaydetmiştir. O'nunla birlikte, yani yirmi üç sene gibi kısa bir zaman içinde bu rakam yüzde elliye ulaşmıştır. Günümüze kadar buna ancak yüzde yirmi beşlik bir ilâve yapılabilmiş ve yüzde yüze de ancak bundan sonra ulaşılabileceği beklenmektedir. Düşünün: İnsanlığın asırlarca uğraşarak katedemediği bir mesafeyi O çeyrek asırda kat ediyor ve böylece kıyamete kadar gelecek nesillere mutlak rehber olduğunu gösteriyor.

O, dünyayı terk etmiyordu. Bu sözümüzü bir daha tekrar etmiş olalım. Sadece neye ne kadar ehemmiyet verilmesi gerektiğini biliyor ve ümmetini de bu doğrultuda yönlendiriyordu…

Berzah: Kabir âlemi.

Zâil emtia: Geçici, fâni mal-mülk.

Lâyezal: Yok olmayan, daimî.

Nâmütenâhî: Sonsuz, sınırsız.

İnbisat etme: Gelişme, genişleme.

Pinhân: Gizli, gizlenmiş.

Ukbâ: Ahiret âlemi.

Dilbeste: Gönülden bağlı, âşık.

Vâhidiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her varlığa genel ve umumî şekilde tecellî eden birliği.

Ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her varlığa özel, ayrı şekilde tecellî eden birliği.

Kamet-i kıymet: Kıymetinin derecesi, boy ölçüsü.

Mâhi: Balık.

Âhu: Ceylan.

Mirât-ı ruh: Ruhun aynası.

Vahdet-i vücud: Vücud birliği. "Var olan sadece Allah'tır, Vücud yalnız O Zât'tan ibarettir, onun dışında görünen şeyler muhtelif mertebelerde O'nun zuhur ve tecellîsinden başka bir şey değildir." şeklinde ifade edilebilecek bir tasavvuf ekolü.

Vahdet-i Mevcud (Monizm): Kâinattaki her şeyi bir ilâh veya onun tezahürü gören, bütün kâinata yayılmış bir ulûhiyet düşüncesine dayanan Batılı, felsefî düşünce.

Erâcif: Her türlü çirkinlikler, fitneler.

Kıyas-ı temsîlî: Benzeri olmayan bir hakikati onun anlaşılmasına ışık tutacak başka bir misalle mukayese etme.

Mukarreb: Yakın, yaklaştırılmış.

Füyûzat: İlâhî feyizler, ihsanlar, lütuflar.

Diğergâm: Başkalarını düşünen, yaşatma zevkini yaşamaya tercih eden.

İrtihal: Dünyadan ahirete göç, vefat.

Kisra: Eski İran padişahlarına verilen unvan.

Haşir âlemi: Dirilmek, mahşer meydanında toplanmak.

Şerefsudur olmak: Şerefle çıkmış olan.

Emtia: Mallar, eşyalar.

İradî: İsteyerek, iradeyle.

Bir Müslüman'ın müsamaha ölçüsü ne olmalıdır?

Müsamaha bir Müslüman sıfatıdır. Her Müslüman bu sıfatla muttasıf olmalıdır. Müsamaha gönülleri yumuşatıcı bir unsurdur; hakikatleri kabul ettirme de ancak onunla olur. Mamafih, müsamaha ne kadar güzel bir haslet olursa olsun, ifrata-tefrite düşülmeden dengeli ve belli bir ölçü içinde olmalıdır.

Allah Resûlü kendi şahsına yapılan her türlü bed muameleye karşı alabildiğine müsamahalı davranırdı. Ancak bir başkasının hakkı veya dinin esaslarına saldırı söz konusu olduğunda, kükremiş aslanlara döner ve o hak yerine gelinceye veya o belâ defedilinceye kadar da yerinde duramazdı.[180]

Uhud'da emri dinleme nezaketini tam kavrayamamış ve geçici dahi olsa bir bozguna sebep olmuş sahabeye karşı tek kelime söylememiş ve kat'iyen sert davranmamıştı.. yakasına sarılıp hak isteyene, tebessümle mukabelede bulunup yanındakilere, *"Buna hakkını verin!"*[181] demişti ki; bunlar O'nun müsamaha ikliminin genişliğini ispat etmesi bakımından, ibretle seyredilmesi gereken tablolar arasından sadece bir iki misaldir.

---

[180] Bkz.: Buhârî, *menâkıb* 23; Müslim, *menâkıb* 77.
[181] Buhârî, *farzu'l-humus* 19; *edeb* 68; Müslim, *zekât* 44.

Mekke fethinde ilan ettiği umumî af ise, bugünün insanının henüz hayal edemeyeceği kadar derin ve baş döndürücüdür. Evet, Allah Resûlü'nün müsamahası bu kadar geniştir.

İffeti gökteki melekleri dahi gıptaya sevk edecek kadar temiz ve pâk olan anamız.. evet, binlerce, yüz binlerce anayı uğruna feda edeceğimiz ve bastığı toprağı gözümüze sürme diye çekeceğimiz anamız Hz. Âişe'ye iftira atan ve o muallâ dâmene çamur sıçratanlar arasında, kandırılmış Müslümanlar da vardı. Bunlardan biri de Hassan b. Sabit'ti. Allah Resûlü'nün bu mübarek şairi nasılsa bir münafık tarafından iğfal edilmiş, kandırılmış ve o da onların sözüne inanarak iftira şebekesinin arasına girmişti. Daha sonra âyet nazil olup da; anamızın iffeti vahiyle tespit edilince bunlara iftira sopası (hadd-i kazif) tatbik edildi. Ve aradan seneler geçti. Hassan b. Sabit iyice yaşlanmış ve gözleri görmez hâle gelmişti. Hz. Âişe Validemiz'in yanında methiye okuyordu. Orada bulunanlar arasında Hz. Âişe'nin yeğeni Urve de vardı. Hâdiseyi bildiği için de Hassan b. Sabit'e karşı içinde gizli bir nefret taşıyor ve teyzesine çıkışıyordu: "Ne diye bu adamı huzuruna kabul edip dinliyorsun?" Ve anamız cevap veriyordu: "Sus yâ Urve! Ben, Allah Resûlü'nün ona duada bulunup: *"Yâ Rabbi, onu Ruhü'l-Kudüs ile teyit et!"* dediğini duydum."

Bu şebekeye girenlerden biri de Mistah'tı. Hâlbuki Hz. Ebû Bekir onun bakım ve görümünü üzerine almış ve o aileye her türlü yardımını aralıksız sürdürüyordu. İftira hâdisesine onun da ismi karışınca, Hz. Ebû Bekir, bir daha asla Mistah'a yardım etmeyeceğini söyledi. Canı iyice yanmıştı. Fakat derhal gökten bir mesaj geldi. Âyet şöyle diyordu: *"İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler, akrabaya, yoksullara, Allah*

(celle celâluhu) yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar, feragat göstersinler. Allah'ın (celle celâluhu) sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah (celle celâluhu) Gafûr'dur, Rahîm'dir."[182]

O yeminle Mistah'a bir daha yardım etmeyeceğini söyleyen insan, bu hitap karşısında derhal dediğinden vazgeçiyor; yemin keffaretini ödüyor ve sanki hiçbir şey olmamış gibi Mistah'ı himayeye devam ediyor.

Bunlar, şahsa karşı yapılan en çirkin muamelelere karşı bir mü'minin verdiği müsamaha örnekleridir. Hakikaten çok zor olan böyle bir imtihanı onlar en muvaffak bir şekilde atlatmışlardır. Ve hakkı neşir vazifesini omuzlayan insanlara onlarda nice ibretler ve dersler vardır.

Günümüzün dava adamları da kalblerinin yumuşaklığı ile vicdanlara girip hakikati anlatacak ve kalbleri fethedeceklerdir. Huşûnet, sertlik ve kabalık hiçbir devirde faydalı olmadığı gibi günümüzde de faydalı olacağı düşünülemez. Müsamahanın sıcak iklimi ise, nice buzdan dağlar eritmiştir. Allah Resûlü'nü öldürmek için yola çıkan nice düşman, O'nun müsamahası ile hayat bulmuş, İslâm'a girmiş ve Allah Resûlü'nün en sadık dostu olmuştur. Ömer'i dize getiren, Allah Resûlü'nün bu müsamahası değil midir? Ya Halid'i bitirip tüketen ve gönlündeki karanlıkları gideren? Bütün bunlar Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) müsamaha dünyasından esip gelen aydınlık tufanı değil midir?

Zaten Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) da kendi dinini neşredenlerden bunu talep etmekte ve bunu istemektedir. O, Firavun'un hidayete gelmeyeceğini ezelî ilminde bildiği hâlde

---

[182] Nûr sûresi, 24/22.

Hz. Musa ve Harun'u (aleyhimesselâm) ona gönderirken, Firavuna karşı yumuşak bir dil kullanmalarını emretmekte ve *"Ona tatlı dille konuşun. Belki o aklını başına alır veya korkar."*[183] demektedir.

Evet, biz bize karşı bağnazca, fanatikçe ve küfür hesabına mürteciyane hareket edenlere, müsamahalı, esnek ve bir mü'mine yakışır mürüvvet edebini takınarak mukabele etmek zorundayız. Kur'ân'ın bize öğrettiği ahlâk anlayışı böyle olmamızı gerektirmektedir: *"Onlar (mü'minler) ki, boş bir şeyle karşılaştıklarında oradan vakarla geçip giderler."*[184]

Bir mü'minin ferdî plânda daima göz önünde bulundurması gereken düstur, Rabbimiz'in şu ifadeleri olmalıdır: *"Eğer affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, hoş görür ve bağışlarsanız, bilin ki Allah (celle celâluhu) Gafûr'dur, Rahîm'dir."*[185]

Cenâb-ı Hakk'ı (celle celâluhu) kendisine karşı Gafûr ve Rahîm bulmak isteyen, O'nun bu ahlâkıyla ahlâklanmalı ve müsamahayı, karakterinin ayrılmaz bir parçası kılmalıdır.

Müsamahalı insan, hayatın her safhasında daima kazanır ve hiçbir zaman kaybetmez. Bugününü yaşarken aynı zamanda yarın olmak, ancak müsamahalı insanlara mahsus bir ilâhî mevhibe ve hikmet buududur.. buna mazhar olanlar da geleceğin dünyasının biricik mirasçılarıdırlar.

Muttasıf: Vasıflı, söz konusu sıfata sahip olan.

İfrat: Fazlalıktan meydana gelen aşırılık.

Tefrit: Azlıktan meydana gelen aşırılık.

---

183 Tâhâ sûresi, 20/44.
184 Furkan sûresi, 25/72.
185 Teğâbün sûresi, 64/14.

Muallâ dâmen: Yüksek etek. "Çok iffetli, çok namuslu.. öyle ki atılan iftiralar, asılsız isnatlar onun eteğini, paçasını dahi kirletemez." anlamında kullanılan mecazî bir ifade.

Ruhü'l-kudüs: Mukaddes ruh, lâhut âlemiyle doğrudan ilgili, Hakk'ın emriyle ve yine O'nun istediklerini desteklemeye hazır melekûtî bir güç ve kuvvet.

Huşûnet: Sertlik, kırıcılık, kabalık.

Gafûr: Çok mağfiret eden, çokça affeden Hz. Allah.

Rahîm: Sonsuz, sınırsız şefkat ve merhamet sahibi Hz. Allah.

Münafık: Dış görünüşü Müslüman olmakla birlikte içi kâfir olan kimse.

"Dinde zorlama yoktur."*[186] *âyetini izah eder misiniz?

Dinin ruhunda ve özünde zorlama yoktur. Çünkü zorlama dinin ruhuna zıttır. İslâm, irade ve ihtiyarı esas alır ve bütün muamelelerini bu esas üzerine kurar. İkrah ile yapılan bütün amel ve fiiller ister inanç, ister ibadet ve isterse muamele açısından kat'iyen makbul ve muteber kabul edilemez. Zaten böyle bir durum, *"Ameller niyetlere göredir."*[187] prensibine de uygun düşmez.

Din, kendi meseleleri için ikrahı caiz görmediği gibi başkalarının İslâm'a girmelerini de ikrah esasına dayandırmayı hoş karşılamaz. O, muhatabını tamamen serbest bırakır. Meselâ zimmîler cizye ve haracı kabul ettikten sonra, İslâm dini onların hayatlarını garanti eder. Evet, İslâm'da müsamaha ufku bu derece geniştir.

Zaten din, zorla kabul edilebilecek veya zorla kabul ettirilebilecek bir sistem değildir. Onda her şeyden önce iman esastır. İman ise, tamamen vicdanî ve kalbe ait bir meseledir. Hiçbir ikrah teşebbüsü kalb ve vicdana tesir edemez. Dolayısıyla insan ancak içinden geliyorsa ve gönlü imana yatkınsa iman edebilir. Bu mânâda da dinde zorlama yoktur.

---

186 Bakara sûresi, 2/256.
187 Buhârî, *bed'ü'l-vahy* 1; Müslim, *imâre* 155; Ebû Dâvûd, *talâk* 11.

Hz. Âdem'den günümüze kadar, din hiç kimseyi dehalete zorlamamıştır. Bu mevzuda zorlama daima küfür cephesinin ahlâkı olmuştur. Onlar insanları dinlerinden çıkarmak için zorlamışlardır; fakat hiçbir mü'min bir kâfiri zorla Müslüman yapmaya çalışmamıştır.

Burada akla, şöyle bir soru daha gelebilir. Kur'ân-ı Kerim'de kıtâl ve cihadın farziyetiyle alâkalı birçok âyet mevcuttur. Peki bunlar bir mânâda zorlama değil midir?

Hayır, değildir. Çünkü, cihad, karşı cepheye ait zorlamayı bertaraf içindir. Böylece insanlar, İslâm'ın değişmeyen bir kaidesiyle girdikleri İslâm dinine kendi arzu ve iradeleriyle gireceklerdir. İşte İslâm'ın farz kıldığı cihadla, böyle bir anlayışa zemin hazırlanmış olacaktır. İrade hürriyeti, İslâm'ın cihad emriyle yerleşmiştir.

Bu meseleyi bir başka açıdan da şöyle bir değerlendirmeye tâbi tutabiliriz:

Bu âyetin hükmü belli devrelere aittir. Belki her kemal ve zeval fâsılalarının da birbirini takibinde bu devreler yine bulunacaktır; ama, hüküm sadece o devreye münhasır kalacaktır. Nitekim Kâfirûn sûresinde bildirilen *"Sizin dininiz size, benim dinim de bana."*[188] hükmü de aynı şekilde belli bir devreye mahsustur.

Bu devre ve bu dönem, meseleleri çözme ve anlatma dönemidir. Meseleler sözle anlatılacak ve kabulde muhatap kat'iyen zorlanmayacaktır. Ve yine bu dönem, başkalarının dalâlet ve sapıklığıyla ilgilenmeme, onları tahrik etmeme ve kendi hidayetini muhafaza ile ferdî hayatında dini tatbik etme dönemidir.

---

188 Kâfirûn sûresi, 109/6.

Bu dönem ve devrelere ait hükümler ise, bütün zaman dilimlerine şamil değildir; tabiî bu mânâda şamil değildir. Yoksa bu hüküm artık hiçbir zaman tatbik edilmeyecek demek yanlış olur. İslâm'ın her devresinde böyle bir zaman parçası -realite olarak- yaşanmıştır ve günümüzde de yaşanmaktadır.

Ancak aynı âyetin bütün zaman dilimlerini kuşatan bir hükmü daha vardır ki, bu hüküm her zaman ve zeminde geçerliliğini devam ettirecektir. O da İslâm diyarındaki azınlıklara ait hükümlerdir ki, hiç kimse İslâm dinine girme mevzuunda zorlanmayacaktır. Herkes kendi dinî inancında serbest olacaktır.

Tarihe bir göz attığımızda açıkça görürüz ki, bizim aramızda daima Yahudi ve Hıristiyanlar bulunmuştur. Batılıların bu mevzudaki itiraflarına göre, Hıristiyan ve Yahudiler kendi devletlerinde bile, bizim içimizde yaşadıkları kadar aziz yaşayamamışlardır. Onlar zimmetimizi kabul ederek cizye ve haraç ödemişler; Müslümanlar da onları teminat altına alıp korumuşlardır. Fakat hiçbir zaman onları İslâm dinine girmeye zorlamamışlardır. Düne kadar bunların hususî mektepleri vardı ve kendilerine ait hususiyetlerin hepsini, dinî âyin ve yortularına varıncaya kadar muhafaza ediyorlardı. Bizim en muhteşem devirlerimizde dahi onların yaşadığı muhite girenler, kendilerini Avrupa'da zannederlerdi. Hürriyetleri bu kadar genişti. Sadece bizi iğfal etmelerine imkân ve fırsat verilmemiştir. Evet, gençlerimizi ve kadınlarımızı saptırmalarına göz yumulmamıştır. Bu da bizim kendi toplumumuzu korumamızın gereğidir.

Bu kabîl dinin caydırıcı bazı hükümleri, hiçbir zaman dinde zorlama değildir ve sayılmamalıdır da. Bu gibi hükümler, serbest iradeleriyle dine girenlere aittir ki, onlar da zaten bu hükümleri kabul etmekle İslâm'a girmişlerdir. Meselâ, bir insan,

İslâm dininden irtidat ederse ona mürted denir ve verilen süre içinde tevbe etmezse öldürülür. Bu tamamen daha önce yapılmış bir akde muhalefetin cezasıdır. Ve tamamen sistemin muhafazasıyla alâkalıdır. Devlet, belli bir sistemle idare edilir. Her ferdin hevesi esas alınacak olursa devlet idaresinden söz etmek mümkün olmaz. Onun içindir ki bütün Müslümanların hukukunu muhafaza bakımından, İslâm, mürtede hayat hakkı tanımamıştır.

Ayrıca İslâm dinine giren insanlar bazı şeyleri yapmakla bazılarını da yapmamakla mükellef kılınırlar. Bunun da zorlama ile bir alâkası yoktur. Nasıl ki, namaza duran bâliğ bir insan namaz içinde sesli olarak gülecek olsa, ceza olarak hem namazı hem de abdesti bozulur. Ve yine ihramlı bir insan, üzerindeki haşeratı öldürse veya dikişli bir elbise giyse çeşitli cezalara çarptırılır. Hâlbuki aynı insan namazın dışında gülse veya ihramsız bir zamanda bunları işlese hiçbir cezası yoktur. Aynen bunun gibi, İslâm, dine girme mevzuunda kimseyi zorlamamakla birlikte, kendi iradesiyle dehalet edeni de başıboş bırakacak değildir. Elbette onun kendine göre emir ve nehiyleri olacak ve müntesiplerinden, bunlara uygun hareket etmelerini isteyecektir. Bu cümleden olarak, namazı, orucu, zekâtı ve haccı emredecek; içki, kumar, zina ve hırsızlığı da yasaklayacaktır. Bu yasakları ihlal edenlere de suçlarının cinsine göre ceza verecektir ki, bütün bunların zorlama ve ikrahla hiçbir alâkası yoktur.

Esasen biraz düşünüldüğünde, bu türlü caydırıcı tedbirlerin de, insanların yararına olduğu idrak edilecektir. Çünkü fert ve cemiyet böyle müeyyidelerle, dünya ve ukbâlarını korumuş olacaklardır. İşte bu mânâda dinde bir zorlama vardır.

Bu da insanları zorla Cennet'e koymak istemekle aynı anlamda bir zorlamadır...

İkrah: Zorlama, zorla bir iş yaptırma.

Zimmî: İslâm Devletinin hâkimiyeti altında yaşayan gayr-i Müslim.

Kıtâl: Savaşma, savaş.

Münhasır: Sınırlı, kayıtlı.

İrtidat etmek: Dinden çıkmak.

Mürted: İrtidat eden, İslâm dininden dönen.

Bâliğ: Ergin, bulûğa ermiş.

Nehiy: Yasak.

Gafûr: Çok mağfiret eden, suçları hep affeden Hz. Allah.

Kur'ân-ı Kerim, "Ulü'l-emre itaat edin." buyuruyor. "Ulü'l-emr" ifadesini nasıl anlamalıyız? Onlara itaatteki ölçümüz ne olmalıdır?

Evet, Kur'ân ulü'l-emre itaati emrediyor: *"Ey iman edenler! Allah'a, Resûlü'ne ve sizden olan buyruk sahiplerine itaat edin."*[189] diyor. Yani, "Ey iman edenler, Allah'a itaat ve inkıyat dairesi içine girin. O'na karşı başkaldırıp serkeşlik etmeyin. Allah'ın Resûlü'ne -harf-i tarifle anlatılan o belli Resûle- de itaat edin."

Biz, diğer peygamberleri de sever ve kabulleniriz. Zira biz, onlara itaat ve sevgiyi, o belli Resûl ile öğrendik. Peygamberlerin kadr u kıymetini, O'nun elimize uzattığı ölçü ile ölçüp anladık. Mesih, O'nun nurlu beyanı içinde, bizim gözümüzün önünde büyük bir peygamber olarak âbideleşti. Hz. Mesih'ten Hz. Âdem'e kadar bütün peygamberleri O'nun sayesinde tanıdık. Öyleyse, diğerlerini tanımak istiyorsanız, evvelâ o belli Resûlü tanıyınız, O'na itaat ve inkıyat ediniz!. Ve yine O'nun aydınlık ikliminde ışıktan birer yumak hâline geliniz. İşte o zaman her şey aydınlığa kavuşacaktır.

---

189 Nisâ sûresi, 4/59.

“Medyun O’na cemiyyeti, medyun O’na ferdi;
Medyundur O masuma bütün bir beşeriyyet.
Yâ Rab! Mahşerde bizi bu ikrar ile haşret!”

وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ Yani *“Resûl’ün aydınlık yolunda, O’nun yürüdüğü şehrahı bulmuş, sizden olan emir sahiplerine de itaat ediniz.”*

Üç-beş kişiyi idare edenden, binlerce, milyonlarca insanı idare edenlere kadar, Allah’ın gösterdiği, Resûl’ün elindeki meşalenin aydınlattığı yolda yürüyen ve o yoldan ayrılmamaya azimli, kararlı olan bütün önderlere, bütün rehberlere tâbi olunuz! Yerinde ve belli ölçüler içinde. Öbürlerinin de sözü dinlense, onlara da isyan edilmese, hatta bir ölçüde müdârat ve mümâşat yapılsa bile; mutlak itaat edileceklerin peygamber çizgisinde olmaları şarttır.

Âyet, birbirine bağlı, Allah’a, Resûl’e ve ulü’l-emre olmak üzere üç itaatten bahsediyor. Peygamber, bütün büyüklüğünü, ihtişam ve celâdetini, Allah’ın elçisi olmada kazanmıştır. O bir insandır, fakat bizim Allah’a ulaşmamız yolunda, gaye çapında bir vesiledir. Biz de bu vesileye tutunmuş gidiyoruz. Efendimiz’in elinde bulunan vesile öyle bir iptir ki, biz o ipe tutunduğumuz zaman Allah’a ulaşırız. Zira bu ipin öbür ucu Allah’ın elindedir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur’ân’ı anlatırken öyle buyuruyor: “Kur’ân öyle bir iptir ki bir ucu Allah’ın elindedir, kim ona tutunursa, Allah’a yükselir.”

İşte nebi Cenâb-ı Hakk’ın emirleriyle ve bizim Allah’a karşı vazifelerimizle böyle içli dışlı olmuş ve böyle bütünleşmiştir. Nebi, Allah değildir. Hıristiyanların Hz. Mesih için dedikleri gibi, Allah’ın tahtının bir yanına oturmuş da değildir. Fakat yeryüzünde O, “Bir mir’ât-ı mücellâdır ki, O’nda Allah görünür daim.”

"Zâtıma mir'ât edindim zâtını,
Bile yazdım adım ile adını."

diyen Süleyman Çelebi'nin ifadesi içinde O'na bakmadan Allah'ı görmek imkânsızdır.

Şimdi, bu yol buraya kadar aydın olduğu gibi ondan sonra da aydın olarak devam edecektir. وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ Resûl nasıl Allah hesabına hükmeder, karar verir ve itaat ister, aynen öyle de "Ulü'l-emr" dediğimiz kimseler de evvelâ, Resûlullah'ın yolunda olacak, O'nu dinleyecek, O'na itaat edeceklerdir. İşte Sıddık-ı Ekber Ebû Bekir, işte Faruk-u Âzam Ömer, işte Zinnureyn Osman, işte Haydar-ı Kerrar, Şah-ı Merdan Hz. Ali (radıyallâhu anhüm).

Bunlar, bir göz açıp kapayacak kadar dahi Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhalefet etmemişlerdir. Muhalefettense, yerin dibine girmeyi yeğlemişlerdir. Sonra da mü'minler bu türlü emirlere itaat ve inkıyat edeceklerdir. Aksine çok büyük hizmetler yapsalar da Allah Resûlü'ne muhalefetleri nispetinde inkıyat edilme hakkını kaybederler. Onun için, emir olma mutlaka itaati gerektirmez. Emir, emirliğinin yanında eğer Resûlullah'a sımsıkı bağlı ise ona da itaat edilir. Hem de ibadet neşvesi içinde.

Şimdi eğer mü'minler, yukarıdaki ölçülere uygun hareket etmiyorlarsa, bildikleri şer'î maslahatlar ve mecbur oldukları zaruretler vardır. Dine hizmet ve "i'lâ-yı kelimetullah" sulh olmayı, inkıyadı ve müsbet hareket etmeyi emrediyorsa, bütün dünya toplansa, onlara menfî hareketin en küçüğünü dahi yaptırtamaz.

İkincisi: İtaat dairesi çok geniş ve mütedahildir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyururlar ki: *"Eğer bir yerde üç*

kişi bulunursa, bir tanesi onlara emîr olsun." Üç kişinin birisi emîr olacak ve diğer iki kişi onu dinleyip ona itaat edecektir. Bir yolculuğa çıkarken, içlerinden biri emir seçilecek; oturma-kalkma, yatma-oturma, kalma-gitme, hareket etme veya durma, hepsi ona sorulacaktır. İşte, itaat dairesi ta buradan başlar!

Namaz bize itaati talim eder. Çünkü imam, "Yat!" der yatarız, "Kalk!" der kalkarız. Böylece bir askerin talim ve terbiye ile disipline edilişi gibi, namaz da temel hedefinin yanında bizi disipline eder. Esasen cemaatle namaz kılarken de söz dinlemeye alışırız.

Bilhassa yüce bir davaya gönül vermiş olan mü'minler, Müslümanlığı alâkadar eden mevzularda, kat'iyen kendi başlarına hareket edemezler. Görüşürler, konuşurlar, meşveret ederler; gerekirse, meşveret söz kesen birine götürülür, iş onun tespitiyle bağlanır ve ondan sonra ortaya konan her ne ise, herkes o hususta itaat ve inkıyat eder. Haddizatında, meşveretle hareket eden bir ulü'l-emrin arkasındaki mü'minler onu kabullenme içinde Hakk'a itaat etmiş olurlar.

Evet, Hakk'ın hatırı için, Efendimiz'in beyanıyla *"Saçları kıvırcık, üzüm gibi siyahi bir köle dahi olsa, dinleyin ve itaat edin."*[190] ile anlatılan kimselere dahi itaat edeceğiz. Tarihî gelenekleri itibarıyla Kureyşli bir efendi için, siyahî bir köleye itaat mümkün değildi. Ama Efendimiz bütün cahiliye âdetlerini ortadan kaldırmak için gelmişti. Ve O'nun bu ifadeleri aynı zamanda; "İmam mutlaka Kureyş'den mi olacak, yoksa Habeşli bir köle de imam olabilir mi?" meselesini de beraberinde getirmişti. Demek ki Habeşli bir köle imam olabilecekti...

---

[190] Buhârî, *ahkâm* 4; Müslim, *imâret* 37.

Hulâsa, mü'minler, iman ve Kur'ân hizmeti adına yapacakları her meseleyi meşveret edecek, neticede meseleyi bir hükme bağlayacaklar ve bir söz kesen de bu hükmü noktalayacaktır. Bundan sonra ise artık itaat ve inkıyat faslı başlar. Aksi takdirde herkes kendi kafasına göre hareket ederse, ondan anarşi doğar. Kalbler bir noktada ittihad ve ittifak edemediğinden dolayı da Cenâb-ı Hak, cemaate lütfedeceği şeylerden onları mahrum bırakır. Fert hususî meziyet ve faziletleriyle belli şeylere taliptir ve Allah onları verir. Ama cemaate Allah'ın vereceği bazı şeyler vardır ki, onlar ancak cemaat hâlinde istendiği zaman verilir. İnsanlar şayet cemaat yapısını bozmuş ve parçalamışlarsa, teker teker ve münferit hareket ediyorlarsa, Allah'ın, cemaate terettüp eden lütuflarından mahrum kalırlar. Bir istiska duası, bir hüsuf ve küsuf namazı, bir bayram namazı, bir Arafat'ta toplanma vazifesi.. evet bütün bunlar, cemaatle yapılır, cemaatle eda edilir. Zaten bu mükellefiyetler de Müslümanların cemaat olma seviyesine ulaşmalarından sonra bahis mevzuu olmuştur.

Namaz Mekke'de farz kılınmış olmasına rağmen, cuma namazı Medine'de farz kılınmıştır. Zira Mekke'de henüz bir cemaat teşekkül etmiş değildi. Ne zaman ki mü'minler hicretle cemaatleşti, işte o zaman cuma namazının farziyeti söz konusu edildi.

Hâlbuki Medine'de bu merhale daha önce kat edilmişti. Gerçi cuma farz değildi; ama Es'ad b. Zürare, cuma günleri, Medine Müslümanlarını toplar ve onlara cuma namazı kıldırırdı. Çünkü Medine cemaatleşme adına, o gün için Mekke'den daha müsaitti.

Belki de kader, Es'ad b. Zürare, Allah Resûlü'nün arkasında cuma namazı kılamayacak diye onu bu nasipten mahrum bırakmak istememiştir! Zira Allah Resûlü'nün şerefkudüm

buyurduğu dakikalarda, Es'ad b. Zürare ebedî yolculuğa çıkmış bulunuyordu. Seniyye-i Veda'da söylenen türküleri o, berzahtan dinleyecekti. Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh) ne zaman Es'ad b. Zürare'yi hatırlasa ağlardı. Niçin ağladığı sorulunca da bunları anlatırdı.

İtaat, cemaat olmaya has bir hâl ve keyfiyettir. İnsanlar cemaat hâlinde hareket etmeye başladıkları andan itibaren büyük veya küçük her dairede itaat ve inkıyat da önem kazanmıştır.

Bir mü'min, itaatin ne demek olduğunu bilmeli ve mutlaka itaat etmelidir. Efendimiz, kemal-i hassasiyetle bu iş üzerinde durmuş ve bu duygunun gelişmesi için lâzım gelen her şeyi yapmıştır. Biz bu mevzuda sadece bir iki misal arz edeceğiz.

Ammar b. Yasir ve Halid İbn Velid beraberce bir birlikte bulunuyorlardı. Bunların aralarında bir huzursuzluk çıktı. Halid, Ammar'a biraz sert konuştu. Bunun üzerine Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ikisinin de hakkını verdi: (Ammar, Sabikûn-u evvelûnden yani ilk Müslüman olanlardandı. Fakat Halid de o birliğin başında kumandandı.) Ammar'a *"Kumandanınıza itaat edeceksiniz."* dedi. Fakat beri taraftan da Halid'e: *"Sakın sakın, ashabıma ilişmeyin!"* dedi. Çünkü o daha önce iman etmişti.

Allah Resûlü bir seriyye gönderiyordu. Onlara, kumandanlarına itaat etmelerini emretmişti. Daha sonra yolda seriyye kumandanı, arkadaşlarında hissettiği bir şeyden ötürü, hemen bir ateş yaktırıp, onlara kendilerini ateşe atmalarını emretti. Orada bulunanların bir kısmı "Hemen kendimizi atalım; zira Allah Resûlü mutlak itaati emretti." dediler. Diğer kısmı ise, "Biz ateşten kurtulmak için Müslüman olduk. Gidip

Resûl-i Ekrem'e (aleyhissalâtu vesselâm) soralım. Eğer bu hususta da kumandana itaat edilecekse o zaman kendimizi ateşe atalım." karşılığını verdiler. Medine'ye dönüldüğünde durum Allah Resûlü'ne intikal ettirildi. Efendimiz: *"Eğer kendinizi ateşe atsaydınız, ebediyen ondan çıkamazdınız."* buyurdu.[191] Yani Cehennem'e giderdiniz. Allah'a isyanda mahluka itaat olmaz. Demek ki, Allah'a isyanın dışında her şeyde emîre itaat edilecek..!

İtaat anlayışını kuvvetlendirmek için Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hudeybiye'den sonra Mute'ye gönderdiği ordunun başına azadlı kölesi ve evlâtlığı Zeyd İbn Hârise'yi kumandan tayin etti. Oysaki, ordunun içinde Cafer İbn Ebî Talib vardı.

Cafer çok büyük bir insandı. O, yaptığı işler itibarıyla eşsizdir ve ona hayranlık duymamak mümkün değildir. O, Hz. Ali Efendimiz'den tam 8 yaş büyüktü. Müslümanlığı önceden tanıyanlardandı. Habeşistan'a hicret etmiş ve orada Necaşî'nin karşısında Kur'ân okumuş, konuşmuş ve ona tesir etmişti. Zaten nâfizü'l-kelâmdı, tesirli konuşurdu. Şimdi de kılıcını kullanma zamanı gelmişti. Doğrusu o, bu mevzuda da hatırı sayılırdı. Ama Efendimiz, bütün bu meziyetlerine rağmen Cafer'in başına Zeyd İbn Hârise'yi kumandan tayin etmişti. Mute'de düşman ordusunu hesap eden meğâzî yazarları, üç yüz bin kişi olduklarını söylüyorlar. O kadar olmasa bile, zannediyorum yüz bin olduğunda şüphe yoktu. Bu yüz binlik ordunun karşısında da sadece üç bin Müslüman vardı. Bir insanın kaç kişiyle dövüştüğünü lütfen bir düşünün.

---

[191] Buhârî, *ahkâm* 4; Müslim, *imâre* 39.

İşte Cafer'i adım adım takip edenler derler ki, başına, gözüne, kulağına inen her kılıç darbesi, ağaç buduyor gibi onu budarken, bir an olsun yüzünü düşmandan çevirmedi. Bu manzarayı mânevî bir ekranda seyrediyor gibi seyreden Efendimiz, Medine Mescidi'nde oturmuş ve olanları teferruatıyla ashabına anlatıyordu. Bir ara, Cafer'i Cennet'te gördüğünü, diğerlerinin boynunda birer tasma olduğu hâlde, onun kayıtsız, dümdüz yürüyüp gittiğini haber verdi ve tablonun diğer yüzündeki durumu da şöyle izah etti: Diğer komutanlar sıkıştıklarında, başlarını hafif sağa-sola çevirdiler. Cafer ise, yaşama endişesine hiç düşmeden dosdoğru yürüyüp gitti...

İşte Cafer buydu! Ama yine de ordunun başında Cafer değil de Zeyd İbn Hârise vardı. Bu azatlı köleye herkes itaat etti ve dinledi. Hatta bir aralık, "Bu kadar düşman karşımıza çıkınca Efendimiz'e haber versek de sonra yapacağımızı yapsak." diyenler oldu. O zaman Zeyd İbn Hârise öne atıldı ve dinleyip, itaat etmelerini söyledi ve "Ne olursa olsun Efendimiz bize geri gelin diye bir şey söylemedi. Öyleyse dayanacak ve burada hepimiz şehit olacağız!" dedi.

Mute'de üç kumandan şehit olmuştu. Ondan sonradır ki, Halid zuhur etti. Âdeta o ana kadar akan kanlar Halid'i yiyip bitiriyordu. Şimdi artık o konuşacaktı. Müslümanların ilelebet iftihar edecekleri Halid b. Velid'in Müslümanlığı kabullenmesinin üzerinden henüz birkaç ay geçmemişti ki, kendini bu çetinlerden çetin muharebenin ortasında buldu. Buldu ve savaşa iştirak için âdeta yanıp tutuşuyordu. Bazı meğâzî yazarlarına göre, Efendimiz önce Halid'in savaşa iştirakini istememiş, fakat sonra bu düşüncesinden vazgeçip izin vermişti.

Şimdi soralım, acaba Halid, Kur'ân'dan altmış gün içinde ne öğrenmişti? Efendimiz'i ne kadar tanımıştı? Tanımıştı ki,

içtimaî mevkiine rağmen, kendinden evvelki zatların emrine girip çalışmış ve bilmeyerek kaderin kendi hakkındaki hükmünü beklemişti. Birinci kumandan şehit olduktan sonra sıra ile Cafer İbn Ebî Talib ve dili kadar kılıcı da keskin Abdullah İbn Revâha da şehit düşmüş ve peşi peşine cereyan eden hâdiseler âdeta, şanlı bir geleceğe namzet olan büyük kumandanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştı.

Şimdi bir de meseleye cemaat ruhu ve itaat açısından bakalım: Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir azatlı köleye itaat ve inkıyadı, onu kumandan nasbederek öğretmiş oluyordu. Tabiî böyle bir operasyonu günümüzün şartlarına göre de değerlendirmemek icap eder. Zira o gün, köle hayvan muamelesi görüyor, efendileriyle beraber oturup yemek yiyemiyor, üçüncü sınıf bir insan olarak kabul ediliyordu. İşte Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) öyle birisini, onların başına getirdi; “İtaat ve inkıyat edin!” buyurdu.

Bu mevzuda Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), o kadar ısrarlıydı ki, vefat etmeden birkaç gün evvel babasının intikamını almak ve düşmanlara ders vermek üzere, Bizans’a teşkil buyurdukları bir ordunun başına, 20 yaşını henüz doldurmuş Üsame İbn Zeyd İbn Hârise’yi kumandan tayin etmişti. Hâlbuki bu orduda Ebû Bekirler, Ömerler birer nefer olarak bulunuyordu. Bununla da Efendimiz, yine bir cahiliye düşüncesini yıkmak; itaat ve inkıyat ruhunu oturtmak istiyordu. Çünkü Üsame, bir kölenin evlâdı ve fakirlerden fakir bir insan idi. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de işte böyle fakir, genç ve bir köleden doğma birisine itaat ettirmek suretiyle, itaatin ne demek olduğuna dikkat çekiyordu. Allah Resûlü, bütün hayat-ı seniyyeleri boyunca itaat ve inkıyada çok ehemmiyet vermişti...

Yeniden O'nun düşünce dünyasında hizmet-i imaniye ve İslâmiye ile gerilen ve yeni bir diriliş hazırlayan günümüzün kudsîleri, evet bu güzideler kadrosu da -inşâallah- aynı şuurla meseleye sahip çıkarlar. Aksi takdirde her türlü perişanlık, dağınıklık, itaatsizlik, Müslümanları uzun zaman tünelde iki büklüm yürümeye mecbur ve mahkûm edecektir.

Hâlbuki, insanımızın uzun süre beklemeye tahammül ve gücü yoktur. Kudsîler doğrulmak ve bu tüneli en kısa zamanda geçmek zorundadırlar. Ta ki, itaat ve inkıyatları bereketiyle, canı dudağına gelmiş insanların gönüllerine biraz ümit üflemiş olsunlar!

Şehrah: Büyük cadde, ana yol.

Müdârat: Geçinme, idare etme.

Mümâşat: Ayak uydurma, suyuna gitme.

Celâdet: Kararlılık, güçlü ve sağlam duruş.

Mir'ât-ı mücellâ: Pırıl pırıl ayna.

Mütedahil: İç içe.

İstiska duası: Yağmur duası.

Hüsuf ve küsuf namazı: Ay ve Güneş tutulduğunda kılınması sünnet olan namazlar.

Seriyye: Özel bir vazife ile ordudan ayrı bir yere gönderilen küçük askeri birlik.

Nâfizü'l-kelâm: Sözü geçen, etkili.

Megâzî: Peygamber Efendimiz'in (aleyhissalâtü vesselâm) savaşlarını inceleyen ilim dalı.

İnkıyat: Boyun eğme, uyma, itaat etme.

Ulü'l-emr: Emir sahipleri, âmirler, idare edenler.

Boş kaldığımız zaman şeytan çok çeşitli şüphe, tereddüt ve sıkıntılarla hücum ediyor. İrademiz hislerimizin elinde oyuncak oluyor. Ve bu gibi durumlarda mâsiyete karşı sabrımız azalıyor, tavsiyeleriniz?

Evvelâ, şeytanın, saptırıcı fitne ve vesveselerine, fena şeyleri tezyînine karşı, namaz-niyazla yüzümüzü yerlere sürerek, secde ile gururumuzun hortumunu bükerek, أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ *"Kulun Rabbisine en yakın olduğu an secde hâlidir."*[192] gerçeğiyle başımızı yere koyup, اَللّٰهُمَّ أَعُوذُ بِكَ مِنْكَ *"Allahım, Senden Sana; azamet, celâl ve ceberutiyetinden Rahmet ve Rahmâniyetine sığınırım."* demeli ve Rabbimiz'in himayesine girmeliyiz.

"Boş kaldığımız zaman şeytan bize musallat oluyor." ifadesi tam gerçeği anlatıyor. Gerçekten şeytan, daha ziyade âtıl insanlara hücum eder, hiçbir iş yapmayan, din adına aktif olmayan ve din adına yer yer dolup boşalmasını bilmeyen kimselerle uğraşır. Öyleyse biz de bu noktadan hareketle, ataletten kurtulma ve aktif olma yollarını araştırarak işe başlamalıyız.

Madem şeytan, daha ziyade ataletimizden istifade ediyor, boş durduğumuz zamanlarda içimize uygun olmayan

---

[192] Bkz.: Müslim, *salât* 215; Ebû Dâvûd, *salât* 148; Nesâî, *mevâkît* 35, *tatbîk* 78.

kuruntular atıp, fena şeyleri düşündürerek bizleri fena şeyler yapmaya zorluyor; öyle ise biz de lâhûtî bir meşgaleyle sürekli onun kurcalayıp durduğu boşlukları doldurarak ona karşı koymalıyız; yani ister düşünce, ister fiille, tepeden tırnağa dolmalı ve ona, içimizde el atacağı bir yer bırakmamalıyız.

* Âfâkî ve enfüsî tefekkürle, sürekli Rabbiyle irtibatını yenileyip duran bir insana, şeytan yol bulup vesvese veremez.

* Rabıta-i mevtle iki büklüm bir insanı da şeytan kendine ait oyunlarla dize getiremez.

* Gece gündüz din-i mübin-i İslâm'ın dört bir yanda bayraklaşıp şehbal açması uğruna çırpınıp duran bir dava adamını da şeytan kendine râm edemez.

* Bütün his ve duyguları, yakînî imanla itminana kavuşmuş bir insanın, ilâhî vâridat kaynağı gönlüne de şeytanın uğursuz eli uzanamaz.

Hâsılı biz, Rabbimiz'le irtibat içinde olursak, O da bizi, bizim ve O'nun düşmanı olan şeytana terk etmeyecektir. Evet, hiç mümkün müdür ki biz vefalı davranıp O'nun dinine omuz verelim de, -hâşâ- Cenâb-ı Hak bize karşı vefalı davranmasın?.. O vefalıların en vefalısı olduğuna göre, elbette bizi arzularımızla baş başa bırakmayacak ve çürümeye terk etmeyecektir. Evet O, kitabında: أَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ *"Siz, sözünüzü tutun, Bana karşı vefalı olun ki Ben de size vefalı olayım."*[193] diyor.

O hâlde biz, Allah'ın dinine yardım edip dururken hiç Allah bize şeytanı musallat eder mi? Hayır ve asla! Aksine O, böyle bir durumda en azından bir âyetini lisanımızda temessül ettirecek, bizi kendimize getirecek ve o şeytanî girdaptan

---

[193] Bakara sûresi, 2/40.

uzaklaştıracaktır. Tıpkı, Allah Resûlü'nün bir kısım güzide ashabını uzaklaştırdığı gibi.

Evet, onların da, insan olarak bakışlarının bulandığı, başlarının döndüğü anlar olmuştur ama hemen Rabbin burhanı karşılarına çıkmış ve nazarlarını meâlîye ve uhrevîliklere çevirmiştir. Hak davasına samimî olarak gönül veren herkes hayatına az dikkat etse görecektir ki, iradesini kötüye kullandığı veya bilmeyerek bir uçurumun kenarına sürüklendiği nice zamanlar olmuştur ki, bir inayet eli uzanıp onu tutmuş, desteklemiş ve düşmesine imkân vermemiştir. Evet, her birerlerimiz, Cenâb-ı Hakk'a karşı sadakat ve vefamız ölçüsünde mutlaka O'nun desteğini görmüş ve إِنْ تَنْصُرُوا اللهَ يَنْصُرْكُمْ[194] sırrının irademizin nâsiye ve çehresine yazıldığını müşâhede etmişizdir.

Bizim irademizin çerçevesi yok denecek kadar dardır. Buna rağmen, O bizim bu irademizi şart-ı âdi yapmış ve şeytana ait bütün iğfalleri ters yüz etmiştir.

Evet, şeytan ve nefsin içimize attığı şeylerin ta baştan önünü kesersek, bir ölçüde onların muharebe zeminine hâkim olmuş oluruz. Çeşitli zamanlarda, sizi ciddî bir baskı altında tutup, artık altından kalkamayacağınız hâle gelen hayalleriniz; bazen de bir an altında kalsanız da hemen sıyrılıp uzaklaşabileceğiniz hayallerinizi bir düşünüp, muhakeme edin; zannediyorum dediklerime hak vereceksiniz. Çünkü öyle yerler, öyle durumlar vardır ki, orada kendi kalbimizin hayatiyet ve canlılığı bizi canlı ve diri tutmaya yetmeyebilir.

Bir de çehresi hakikat gamzeden ve iradesinde Allah'ın iradesi çağlayan öyle kimseler vardır ki, onların yanına

---

[194] *"Siz Allah'ın dinine yardımcı olursanız Allah da size yardım eder."* (Muhammed sûresi, 47/7)

gittiğimiz zaman sanki nebi ile diz dize oturmuş gibi kuvvet kazanırız. Onların söz ve sohbetleri bir iksir olur; içimizde buz bağlamaya başlamış kötü duygu ve düşünceleri bir anda eritir. Bazen de biz, kendimiz aynı hâl ve havaya mazhar oluruz. Bu defa da bir başkası bizim atmosferimize sığınır, bize dayanır ve varlığını sürdürmeye çalışır.

Allah insanı topluluk içinde yaşayacak bir fıtrat üzere yaratmış ve sonra da onu toplumun içine salmıştır. İnsan, maddî-mânevî dünyasını ancak ve ancak kendi gibi bir toplumun içinde yaşayabilir. Bu noktada bize düşen vazife, iyi arkadaşlardan uzak kalmamaktır. Çünkü iyi arkadaş, her zaman nasihatleriyle yüreğimizi hoplatıp içimizde aşk ve heyecan uyandırabilir. Böyle bir arkadaşlığı, çarşıda-pazarda gezerken ve uzun yola çıkarken hep devam ettirmek lâzımdır. İnşâallah, bu şekildeki bir arkadaşlık fanusu, serası içimize şeytanların girmesine fırsat vermeyecektir.

Bir diğer husus da, mümkün mertebe, kalbleri inceltecek nasihatlere kulak verilmesidir. Evet, dinleyince ahiretle bütünleşeceğimiz ve öteler arzusuyla coşup heyecanlanacağımız nasihatler çok önemlidir.. ve bu mânâdaki nasihat aynen dindir. Seleflerimiz vaaz u nasihat ederken, cami aşkla, heyecanla dolardı. Koca Fahreddin Râzî, felsefe kitaplarını devirmiş bir insandı ama, kürsüye çıktığında hıçkırıklarından ne dediğini âdeta kimse anlayamazdı. Biz bu türlü nâsihleri dinlemeden mahrum, bu itibarla da bir bakıma tali'siz bir cemaat sayılırız.

Oysaki insan aynı zamanda, yüreği hoplamaya, gözü yaşarmaya muhtaç bir varlıktır. Evet, insan iç âlemi itibarıyla her gün birkaç defa incelmeye, incelip kendi içinde derinleşmeye ihtiyacı olan bir yaratıktır. Ağlamak da o ihtiyaçlardan

biridir. Kur'ân, *"Onlar ağlar ve yüzüstü kendilerini secdeye atarlar."*[195] diyerek hep iç inceliğinden, yaşaran gözden, rikkatli kalbten bahsediyor.

Binaenaleyh, mümkünse, her gün sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn efendilerimize ait, evet, gerçekten İslâmî hayatı yaşamış o insanlardan bir kısım sayfalar mütalâa ederek, hayatımızı onlarla renklendirmeli ve çarşıya, pazara öyle çıkmalıyız. Bu sayede, hem zaman zaman gönül dünyamız düzelecek hem de gerçek gönül insanları olan sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiînle kendimizi mukayese etme fırsatını bulacağız: "Onlar da Müslüman'dı, biz de Müslüman'ız; onlar nasıl öyle olmuştu, biz neden böyleyiz?" gibi mülâhaza ve murâkabelerle yenilenebileceğimizi tahmin ediyorum; hiç olmazsa haftada birkaç defa bu şekilde bir incelme ve kalblerin yumuşaması, -inşâallah- içimizde yer yer mevcudiyetini hissettiğimiz pasları izale edip giderecektir. Biz de bu sayede kalbimize akseden ilâhî tecellîleri, bütün aydınlığıyla duyacak ve şeytanın vesveselerinin dışında, uzağında kalabileceğiz. Bu durum bazen bir şahsı dinleme, bazen Kur'ân okuma, bazen de tefsirleri karıştırma şeklinde olabilir... Yenilenme şeklinde sınır yok ama, bizim buna en az hava, su ve ekmek kadar ihtiyacımız var.

Evet, yüreğimizi hoplatacak bir insanı dinlemek, onunla diz dize gelmek, "Bize nasihat et!" demek; kalbimizde, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve sadık dostlarını bir kere daha duymak, bizi ayakta tutacak dinamiklerdendir. Sakın sakın, ülfet ve ünsiyet hastalığı ile: "Ben bunu biliyorum, bir kere daha, okusam ne olur okumasam ne olur?" demeyelim.

---

[195] İsrâ sûresi, 17/109; Meryem sûresi, 19/58.

"Dinlesem ne olur, dinlemesem ne olur?" demek bir gaflet, bir aldanmışlıktır. İhtiyacın tekerrür etmesiyle yemenin içmenin tekerrür etmesi gibi, mânevî hayatımızın, kalb, vicdan ve sair duygularımızın da bu türlü şeylerle beslenmeye ihtiyacı vardır.

İşte bütün bunları düşünerek her zaman kendimizi, bir rehberin kucağına atmalı ve onun bütün fenalıkları eriten kudsî atmosferi içine girerek, kendimizi yenileme yollarını araştırmalıyız. Bu, bazen okuma, bazen tefekkür ve bazen de ölümü düşünme ile olabilir. Bunları yapabildiğimiz ölçüde de insî ve cinnî şeytanlardan korunmuş olacağız. Her zaman dua ve niyazımız, Cenâb-ı Hakk'ın bizleri nefis ve şeytanın şerrinden koruyup muhafaza etmesi istikametinde olmalıdır.. olmalıdır ki, hayatımızı hep inayet seralarında sürdürebilelim.

Mâsiyet: Günah.

Tezyîn: Süsleme.

Celâl: Cenâb-ı Hakk'ın yüceliğini ve kahrını ifade eden bir sıfatı.

Ceberutiyet: Cenâb-ı Hakk'ın yüce iradesi ile varlığı istediği şekilde yönetmesi.

Âfâkî ve enfüsî: Dış ve iç âlemlere ait.

Rabıta-i mevt: Ölümü düşünüp, dünyanın fâni olduğunu idrak edip, nefsin hilelerinden kurtulma.

Şehbal açmak: Kanatlarını açmak, uçmak, yükselmek.

Temessül ettirmek: Aksettirmek, yansıtmak.

Nâsiye: Alın.

İnayet: Cenâb-ı Hakk'ın yardımı, yardım etmesi, görüp gözetmesi.

Fuhşun zararlarını anlatır mısınız?

Fuhşun zararları anlatılmayacak kadar çoktur. Fuhuş, bir insanın gayri meşru zevk ve lezzetlere kendisini kaptırması demektir. Yoksa insanın meşru dairedeki dünyevî zevklerden istifadesi fuhuş değildir. Evet, "Meşru dairedeki lezzetler keyfe kâfidir, harama girmeye ihtiyaç yoktur."[196]

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) için "Ne fuhşa dair bir söz söyledi, (peygamberliğinden önce bile) ne de fuhşun semtine sokuldu." denilmektedir. Haddizatında O bir peygamber olarak kendisinde ismet sıfatı vardı. İsmet, günaha girmeme, harama bakmama ve harama meyletmemedir. Eğer Efendimiz'de (sallallâhu aleyhi ve sellem), bunlardan bir tanesi bir kerecik tezahür etseydi, O'nu her fırsatta çürütmeyi plânlayan hasımları bunu çok iyi değerlendirecek ve serrişte edeceklerdi. O'na sihirbaz, şair, kâhin, yetim, fakir diyenler, şunu yapmak bunu yapmak istiyor diyenler, bunu demediler, diyemediler, diyemezlerdi de; çünkü bu iftiralarını kimse tasdik etmeyecekti. İffetiyle yaşamıştı. Ağzından böyle bir şey sâdır olmamış ve kulağına bu sözlerden bir tanesi girmemişti. Hatta o galiz söze bile, reaksiyon gösteriyordu. Bir seferinde Yahudiler gelip "Size ölüm!" mânâsına اَلسَّامُ عَلَيْكُمْ demişlerdi.

---

[196] Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.29 (Altıncı Söz), 348 (Yirmi Üçüncü Söz, İkinci Mebhas, Üçüncü Nükte)

Âişe Validemiz, "اَلسَّامُ عَلَيْكُمْ - Size ölüm!" dediklerini anladığı için onlara وَعَلَيْكُمُ السَّامُ karşılığını vermişti. Efendimiz ise, gayet kibarca ve kendisine yakışır şekilde, *"وَعَلَيْكُمْ - Sizin üzerinize de olsun!"* diyordu. Sonra da *"Ya Âişe sert olma, haşin olma!"* diye ona tenbihte bulunuyordu. Hz. Âişe: "Görmedin mi yâ Resûlallah! Sana ne dediler?" deyince de Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben de onlara 'sizin de üzerinize olsun!' dedim."* cevabını veriyor, fakat kötü lâfı ağzına almıyordu. Diyebiliriz ki, kötü söz Efendimiz'in ağzına misafir olarak dahi girmemiş ve kafasından geçmemiştir.

Nasıl geçer ki kendisi şöyle buyuruyor: إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْفَاحِشَ الْبَذِيءَ *"Uluorta ve sağda solda uygunsuz uygunsuz laf eden, fuhşa ait şeyler söyleyen ve sevimsiz kelimeler sarf eden kimseyi Allah sevmez."*[197]

Maalesef fuhuş günümüzde çok revaçtadır. Hâlbuki fuhuş her yönüyle, her hâliyle, her ünitesiyle, her müessesesiyle şeytana hizmet eder. Fuhşa karşı İslâm'ın ortaya koyduğu bir kısım düsturlar ve esaslar vardır. İnanan insanlar bu düsturlara başvurdukları sürece, fuhuş girdabına kapılmayacak, fuhuş seylaplarıyla sürüklenip yok olmayacaklardır. Ama İslâm'ın esasat ve düsturlarına riayet edilmediği zaman, insanların tıpkı kütükler gibi bu fuhuş seylaplarına kapılıp sürüklenmeleri mukadderdir. Kendimiz dahil, bütün inanmış arkadaşlarımız, kardeşlerimiz hakkında endişe ettiğimiz en mühim mesele, bir gün şeytanın onları bu damarlarından vurmasıdır.

Ehl-i dalâlet ve ehl-i dünya; henüz yollarda emekleyen ve tam oturaklaşmamış bir kısım genç ve safderun Müslümanlara

---

[197] Tirmizî, *birr* 62.

kadın musallat ederek onları baştan çıkarmak için çok ciddî gayretler göstermektedirler. Onlar para ile halledebileceklerini para ile, makamla baştan çıkaracaklarını makamla, ahlâksızlığa sevk etmekle batağa sürükleyeceklerini de onunla baştan çıkarmak için hep gayret içindedirler. (Allah bizleri muhafaza etsin!)

İslâm'ın bu mevzudaki esaslarını şöyle sıralayabiliriz. İslâm, beşere ait her şeyi realite olarak kabul eder. Meselâ beşerde gazap, hırs ve inat gibi duyguların bulunması birer realitedir. Fakat, bunlar yerinde kullanıldığı zaman yümün, bereket ve bir kısım hayırlara vesile olabilirken, aksine kullanılınca insanı şerre sürüklerler. Aynı şekilde İslâm insanın şehvetini de bir realite olarak kabul eder. Çünkü şehvet, insanda şahsî hayatın ve neslin devamı için verilmiş bir avans, bir ilâhî armağandır. İnsan bu avansı kullanıp, değerlendirerek, yeryüzünde Allah'ın halifesi olan Ümmet-i Muhammed'in çoğalmasına vesile olacaktır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Evlenin, çoğalın, ben sizin, çokluğunuzla iftihar ederim."*[198] buyuruyorlar. O, iftarı demhanede, bayramı puthanede, orucu meyhanede olan insanların çokluğu ile değil; namazımızı kılan, kıblemize dönen, bizim dediğimiz şeyleri söyleyen ve hakka dilbeste olan kimselerin çokluğuyla iftihar ediyor.

Binaenaleyh bu açıdan gayet rahatlıkla denilebilir ki, insandaki şehvet hissi, mukaddes bir histir; zira bu his sayesinde beşerin en müstesna ve mümtaz kimseleri dünyaya gelmiş ve bizim için vesile-i iftihar olmuşlardır. Efendimiz de bunlardan biridir.

İslâm her meselede olduğu gibi bu meselede de bir ölçü ve denge getirmiştir. Esas olan, insanın günaha girmemesidir.

---

[198] Abdurrezzak, *el-Musannef* 6/173; el-Beyhakî, *Ma'rifetü's-süneni ve'l-âsâr* 5/220.

Bunun için de çeşitli vesileler kullanılabilir. Evlenme bunların en başında gelir. İnsan gücü yettiği an evlenmelidir. Evlenmeye imkânı olmayan ise, Allah Resûlü'nün tavsiyesine göre oruç tutmalıdır. Zira oruç günahlara karşı bir kalkandır.[199] Ancak oruç da bütün şartları yerine getirilerek tutulmalıdır ki, fuhşa mâni fonksiyonunu yerine getirebilmiş olsun.

Meselâ insan, bütün gün aç durup da akşam vakti tıka basa karnını doyursa, sahurda da yine iftar vaktiyle yarışır gibi yemek yese, bu insan elbetteki oruçtan beklenen neticeyi elde edemeyecektir. Zira oruçtan gaye şehveti kırmaktır. Hâlbuki günde belli kalorinin üstünde alınan gıdalar şehvetin kırılması şöyle dursun, şehvete payanda olmaktadır. Dolayısıyla da böyle yiyip içen bir insanın oruçtan fayda görmesi imkânsızdır.

İnsan normal vakitlerde de yeme ve içmesine dikkat etmelidir. Az yeme, az içme ve az uyuma, değişmeyen İslâmî bir prensiptir. Efendimiz a'zamî midenin üçte birini yemeğe, üçte birinin de suya ayrılmasını tavsiye eder. Geri kalan üçte birlik yerin ise, boş bırakılmasını öğütler. Allah katında en sevimsiz kabın dolu mide olduğu da yine Efendimiz tarafından ifade buyrulmaktadır. Öyle ise oruçta da aynı ölçülere riayet etmek mecburiyetindeyiz.

İstenen ölçülere riayet etmediği hâlde, oruçtan beklenen neticeyi elde edemediğini söyleyen bir insan, oruca iftira ediyor, demektir. Oruç mutlaka faydalıdır ama o insan yalan söylemektedir.

Allah Resûlü'ne birisi gelir, kardeşinin şiddetli bir karın ağrısına tutulduğunu söyler. Allah Resûlü ona bal şerbeti

---

199 Buhârî, *nikâh* 2, 3; Müslim, *nikâh* 1.

içirmesini tavsiye eder. Adam ertesi gün gelir ve karın ağrısının daha da arttığını söyler. Efendimiz yine aynı tavsiyede bulunur. Üçüncü gün adam aynı şeyleri söyleyince, Allah Resûlü *"Allah doğru söylüyor; fakat senin kardeşinin karnı yalan söylüyor."* karşılığını verir.[200]

Bir hikmet vardır böyle olmasında, bu sözün söylenmesinde. Kim bilir, belki de onun itikat ve düşüncesinde bir bozukluk vardır. Evet, niyetini sağlamlaştırıp, sağlam bir moralle insan zehir bile içse, şifa ve derman olur, ama konsantre olma, tam inanma ve tevekkül gibi hususlar çok önemlidir. Bunun gibi, Efendimiz orucu bizim için bir kalkan, sütre ve fenalıklara karşı da bir koruyucu olarak görüyorlar da, biz bu mevzuda tam frenlenemiyorsak, yalan söyleyen biziz. Allah Resûlü ise her zaman doğru söylemektedir.

Bununla beraber bazı kimseler hususî mahiyette yaratıldıkları için beşerî garîzaları çok yüksektir. Böylelerinin, onları cinnete sevk edecek kadar şiddetli evlenme arzuları olabilir. İhtimal ki, oruç onları tam frenleyemeyecektir. Bu türlü kimseler, fakir ve geçim sıkıntısı içinde de olsalar derhal evlendirilmeli ve günahlara girmelerine meydan verilmemelidir.

İslâm, bir taraftan gence oruç tut veya evlen derken, diğer taraftan da beşinci kol faaliyetleri adına toplumu kemiren hastalıklara karşı ciddî vaziyet alıyor, bunların hepsini yasaklıyor ve bunlara karşı müeyyideler koyuyor. Hem o kadar yasaklıyor ki, şayet bir yerde bir genç, başkalarının baştan çıkmasına sebep teşkil ediyorsa, bulunduğu yerden fitne olmayacağı bir başka yerde ikameti yeğleniyordu. Meselâ

---

[200] Buhârî, *tıp* 4; Müslim, *selâm* 91.

Efendimiz, bir kadını böyle bir meseleden ötürü Medine'den uzaklaştırıyor. Hz. Ömer de (radıyallâhu anh) bir delikanlıya Medine haricini gösteriyordu. Nefyedilen genç soruyor: "Yâ Ömer! Günahım neydi?" Cevap veriyor: "Hiçbir günahın yoktu. Ancak seni cemaatin selâmeti için (sedd-i zerâyi) Medine'den uzaklaştırıyorum."

Binaenaleyh göze, kulağa ve daha başka uzuvlara seslenen ve tahrik unsuru olan şeylerin hepsinin yok edilmesi lâzımdır ki, fuhuştan da, tefahhuştan da uzak kalmış olalım.

Günümüzün insanı çok ciddî bir tehlike ile karşı karşıya bulunmaktadır. Efendimiz yer yer bu tehlikeye dikkat çekmiş, *"Ümmetim hakkında en çok korktuğum şey, kadın fitnesidir."*[201] buyurmuştur. Başka bir hadiste, *"Ümmetim için kadından daha büyük bir fitne bırakıldığını hatırlamıyorum."*[202] demiştir. Kadın fitnesi, pek çok geçmiş milletleri hâk ile yeksan etmiştir. Evet, pek çok eski cemaat ve milletler kadın yüzünden mahv u perişan olmuştur. Roma ve Bizans şehvet ve şehevanî duygular altında kalarak ezildi. O güzelim Endülüs de öyle.. el-Hamra sarayının hamamlarındaki utanç verici resimleri gören hemen herkes bunu kabul eder zannediyorum.

Evet, sanat adına sağa sola çizilen ve şehevanî duyguları ifade eden resimler, ahlâkın o dönemde ne derece sukut ettiğini açıkça göstermektedir. Hâşâ, Allah zalim değildir. Zalimler Allah'ın kılıcıdır, Allah, zalimlerle intikam alır. İşte bu hikmete binaen اَلظَّالِمُ سَيْفُ اللهِ يَنْتَقِمُ بِهِ اللهُ ثُمَّ يُنْتَقَمُ مِنْهُ[203] denilmiştir. Allah

[201] Deylemî, *Müsned* 4/94.
[202] Buhârî, *nikâh* 18.
[203] *"Zalim, Allah'ın adaletidir. Onunla intikam alır, sonra da o zalimden intikam alınır."* (Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/49.)

onların başına zalim Ferdinand'ı musallat ettiği zaman, onlar çoktan şehevanî duygularının altında kalıp ezilmişlerdi. Aynı şekilde Cenâb-ı Hak, daha başka kâfir ve zalimleri bize musallat ettiği zaman da, bazı dindar bölgenin bir kısım insanları oturak âlemleri yapıyor ve gece âlemleri düzenliyorlardı. Hâlbuki bu bölgelerin insanları daha sonra, o güne kadar yaptıklarına göre daha hafif olan serpuşa karşı isyan edeceklerdi. O zaman o oturak ve gece âlemlerinin mânâsı neydi? Niye o ahlâksızlıklara karşı isyan edilmiyordu? İsyan edilmedi ve derken Allah zalimleri musallat etti; böylece yoldan çıkmış kimselere "Hizaya gelin!" mesajını verdi.

Evet, fuhuş, milletleri yerle bir eden korkunç bir hastalıktır. Selçukî'den, Abbasi'den sonra şanlı Osmanlı İmparatorluğu da bu devvar u gaddarın pençesinde can vermiştir. Bundan sonra kimleri hâk ile yeksan edecek şimdilik belli değil. Bugün bir kısım yanlış iddialar var. Eğer bu iddiaların arkasında bir kısım safderun kimselerin iğfali olmasaydı aşağıda ele alacağımız meseleyi ele almayı hiç düşünmüyordum. Onların iddiasına göre, fuhşun önünü almak için erkek ve kadının ihtilatı ve bir arada bulunmaları lâzımmış. Böylece her iki taraf da birbirine alışacak, dolayısıyla da ortada hiçbir tehlike kalmayacaktır.

Onların bu iddiası çok korkunç, çok kuyruklu bir yalandır. Öyle korkunç bir yalandır ki bu yalan gençlerin yüzde 50-60'ını yanlışlığa sevk etmiştir. İlmî araştırmalar ve istatistikler gençlerimizin yüzde 60'ının içki aldığını ortaya koymuştur. İçkinin gençleri yavaş yavaş fuhşa yöneltecek bir şehvet tahrikçisi olduğu da bilinmektedir. Şimdiye kadar kimse cesaret edemedi ama eğer ciddî bir araştırma yapılsa, içimizdeki beşinci kol faaliyetlerini yürüten dış irtibatlı güç odaklarının,

gençlerimizi birinci plânda ve ilk hamlede fuhuşla avladıkları apaçık ortaya çıkacaktır.

İçki ve fuhuş, gençlerimizin kanının içine giren bir anemidir. Evet, şehvet avcılığı açığı ve kapalısı ile tıpkı kan kanseri gibidir. Onların bizim odumuzu-ocağımızı söndürmek için ileri sürdükleri bu muhakemesiz ve muvazenesiz iddialar, yani insanların şehvetini tahrik ederek şehvet söndürmeye gidilmesi, deniz suyu ile insanların susuzluğunu giderme teşebbüsü gibi çok ters bir müdahaledir. Çünkü içirdikçe yakacak ve içi yananlarda daha da içme arzusu uyaracaktır. Üstelik İslâmî ölçülere uymayan her türlü çıplaklık, sadece kadına karşı değil, erkeklere karşı da çok kötü arzular uyaracaktır. Vücutları göre göre, müstehcen sözleri duya duya ve hayalinden bir türlü silemediği açık saçık vücutları düşüne düşüne durmadan erkeklik hormonları üreten ve her gün biraz daha şehevanî duyguların baskıları altına giren bir sürü genç, maalesef kanunlarla da yasak edilmediğinden dolayı cinsî sapıklığa doğru sürüklenip gitmekte ve toplumumuzun yüz karası hâline gelmektedir.

Pek çok kötülük gibi bu da bize Avrupa'dan gelmiştir. Avrupa belki soğuk bir memleket olduğu için (gerçi bu meselenin de münakaşası yapılabilir) bizdeki kadar birdenbire salgın bir hastalık olmayabilir; fakat sıcak memleketlere doğru gidildikçe bu mesele çok düşündürücüdür. Ne bir dinde, ne bir kitapta, ne de sıhhatli bir muhakemede yeri olmayan böyle bir iddiayı ilim adamları ileri sürüyorsa, oturup hâlimize ağlamamız icap eder. Mektepte bir öğretmen bunu söylüyorsa, bu milletin ve bu devletin düşmanlarına ve beşinci kol faaliyetlerine yardımcı oluyor demektir. Çünkü kadına karşı zaafı olana, ahlâksızlık davetinde bulunuyorlar. Cemiyeti

derdest edip ve onu her gün biraz daha başka emellere hizmet edebilecek hâle getiren beşinci kol faaliyetleri ile, devletçe, milletçe uğraşmamız gerekmektedir. Rabbim, bu millete ve bu milleti idare edenlere basiret ihsan eylesin!

Maalesef günümüzde, gençler, ideolojik saplantılara düşmesin diye bilhassa bu faaliyeti hızlandırdılar. Hâlbuki bilmiyorlar ki, cihanın şarkındaki münafıklar da, gençleri çekmek için -komünizmi ilk defa ilân ettikleri zaman- kadın ve erkekleri müşterek olarak hamamlara doldurdular. Komünist ve anarşistlerin bir silah olarak kullandığı gayri meşru bir yolu denemek suretiyle gençleri onlardan uzaklaştıracaklarını zanneden kimseler, katmerli bir yanlışlık içinde bulunmaktadırlar. Arzu ederiz ki bu yanlış anlayıştan geriye dönsünler.

Müslümanların, şahsî hayatlarında bu meseleye çok dikkat etmeleri gerekir. Çünkü bu haramlar zamanla kalbini istilâ ve işgal ede ede, بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ *"Artık kalbleri pas tutmuştur."*[204] sırrı zuhur edecek, kalb duymaz ve duygulanmaz hâle gelecektir. Günahlar kalbi kararttıktan sonra bir insanda, İslâmî aşk ve heyecan bulunması mümkün değildir.

Demek oluyor ki, fuhşun önünü almak için iki çare ve vazife vardır. Bunlardan birincisi ferdin kendisine düşmektedir ki, o da evlenmek, oruç tutmak veya başka dinamikleri kullanmak suretiyle fuhşa düşmekten korunmaktır. İkinci çare ise, bütün bir millete ve devlete düşmektedir. O da cemiyeti fuhşa teşvik eden her türlü beşinci kol faaliyetlerini durdurmak ve kurutmaktır. Beşinci kol faaliyeti ki, bir milletin yıkılışına tesir eden en şer bir karanlık güçtür. Cenâb-ı Hak

---

204 Mutaffifîn sûresi, 83/14.

Kur'ân-ı Kerim'de bilhassa bu karanlık güce dikkati çekmekte ve şöyle buyurmaktadır: *"Mü'minler arasında fuhşun yayılmasını arzu edenlere, işte onlara dünya ve ahirette can yakıcı azap vardır. Allah bilir, siz ise bilmezsiniz."*[205]

Usûlüne uygun olarak bu karanlık güçlerle mücadele etmek mecburiyetindeyiz. Unutmayalım ki, hem kendimizin hem de milletimizin kurtuluşu buna bağlıdır.

Gayri meşru: Yasak, haram, izin verilmeyen şey.

Meşru: Helâl.

Serrişte etmek: Bahane etmek, dile dolamak.

Galiz: Ağır, kaba.

Dilbeste: Gönülden bağlı, âşık, seven.

Sedd-i zerâyi: Kötülüğe sebep olması muhtemel yolların, vesilelerin engellenmesi.

Tefahhuş: Fuhşa ait sözler söyleme.

Hâk ile yeksan etmek: Yerle bir etmek.

İhtilat: Karışma, beraber olma.

---

205 Nûr sûresi, 24/19.

Osmanlı'nın yıkılışında medrese ve zaviyenin tesiri var mıdır?

Medrese, aklî ve şer'î ilimlerin talim edildiği yerdir. O, hem aklı, hem kalbi, hem de vicdanı kanatlandırdığı günlerde gerçekten fonksiyonunu eda ediyordu. Zaviyeler ise Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ruhanî hayatının temsil edildiği mukaddes Allah evleridir. Bu evlerde Allah anıldı, tefekküre giden kapılar aralandı, kalb delindi ve Cenâb-ı Hakk'ın varlığına oradan menfezler açıldı. Bu evlerde tabiatın cidarları parça parça oldu ve onun tenteneli perdesi arkasında, Cenâb-ı Hakk'a ait lâhûtî ışık parıltıları bizlere göz kırpmaya başladı. Bu evler, günümüzde bir kısım evlerin eda etmeye çalıştığı fonksiyonları eda ediyorlardı. Mescitler de, yer yer bu evlerde yapılan vazifeyi omuzladı ve çok buudlu, çok ciddî hizmetler verdiler.

Bu iki mübarek müessesenin millet-i İslâmiye'ye olan hizmetleri hiçbir zaman inkâr edilemez. Daha sonra ise, bu müesseseler, yıkılan bir dünyanın enkazı altında kaldılar. Veya bir dünya onların külleri altında kaldı. Bizim esas problemimiz, imparatorluğun yıkılması değildi; esas problemimiz, ruh plânındaki iflasımızdı. Ne acıdır ki, devleti idare edenler bunu

bir türlü anlayamamışlardı ve anlayamıyorlar. Yoksa, bazılarının iddia ettiği gibi bizim yıkılmamızı hazırlayan sadece medrese değildir. Aksine medrese ne zaman yıkıldıysa, millet o zaman yıkılmıştır. Çünkü medrese bizim tarihimizde, ortaokulun, lisenin, üniversitenin ve daha üstündeki akademilerin yaptıkları vazifeleri yapıyordu.

Râşid Halifeler, Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) açtığı medresede ders görmüş ilk ve en büyük çıraklardır. Devâsâ bu çırakların yetiştikleri mektep de Mescid-i Nebeviydi. Bu ilk mescitle, mabetlere mektep olma yolu açıldı ve öyle devam etti. Mescitlerde tefsir, hadis, fıkıh öğreniliyor, usûl-ü kelâmiye müzâkeresi yapılıyor ve bütün kâinat, eşya ve hâdiseler didik didik ediliyordu. Rönesans nasıl ki, Avrupa'da eşya ve hâdiselerin hallaç edildiği aydınlık bir devredir, bizim Rönesansımız da Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile başlamış, Râşid Halifeler ile geliştirilmiş ve dördüncü asırda birdenbire amudî ve çok hızlı bir derinleşme vetiresine girerek devam etmiştir.

Düşünün, İbn Sina, Biruni gibi kimseler, daha Hicrî 4-5. asırlarda yetişmişlerdi. Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra, henüz dört asır geçmemişti ki, İslâm büyükleri öyle kitaplar yazdılar, öyle eserler ortaya koydular ki, bunlar kendilerinden sonra asırlarca Avrupa üniversitelerinde okutuldu. Avrupalı büyük ölçüde Rönesans düşüncesini ve sanayi inkılâbını bu eserlere borçludur. Evet Batı, yeryüzünde hâkimiyetini bu eserlerden istifade ile kurdu. Bilhassa tıp sahasında İbn Sina, Râzî ve Zehravî gibi ilim otoritelerinin eserlerinin, Batının ilmî yapılanmasında önemli katkıları olmuştur. Daha sonra bin bir iddia ile hazırlanıp ve en debdebeli bir

eda ile ortaya sürülen kitaplardan hiçbirisi bin sene, hem de kıymetinden hiçbir şey kaybetmeden ellerde dolaşma bahtiyarlığına ermemiştir ama, İbn Sina sekiz asır, Zehravî tam bin sene Batıda otorite olarak kabul edilmişlerdir.

Nizamiye Medreseleri, mescit viladetli ilim yuvalarının en düzenlisi sayılabilir; zira oralarda bir taraftan Gazzâlî'nin getirdiği ruh ve mânâ temsil ediliyor, diğer taraftan, çağın ilimleri değerlendirilip tamim edilmeye çalışılıyordu. Akıllar, fen ve tekniğe ait ilimler ile, kalbler dinî ilimlerle nurlandırılıyor, talebenin himmeti coşturuluyor ve bu kalb-kafa izdivacından İbn Sinalar, Râzîler, Birunîler, Battanîler, Zehravîler yetişiyordu.

Bunlardan her biri kendi sahasında ve önemli bir konuda başı çekiyor; kimisi astronomiyi geliştiriyor, kimisi fizikte kanunlar koyuyor, kimisi de o devirde, iptidaî vasıtalarla, "sinüs", "kosinüs" prensipleriyle arzın çevresini ölçmeye çalışıyordu. Ve yine o devâsâ insanlar Dünya'nın Güneş'in etrafında döndüğünü, hem de tam 700-800 sene evvel ortaya koyuyordu ki, o günlerde henüz Copernic ve Galileo'nin yedinci dedesi bile mevcut değildi. Cihanın garbı vahşetler içinde yüzerken, bizim aydınlık dünyamızda, hidrolik sistemle çalışan araçlardan saatlere, onlardan da iptidaî robotlara kadar, ancak son asırlarda tanıyabildiğimiz bir kısım teknolojinin ürünleri, şurada-burada âdiyattan nesneler olarak teşhir ediliyordu. Karaamidli (Diyarbakırlı) Ebu'l-İz el-Cezerî, 800 sene önce hidrolik sistemle pek çok otomatik eser ortaya koymuştu. Ta o zamanlar biz, yaptığımız robot atlara hareket kabiliyeti verirken, Batılılar henüz saatin işleme keyfiyetini bile bilmiyor ve "Acaba içinde cin mi var?" diyorlardı. İşte o devirde medrese bu denli çağının önündeydi...

Bunun yanı başında, gönüllere nur saçan ve insanları maddî âlem ötesi iklimlerde dolaştıran tekye ve zaviyeler daha bir başkaydı. O zamanlar tasavvuf ehlinden öyleleri vardı ki, nazarları zaman ve mekânların en karanlık noktalarına kadar ulaşabiliyordu. Ve bunlar sayılamayacak kadar da çoktu. Bunların içinde öyleleri de vardı ki: "Ben bir lahza Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) mülâhazasından ayrı kalsam mahvolurum!" diyordu. Yine bunlar arasında "Yakaza hâlinde ben Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) temessülen 75 defa gördüm." diyenler vardı. Bazıları, sahabilerle görüşüyor ve enbiyâ-i izâma misafir gidiyordu. Niceleri gönüllerindeki derinleşme ve mazhar oldukları vâridât-ı sübhâniye ile çağlayanlar hâline geliyor ve mâşerî vicdana boşalıyorlardı. Nasıl ki Cenâb-ı Hak, Nil-i mübareki çöle bağlayıp onunla o kum deryasını suluyordu, öyle de, mukaddes feyizler hâlinde nezdinden gelen deryaları onların gönüllerine bağlamıştı. Artık vicdanî terbiyenin olgunlaştırmasıyla, Allah onları katre iken derya yapmış, zerre iken güneş hâline getirmiş, hiç ender hiç iken de onlara kâinatlar kadar inbisat vermişti.

Meselâ, bunlardan Muhyiddin İbn Arabî, 4. Murat'ın Revan Seferinin 6 ayda olacağını hem de adını vererek bildiriyordu. Ve yine Abdülaziz'in kolları kesilmek suretiyle katledileceğini asırlar önce haber veriyordu. Evet, eş-Şeceretü'n-Numaniye bu kabîl pek çok vak'ayı buğulu bir cam arkasından seyrettiren enteresan bir esrar hazinesidir.

Evet, tekye, medrese ile iç içe girmiş ve insanı ruhuyla, kalbiyle, aklıyla ve bütün letaifiyle en kâmil mânâda ele alıyor ve "İnsan-ı kâmil"e giden şehrahlar hazırlıyordu.

Görülüyor ki bu dönemde hem tekye, hem zaviye hem de medrese tam tekmil fonksiyonunu eda ediyor. Ne var ki

gün geliyor, bu muhteşem devir de kapanıyor. Artık medrese yeni bir şey bulma, yeni bir şey verme yerine, eskilerin nakliyle meşgul olmaya başlıyor. Meselâ, İbn Sina, Battanî ve İmam Gazzâlî ne dediler diye, onlara şerhler, haşiyeler yapmakla iktifa ediliyor. Tabiî, böyle bir medreseden de artık ne İmam Gazzâlî ne de Battanî çıkar oluyor. Her yanı papağan gibi öncekilerin fikirlerini söyleyen kimseler işgal etmişti. Gerçek ilim adamı yetişmediğinden dolayı da ufkumuz kararıyor, yolumuz tıkanıyor. Her taraf birer karadelik hâline geliyor ve bu karadelikler milleti yutuveriyor.

Bugün olsun tarih önünde her şeyin hakkını vermek mecburiyetindeyiz. Onun için diyoruz ki, gerçekten 10-12 asır tekye ve zaviye fonksiyonunu tastamam eda ederek Anadolu'yu nura gark ettiği gibi insanların sinelerini de aşkla şevkle coşturan bir altın çağdı. Bilmem ki, yıkılış dönemimizde, tekye ve medrese aynı seviyede miydi..? İçlerinde, yerde dururken Arş-ı A'zam'ı müşâhede eden var mıydı? Cemaat-i İslâmiye onların temsilinde miydi..? Yoksa sadece, eskilerin yerini onlara ait kerametleri söyleyerek teselli olan insanlar mı almıştı? Dinî hayat sırf bir folklor, medreseler "Kîl ü kâl yuvası", tekyeler, zaviyeler de sadece merasim yapılan yerler hâline gelmişti ise bu iş çoktan bitmiş sayılırdı.

Evet, medresenin belli zamandan sonra fonksiyonunu eda etmediği rahatlıkla söylenebilir. O, aldığı şeyleri koyun gibi hazmedip süt hâlinde çömezlerine verdiği sürece vazifesini eda ediyor sayılırdı.. ve bu süre hiç de kısa değildi.

Vazifesini eda etmediği devirlerde ise her şey gibi medrese de kendi devletinin, kendi milletinin, kendi hükümdarının başına belâ oldu.

Dininin ruhuyla, devletiyle bütünleşmeyen medrese hiçbir zaman medrese olamadığı gibi tekye de tekye olamamıştır. İlim yapmayı bırakıp diniyle, devletiyle uğraşan müessesenin adı ne olursa olsun, hakikî mânâda o müessese içten içe bozulmaya uğramış ve dolayısıyla da tekrar kendisini yenileyip eski hüviyetine dönmedikçe, ondaki çöküntü devam edecektir. Temeldeki arıza, sonunda elbetteki duvarları ve çatıyı da saracaktır. Mektep ve medrese içtimaî hayatın temeli demektir. O temel sağlamlaştırılmadıkça, devletin ayakta durması mümkün değildir. Osmanlı'da da bu olmuştur.

Yani, medrese ve tekyeler bizzat Osmanlı'yı yıkan güçler değildir. Aksine onlar Osmanlı'yı ayakta tutan dinamiklerdir. Ancak kendileri yıkılınca, onlara dayalı olan devlet de ister istemez çökmüştür. Bu acı fakat gayet tabiî bir neticedir. Zira Kur'ân *"Bir toplum kendini değiştirmedikçe, Allah onları değiştirmez."*[206] buyurmaktadır.

Şer'î ilim: Dinî ilim.
Lâhûtî: İlâhî.
Devâsâ: Çok büyük.
Usûl-ü kelâmiye: İslâm'ın inanç esaslarını inceleyen kelâm metodolojisi.
Mescit viladetli: Kaynağı mescit olan, mescitten doğan.
Amudî: Dikey.

---

206 Enfâl sûresi, 8/53; Ra'd sûresi, 13/11.

Bazı mü'minlerde, dindarlıklarıyla alay edilmesi neticesinde meydana gelen ezikliği nasıl telafi edebiliriz?

Şu anda yaşadığımız böyle bir dünyada, bunu normal kabul etmek lâzım. Alay ve istihza etmek bize yakışmaz ve mü'minin işi değildir de ondan. Öteden beri alay ve istihza kâfirlerin vasfı olmuştur. Evet, alay ve istihza bir kâfir sıfatıdır. Kur'ân-ı Kerim birçok âyetinde onları bize bu sıfatlarıyla tanıtıyor:

"Gemiyi yaparken, milletin inkârcı ileri gelenleri yanına uğradıkça onunla (Nuh) alay ederlerdi. O da: 'Bizimle alay ediyorsunuz; ama biz de size mukabelede bulunacağız. Rezil edecek olan azabın kime geleceğini ve kime sürekli azabın ineceğini göreceksiniz!' dedi."[207]

"Kâfirler: 'Rabbimiz, bizi buradan (Cehennem'den) çıkar, tekrar günaha dönersek, doğrusu zalimlerden olmuş oluruz.' derler. (Bunun üzerine Cenâb-ı Hak onlara şöyle karşılık verir): 'Kesin sesinizi, Benimle konuşmayın! Kullarımdan bir topluluk (dünyada): 'Rabbimiz, iman ettik, artık bizi bağışla, bize merhamet eyle, Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin.' diyordu. Siz ise onları alaya alıyordunuz. Bu yaptıklarınız

---

[207] Hûd sûresi, 11/38-39.

size Beni anmayı unutturuyordu. Onlara hep gülüyordunuz. Sabretmelerine karşılık bugün onları mükâfatlandırdım. Doğrusu onlar kurtulanlardır.'"[208]

"Günahkârlar, muhakkak (dünyada) mü'minlere gülerlerdi. Yanlarından geçtiklerinde ise birbirlerine kaş-göz işareti yaparlardı. Taraftarlarına vardıklarında bununla eğlenirlerdi."[209]

Görüldüğü gibi istihza edip alaya almayı Kur'ân, bir kâfir sıfatı olarak kaydediyor. Müslüman ise ne kimseyi alaya alır ne de istihza eder. Kâfirlerin istihzasına ise, Cenâb-ı Hak mukabele edecektir. Onlar esasen alaya alınacak durumda bulunanın kim olduğunu, ahirette tam mânâsıyla görecek ve kendilerine bin nefrin edeceklerdir. Öyle ise şu kısacık dünyada mukabele-i bilmisil yapmanın hiçbir mânâsı ve yararı yoktur. Zararı ise pek çoktur. Onun için bizler, onların davranışlarına onlar gibi karşılık veremeyiz. Mü'min oluşumuz, buna mânidir. Ve biz de böyle bir mâni oluştan hoşnut ve memnunuz.

Gelelim sorunun diğer şıkkına: Allah'a inanma ve O'nun karşısında kulluğunu ilan ve itiraf etme, dünyanın en büyük şeref madalyasını boyna takma demektir. Bu her zaman bizim için bir onur vesilesidir. Eğer caiz olsaydı biz bu durumumuzdan gurur duyacaktık.

Onlar bizim namazımızla yani miracımızla ve bizi Allah'a yaklaştıran en büyük vesile ile alay ediyorlar!.

Onlar bizim abdestimizle; yani bizim, havz-ı Kevser yanında Allah Resûlü tarafından tanınmamıza vesile bulunan en göz kamaştırıcı ışık tayflarıyla alay ediyorlar!.

---

208 Mü'minûn sûresi, 23/107-111.
209 Mutaffifîn sûresi, 83/29-31.

Onlar mü'minlerin takkesiyle, tesbihiyle; insanların en şereflisi Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), mübarek başına koyduğu, bir hadis-i şerifte, meleklere ait bir giysi ve erkeğin ziyneti olduğu, insana en az 27 kat sevap kazandırdığı belirtilen ve bundan dolayı bazı Müslümanlar'ın namazda başlarına sardıkları sarıkla alay ediyorlar!.

Bunların hiçbirisi alay edilecek meselelerden değildir. Aksine gıpta ile kabullenilecek uhrevî değerde şeylerdir.

Hâlbuki, Allah'ı inkârla hayvandan daha aşağı bir dereke düşen insanın hâli; evet, eğer alay edilecekse onunla edilmelidir. Sarhoş ve ayyaşlar, cemiyetin yüz karası kimselerdir; alay edilecekse onlarla edilmelidir.

Faizci, karaborsacı, monopolcü, ihtikârcı; ticarî hayatın en yaman hırsızlarıdır; alay edilecekse onlarla edilmelidir.

Açık saçıklık ve ahlâksızlığa gömülüp gidenler; iffet ve namuslarını pazara dökenlerdir, alay edilecekse onlarla edilmelidir.

Utanmazlığı alışkanlık hâline getirip insanımıza telkin edenler ve neden utanılacağını, neden utanılmayacağını bilmediklerinden dolayı, dindar gençlerle alay ediyorlar. Ama bütün bunlara karşı onlara düşen, وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا[210] esasına riayet etmektir. Evet, onlar da, Kur'ân'ın tebcil ettiği bir cemaat olarak, o kendini bilmez, ne idüğü belirsizlerin yanından geçerken; âlicenabâne, kerîmâne tebessüm ederek geçmeli ve hakikî Müslüman'ın gerçek ufkunu göstermelidirler. Alay eden, kendi küçüklüğünü gösterirken, Müslüman genç

---

210 *"Onlar (mü'minler) ki, boş bir şeyle karşılaştıklarında oradan vakarla geçip giderler."* (Furkan sûresi, 25/72)

de ciddî, vakarlı ve tavrını hiç bozmadan, hâlâ da onların hidayetini düşünen, böylece de Muhammedî bir yolda olduğunu gösteren bir eda ve bir üslûpla kendine düşeni yapmalıdır. Çünkü sonunda herkes yaptığı şeylerle haşr ve neşr olacaktır. Bugün Müslümanlarla alay edip gülenlere, o gün gülünecek; bugün alaya alınanlar ise, o gün Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve keremleriyle onurlandırılacaklardır. Şimşek gibi Sırat'ı geçip, Firdevs Cennetlerine de yine onlar ulaşacaktır.

Rabbim, bu türlü taarruz, istihza ve alaylara maruz kalan günümüzün inanmış delikanlılarını, din-i mübin-i İslâm'da sabitkadem eylesin! Yıldırmasın, usandırmasın, bıktırmasın, geriye döndürmesin, sarsmasın ve sonuna kadar bu işi götürmede kendilerine güç ve kuvvet ihsan eylesin! (Âmin)

Nefrin: Nefret.

Mukabele-i bilmisil: Aynıyla karşılık verme.

Monopol: Tekel.

İhtikâr: İhtiyaç maddelerini depolarda saklayıp, daha sonra pahalıya satma, vurgunculuk.

Tebcil etmek: Yüceltmek.

Haşr ve neşr: Öldükten sonra tekrar dirilip mahşer meydanında toplanma.

Bakara sûresi 155. âyetini nasıl anlamalıyız?

Çoklarının çok yerlerde anlattığı bu hususun tafsilini, anlatanların anlatmasına havale ederek sadece sual soran şahsın sualine saygı ifadesi olarak kısaca ve ancak meal çapında, bu mübarek âyet üzerinde duralım: Belki de birçok arkadaşlarımız itibarıyla, anlatacaklarımız, "malumu i'lam" kabîlinden olacaktır. Ancak, Kur'ân'a ait her mesele bizim için çok mühimdir. Mevzua bizim vereceğimiz cevabın ehemmiyeti noktasından değil, Kur'ân'la alâkası cihetinden bakılmalıdır.

Âyette meal olarak şöyle buyrulmaktadır: *"Andolsun ki, sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azalma (fakirlik) ile imtihan eder, deneriz. (Ey Peygamber) sen sabırlı davrananları müjdele!"*[211]

Kasem olsun ki, sizi, içinize salacağımız bir kısım korkularla imtihan ve ibtilâya tâbi tutacağız. Defaatle başınıza korku salacak, ehl-i dünyayı size musallat edecek, böylece kim korkuyor, kim korkmuyor, haricî vücud noktasında bunu ortaya çıkaracağız. Evet, kimin korkup korkmadığını ilim noktasından Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) biliyor. Fakat, kudret ve iradenin taalluk sahası olan haricî vücud noktasında kimin

---

[211] Bakara sûresi, 2/155.

korkup kimin korkmadığını ortaya koymak için O sizi durmadan imtihana tâbi tutacaktır.

Bu imtihanlardan biri de *"korku"*dur. İnsan, zelzeleden, açlıktan, susuzluktan, maddî-mânevî düşmandan korkar ve bunlar onun için bir imtihan olur.

İmtihanın ikinci çeşidi de *"açlık"*la yapılandır. Ümmet-i Muhammed belli devirlerde bu imtihanın en şiddetlisine mâruz kaldı. Günümüzde böyle bir imtihan söz konusu değildir. Vâkıa, bugün de bir kısım açlıklar, sefaletler yok değildir ama bunlar, günümüz insanının israf ve suiistimallerine terettüp eden bir kısım tokatlardır. Oysaki bizden evvelki nesiller, hususiyle de son iki asrın insanı, haricî ve dahilî düşmanların tasallutuyla, açlığın en acımasızına maruz kalmışlardır. Evet, bugün belki bazı Afrika ülkelerinde de açlık vardır; ancak bu onların suiistimalinden kaynaklanan bir tokattır. Başka vesilelerle o hususu uzun uzadıya anlattığım için burada temas etmeyeceğim.

"Mal noksanlığı", bir bakıma gelecek çeşitli âfetlerle olabileceği gibi, bereketin kaldırılmasıyla da olabilir. Bu da imtihan çeşitlerinden biridir. Ve günümüzde enflasyon bu imtihanların en zorlu olanıdır.

"Nefislerdeki noksanlık" ise, hem öldürülme hem de insanca yaşama haklarından mahrum bırakılma gibi mânâlara gelebilir. Dıştan gelen taarruz ve istilâlara karşı yapılan mücadelede İslâm âlemi şehitler vererek nefiste noksanlık imtihanı görebilecekleri gibi, dahilde, İslâmî hayatı yaşayanlar, cemiyet hayatından tecrit edilip ve onlara üçüncü sınıf vatandaş muamelesi yapılmak suretiyle de imtihandan geçirilebilirler. Bütün bunlar Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) ibtilâ ve imtihanıdır. Ve mü'minler imtihan olmaktadırlar.

"Semerat", meyveler demektir. Allah (celle celâluhu) bağ ve bahçelerimize verdiği ve vereceği âfetlerle bunlarda noksanlıklar meydana getirir ve bizi imtihan eder. Bir de her türlü çalışma ve gayretin netice ve semeresiyle bizi imtihan eder ki, bu da yine semeratla imtihandır. Bu imtihanlar ya bizim çeşitli günahlarımıza terettüp eden imtihanlardır.. Allah (celle celâluhu) bunlarla bizi uyarmak ve kendimize getirmek istemektedir; ya da derece ve mertebemizin artması içindir ki, bu da bizlere Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) bir lütfu demektir.

Sabır ve sadakat ancak imtihanlarla belli olur. Her türlü imtihan karşısında, Hak (celle celâluhu) kapısından ayrılmayanlar ve orada kalmaya kararlı olanlar, kapının her açılıp kapanışında, başı kapının eşiğinde bekleyenler bu imtihanı kazanmış olacaklardır. Az bir sıkıntı ile yol-yön değiştirip, kapının önünden ayrılanlar da kaybetmiş olacaklardır.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir belâ veya musibete mâruz kaldığında hemen abdest alır ve namaza dururdu. *"Sabır ve namazla Allah'tan (celle celâluhu) yardım isteyin."*[212] âyeti bize bu hakikati anlatıyor. Musibet sizi çepeçevre sardığı ve ufkunuzu kararttığı zaman bu girdaptan çıkmanın ve kurtulmanın yolu sabır ve namazdır. Evvelâ dişini sıkarak sabredeceksin; sonra da kullukta ısrar ederek, Rabbinin dergâhına yüz süreceksin.

İhtimal ki, Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) bu imtihanlarla, bizim sabır, tahammül, vefa ve sadakatimizi ortaya çıkarmakta, böylece hem kendi lütuflarını hem de bizim gerçek değerlerimizi ihtar etmek istemektedir. Evet O, sabır ve sadakatinizi,

---

[212] Bakara sûresi, 2/153.

geçirdiğiniz imtihanlar karşısında gösterdiğiniz tavır mezurasıyla ölçecek ve kendinizi kendinize tanıttıracaktır. Ta ki, kimsenin Allah'a (celle celâluhu) karşı bir delili kalmasın. Belki de kul böyle bir ölçü ve tartı ile kendini deneyip ölçtükten sonra şu itiraflarda bulunacaktır:

Yâ Rabbi, meğer ben ne dönek insanmışım. Sen beni bir kere imtihan ettin, kapıyı yüzüme bir kere kapadın, dümenimi bir kere bozdun, ben de "Artık bu iş olmaz!" dedim, ayrılıp gittim. Oysaki bu bozgun, hiç durmadan tekerrür edip dursaydı, bana düşen vazife, yerimde sebat etmek ve Senin düşmanlarınla yaka paça olmaktı. Sen belki, yüzlerce defa benim ordumu bozguna uğratacaktın; ama ben hep "Seni, Seni!" diyecektim. Sen evimi başıma yıkacak, evlât ve mal acısıyla yüreğimi yakacaktın; ben hiç tavır değiştirmeden "Seni, Seni!" diyecektim. Sen tepeden tırnağa vücuduma hastalıklar salacaktın, ben de dayanamayarak inim inim inleyecektim; ama biraz derman bulunca ve iki kelime konuşma fırsatı yakalayınca yine "Seni, Seni!" diyecek ve hep Seni isteyecektim. Bunları demem gerekirken, diyemedim, sarsıldım, döndüm ve ayrılıp gittim. Meğer ben ne dönek biriymişim..!

Kul, hak ve istikamet üzerinde olduğu demlerde de imtihan olur. Birçok hadisin beyanıyla, Allah (celle celâluhu) kulunu imtihan eder, başına çeşitli belâ ve musibetler yağdırır, ta ki kul, Rabbi'nin huzuruna tertemiz gidebilsin ve Cennet yamaçlarında huzur ve itminanla tenezzühten tenezzühe koşsun dursun...

Evet, bizler de birçok defa elenecek, kalburlara konacak, eleklerden geçirilecek ve imtihan olacağız. Böylece, has hamdan, kömür de elmastan ayrılmış olacak. Bilhassa günümüzde

böyle bir imtihana zaruret vardır. Zira ileride muhtemel dönekliklerin önünü almak ancak bugün görülüp geçirilen imtihanlarla mümkün olabilecektir. Onun için, ilâhî davayı omuzlamaya, taşımaya namzet olanlar arasında imtihan çok önemli bir faktördür; bunu da bizzat Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) yapmaktadır ve yapacaktır. Bize düşen, sadakatle bu kapıdan ayrılmamaktır.

Malumu i'lam: Bilinen bir şeyi anlatma.

Haricî vücud: Müstakil, objektif varlık, şehadet âlemine ait varlık.

Taalluk sahası: İlgili, alâkalı olduğu alan.

İtminan: İç huzuru, gönül rahatlığı.

Tenezzüh: Gezinti, dolaşma.

“Yoktan var olmaz, vardan da yok olmaz.” diyorlar. Zamanımızda geçerli midir?

Lavoisier’e dayandırılan bu söz sadece bir iddiadır. Diyorlar ki: “Madde enerjiden mürekkep ve enerjinin şekillenmiş hâlidir. Madde-enerji, enerji-madde bir devr-i daim hâlinde sürer gider. Demek ki, var yok olmaz, yok da var olmaz. Meselâ, yeryüzünde insanlar var olurlar, öldüklerinde çürür ve bu sefer de toprak olurlar. Ve varlıklarını toprak şeklinde devam ettirirler. Güneş’teki hidrojen helyuma çevrilir, ondan çıkan şua, radyasyon ve çeşitli boydaki dalgalar, dünyanın yedi bucağına yayılır hatta birçok sistemlere kadar gider ve onlar da kendilerine göre bunlardan istifade ederler. Yani, değişen sadece varlığın keyfiyetidir; yoksa bizzat varlık hep devam etmektedir.”

Evvelâ, Lavoisier “Var yok olmaz, yok da var olmaz.” derken bunu eşyanın kendisine nispet ederek söylemektedir. Yani, hiçbir varlık kendi kendine yok olmaz. Yok olan da yine kendi kendine var olamaz. Aynı zamanda, var ve yok etme gücüne sahip olamayan sebepler, tesadüfler; hatta varlık içinde en kabiliyetli olan insanlar dahi, bu hükme dahildirler.. onlar da bir varı yok, bir yoku da var edemezler.

Onların eliyle sadece terkipler değişir; varlık varlığını devam ettirirken, yok da ebediyen yok olarak kalır. Ancak, mesele Cenâb-ı Hakk'a (celle celâluhu) isnat edildiğinde bu hüküm tamamen tersine çevrilir. Allah (celle celâluhu) varı yok eder, yoku da var eder. Her baharda binlerce, yüz binlerce, yoktan ve hiçten yaratılan bunca nebâtâtı gördüğü hâlde, yok var olmaz diyen muannit evvelâ kendisi yok olmalıdır. Evet, Allah (celle celâluhu) varı yok eder, yoku da var eder. Zaten Lavoisier'nin de buna bir itirazı yoktur.

İkincisi: Varlık veya yokluk bizim malumatımızın dar mahbesine sıkıştırdığımız şeylerden mi ibarettir ki böyle bir iddiada bulunmak doğru olsun!

Epikür ve Tales'ten bu yana maddenin en küçük parçası olarak bilinen atom bugün daha küçük parçalara ayrılmış olarak bilinmektedir. Atom, kendi çekirdeğinin etrafında dönen, eksi yüklü elektronlar, artı yüklü protonlar ve yüksüz nötronlardan müteşekkildir. Dün bilinmeyen bu husus bugün herkesin malumudur; ve bugün yine herkesin malumudur ki, bunlar durmadan dalga neşretmektedirler. Görülüyor ki, bilgilerimiz daima yenileniyor ve bilgi dağarcığımıza her an yeni bilgiler ilave oluyor. Atom nazariyesi birçok değişikliğe uğrayadursun, belli bir dönemde foton nazariyesi ortaya atıldı ve ilim adamları artık bütün mesailerini partiküller üzerine teksif etmeye başladılar. Biz çok şey bildiğimizi zannediyoruz; hâlbuki çok şey bilmiyoruz. Varlık hakkında bildiklerimiz, bilmediklerimize nispetle deryada katre kalır...

Biz yine düne kadar, her şeyin atomdan meydana geldiğini kabul ediyorduk. Ancak bugün antimadde nazariyesiyle atomun karşısında da bir antiatom olduğu söylenmektedir ki,

"Daha bilmediğiniz şeyleri de çift yarattı."[213] mânâsına gelen âyetin içinde bu mânâyı düşünmek de mümkündür.

Kur'ân-ı Kerim'in ortaya koyduğu ilmî gerçeklere ve telkin ettiği imana bakınız ki, "Atomdan seyyarata kadar, her şeyi Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) çift olarak yarattı. Tek olan birisi vardır o da Allah'tır (celle celâluhu)." Sadece O tek olan Zât'tır ki, parçalanmaz, bölünmez, yemez, içmez, üzerinden zaman geçmez, kemmî ve keyfî olarak ele alınmaz. O zâtında vardır ve bir Zât-ı Ecell-i A'lâ'dır. Tebeddülden, tagayyürden, elvân u eşkâlden münezzeh ve müberrâdır.

Anderson'dan Asimov'a kadar fizik ve astrofizik dünyasında yeni bir görüş olarak üzerinde durulan, antimadde, antiatom, antiproton ve antinötron hususu bilgi sınırımızı tespitte ve bilgi kapasitemizin azlığı mevzuunda düşüncelerimize bir buud daha kazandıracak mahiyettedir. Çok şey bildiğini zanneden insan, hiçbir şey bilmediğini bu yeni gelişmelerle daha iyi anlamış durumdadır. Zaten okudukça insanın, bir taraftan ilmi, diğer taraftan da cehaleti artmaktadır.

Anderson, pozitronu bulduktan sonra, elektron yerinde dönen başka bir şey buldu. Çünkü bu bulduğu artı yüklüydü. Hâlbuki elektron eksi yüklü olması gerekiyordu. Bu, maddenin karşısında zıt bir maddenin olduğunu ispat ediyordu. İlim dünyası şimdi bu sırrı çözmekle meşgul ve yoğun bir faaliyet içinde çalışıp durmaktadır. Bir de sıralamayı devam ettirirsek, bakın iş nereye kadar uzayacaktır: Antix, antipartikül, antiproton, antinötron, antielektron, antimolekül. Ondan sonra da canlılara gelelim. (Yalnız şimdilik böyle bir tabir bilinmiyor) antibitki, antihayvan, antiinsan ve antidünya... vs.

---

[213] Yâsîn sûresi, 36/36.

Çok sözleri kehanet derecesine varan Einstein demiştir ki: "Görünen üç buudlu mekânın dördüncü bir buudu daha vardır; o da zamandır." Tabiî ki bu, sezip görebilmeye bağlıdır. Siz o mekânın içinde bulunsanız, eşyaya bakışınız başka türlü olacaktır. Öyleyse, içinde bulunduğumuz mekânın dışında bu mekândan başka bir mekân vardır. Ve bu mekân hiçbir zaman başka bir maddenin değişmesinden teşekkül etmiş değildir.

Madde ile antimadde arasındaki münasebet nedir? Bu sorunun cevabında deniliyor ki, bunlar birbirini yok edebilecek bir mahiyette yaratılmışlardır.

Ve yine ilim adamları, bir gün bütün kâinatta, maddenin anti-maddeye galebe edeceğinden bahsetmektedirler. Hâlbuki onların sözlerini teyit eden hiçbir delilleri de yoktur. Bunu şunun için söylüyorum; acaba ilim adamları her şeyi biliyorlar mı ki, böyle bir neticeyi hemen kestirip atıyorlar.

Haydi onların bazı dediklerini kabul edelim. Yeryüzünde madde daha çoktur, antimadde ise daha azdır. Ama bir de ileri sürdükleri hususlar üzerinde düşünelim. Meselâ onlar diyorlar ki, kâinat yaratılırken madde ve antimadde birbirine mukabil yaratıldı. Diyelim ki madde tarafında iki bin iki tane madde vardı; antimadde tarafında ise bu oran iki bin taneydi. Sonra madde antimaddeyi yedi, tüketti. Sonunda madde, anti-maddeden sadece iki tane fazla kaldı ve bu fazlalıktan dolayı, kalan iki fazla maddeden bu âlem vücuda geldi. Böylece de, madde antimaddeye galebe çalmış oldu. Aslında hiç de böyle bir durum yoktur. Çünkü, eğer böyle bir şey olsaydı, yeryüzünde antimaddeden bahsetmeye imkân olmazdı. Zira, iddiaya göre antimadde baştan bütünüyle yok edilmiş sayılıyordu.

Bir de şöyle düşünelim. Antimadde düşüncesi maddenin karşısında; antiatom düşüncesi atomun karşısında bize sırlı bir âlemden bahsetmektedir. Biz maddî ve görünen varlıklarız. Niçin acaba cinler, antimaddeye yakın bir şeyden yaratılmış olmasınlar? Neden meleklerin nurdan yaratıldığını kabul etmeyelim? Neden onlar bizi yok edebilecek güçte olmasınlar?

Acaba geçmiş peygamberlerin serencamesi arasında bu tür hâdiseleri görmek mümkün değil midir? Hâlbuki Kur'ân-ı Kerim'de ve bilhassa Hicr sûresinde meleklerin bir yerde madde adına görünmelerinin orayı mahvettiği anlatılmaktadır.[214] Demek ki Allah'ın (celle celâluhu) emir ve müsaadesi olsa, melekler zincirleme reaksiyonlarla, kâinatı yok edebileceklerdir. Binaenaleyh, bir yerde madde bir nesic, bir kanaviçe meydana getirirken, bir yerde de antimadde, meselâ, cinler ve ruhânîler gibi bir kanaviçe meydana getirmektedir. Madde-anti madde; mekân-anti mekân, zaman-anti zaman çarpışması neyse, dünya da ahiretin karşısında aynı durumdadır. Onun içindir ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), gerçekten Cennet'i görüyor, üzüm salkımına elini uzatıyor, Cehennem'i müşâhede ediyor ve gördüğü o dehşetli manzaralardan irkiliyordu. Evet O, madde âlemindeyken de antimadde âlemiyle münasebet içindeydi...

İşte âlemin varlığı, maddesiyle antimaddesiyle bu kadar karmaşıklık arz ederken, kalkıp birisinin, yüz sene önce söylenmiş bir söze dayanarak, "Var yok, yok da var olmaz." gibi laflar etmesi ilmî hiçbir mesnede dayanmayacağı gibi, tutarlı da olmayacaktır.

---

214 Bkz.: Hicr sûresi, 15/8.

Burada, âlem hakkında çok şey bilmediğimizi bir kere daha tekrar etmek durumundayım. Bir zamanlar, esîr maddesi etrafında da fırtınalar koptu. Var diyenleriyle bir grup, esîr maddesinin mevcudiyetini çeşitli delillere istinat ederek ispat ederken, Michaelson ve daha başka bazı ilim adamları araştırmalarının neticesini, "Esîr denen bir madde yok!" diye noktaladılar. Bu sefer Lorenz devreye girdi ve "Hayır, yok diyemezsiniz!" dedi. Bunların hepsi de söylediklerini, araştırmalarının onlara verdiği malumata dayandırıyorlardı. Durum böyle olunca ve bu bilinemeyenlere bir de insanın kendisi eklenince, varlık veya yokluk hakkında hüküm mahiyetinde sözler söylenmesi biraz tuhaf değil mi?

Bir gün gelecek, İsrafil sûra üfleyecek madde veya antimaddeden bir tarafı yok edecektir. Bu defa beriki diğerine göre belki gelişecek ve siz öyle varlıklarla karşılaşacaksınız ki, sizin gibi insan görünecek, ama elinizi vurduğunuzda bir tarafından öbür tarafına geçiverecektir. Siz ona, ister cin, ister melek, isterse ruhanî deyin. Ancak denmesi gereken bir şey daha vardır; o da varlığın maddeden ibaret olmadığı hakikatidir. *"Her şeyi maddede arayanların akılları gözlerindedir, göz ise mâneviyatta kördür."*[215] Maddenin ötesinde, bütün ihtişamıyla maddeye zıt ayrı bir varlık sahası vardır ki, gerçek mânâ, ilâhî nur ve Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) tecellî ettiği âlem de işte bunun ötesindedir. Bu mevzuda hiçbir şey bilmiyoruz. Çünkü ilmin eli oralara uzanmaktan henüz uzaktır.

Üçüncüsü: Hepimiz müşâhede ediyoruz ki, var yok olmakta, yok da var olmaktadır. İşte gözümüz önünde Allah (celle

---

[215] Bediüzzaman, *Mektubat* s.697.

celâluhu) bir anda ışığı var ediyor, sonra onu yok ediyor ve onun yerine karanlığı var ediyor. Sonra karanlığı yok edip ışığı var ediyor. Biz de gözümüz önünde cereyan eden bu hâdiseleri müşâhede edip duruyoruz. Her mevsim yoktan varlık sahasına çıkarılan bunca nebatat ve hayvanat bize yoktan nasıl var edildiğini gösterip dururken bir gün de gelecek bütün bunlar yok olmakla, bu sefer de varın nasıl yok edildiğini yine görmüş olacağız. كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ[216] sırrı zuhur edecek ve dünya üzerinde ne varsa maddelerine ait yönleriyle yok olacaklardır.

Evet, her şey fânidir; ancak bir Bâki vardır. O da hiç şüphesiz Allah'tır (celle celâluhu). Ve O Allah (celle celâluhu), varı yok; yoku da var etmeye muktedirdir.

Hâsılı; maddeciler, varı yok, yoku da var eden ve kâinattaki baş döndürücü icraatıyla varlığını hissettiren Yüce Yaratıcı yerine maddî bir ilâh, daha açık ifadesiyle de, bir (İlâh-Madde) ikame ederek bir kısım bulanık düşüncelere sığınmak istemekteler. Zira, iddialarına nazaran âlemi idare eden sadece maddedir. Kimyevî ve mihanikî kuvvetler ise, maddenin vasıfları ve hususiyetlerinden başka bir şey değildir.

Ne var ki, onlara göre bu her şey olan maddenin hakikati meçhuldür. Ne acıdır ki, idrak edilemediğinden ötürü hakikat ve künhünü bilemedikleri Allah'ı (celle celâluhu) inkâr eden materyalistler, hakikatini bilemedikleri maddeyi her şeye esas kabul etmekte hiçbir beis görmemekteler..? Onların bu gibi pek çok tenakuzları üzerinde durmayacak, sadece sistemleriyle alâkalı bir iki söz edeceğiz:

Materyalistler, yaratılış ve varoluşta en birinci âmil olarak maddeyi görürler. Onlara göre madde her şey üzerinde

---

216 *"Arz üzerinde bulunan herkes fânidir."* (Rahmân sûresi, 55/26)

hâkim, kuvvet de onun esiridir. Âlemin idaresini, kâinattaki nizam ve âhengin muhafazasını, her şeyin esası sayılan bu kör ve şuursuz zerrelere, ilimsiz, idraksiz atomlara havale ederek varlık hakikatini izah etmeye çalışırlar.

Bu utandırıcı ve gayri ilmî hurafeleri kabul etmek için insanın hakikaten kör ve şuursuz olması lâzımdır.

İşte, maddecilerle aramızdaki en bariz farklılık da burada ortaya çıkar. Maddeciler güya tecrübe ve müşâhedeye dayanarak, maddenin, her şeyin esası, hareket ve şekillenmesinin de kendinden olduğunu iddia ederler. Bizse, yine ilim, fen ve müşâhedeye dayanarak, maddenin kör, âtıl, şuursuz bir mevcut olduğunu, hareket ve değişik terkipler içindeki hizmet ve gücünü varlığı kendinden, her şeyi ilim ve kudretiyle idare eden bir Zât'tan (celle celâluhu) aldığına inanırız. Günümüzdeki temsilcileriyle beraber bütün materyalistler tamamen dogmatisttirler. Henüz ispat edilememiş ve bedihî olmayan şeyleri, ispat edilmiş ilmî meseleler gibi gösterir ve göz boyamaya çalışırlar. Hıristiyanlık'taki dogmatizme başkaldırarak her şeyi inkâr eden maddeciler neticede bir başka yoldan aynı girdaba kapıldı ve aynı gayyalara sürüklendiler.

Materyalistlerin, bin bir tantana ile ilân ettikleri esasların hemen hepsi de bir kısım fasit kıyas ve yakıştırmalara dayanmaktadır.

Varın yok, yokun var olması iddiası da yine onların bu yakıştırmalarından biridir. Bir gün ilim adamları onların bu iddialarını da iki kere iki dört eder kat'iyetinde ispat etseler; onlar, inkâra esas teşkil edebilecek yeni yeni iddialar üreteceklerdir.

Mürekkeb: Bir araya gelmiş, oluşmuş.

Şua: Işın.

Muannit: İnatçı.

Mahbes: Kafes, hapishane.

Kemmî - Keyfî: Nicelik ve nitelik olarak.

Zât-ı Ecell-i A'lâ: Eşsiz, benzersiz, Yüce Zât.

Tebeddül - Tegayyür: Değişme, başkalaşma.

Elvân u eşkâl: Her türlü renk ve şekiller.

Münezzeh - Müberrâ: Temiz, beri, uzak.

Serencâme: Başa gelenler, yaşananlar.

Nesic: Dokuma.

Gayr-i ilmî hurafe: İlmî bir temele dayanmayan, boş, asılsız düşünce.

Dogmatizm: Doğruluğuna dair aklen ve naklen herhangi bir delil bulunmayan bir düşünceye körü körüne bağlanma.

Materyalist: Maddeci. Maddeyi, kâinatın temel prensibi kabul eden, maddî veya ruhî bütün varlıkların esasını madde olarak benimseyen kimse.

Fasit: Bozuk, yanlış.

Darvin nazariyesinin bu kadar çok yara almasına rağmen ısrarla yaşatılmaya çalışılmasının temelindeki ana düşünce nedir? [217]

Dünyada Darvinizm kadar "ba'sü ba'de'l-mevt - öldükten sonra dirilme"si olan ikinci bir hâdise göstermek mümkün değildir. Ölmüş ölmüş dirilmiş ve belli bir koma devrinden sonra şimdi yine hortlatılmak istenmektedir. Bir kısım ilim adamları var gücüyle Darvin'e ait düşünceleri müdafaa ederken, yine bir kısım ilim adamları Darvin'i ve düşüncelerini yerden yere vurmakta ve artık bugün böyle şeylere inanmanın, bir aldanmışlık olduğunu ifade etmekte...

Bugün dünya ilim mahfillerinde görünen manzara budur; fakat yine de Darvinizm, belli bir süre daha gündemi işgal edeceğe benzer. Dünden bugüne Batıda ve Doğuda bu mevzuda binlerce kitap yazılmıştır, yazılmaktadır ve gelecekte de yazılacaktır.

Şunu hemen ifade edelim ki, günümüzde Batı ve Doğu kültürü bütünüyle maddeci bir temel üzerine oturtulmuş ve tamamen materyalist felsefenin kaideleri üzerinde durmaktadır. Rusya ne kadar maddeci ise, Amerika da en az o kadar

---

[217] Bu soru, 1980-81 yıllarında sorulmuş ve cevaplandırılmıştı.

maddecidir. Zaten bugün Batı kültürü büyük bir çoğunlukla Amerikan kültürüne kaymış durumdadır. Sadece ilk bakıştaki coğrafî farkı işaretlemek için söylediğimiz doğu tabiri, düşünce bakımından değildir. Bir başka soru münasebetiyle de söylediğimiz gibi, bugün Doğu ve Batı artık coğrafî sınırları aşmış durumdadır. Onun için biz, Rusya'yı da bu yönüyle Batılı kefesinde mütalâa etmekteyiz.

Her iki tarafın dine bakışı da, ilimlere bakışı da aynı paralellik üzerinde seyretmektedir. Batı, dine, Russo'nun ve Renan'ın bakışı içinde, içtimaî hayat için gerekli küçük bir ünite nazarıyla bakar. Yani din hiçbir zaman onlar için gaye ve hedef değildir; sadece bazı insanların mutluluğuna diğer vasıtalar gibi bir vasıtadır. Onun için dine de ruhsat verilmelidir. Zaten Rusya da bugün aynı çizgiye gelmiş durumdadır. Ancak bu yeni telakki bir çözülme kabul edilse bile, bizim anladığımız mânâda bir din anlayışı değildir.

Bunların ilimlere bakışı da -ilmin bütün bölümlerini kastederek söylüyorum- aynı şekildedir.

Bugün dünyanın durumu budur. Buna rağmen, materyalist düşünceli insanlar dahi Darvin nazariyesini ele almış, birçok yönleriyle onu örselemiş, hatta çürütmüş ve kabul edilebilecek bir tarafını bırakmamışlardır. Bu hususta görüş ve düşünce tarzının değişmesi Amerika ve Avrupa'da açıktan açığa, komünist blokta da şimdilik kapalı olarak cereyan etmektedir.

Evet, bugün Rusya ve ona bağlı ülkelerde hâlâ bu görüşte ısrar edilmektedir. Çünkü bunlar, çürük devlet temellerini tarihî maddecilik üzerine kurmuşlardı ve bunlar için Darvin'in söylediklerinin doğru olması çok mühimdi. Şu bir gerçektir

ki, materyalizm ve tarihî maddecilik yıkıldığı zaman, metafizik ortaya çıkacak ve insanlar, ihtiyaçlarının bütününde artık iktisat ve maddî yapılanmadan daha çok mânevî esaslara müracaat edeceklerdir. Bu da bağlı oldukları sistemin ölümü demektir. Onun içindir ki dünden bugüne sık sık Darvinizm'i sahneye sürmüşler ve daha da süreceklerdir.

Türkiye'de de bu işi bayraklaştıranlar, o zihniyete hizmet eden bir kısım öğretim görevlisi ve öğreticilerdir. Onlar her biyoloji dersinde Darvinizm'i, büyük bir hakikatmiş gibi ele alır, işler ve körpe dimağları onunla zehirlemeye çalışırlar.

Ben, burada meselenin geniş çapta tahlilini yapacak değilim. Daha önce, bir konferans vesilesiyle bu mevzuu tafsilatıyla ele alıp takdim etmiştim.[218] Daha sonra bu mevzu, inanç cephesinde değişik arkadaşlar tarafından ele alınıp incelendi ve hakikaten hacimli ve verimli eserler vücuda getirildi. Mevzuun tafsilini bu gibi eserlere bırakarak, sadece, soru-cevap sütununun kapasitesi ölçüsünde bir iki hususu arz etmeye çalışacağım.

Bu düşüncede olan insanlar derler ki: Canlıların ana maddeleri, suda evvelâ amino asitler hâlinde, sonra amip veya hücre, daha sonra da çeşitli canlılar hâlinde teşekkül etmiştir. Sonra da bu canlılar evrim geçire geçire maymun (bazılarına göre köpek) sonra da insan olmuştur. Söylediklerine delil olarak da bazı yerlerde bulunan fosilleri göstermişler ve gösterdikleri bu fosilleri de çeşitli cinslere menşe yapmışlardır. Meselâ bunlardan bir kısmı atın, bir kısmı denizanasının ve diğer bir kısmı da su yosunlarının anasıdır. Aradan geçen şu kadar bin sene sonra onlar bugünkü hâllerini almışlardır...

---

[218] 1970'li yıllarda verilen bu konferans daha sonra kitaplaştı. Bkz.: Yaratılış Gerçeği ve Evrim, Nil Yayınları, İstanbul, 2004.

Hâlbuki ilim adamlarının son buluş ve tespitleri onların bu dediklerini tekzip etmektedir.

Evet, evrimcilerin, inatçı mahluk dedikleri haşerat, aradan bunca yıl geçmiş olmasına rağmen, bugün hâlâ 350 milyon sene evvelki hallerini devam ettiriyorlar. Böcekler de bu kadar yıl sonra aynı durumlarını koruyorlar.

Eklem bacaklıların, süngerlerin ve deniz akreplerinin, 500 milyon sene evvel, taşların altında kalmış fosilleri ne ise, bugünküler de aynı şekildedir. Arada en küçük bir farklılık dahi yoktur. Bunu söyleyenler de yine zoologlardır. En küçük varlıklarda dahi herhangi bir değişiklik yoksa, o zaman Darvinistlerin iddia ettiği gibi, atın ayağı da değişmiş değildir. İnsan ilk yaratıldığı günkü fizyonomik şeklini aynen korumakta ve muhafaza etmektedir.

Evet, evrimcilere göre, bütün bu saydıklarımızın ve daha binlerce sayamadıklarımızın hepsinin değişmesi ve belli bir hâl alması gerekirken, karşımıza 500 milyon sene evvelki varlıklar çıkıyor ve evrimcileri tekzip ederek, "Hayır, biz hiç değişmedik!" diyorlar.

Onlar bir de şunu iddia ediyor ve diyorlar ki: Varlıklar tamamen tesadüfî olarak değişmektedir. Bu değişme, zamanla ve yavaş yavaş olmaktadır. Her varlığın değişme durumu, içinde bulunduğu yer ve şartlarla yakından alâkalıdır. Güneşle dünyanın birbiriyle olan münasebeti, uzaklık veya yakınlığı, dünyanın dönüş keyfiyetindeki değişmeler ve buna paralel olarak mevsimlerin değişmesi, bütün bunlar mutasyonlara müsbet veya menfi tesir eden faktörlerdir. Ve dolayısıyla meydana gelen değişiklikler bu şartlara göre tahakkuk etmektedir. Meselâ, atlar milyonlarca sene evvel küçücük hayvanlardı ve

beş tırnakları vardı. Sonra üzerlerinden bu kadar zaman geçince, büyüdüler ve derken tek tırnaklı hâle geldiler...

Aslında, bunların ellerinde mevzu ile alâkalı ciddî bir vesika da yoktur. Geçmişe ait bir varlıktan bahsediyor ve onun at olduğunu iddia ediyorlar. Hâlbuki bahsettikleri yaratıkla bizim bildiğimiz at arasında hiçbir münasebet yok. Allah (celle celâluhu) o devirde bir hayvan yaratmıştır.. ve o hayvanın belli bir süre sonra da nesli tükenmiştir. Şu anda da öyle bir hayvan yoktur. Şimdi onu biz niçin at olarak kabul edeceğiz? Cenâb-ı Hak (celle celâluhu) o devirde öyle bir hayvan yarattı, daha sonraki devirlerde de atı yarattı. Bunları birbirine niçin dayayalım ki..?

Milyonlarca sene evvel tespit edilen arı ve ballar var. Görülüyor ki arı 100 milyon sene evvel, aynı hendesî ölçü içinde bal yapmış. Aradan 100 milyon sene geçtikten sonra bakılıyor ki arı yine aynı şekilde bal yapıyor. Demek, dünden bugüne ne arının beyni, ne de bal yapmak şekli değişmiştir. Fizyolojik yapısında da bir değişiklik yoktur. Eğer bir değişme söz konusu ise bu değişme nerede ve nasıl olmuştur? Her hâlde bunu göstermek lâzımdır.. ve göstermek de onlara düşer.

Birkaç sene evvel, neodarvinistlerden biri kalktı ve yarısı insan, yarısı maymun bir kafayı, maymundan insana geçişe bir delil olmak üzere dünyaya ilân etti. Tabiî ki kısa zamanda işin iç yüzü anlaşıldı. Yapılan şey şuydu: Hakikaten bir insana, bir de maymuna ait iki kafatasından yarı yarıya alınmış; bunlar birleştirilerek tek bir kafatası hâline getirilmiş.. bu kafatası bir müddet asitte bekletilmiş ve bazı yerleri de, yıpranmış hissini vermek için biraz eğelenmiş ve böylece mutavassıt-ata diye bütün dünyaya ilân edilmişti.

İşte bir muzibin yaptığı böyle bir muziplik, nerdeyse maymunla insan arasındaki geçiş dönemine ait bir varlık diye bütün ilim mahfillerine kabul ettirilecekti. Ancak hemen meseleye müdahale eden ilim adamları, kısa zamanda, bu sahtekârlığı gün yüzüne çıkardı ve bunu gazete ve dergilerde neşrettiler. Aynı mevzu Türk basınında da uzun uzadıya işlendi ve üzerine makaleler yayınlandı…

Mutasyona gelince; mutasyon: Canlı varlıklardaki soy çekiminin atlama şeklinde de değişebileceğini ve bu değişmenin, türlerin meydana gelmesine esas teşkil edebileceğini ileri süren bir nazariyedir...

Günümüzde, genetik ve biyokimyanın bir kısım keşifleriyle iyice anlaşılmıştır ki, tesadüflere dayalı mutasyonlarla, tekâmüle gitmenin, evolüsyona uğramanın imkânı yoktur. Dolayısıyla böyle bir iddia da artık çıkmazdadır.

Meselâ, senelerden beri, güvercin ve köpekler üzerinde durmadan melezlemeler yapılıyor. Fakat, köpek inadına köpek kalmakta devam ediyor. Belki fizyonomik değişiklikler oluyor, diyelim ki burnu, ağzı bir çeşit oluyor; ama hiçbir zaman bu köpek bir merkep olmuyor. Güvercin de saksağana dönüşmüyor ve güvercin olarak kalıyor...

Daha önce de drosophila sineği üzerinde aynı deneyleri yapmışlardı: Bu sinek de sinek kalmakta diretmiş ve araştırmacılar, elleri boş, canları sıkkın ve ümitsiz bir hâlde araştırmayı terk etmişlerdi…

Fakat bu araştırmaların bir faydası oldu; ilim adamları iyice anladılar ki, bir nev'den diğer bir nev'e geçmek mümkün değildir.. türler arasında atlanması mümkün olmayan sütreler mevcuttur. Kaldı ki, orta nev'in akim kaldığı da herkesin

malumu olan bir husustur. Bilindiği gibi, katır ne erkektir ne dişidir. Bu durumda katırın neslinin devam etmesi imkânsızdır. Nasıl oluyor da böyle bir orta varlıktan, mutasyonlar neticesi insan gibi bir varlık, hem de kıyamete kadar nesli devam edecek olan mükemmel bir varlık vücuda gelebiliyor? Böyle bir neticeyi değil düşünmek, hayal etmek dahi insanı kendinden utandıracak derecede komik bir hezeyandır ve ciddiye alınacak bir tarafı da yoktur.

Madagaskar civarında bir balık fosili bulundu. Araştırdılar ve bu balık nev'inin 60 milyon sene evvel yaşamış olduğu tespit edildi ve çok acele bir kararla, bu balığın, türü tükenen balıklardan olduğu kararına varıldı. Aradan çok kısa bir zaman geçmişti ki, aynı ada civarında bir balıkçı, onların dediği balıktan birini yakalayıverdi. Görüldü ki, 60 milyon sene evvel yaşamış balık ne ise, son yakalanan balık da aynı şekildeydi. Bu mevzuda da evrimcilerin arzuları kursaklarında kalmıştı.. yaşayan balık, fosille senarize edilmek istenen oyunu bozmuştu. Yani silah geri tepmiş ve evrimcilerin elinde patlamıştı...

Fakat bütün bunlara rağmen, tarihî maddeciliğin temel unsurlarından biri olan evolüsyon, materyalizme dayanak olması, Marks ve Engels'in de ısrarla üzerinde durmalarından dolayı, maddeciler, körü körüne bile olsa; hatta ilim ve fenne ters düşse dahi, kat'iyen bu düşünceden vazgeçmeyecekler ve vazgeçmeye de niyetleri yok gibidir.

Onların düşüncesine göre, her mesele mutlaka, materyalizmle izah edilmelidir. Onlar kat'iyen "Bu meseleyi izah edemedik, öyleyse buna müdahale eden mânevî ve haricî bir güç vardır." demeyeceklerdir; ve zaten, bütün çırpınışlarının altında da böyle bir itiraftan kurtulma gayreti gözükmektedir. Bu

gayret ve çırpınış onları o kadar akıl, mantık ve mutedil davranıştan uzaklaştırmıştır ki, bazen değil bir ilim adamına, sıradan bir insana dahi yakışmayacak sahtekârlıklara ve çeşitli mantık oyunlarına tevessül edebilmektedirler. Ancak her defasında, yüzü kızaran ve girecek delik arayan da yine onlar olmaktadır.

Maalesef, bu arada bazı körpe dimağlar ve saf beyinler, onların tesiriyle bulanmış ve bozulmuş olmaktadır ama "Yalancının mumu yatsıya kadar yanarmış." derler. Aslında bunların mumu daha akşam üstü veya ikindi vakti sönüverdi.

Ne diyelim; bir deli kuyuya bir taş atarmış da, kırk akıllı onu çıkaramazmış ya, bu mesele de öyle oldu.

Darvin'in kendi bilmeden ilim dünyasına faydası da olmuştur. Türlerin belli bir tertibe ve tasnife tâbi tutulması, onun çalışmalarının bir ürünüdür. O istemese de, buldukları, kâinatta mevcut baş döndürücü âhenk ve düzeni ispat eder mahiyettedir. Bu âhengi kuran ve kurduğu âhengi kimsenin bozmasına müsaade etmeyen Allah (celle celâluhu) ne yücedir!

Hidayet bütünüyle O'nun elindedir. Darvin'in buldukları bizim imanımızı artırırken, o kendi buldukларıyla dalâlete gitmiştir.

Mahfil: Çevre, kürsü.
Hendesî: Geometrik.
Evolüsyon: Evrim.

Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna girerken ne gibi fikrî bir hazırlık yapmalı ve O'nun huzurunda neler düşünmeliyiz?

Huzur derken daha ziyade namaz gibi ibadetlerdeki huzur kastediliyor zannediyorum. Eğer sorudaki huzur bu mânâda sorulmuşsa, zaten namaz bizzat kendisi huzurdur. Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz, miraç gibi huzurun en mükemmel ve en münevveriyle şereflendirilmişti.. bu çok önemli hâlin bizim mahiyet menşûrumuza aksi, namaz şeklinde olmuştu. Evet O'nun miraçtan bize getirdiği en kıymetli hediye namaz olmuştur. Namaz bizler için mikro plânda bir miraç demektir. Bunu duyup doyabilmemiz için, bir rahmet eseri olarak, günde beş defa namazla huzura alınıyor ve Rabbimiz'e muhatap olma bahtiyarlığıyla şereflendiriliyoruz.

Efendimiz'in miraçta semaları dolaşması, Rabbimiz'le bizzat vicahî olarak, perdesiz konuşması ve kendi idraki vüs'atinde Cenâb-ı Hakk'ı, minvechin perdesiz hicapsız müşâhedesi ve ardından namazı, bir armağan ve hediye olarak bize getirmesi, evet bu iki hâdise birbiriyle o denli irtibatlıdır ki, namazı miraçtan ayrı düşünmek mümkün değildir. Evet, namaz, miracın ve herkes için bu kavs-i urûcun semere ve meyvesidir.

Tüccarlar, sağa-sola gider; alışveriş yapar ve gelirken de bir şeyler alır öyle dönerler. Allah Resûlü de tamamen ebediyet gamzeden bir mukaddes alış-veriş için Rabbinin huzuruna çıkmıştı. Kudsî yolculuğun daveti.. bu âdeta bir alış-verişti; Cenâb-ı Hak'tan gelmişti. Bu alışverişte Rabbimiz'in bizden istediği de sadece itaat ve kulluktu. Buna mukabil O da, namazımızı, Efendimiz'in miracı gibi kabul buyuracaktı. Biz O'nun yolunda olacaktık, O da bizim elimizden tutacak ve bizi zâyi etmeyecekti. Biz, görmeden O'na inanacaktık, O da bir mânâda namazımızda bize görünerek gözlerimizi aydın kılacaktı. Ortada böyle bir alış-veriş vardı; ama, hiçbir surette pazarlık yoktu. Çünkü verilenlerin hepsi bir lütuftu...

Allah (celle celâluhu) lütfuyla O'nu huzuruna aldı. Ve en çok sevdiği bu insanı bizim namımıza konuşturdu. Tahiyyatı ile O'na selâm verdi ve bize de selâm gönderdi. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) istifade ettiği gibi, biz de o teveccühten istifade ettik. Namaz işte böyle bir huzuru sembolize eder.

İnsan namaza gelirken, bu anlayış ve bu düşünce ile gelmelidir. Böyle kudsî bir işe hazırlanma çok önemlidir. Her şeyden evvel namaza hazırlanırken abdest alınır. Bazı hâllerde de abdest yerine gusül yapılır. İnsan, abdestte her uzvunu yıkayışıyla ayrı bir mesafe alır, ayrı bir aydınlık idrak eder ve ayrı bir canlılığa ulaşır.. abdest içinde okunan dualarla da belli bir metafizik gerilim içine girer. Bu arada camiye giderken yapılacak bir kısım dualar da vardır ki, insan bunlarla adım adım Rabbi'nin huzuruna gelişini hisseder ve yaptığı dualarla âdeta semavîleşir. Bu kapı, herkese olmasa bile çoklara açıktır. Hz. Ali (radıyallâhu anh) gibi insanlar her namaz vakti sararıp solar ve âdeta bayılacak hâle gelirlerdi...

Zira namaz ilâhî huzura ermek ve âdeta, vicahî olarak Hak'la görüşmek demektir.

Bir insan düşünün ki, kendisine çok mühim bir meselede, seçkin bir topluluk karşısında, bir konuşma teklifi yapılmıştır.. ve o insan ilk defa böyle bir topluluk huzuruna çıkacaktır. Dinleyenler arasında her sınıfın en üst seviyedeki temsilcileri de bulunmaktadır. O insan böyle bir durum karşısında nasıl sararır, solar, bocalar, kem küm eder ve müthiş bir heyecan içine girer; öyle de kul, namazında bu kişinin durumundan bin misli daha fazla bir heyecan ve helecan içine girer.. tabiî ne yaptığının şuurunda ise... Çünkü biraz sonra onun konuşacağı meclis, sadece misal olsun diye sözünü ettiğimiz meclisten kıyas kabul etmeyecek ölçüde daha mehâbetli ve daha yücedir.

Evet bu insan, her an ayrı bir şe'n ve tecellîde olan Rabb'in huzuruna girecektir. Ve daha önceki namazdan bir sonraki namaza ülfet adına intikal edecek heyecan yatıştırıcı müsekkinlere karşı dikkatli olmalıdır.

Düşünmeli ki, Hz. Musa (aleyhisselâm) gibi ulü'l-azm bir peygamber, Cenâb-ı Hakk'a ait mehâbetle dopdolu olduğu hâlde, yine de Firavun'un yanına girmeden evvel رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي[219] demek suretiyle bir iç hazırlık yapıyordu; vicdanını konuşturuyor ve mukavemetini artırması için Cenâb-ı Hakk'a dua ve niyazda bulunuyordu...

Mü'minin abdesti ve mescide gidişi bir ilk hazırlıktır sanki. Hayalinde Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) temessül etmiş ve biraz sonra da namazında O'na cemaat olacaktır... Bu şuur ve bu iştiyak içinde namaza duracak ve namazında

---

219 *"Rabbim, sinemi aç, ruhuma genişlik ver."* (Tâhâ sûresi, 20/25)

okuduğu Kur'ân'ı bizzat Cenâb-ı Hakk'a takdim ediyor gibi okuyacaktır. Belki yer yer, mescidin dışında bırakmaya çalıştığı uygunsuz düşünceler onu rahatsız edecek; fakat o böyle eşkıya ve yol kesicilere kat'iyen teslim olmayacak ve yoluna devam edecektir. Ayakta durmaya dermanı kalmadığını hissedince de, Rabb'in azameti karşısında iki büklüm olup rükûa varacak, rükûdan kalkarken de vicdanında Cenâb-ı Hakk'ın kendisine rahmet nazarıyla bakışını yakalamaya çalışacak.. çalışacak ve o bakışı yakalamış gibi hayretinden dizlerinin bağı çözülecek, tam ve ciddî bir teslimiyet içinde, kulun Rabb'ine en çok yaklaşabileceği sınır nokta olan secdeye kapanacak. Ümmetlerin ahirette diz çöküp oturmasına mukabil, o, bu ızdırarî hâli ihtiyarî olarak dünyada yapacak ve diz üstü çöküp, yalvarış ve yakarışlarla Rabb'ine müracaatta bulunacak ve gönül dünyası huzurun ışıklarıyla dolup taşacaktır. O, böyle yapıp ve bunlara mazhar olunca, ahirette böyle bir duruma düşmekten de -inşâallah- kurtulacaktır. Zira Allah (celle celâluhu) iki korkuyu bir arada vermeyeceğini vaad etmektedir. İki emniyetin bir arada verilmediği ve verilmeyeceği gibi.[220]

Bu seviyeyi elde edebilmenin kendine göre yolları vardır. Bunlardan bazılarını şöyle sıralamamız mümkündür:

Birincisi: Âfâkî ve enfüsî tefekkürde ısrar... İnsan hiç durmadan âyât-ı tekvîniyeyi düşünmeli, âfâktan enfüse ve enfüsten âfâka düşünce mekiğini gezdirip durmalıdır. Evet, insanın tefekkürü, onu, bir taraftan semanın yıldızlarla yaldızlanmış ufuklarına götürmeli, diğer taraftan da mahiyetinin derinliklerinde seyahat ettirmelidir ki "kör ve sağırlar"ın yediği damgayı yemiş olmasın. Çünkü böyle olanlar, kalblerini

---

[220] İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2/406; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/483.

terk ve rabbanî latîfelerini ihmal ettiklerinden dolayı, körler, sağırlar ve dilsizler gibi yaşamaktadırlar. Kendi mahiyetlerini görüp dururken de durumları daha farklı değildir.[221]

İnsan tefekkürle, bir saatlik ibadetini bin senelik ibadet hükmüne getirebilir ve bu seviyede sevap kazanabilir. Ve işte, bu tefekkür şuuruyla namaz onu, esmâ dairesinden sıfât dairesine, oradan da Zât dairesine sıçratır ve insan âdeta sonsuzluğa yelken açmış gibi olur.

İkincisi: "Rabıta-i mevt" dediğimiz ölümün düşünülmesidir. Bu yapılırken de ihtimal ve faraziyelerle değil, bizzat ölümle burun buruna gelmiş bir insan hâletiyle yapmalıdır. Zaten Kur'ân-ı Kerim'de كُلُّ نَفْسٍ ذَٓائِقَةُ الْمَوْتِ[222] âyetiyle bu hakikate, arz edilen çizgide parmak basmaktadır. Bir kısım tefsir ve mealcilerin söylediği gibi âyetin mânâsı *"Her nefis ölümü tadacaktır."* şeklinde ifade edilmesi oldukça eksik bir mânâdır. *"Her nefis bilerek veya bilmeyerek ölümü tadıp-durmaktadır."* şeklindeki ifade, öncekinden daha tutarlıdır. Çünkü Türkçe'de "Her nefis ölümü tadacaktır." ifadesinin Arapça karşılığı كُلُّ نَفْسٍ سَيَذُوقُ الْمَوْتَ şeklinde olur. Hâlbuki âyetteki ifade yukarıda söylediğimiz şekildedir. Âyetin Türkçe'ye en yakın ve az kusurlu meali ise *"Her nefis ölümü tatmaktadır."* şeklinde olmalıdır. Evet, her nefis her an ölümü tadıp durmaktadır ve burada başka herhangi bir mânâ da bahis mevzuu değildir.

Bu hususu da kısaca izah etmek uygun olacak:

Biz her an ölüp dirilmekteyiz. Zira bizler, Cenâb-ı Hakk'ın tecellîlerinin akislerinden ibaretiz. Bu tecellîler o kadar seri bir

---

221 Bakara sûresi, 2/171; A'râf sûresi, 7/179.
222 Âl-i İmrân sûresi, 3/185.

şekilde ve peşi peşine gelmektedir ki, biz, kendimizi inkıtasız ve devamlı kabul ederiz. Bu aynen sinema şeridindeki karelerin çok hızlı dönüşüyle, oradaki nesnelerin hareketli görünmesi gibidir. Aslında biz, her an -ki "an" kelimesiyle zamanın en küçük parçası neyse onu kastediyoruz- var olup yine yok olmaktayız. Bu tecellîler O feyz-i akdesten geliyor ve biz de daimî bir var ve yok olmayla karşı karşıya bulunuyoruz. Bu durumda sanki biz, saatin akrep veya yelkovanı üzerindeymişiz gibi oluruz. Yani ilk hareketin bizi her an öbür tarafa atması ihtimaliyle karşı karşıya bulunuruz.. ve zaten sonunda da bu durum kaçınılmaz bir netice olacaktır. Öyleyse, ölümü, istikbalde vâki olacak bir hâdise gibi değil, her an yaşanmakta olan bir vak'a gibi değerlendirmeliyiz.

Bu değerlendirme bizi, daima ahirete hazır hâle getirecek ve namazımızı da, ahiret hazırlığı içinde olan bir insan edasıyla kılmaya vesile teşkil edecektir.

Üçüncüsü: Namazı huzur dolu insanların yanında kılmak da bir yoldur. Zira, başını secdeye koyduğu zaman, soluklarında Muhammedîlik esip duran birinin yanında kılınan namaz da insanın o havaya bürünmesine bir vesiledir. Ondandır ki, cemaat olma tavsiye ve emredilmiştir. Çünkü ferdin iç mukavemeti her zaman huzur temin etmeye yetmeyebilir. Bu durumda, cemaat içindeki fertlerin mânevî desteği onun imdadına yetişir ve ona da huzur kazandırır.

Gözyaşı içinde namaz kılan bir insanın hâl ve durumu, en azından, onun yanında namaza duran insanın da kalbini yumuşatır, hatta bazen ona da gözyaşı döktürür. Bir çoğunuz müşâhede etmişsinizdir. Ravza-i Tâhire'de ve Beytullah'ta öyle namaz kılan, secde ve rükûuyla öyle ubûdiyette bulunan insanlar vardır ki, bizler onları seyrederken kalbimiz duracak hâle gelir...

"Rükû edenlerle beraber siz de rükû edin."[223] âyetinin işaretinden biz bunu anlıyoruz. *Kişi sevdiğiyle beraberdir.*[224] Onun için evvelâ bu türlü ibadetle Rabbi'ne kulluğunu takdim edenleri sevecek ve sonra da hep onlarla beraber olmaya çalışacağız. Bu arada namazlarımızı da onlarla beraber kılacak ve onlarla huzur-bahş olan bir iklimde bulunmaya çalışacağız.

Hz. Âişe Validemiz (radıyallâhu anhâ), Allah Resûlü'nün namazını anlatırken şöyle der: "Allah Resûlü'nün iki rekât namazına şahit oldum. Öyle bir kıyamda durdu ve kıyamını öyle uzattı ki, o kıyamın güzelliğini ne sen sor ne de ben söyleyeyim. Sonra rükûu da böyle oldu. Ardından secde etti; secdesi de en az rükûu kadar güzeldi..."

İşte biz de bir taraftan namazımızı Allah Resûlü'nün bu namazına benzetmeye çalışacak, diğer taraftan da namazı Hak dostlarıyla beraber kılacak ve onların kulluk keyfiyetini gönüllerimizde yakalamaya çalışacağız.

Dördüncüsü: İrademize hürmet ve saygı duyarak ve iradeli bir varlık olmanın gereğini yerine getirerek, namazımıza biraz çekidüzen vermeliyiz. Evet, irademize temrinler yaptırmalı ve huzura giden yolda biraz da O'nun mevcudiyeti esasına göre yürümeliyiz.

Namaz, öyle dünyevî işlerimiz arasından geçiştiriliverecek kadar ehemmiyetsiz bir vazife değildir. O bizim için en mühim bir meşgaledir. Namaz ciddiyetle ele alınmalı ve öyle eda edilmelidir. Değil başka bir iş yüzünden onun ihmale veya aceleye getirilmesi, gerektiğinde her türlü işimiz ona feda edilmelidir.

---

223 Bakara sûresi, 2/43.
224 Buhârî, *edeb* 96; Müslim, *birr* 165.

Aynı zamanda cemaatin ehemmiyeti de unutulmamalıdır. Sadece Hanefî mezhebinde cemaat sünnet-i müekkededir. Hâlbuki diğer üç mezhebe göre cemaat farz veya vaciptir. Onlar وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ[225] âyetinden bu hükmü çıkarmışlardır.

Son olarak şunu da ilave edeyim ki, huzur içinde ve erkânına riayet edilerek kılınan bir namazın mü'minde hâsıl edeceği haz ve zevki ona başka hiçbir mazhariyet kazandıramaz. Yeter ki insan, bu mazhariyetin şuurunda olabilsin ve namazın kıymet ve değerini idrak etsin!...

Menşûr: Prizma.

Vicahî: Karşılıklı.

Kavs-i urûc: Helezonik yükselme.

Ulü'l-azm: Üstün, azim, sabır, kararlılık sahibi.

Âfâkî ve enfüsî: Dış ve iç âlemlere ait.

Feyz-i akdes: Kutsallardan kutsal bir ilâhî feyiz tecellîsi.

İnkıtâ: Kesinti, devam etmeme.

Ravza-i Tâhire: Tertemiz bahçe.. Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabri ile minberinin arasında kalan Cennet bahçesi.

Temrin: Alıştırma, egzersiz.

---

225 *"Rükû edenlerle beraber siz de rükû edin."* (Bakara sûresi, 2/43)

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنَ الصَّابِرِينَ *diye dua ediyoruz. Belâlara karşı sabır istendiğinden, bu durum zımnen belâ istemek mânâsına gelir mi?*

Sabır, insanda bir dayanma gücüdür. Yani insan, iradesini ancak sabırla gösterir. Hem insan sabırla öyle bir hâl ve keyfiyet kazanır ki, bu sayede ruhunda meknuz güç zuhur eder...

Sabır, sabredilen şeyler itibarıyla birkaç türlü olur. Bu şeylere karşı sabır, insanın kemali ve terakkisi, hakikî insan yani insan-ı kâmil olması istikametinde yükselmek için basamaklar hükmündedir. Bunlardan birisi ibadet ü taate karşı sabırdır. *"İbadetin en faziletlisi, az dahi olsa, devamlı olanıdır."*[226] Hiç ara vermeden yapılan işler, suyun deldiği gibi, zamanla mermeri delecek kadar tesir icra eder. Âişe-i Sıddîka Validemiz buyurur ki: "Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ibadete başladıysa, onu bir daha bırakmazdı. Hatta ikindiden sonra nafile kılarken gördüm. Zira bir gün ikindi namazının o ilk sünnetini kılamamış, üzerimde kaldı diye ikindiden sonra onu kaza etmişti."[227] Mezhep imamlarının, delilleri değerlendirmeden kaynaklanan farklı mütalâaları bir

---

226 Buhârî, *rikak* 18; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 216-218, *salâtü'l-münâfikîn* 78.
227 Müslim, *müsafirîn* 297, 298.

yana, İnsanlığın Efendisi ve Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), başlattığı bu işi sonuna kadar devam ettirmek istemişti. Ashabta da bu hâl vardı...

Evet, eğer Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün yorgun düşer de gece ibadetine kalkamazsa, gündüz onu katlamalı eda ederdi; yani 8 yapacaksa 16, 10 yapacaksa 20 yapardı. Evet O (sallallâhu aleyhi ve sellem), başlattığı bir şeyi hayatının sonuna kadar kat'iyen bırakmadı. Hadisler arasında bu mevzua delâlet edecek bir hayli rivayet var: Bu cümleden olarak Hz. Âişe Validemiz'in (radıyallâhu anhâ) şu sözünü zikredebiliriz: "Öyle namaz kılardı ki, rükûunun, kıyamının, secdesinin, kavmesinin, celsesinin uzunluğunu ne sen sor ne ben söyleyeyim!"[228]

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) arkasında eğer cemaatte zayıf kimseler olursa, o merhametkâni, o perverdigâr, onları düşünür ona göre davranırdı. Buyuruyor ki: *"Bazen istiyorum ki, namazda uzun uzun Kur'ân okuyayım, ne var ki, bir çocuğun ağladığını duyunca, anasının heyecanını düşünüyor, namazı hızlı kılıyorum."*[229] Bir seferinde O, Bakara sûre-i celîlesini okumaya niyet etmiş, derken bir çocuğun sesini duyunca وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ deyip kıraate son vermişti.

Aman Allahım, bu ne rikkattir! Bu nasıl bir inceliktir! Kadrini tam bilmesek de, biz nasıl tali'li insanlarız ki, bütün insanlar arasında, şansımıza O (sallallâhu aleyhi ve sellem) düşmüş. Evet, Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ): "O'nun kıldığı namazın uzunluğundan, güzelliğinden ne sen sor, ne de ben söyleyeyim!"[230] diyor.

---

228 Buhârî, *teravih* 1; Müslim, *müsafirîn* 125; Tirmizî, *salât* 208; Nesâî, *kıyamü'l-leyl* 36.
229 Buhârî, *ezan* 65; Müslim, *salât* 191.
230 Buhârî, *teravih* 1; Müslim, *müsafirîn* 125; Tirmizî, *salât* 208; Nesâî, *kıyamü'l-leyl* 36.

Evet O, ibadetinde hep derinlerden derin oldu.. ve bu derinliği hayatının sonuna kadar da devam ettirdi. Ne yaşlılık ne de أَنْقَضَ ظَهْرَكَ[231] fehvasınca, *insanı iki büklüm eden* musibetler, sıkıntılar, O'nun ibadetteki incelik ve derinliğine hiç mi hiç tesir etmedi.. aksine O, sıkıştırıldıkça Allah'a karşı kulluk vazifelerinde daha bir derinleşti. Hayat-ı seniyyelerinin son yıllarında -Âişe-i Sıddîka'nın rivayetiyle- bu uzun namazların bir kısmını oturarak eda ediyor.. uzun uzun Kur'ân okuyor ve rükûa gideceği zaman ayağa kalkıyor, kıyamdan rükûa varıyordu. Farz namazları bütün hayatı boyunca, bir-iki durum müstesna hep ayakta eda etmişti. O da, hastalığının şiddetinden bayılıp düştüğü ve kendinden geçtiği zamanlarda...

Bazı zamanlarda da O (sallallâhu aleyhi ve sellem), âyetleri oturarak okuyordu, ne zaman ki, okuma niyetinde olduğu miktardan 30 veya 40 âyet kalıyordu, bu sefer kalkıyor ve onları ayakta okuyor, sonra da rükûa gidiyordu. Çünkü ta bidayette ibadeti böyle başlatmıştı ve sonuna kadar Rabbimiz'le arasındaki bu münasebeti bozmadan, aynı seviyede götürmek istiyordu. O bakımdan ibadet ü taatte, sabır çok önemli bir meseledir ve bu sabrı sürdürebilenler önemli bir terakkidedir.

İkincisi, mâsiyete karşı sabırdır. Bu sabır hususiyle günümüzün gençleri için çok ehemmiyetlidir. Bilhassa sokakların birer kanal hâline gelip mâsiyetle aktığı ve göz yoluyla kalbimize giren günahların vicdanlarımızı yaraladığı bir dönemde, mâsiyete karşı dişini sıkıp günaha girmeme ve günahlar karşısında sarsılmama çok önemli bir husustur. Bu da insanın terakkisi için ikinci bir merdivendir, bu merdiveni kullanan adam arş-ı kemalâta ulaşabilir.

---

231 İnşirah sûresi, 94/3.

Üçüncüsü, sabırların en çetini, musibetlere karşı sabırdır. Yani Allah'ın insanın başına verdiği şeylere karşı onun sabretmesidir.

Dördüncüsü, dünyanın ziynet ve depdebesine ve nefsi gıcıklayan müştehiyata sabırdır ki, amudî kahramanlık yoludur.

Beşincisi, maddî-mânevî füyûzat hislerine karşı sabırdır ki, sadece kâmil insanlara müyesserdir.

Soruda, "Sabır istemek bir bakıma belâ istemek gibi midir?" deniyordu. Sadece sabır belâya karşı olursa doğrudur. Belâ gelmeden sabır isteme, belâ isteme mânâsına geldiğini ehl-i tahkik söylüyor. Fakat burada dikkatimizden kaçan ayrı bir husus var, o da, başta izah edildiği gibi sabrın sadece belâlara karşı münhasır bulunmadığı keyfiyetidir. Bu itibarla, mâsiyete karşı olanın dışında: "Allahım! İbadet ü taatte bana sabır ver, caydırma! Allahım! Mâsiyete karşı sabır ver, ruhlarımıza ibadet ü taati şirin ve mâsiyeti çirkin göster!" demeliyiz.. ve böyle demenin belâ istemekle alâkası yoktur.

Bu mânâlar mahfuzdur ve bunlara karşı Allah'tan sabır istememizde hiçbir sakınca yok.. ama bir kısım belâlar endişesiyle sarsılıp, "Allahım! Belâlara karşı bize sabır ver!" demeye gelince, bu, ehl-i tahkikin beyanına göre belâya davetiye çıkarma demektir. İşte bu nokta-i nazarı mülâhazaya alarak, belâlara karşı, belâ gelmeden -ki gelmesin Allah'ın inayet ve keremiyle- Allah'tan sabır istemeyi muvafık görmüyorlar.

Meknûz: Saklı.

Merhametkâni: Merhamet kaynağı.

Perverdigâr: Kendinden çok başkalarını düşünen.

Rikkat: İncelik.

Mâsiyet: Günah.

Müştehiyat: Nefsin arzuladığı haramlar.

Amudî: Dikey. Kısa sürede ve çok hızlı ulaşılan şey.

Füyûzat: İlâhî feyizler, ihsanlar, lütuflar.

Ehl-i tahkik: Gerçeği araştırıp, delillere dayanarak bir sonuca ulaşan büyük ilim adamları.

Her davanın zuhurunda o davanın fertleri mukaddes göç ile emrolunmuşlardır. Günümüzde bir beldeden bir beldeye gitme, orada Hakk'a hizmet etmeye çalışma, mukaddes göç sayılabilir mi?

Mukaddes göçten kastımız hicrettir. Hicret, altında çok büyük mânâ ve büyük hakikatler yatan oldukça büyük bir meseledir. Bu kelime, insanın bir beldeden bir beldeye hicret etmesini ifade ettiği gibi, insanın bir düşünceden başka bir düşünceye hicret etmesini de ifade eder. Ve yine insanın kendi özünden kendi özüne hicretine de delâlet eder. Ben bu çok geniş, çok derin, çok muhtevalı kelimeyi, hem kelimenin kamet-i kıymetine uygun şekilde hem de bugünkü önemi ölçüsünde ifade etmeye muktedir olabilir miyim bilemem, ama Rabbimin ihsanı ölçüsünde arz etmeye çalışacağım.

Hicret, her yüce davada çok önemli bir esastır. Evvelâ şu kaziyye ile başlayalım: Hicret etmedik büyük bir dava adamı, büyük bir mefkûre adamı, büyük bir vazifeli ve ideal adamı yok gibidir (dikkatli konuşuyorum). Bugüne kadar hemen herkes, doğduğu yeri, o yüce davası uğruna terk etmiş ve başka bir yere gitmiştir. Hicretin, Allah emri[232] olarak yapılmış

[232] Bkz.: Nisâ sûresi, 4/89, 97, 100; Enfâl sûresi, 8/72.

olması, onun en bereketli, en ağırlıklı tarafıdır. Çünkü, hicret eden şahsın, ileride vereceği hizmet adına bu göçle gelen bir kısım mânâlar var ki, o yönüyle de çok ehemmiyetlidir.

Hz. İbrahim'e (aleyhisselâm), -şimdiye kadar ona bu ismi hiç kimse takmamıştır ama ona- "Seyyah Nebi" dense sezâdır. Nakil imkânlarının çok dar olduğu bir dönemde Babil'de sesini duyuyoruz. Bakıyoruz ki, Hz. İbrahim (aleyhisselâm) Babil'i velveleye vermiş. Sonra Kenan ilinde kendisini görüyoruz. Sonra bakıyoruz ki Suriye'de... Hz. İbrahim Aleyhisselâm Suriye'de bulunan Firavun'un -bir kısım tarihçilerin kaydettiklerine göre- Saduk denen zalim hükümdar- karşısında ve yanında da pâkize eşi Sârâ orada şöyle niyaz ediyor: *"Allahım, bu mücadelede, bu yaka-paça olmada, eğer bizi mağlub edersen, yeryüzünde Senin adını anacak kimse kalmayacak."*

Demek, yanında mübarek zevcesi, belde belde, diyar diyar dolaşıyor ve herkese bir şeyler fısıldamaya çalışıyor. Sonra onu, yerle bir olmuş Harem-i Şerif'in başında görüyoruz... Evet, Hz. İbrahim (aleyhisselâm), yeryüzünde bütün canlıların, ezelden ebede kadar hem mihrabı hem de göbeği sayılan ve bağrında Hz. Muhammed'i (aleyhissalâtü vesselâm) geliştiren, kıyamete kadar da saygıyla anılacak olan, hatta yıkılışı da kıyametin en büyük alâmeti sayılan Mekke-i Mükerreme'ye de uğradı...

Evet, Hz. İbrahim (aleyhisselâm) Harem-i Şerif'e kadar gelmiş ve orada maddî-mânevî sellerin önüne katıp sürüklediği yığın yığın çerçöple karşılaşmıştı. Yani küfür ve dalâlet selleri ile Betha'nın dağlarından coşup gelen maddî seller omuz omuzaydı. Sanki, karanlıkların karanlıklarla savaştığı o kapkara günlerde Cenâb-ı Hak, Kâbe'yi maddesiyle, mânâsıyla nezdine

almış gibiydi.. İbrahim (aleyhisselâm) bunları gördükten sonra, Kâbe'nin bilinen bir kalıntısına işaret buyurmuş ve oğluyla beraber orada Kâbe'nin yeniden inşasına çalışmış.. sonra insanları O'na çağırmış, vicdanıyla insan olan insanlar Hz. İbrahim'in sesine icabet etmiş ve Kâbe'ye koşmuşlardı.

Bu arada şunu da kaydedelim: Ezan-ı Muhammedî'nin yine Hz. İbrahim'in o çağrısından istinbat edildiğini muhakkıkîn söylüyor. وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ *"Çağır herkesi, ata binerek, süvari olarak, koşa koşa gelsinler ve burayı ziyaret etsinler."*[233]

Bu makam öyle bir makam ki; insanlar buradan açılan bir menfezle, Allah ile münasebete geçebilirler. Zira Kâbe, Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar ruhanîlerin, meleklerin metafı (tavaf yeri)'dır. İnsanların bu metafta dönüp durmaları tasavvurlar üstü bir mazhariyettir. Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm): "İmam, وَلَا الضَّالِّينَ deyince, siz 'Âmin' deyin. Çünkü وَلَا الضَّالِّينَ'e gökte melekler 'Âmin' derler. Kimin 'Âmin'i meleklerin 'Âmin'ine denk gelirse, onun geçmiş günahları mağfiret edilir." [234] buyururlar.

Tavaf öyle bir hâdisedir ki, biz o tavafı îfa ederken Allah (celle celâluhu) oraya bakar, enbiyâ-i izâmın ervahı o tavafa iştirak eder.. ve ta Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar melekler de bu nuranî amûd etrafında döner dururlar. Evet, tavaf eden her insan bilmelidir ki, o tavaf ederken, sağında solunda ruhanîler, yerin altına doğru cinlerin mü'minleri, Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar da meleklerin, çevresinde tavaf ettikleri, Allah'ın: *"Beytim"*[235] dediği bir kudsî bina etrafında dönüyor.

---

233 Hac sûresi, 22/27.
234 Buhârî, *ezan* 111; Müslim, *salât* 74.
235 Bakara sûresi, 2/125; Hac sûresi, 22/26.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), böyle mukaddes bir yerde dünyaya teşrif buyuruyor.. ve bu yer Hz. İbrahim hicretinde önemli bir konaktır. Evet, Hz. İbrahim (aleyhisselâm) uzun seyahati neticesinde oraya gelmiş, orada karar kılmış, orada oturmuş ve sanki bu mukaddes göçü de orada bitirmiş.. ve derken göç orada göçe gaye tohumla buluşmuş, tohum ulu bir çınara dönüşmüş ve çınar iki önemli dalıyla ebediyete yönelmiş. O iki daldan biri birkaç fasıl meyve vermiş ve kökle bütünleşmiş; diğeri ise "Ezeliyetin hakkıdır." deyip ebediyete uzanmıştır. Evet, İsmail dalı da öyle bir meyve vermiştir ki o meyve terazinin bir kefesine konduğu zaman, bütün enbiyâ-i izâmdan daha ağır gelecek ve arkasından gelenler için vesile-i iftihar olacaktır. Bu muhteşem meyve insanlığın Emîn'i, büyük Fetanet, büyük Sıdk sahibi Hz. Muhammed'dir (aleyhissalâtü vesselâm) ve Hz. İbrahim'in (aleyhisselâm) seyahati olan mukaddes göçün de neticesidir.

Hz. İsa'ya (aleyhisselâm) niye Mesih dediler? "Mesih"in mânâlarından biri de "seyahat eden" demektir. Evet, Mesih, fâil sığası olarak çok mesheden, yani çok gezen, çok seyahat eden insan demektir. Hz. İsa (aleyhisselâm) da hep hakikate âşina, hakikate dilbeste gönül ve çehre aramış, sağda solda dolaşmış durmuştur. Bu uzun seyahatleri neticesinde, 12 havari elde etmiş, rahle-i tedrisine aldığı bu insanlarla cihanın fethine koyulmuş ve Allah'ın kendine tevdi ettiği mukaddes emanet ve büyük davayı onlarla tahakkuk ettirmeye çalışmıştır. Bir de bunlardan bir tanesinin ihanetini düşünecek olursak, sadece 11 insanla cihanın fethine çıkmış olduğunu anlarız. Seyyidina Hz. Mesih'in (aleyhisselâm) nerede doğduğu bilinmiyor ama mukaddes göçü, hicreti biliniyor. Hatta ta

Anadolu içlerine kadar geldiğini bazı tarih kitapları haber veriyor. O, Filistin çevresinde dolaşmış, Arap Yarımadası'nı gezmiş ve 33 yaşında, bizim buudlarımız, bizim ölçülerimiz içinde, bu fâni âlemden ayrılıp, kendine has bir âleme yükselirken, dünyanın büyük bir kısmını, en büyük seyyahlardan daha çok gezmiş ve âşina gönül, temiz sima aramış durmuştu...

Hz. Musa (aleyhisselâm), Firavun'un sarayında büyümüş ve belli ölçüde sarayın sımsıkı ve yumuşak hayatına alışmış olmasına rağmen, o da hicret etmiştir. Evet, eğer araştırabilsek, bütün enbiyâ-i izâmın hayatında, hicreti bir esas olarak görürüz.

Hiç şüphe yok ki bu kudsî muhacirler arasında en büyük muhacir, Efendimiz'dir (sallallâhu aleyhi ve sellem). Çünkü hicret, her şey gibi O'nunla (sallallâhu aleyhi ve sellem) tam doruğa ulaşmıştı. Efendimiz'in ubûdiyeti, ibtida ile intihayı cem buudluydu. Evet O, kullukta, en mübtediyane mebde'li ve en müntehiyâne edalıydı. Semavî sofrasında Cibril (aleyhisselâm) bir bedevi ile aynı kaşığı kullanabiliyordu. O'nun hicreti de bu çizgide cereyan etmişti.

Evet, Mekkeli Medine Efendisi'nin göçü çok meşakkatli ve o kadar da derin, çok muhataralı ve o kadar da muhtevalı gerçekleşmişti. Başka peygamberlerde hicretin ne seviyede ele alındığını bilemiyoruz; ama O, *"Hicret etmen şartıyla..."* deyip herkesin elini sıkıyordu. Hatta hicret etmeyene o gün, münafık nazarıyla bakılıyordu. Ancak, Velid İbn Velid, Ayyaş İbn Rebia, Seleme İbn Hişam gibilere hicret etme fırsatı verilmemişti ve bunlar mâzur görülmüşlerdi.

Evet, sadece bu üçü hicret edemeyen tali'lilerdendi. Onların hayatlarında meydana gelen bu gayri iradî boşluğu da

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) dualarıyla doldurmaya çalışıyordu. Ve bu hâl *"O mevzu seni çok alâkadar etmez."*[236] buyrulacağı âna kadar da devam etti.. evet, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hiç durmadan ellerini kaldırıyor: *"Allahım, Velid İbn Velid'e; Allahım, Seleme İbn Hişam'a; Allahım, Ayyaş İbn Rebia'ya necat ver!"* diye yalvarıyor ve inliyordu. Zira bunlar ilk Müslüman olanlardandı.

Ayyaş, Ebû Cehil'in anne bir kardeşiydi. "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah" dediği andan itibaren zincire vurulmuştu. Mekke fethedilinceye kadar da ayağında zincir, boynunda bukağı, yer yer ağabeyi Ebû Cehil'in tokatlarıyla inleyip durdu; zaman zaman da -İslâm'la şereflenince Yermuk'un kahramanları arasına katılan- yeğeni İkrime'nin tekmeleriyle...

Seleme İbn Hişam, Ebû Cehil'in baba bir kardeşidir ve O da zincirli ve bukağılıydı. Velid İbn Velid de Halid İbn Velid'in büyük kardeşi ve Velid İbn Muğîre'nin oğludur. İşin garibi, bunların hepsi de Mahzum oymağından Müslüman olmuş kimselerdi. Bütün güç ve kuvvetlerini sarf etmiş, Aleyhissalâtü vesselâm'a ulaşmaya çalışmış, hicret etmek için uğraşmış, fakat bir türlü engelleri aşamamışlardı. Onun için de Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazında rükûdan kalktıktan sonra, ellerini kaldırıyor, bunlara dua ediyor ve *"Necat ver!"* deyip inliyordu. Hatta; öğlen, akşam ve yatsıda da dua ettiği oluyordu.[237]

Hicret o kadar önemlidir ki, bir taraftan Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), elini sıktığı herkese *"Göç edeceksin."* buyurur, diğer taraftan da bu göçü, iradesiyle yapamayan kimselere göç edebilmeleri için de dua ediyordu.

---

236 Âl-i İmrân sûresi, 3/128.
237 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 2/197.

Sa'd İbn Ebî Vakkas fetihten sonra Mekke'de hastalanınca, çok ürperdi ve fevkalâde rahatsız oldu. Öyle ki Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerini ziyaret ederken; mealen: "Yâ Resûlallah! Arkadaşlarım hicret etti ve Medine'ye gittiler, ben ise ölüp burada kalacağım. Hâlbuki bizim için hicret yeri çok önemliydi. Biz oraya Allah için gitmiştik. Şimdi Mekke'de vefat edip kalacağımı düşündükçe çok üzülüyorum." diyordu. Mekke o kadar mukaddes, o kadar mübarek olmasına rağmen hicret ettikleri yurdu terk etme endişesi her an onlar için en büyük endişe kaynağı olmuştu.

Hicret, gerçekten Allah'ın hoşuna giden makbul bir ameldir. Çünkü hicret eden kimse Allah için çok büyük bir fedakârlığa katlanmaktadır. Evet, dünyada bir insan, ailesini, evlâd ü ıyâlini, doğduğu yeri çok sever. Dâüssıla (sıla hasreti) dediğimiz şey, şairlerin şiirlerine kadar girmiştir. Pek çok insan bu hasreti terennüm etmiş, pek çok kimse bunu şiirleştirmiştir. Bu his hemen herkeste vardır. Tabiî ve fıtrî olduğu için de insanın bunu içinden söküp atması mümkün değildir. Nitekim Seyyidina Hz. Bilâl, Medine-i Münevvere o kadar güzel olmasına rağmen, kalkmış Peygamber köyünde hıçkıra hıçkıra ağlamış ve Mekke için destanlar koşmuştur.

Hz. Ebû Bekir dahil başkalarının hasreti de bundan geri değildi. Bunlar bir dava uğruna Medine'ye gelmişlerdi ama dâussıla içlerini yakıyordu. Meselâ, Hz. Ebû Bekir Efendimiz (radıyallâhu anh) gibi, bir lahza Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayrılmayı düşünmeyen bir insan bile, Mekke'yi özlüyor ve müşrikler hakkında için için intizarda bulunuyor, "Bizi yurtlarımızdan, yuvalarımızdan ettiniz!" diyor ve inliyordu. En mevsûk hadislerde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bile

şöyle diyordu: *"Mekke! Seni o kadar çok seviyorum ki, eğer beni çıkarmasalardı -vallahi- ben senden çıkmazdım."*[238]

İşte bu duygu, bir dâussıla duygusudur. Evet, hicreti ele alırken, meseleye bir de bu zâviyeden bakmak lâzımdır. Şimdi bir düşünün, sahabe Mekke'de doğmuş, orada büyümüş ve oraya alışmışlardı. Hele orada ataları Hz. İbrahim'in (aleyhisselâm) bir evi vardı ki, her sene binlerce ve binlerce insan, dünyanın dört yanından kopar gelir ve orayı ziyaret ederlerdi. Onlar da bu Kâbe'nin efendileriydi. Çünkü kimisi orada yeme içme işini üzerine almış, kimisi zemzem suyu işini idare ediyor, kimisi de hacıların kurban kesme işiyle meşguldü.. işte hemen hepsinin böyle alışageldikleri güzel şeyler vardı.

Aslında hepimize, alışageldiğimiz şeylerden ayrılmak zor gelir: Meselâ Ramazan'da alıştığımız iftarları, imsakları, teravihleri ve oruçları içimizde derin derin hissederiz.. ve yine Kâbe'ye giderken, Kâbe'den de buraya dönerken, şu muvakkat ayrılışlarda ve firaklarda, içimizde ne türlü hicran esintilerinin bulunduğunu, çoğumuz kim bilir kaç defa yaşamışızdır. Hâlbuki hicrette ashab efendilerimiz, yurtlarını, yuvalarını, evlâd ü ıyâllerini de terk ediyorlardı. Meselâ, Hz. Ömer (radıyallâhu anh) giderken zevcelerini götürmüyor. Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) giderken, onun yanında da, Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) yoktur. Efendimiz'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasında küçük bir bağın teessüs etmeye başladığı o dönemde, evet o azîzelerden azîze olan kadının ayrı bir izzet kazandığı o dönemde nerededir acaba Hz. Âişe Validemiz (radıyallâhu anhâ)? Nerede isimlerini bile bilmediğimiz Hz.

---

[238] Tirmizî, *menâkıb* 68; İbn Mâce, *menâsik* 103; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/305.

Ebû Bekir'in zevceleri, nerede o çok yaşlı ve gözleri görmeyen babası Ebû Kuhafe..? Nasıl bunları bırakıp gitmişti?

Bu şefkat kahramanlarının şefkatsiz olduklarını söyleyebilir miyiz? Hayır, onların hepsi de birer merhamet âbidesiydi ve her türlü takdirin üstünde kuvvetli aile bağlarına sahip idiler.. ama Hak mülâhazası ve Hak yolunda hicret her şeyin önüne geçiyordu.. geçiyordu da, kimileri böyle bütün varlıklarını Mekke'de bırakıp ayrılıyor.. kimileri güpegündüz ve herkese meydan okuya okuya Medine yollarına dökülüyor.. kimileri de Allah yolunda hicretin dışında hiçbir şey bilmeden bir meçhule doğru "şedd-i rihal" ediyordu. Ayrıldıkları yerde yurt yuva, evlâd ü ıyâl, mal menal her şeye sahip idiler; gidecekleri yerde ise onları, yalnızlık, gurbet, fakr u zaruret bekliyordu. Medine'deki babayiğitlerin, evlerini onlara tahsis edip, onları bağırlarına basacakları henüz belli değildi. Bu itibarla onlar bir insanlık kıvamını temsil ettikleri gibi, aynı zamanda müstesna bir topluluk olan ensar cemaatinin ortaya çıkmasına da yardımcı oluyorlardı.. ve böylece ensar, kudsîler ölçüsünde havarileşiyor, muhacirler de ensar oluyordu.

O gün için bu iki cemaatin hayat stilleri birbirini tutmuyor, düşünce ufuk ve kutupları birbirinden farklıydı. Muhavere ve müzakere seviyesi ise kat'iyen aynı derecede değildi. Ve işte muhacirîn-i kiram bütün bunların yanında daha nelere nelere katlanmış, hayatlarını hicretleştirmişlerdi. Ve bu işten hiç mi hiç dönen de olmamıştı. Evet, tali'siz bir şairden başka yeniden Mekke'ye gitmeyi düşünen olmamıştı. Onun da imanı henüz içine oturmamıştı.

Ashab-ı kiramın Müslümanlığını derinleştiren ve Müslümanlığı bir başka türlü renklendiren hicret, günümüzde de aynıyla bahis mevzuudur.

Ayrıca hicretin, Kur'ân talebesine kazandırdığı çok şey vardır. Çünkü herkes doğup büyüdüğü yerde, iyi şeylerle beraber bir kısım menfî izler de bırakır. Evet, her insan doğduğu köyde, şehirde, kasabada, onu tanıyan emsallerinin, yaşıtlarının arasında bıraktığı menfî izler vardır. Kavga ettiği günler, yumruk salladığı zamanlar vardır. Mârifet olsun diye yapıp sergilediği şarlatanlıklar vardır. Hâlbuki bütün bunlar, daha sonra Rabbin, ihsan-ı ilâhî olarak onun omzuna yükleyeceği vazifenin tebliğinde, o iş için gerekli olan vakar ve ciddiyet ile telifi kat'iyen imkânsızdır. Çünkü daha sonraki dönemde davası itibarıyla, onun bidayet-i hayatındaki bu çocuksu tavırları, bir kısım kimselerin kafalarını bulandırabilir, vazifesine gölge düşürebilir ve o döneme ait kaçınılması imkânsız bazı tavırlar onların çevrelerinde menfî değerlendirmelere sebep olabilir. Nitekim Efendimiz'e Mekkeliler, Ebû Talib'in yetimi diyorlardı.

Evet, cihanların uğrunda feda olması gerekli o Zât'a (sallallâhu aleyhi ve sellem), o Dürr-i Yektâ'ya (Binler ruhumuz olsa feda olsun!) Ebû Talib'in yetimi diyorlardı. Aslında onların böyle düşünmesi O'nun getirdiği mesaja karşı bir tavrın ifadesiydi; ama onlar, bu yetimliği kullanmak istiyorlardı. Yani, "Yahu dün sokakta bizimle beraber koşuşuyordu. Şimdi kalkmış semaların üstünde dolaştığını iddia ediyor, bizim aklımızın eremeyeceği şeyler getiriyor!" diyorlardı. Kaldı ki, o nezih ruh ve o Dâmen-i Muallâ (sallallâhu aleyhi ve sellem), daima Allah tarafından korunmuş ve peygamberliğe hazırlanmıştı. Yani ta ilk günlerinde, bir gaybî inayetle sonraki vazifesine göre hazırlanmıştı. Buyuruyor ki: *"Ben hayatımda iki defa düğüne niyet ettim, çıktım giderken, yolda bir gaflet bastı, bir yerde çömeldim oturdum, ancak güneşin*

ışınlarının başımı okşamasıyla uyandım. Bir başka sefer yine bir düğüne gitmeye teşebbüs ettim.. yine yolda uyuyakaldım, anladım ki Allah benim düğüne gitmeme müsaade etmiyor."[239]

Evet, Allah (celle celâluhu) O'nu bir şeyler için hazırlıyordu. 25 yaşlarındaydı. Kâbe-i Muazzama yıkıldıktan sonra inşası için çalışılıyordu, O da taş taşıyordu. Zaten böyle şerefli ve kıymetli bir işte, O'nun çalışmaması da düşünülemezdi. Bir aralık amcası ve sırdaşı Hz. Abbas (radıyallâhu anh) O'na (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Belindeki peştamalin bir ucunu omzuna koy, taşlar omzunu incitmesin." dedi. Peştamalin ucunu omzuna koydu ama, vücudunda açılmaması gerekli olan bazı yerleri açılmıştı. O esnada gözüne melek göründü.. ve O birdenbire sırtüstü yere yıkıldı, derken gözleri yukarıya dikildi... O günden sonra da bir daha dizinin üstünden itibaren vücudunu açtığı müşâhede edilmedi.[240]

Allah O'nu büyük dava için hazırlıyor ve O'nu gelecekteki vazifesi adına zararlı her şeyden koruyordu. Koruyordu ama Mekkeliye göre yine de O, Ebû Talib'in yetimiydi. Ve işte Aleyhissalâtü vesselâm'a, Efendiler Efendisi'ne "Ebû Talib'in yetimi" dendiği ve kendisine bu nazarla bakanlardan destek bulamadığı bir dönemde, ensar efendilerimiz O'na sinelerini açtılar.. sineleriyle beraber yurtlarının yuvalarının kapılarını da açtılar. Yetmiş şu kadar erkek ve birkaç kadın O'na: "Medine'ye gel yâ Resûlallah!" dediler. "Malını malımız, canını canımız gibi bilip koruyacağımıza ve İslâm uğrunda her şeye katlanacağımıza söz veriyoruz." dediler. Ve Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendini, böyle kuşluk güneşi

---

239 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 2/267.
240 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 2/266-267.

hüviyetinde pırıl pırıl tanıyan, tepeden tırnağa hürmet hisleriyle dopdolu bir cemaatin sımsıcak kucağında buluyordu. Bu cemaat O'nu tanıdığı gün peygamber olarak tanıyor, peygamberliğe has vakar ve ciddiyet içinde görüyor ve çocukluğunu da hiç bilmiyorlardı...

Ashab efendilerimiz (radıyallâhu anhüm) de ilk memleketleri olan Mekke'de hep hor ve hakir görülmüştü. Hz. Bilâl-i Habeşî'yi anlamaları ancak Mekke fethinden sonra müyesser olmuştu. Bilâl-i Habeşî ve onun gibi temiz ruh, sağlam karakter nice kimseler vardı ki, Mekke'deki içtimaî telâkki ve o günkü bakış açısından dolayı hep horlanıp hakir görülmüşlerdi.. ve bunların Medine'de elüstü bir cemaat oldukları ortaya çıkmıştı. Diğer ashab efendilerimizi de böyle kabul edebiliriz. Mekkelilerin yukarıdan baktıkları kimseler için Medineliler ağlıyor, "Yâ Resûlallah! Malımıza, evimize, barkımıza ortak olsunlar, şu fedakâr arkadaşlarımız hicret edip geldiler, biz de malımızdan, canımızdan fedakârlıkta bulunmak suretiyle katkıda bulunalım istiyoruz." diyorlardı. Bu da hicretin bir başka yanı...

Kaldı ki onlar, Ismarlama Nebi'nin hususî ihtimama mazhar cemaatiydi... Hicretin başını çeken o Şanlı Nebi ise, en küçük yaşından peygamberlik dönemine kadar hep korunmuş, hep himaye altında yetişmiş ve gelişmişti.

Bizler için de Allah'ın adını yüceltme uğruna hicret çok önemlidir. Evet, her birerlerimiz, mukteza-i beşeriyet olarak bazı karışık işlere girdiğimizden ve elimizde olmayarak bazılarının hakkımızda bir kısım bulanık şeyler söylediğinden ve söyleyeceğinden ötürü bulunduğumuz yerden hicret edip ayrılmamız elzemdir. Zira niyetler ne kadar hâlis de olsa, tam bir emniyet ve güven telkin edebilmek için, muhatapların dimağlarında

en küçük bir bulantıya meydan vermeyecek şekilde nezih bulunmamız şarttır. Bu da ancak bizim, yanlış ve eksiklerimizi bilmeyenlerin yanında mümkün olur ki, dilimizde bunu "gökten inmiş gibi" sözcüğüyle ifade ederiz ve böyle olmamız, böyle görmemiz hizmetin tesiri açısından çok önemlidir.

Allah Teâlâ'nın gönderdiği bütün müceddidleri, mürşitleri hicret ettirmesi de bunun ilâhî bir kanunu olduğunu gösteriyor. Allah bu kanunla bütün mürşitleri, mübelliğleri âdeta hicrete mecbur kılıyor.. biri şarkın yalçın kayaları arasında zuhur ediyor, sesi orada değil de daha ziyade Batı Anadolu'da ve İstanbul âfâkında yankılanıyor. İmam Gazzâlî'nin gezmediği yer kalmıyor. İmam Rabbânî Hazretleri bir baştan bir başa Hindistan'da seyahat ediyor. Bu müstesna büyüklerimizden hangisinin mücadelesini tetkik etsek, hayatlarında hicretin ağırlık ifade ettiğini görürüz.

Mukaddes göç, dine hizmet açısından eski devirlere nisbeten daha da önemlidir. Evet, bir mü'min kardeşimiz, buradan kalkıp başka bir beldeye hicret ediyorsa, biz buna küçük nazarıyla bakamayız. Bugün bir Medine yoktur ama, her yere Medine'nin boyasını çalmak, Medine-misal şehirler kurmak vardır.. bir diğer tabirle, Medine sahibinin huzuruna çıkabilmek için, pek çok Medine meydana getirmek vardır. "Medineleri arkamıza bırakıp, senin Medine'ne koştuk yâ Resûlallah!" diyebilmek için, bugün hicrete, hicret beldelerine ihtiyaç vardır. Sırf Allah rızası için ve İslâm'ı neşretmek için dünyanın dört bir yanına göç edenlerin durumunu hafife alamaz ve basite ircâ edemeyiz. Çünkü bu muhacirlerin herhangi bir maddî çıkarları ve menfaatleri yoktur; yaptıkları ve yapacakları şey sadece İslâm'ı tebliğ ve bekledikleri de sadece ve sadece Allah'ın rızasıdır.

Türkiye'nin içinde ve dışında ve âlem-i İslâm'ın sair yerlerinde, Hak davası için hicret eden kimseler, إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى[241] fehvasınca niyetlerine göre mükâfat elde edecek ve ilk hicret edenlerin arkasında -inşâallah- yerlerini alacaklardır! Yani Allah, muhacirleri muhacirlerle, ensarı da ensarla haşredecektir! "Muhacirler toplansın!"dendiğinde bu mukaddes göçün heyecanıyla yollara düşmüş olanlar, muhacirlerin arkasında yerlerini alacaklardır. Kim bilir, sizin de herhangi birinizin önüne Ebû Bekir mi (radıyallâhu anh) rastlayacak, Ömer mi (radıyallâhu anh) rastlayacak, Osman mı (radıyallâhu anh) rastlayacak?!

Bunları, Rabbine hesap verme mevkiini her an idrak, bir ayağının mezarda bulunduğunu his ve idrak eden bir insanın ağzından dinliyor gibi dinleyin; eğer bu mevzuda hilâf-i vâki ve mübalağalı beyanda bulunuyorsam, Allah'a hesap vereceğim demektir...

Uğrunda hicret ettiğimiz yüksek mefkûreyi her zaman tahakkuk ettiremeyebiliriz. Ama hâlis bir niyetle, "Keşke bize de nasip olsa, biz de gitsek, hiç olmazsa gidip birkaç hafta kalabilsek.. kalabilsek de yüksek mefkûremize hizmet edebilsek!" niyetlerini içlerinde yaşattıkları sürece kazanırlar. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir beyanıyla izah edeyim, buyuruyorlar ki: *"Bir insan yürekten, ihlâsla şehadeti talep ederse, yatağında ölse dahi şehit olur."*[242]

Evet bir insan, sadece ve sadece Allah davası için, Rabbimiz'in yüce adının en ücra yerlerde dahi şehbal açması için,

---

241 *"Ameller (başka değil) ancak niyetlere göredir; herkesin niyeti ne ise eline geçecek odur."* (Buhârî, *bed'ü'l-vahy* 1; Müslim, *imâre* 155.)

242 Müslim, *imaret* 157; Ebû Dâvûd, *vitr* 26; Tirmizî, *fezâilü'l-cihad* 19; Nesâî, *cihad* 36; İbn Mâce, *cihad* 15.

kafasında hicret kurup duruyorsa, "Gidelim, görelim, gezelim, anlatalım, İbrahimlerin yolunda, Musaların, Mesihlerin (alâ nebiyyinâ ve aleyhimüssalâtu vesselâm) yolunda ve İnsanlığın İftihar Tablosu'nun yolunda, biz de bu vazifeyi yapalım." düşüncesiyle yatıyor, kalkıyorsa, o kimse memleketinde de kalsa, orada ölse, ümit ediyoruz ki Allah (celle celâluhu) bu düşünce sahibini muhacirler defterine kaydeder.

Rabbim, boyunduruğun yere konduğu bu devirde, İslâm dünyasına sahip çıkanları hem muhacirlikle, hem de şehadet sevabıyla serfiraz kılsın! Evet, bu yönüyle de "mukaddes göç" çok önemlidir ve üzerinde daha çok şey söylenebilir...

Kaziyye: Hüküm.

İstinbat: Hüküm çıkarma, bir hükme varma.

Sidretü'l-Müntehâ: Hz. Peygamber Efendimiz'e (aleyhissalâtü vesselâm) miraç gecesinde gösterilen, hilkatin aldığı son şekli gösteren yaratılış ağacı, kâinat ağacı.

Ervah: Ruhlar.

Fetanet: Bütün meselelerini akıl, kalb, ruh, his ve latîfelerini bir araya getirip öyle mütalâa eden, en büyük zorlukları dahi gayet rahatlıkla çözen harikulâde mantık.

Dilbeste: Gönülden bağlı, âşık, seven.

Mübtediyane: Bir şeyi ilk defa yapar, yeni başlar bir tarzda.

Müntehiyane: Bir şeyde en son noktaya, zirveye ulaşmış bir tarzda.

Muhatara: Tehlike.

İntizar: Beddua.

Şedd-i rihal: Yola koyulma.

Şehbal açmak: Kanatlanmak, yükselmek.

Serfiraz kılmak: Üstün, seçkin hâle getirmek.

Dâüssıla: Vatan hasreti, sıla özlemi.

Münafık: Dış görünüşü Müslüman olmakla birlikte, içi kâfir olan kimse.

Ensar: Peygamber Efendimiz Medine'ye hicret ettiğinde O'nu bağrına basan Medineli Müslümanlar.

Muhacir: Peygamber Efendimiz'le birlikte Mekke'den Medine'ye hicret edenler.

Karma İndeks

B

C

Ç

D

E

F

G

H

J

K

L

M

N

S

Ş

T

U

Z

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed (v. 1162); ***Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs,*** I-II, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1988.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillah eş-Şeybânî (v. 241 h.); ***el-Müsned,*** I-VIII, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.

Ali el-Müttakî; Alaaddin (v. 975 h.); ***Kenzu'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl,*** XVIII, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1986.

Bediüzzaman, Said Nursî (v. 1960); ***Lem'alar,*** Şahdamar Yay., İstanbul, 2006.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin (v. 458 h.); ***es-Sünenü'l-kübrâ,*** I-X, Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke, 1414/1994.

el-Bikaî, Burhanuddin (809-885 h.); ***Masrau't-tasavvuf,*** *[Tahkik: Abdurrahman el-Vekîl],* Dâru Abbas Ahmed el-Bâz, el-Mekketü'l-Mükerreme, 1400/1980.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (v. 256 h.); ***Sahîhu'l-Buhârî,*** I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.

el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (v. 816-1413); ***et-Târifât,*** baskı yeri yok, ts.

ed-Deylemî, Ebû Şucâ Şireveyh İbn Şehredâr (445-509 h.); ***el-Müsnedü'l-firdevs bi me'sûri'l-hitâb,*** *[Tahkik: Muhammed es-Saîd Besyûnî es-Zağlûl],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1986.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (v. 275 h.); ***es-Sünen,*** *[Tahkîk: Muhammed Muhsin Abdülhamîd],* I-IV, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, tsz.

Ebû Ya'lâ, Ahmed İbn Ali İbni'l-Müsennâ (210-317 h.); ***el-Müsned,*** I-XIII, Dâru'l-me'mûn li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (450-505 h.); ***İhyâu ulûmi'd-din,*** I-IV, Dâru'l-mârife, Beyrut, tsz.

________; ***el-Maksadü'l-esnâ fî şerhi meâni esmâillâhi'l-hüsnâ,*** *[Tahkîk: Besam Abdulvahhab el-Cabî],* el-Cifan ve'l-Câbî, Kıbrıs, 1407/1987.

Gülen, M. Fethullah; ***Yaratılış Gerçeği ve Evrim,*** Nil Yayınları, İstanbul, 2001.

el-Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Neysâbûrî (v. 405 h.); ***el-Müstedrek ale's-Sahîhayn, I-V,*** Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/ 1990.

el-Heysemî, Ali İbn Ebî Bekr (v. 807 h.); ***el-Mecmeu'z-zevâid, I-X,*** Dâru'r-reyyan li't-türas-Dâru'l-kitabi'l-Arabî, Kahire-Beyrut, 1407 h.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed (v. 235 h.); ***el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr,*** *[Tahkik: Kemal Yusuf el-Hût],* I-VII, Mektebetü'r-Ruşd, Riyad, 1409 h.

İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim (v. 630/1233); ***el-Kâmil fi't-tarih,*** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1415/1995.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebû'l-Fadl el-Askalânî eş-Şâfiî (v. 852 h.); ***Fethü'l-Bârî,*** I-XIII, *[Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbâkî-Muhibbuddin el-Hatib],* Dâru'l-mârife, Beyrut, 1379 h.

İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed el-Büstî (v. 354 h.); ***el-İhsan fî takrîbi Sahîh İbn Hibbân, I-XVII,*** *[Tertib: Alâüddîn Ali b. Belbânî; Tahkik ve ta'lik: Şuayb el-Arnavût],* Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1988.

İbn Hişâm, Abdülmelik İbn Hişâm İbn Eyyûb el-Himyerî (v. 213 h.); ***es-Sîratü'n-nebeviyye,*** I-IV, Dâru'l-kalem, Beyrut, tsz.

İbnü'l-Kayyim, Ebû Abdullah Şemsuddin Muhammed b. Ebû Bekr, ***Medâricu's-salikîn,*** Dâru ibn Zeydûn, Beyrut, 1410 h.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer İbn Kesîr ed-Dimaşkî (v. 774 h.); ***Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm,*** I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1401 h.

________; ***el-Bidâye ve'n-nihâye,*** I-XIV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1988.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (v. 275 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.

İbn Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed b. Sa'd el-Menî' (v. 230 h.); ***et-Tabakâtü'l-kübrâ,*** I-VIII, Dâru sâdır, Beyrut, tsz.

Kitab-ı Mukaddes (Türkçe terceme) Eski ve Yeni Ahit, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1988.

el-Münâvî, Muhammed Abdürraûf b. Ali (v. 1622); ***Feyzu'l-Kadîr şerhu Câmii's-sağîr,*** I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (v. 261 h.); ***Sahîhu Müslim,*** I-V, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

en-Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb (v. 303 h.); ***es-Sünen,*** *[Tahkîk: Abdülfettah Ebû Gudde],* I-VIII, Mektebetü'l-matbûâti'l-İslâmiyye, Halep, 1406/1986.

Nuaym b. Hammad, Ebû Abdillah el-Mervezî (v. 288); ***el-Fiten,*** I-II, Mektebetü't-tevhid, Kahire, 1412.

eş-Şâmî, Muhammed b. Yusuf es-Salihî (v. 942 h.); ***Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşad fî sîrati hayri'l-ibâd,*** I-IV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1993.

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); ***el-Mu'cemül-kebîr,*** *[Tahkik: Hamdi b. Abdilmecîd es-Selefî],* I-XX, Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

et-Taberî, Muhammed İbn Cerîr İbn Yezîd İbn Hâlid (v. 310 h.); ***Câmiu'l-beyan fî tefsîri'l-Kur'ân,*** I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405 h.

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ (v. 279 h.); ***el-Câmiu's-Sahîh,*** I-V, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut, tsz.

121002-20141008

NOTLAR